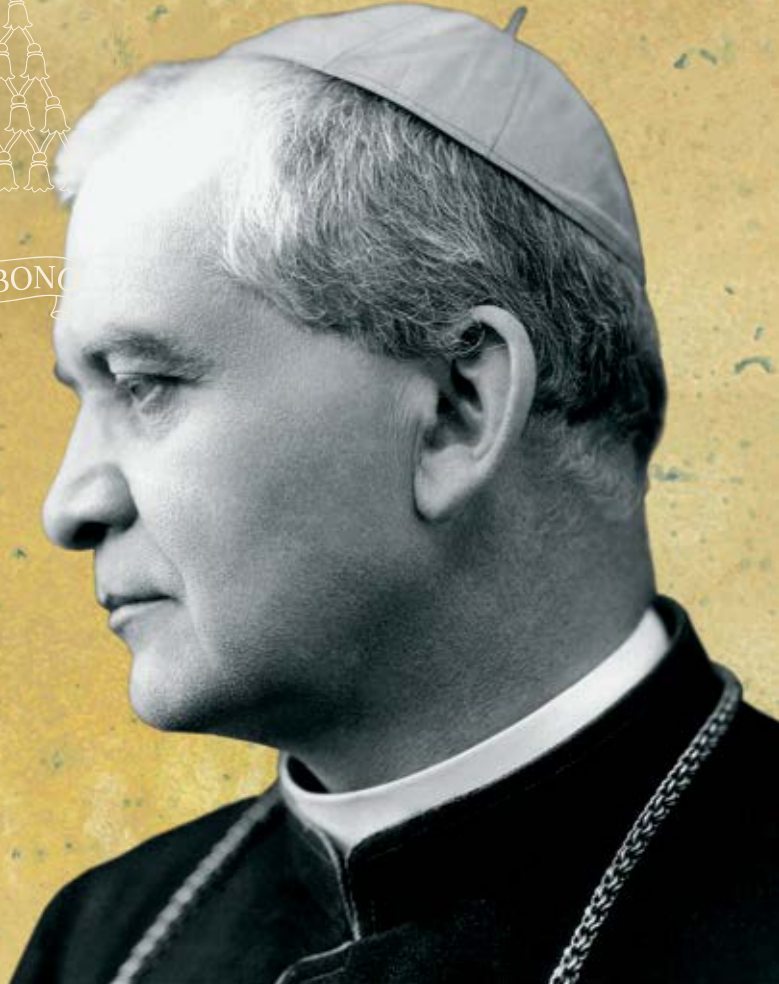

Stasys Yla

Jurgis Matulaitis

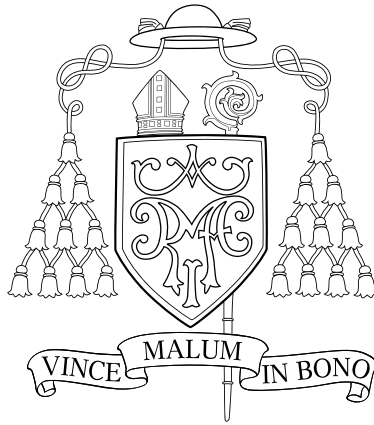

JURGIS MATULAITIS

Stasys Yla

Jurgis Matulaitis

ŠVČ. M. MARIJOS NEKALTOJO PRASIDĖJIMO VARGDIENIŲ SESERŲ VIENUOLIJA

2007

UDK 23/28(474.5):929Matulaitis
II-03

Trečiasis papildytas leidimas

Pirmąjį leidimą 1977 m. išleido Švč. M. Marijos
Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolija
Putnamas, JAV

ISBN 978-9955-9953-0-2

© Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo
vargdienių seserų vienuolija, 2007

2007-aisiais minime dvi ne tik mūsų vienuolijai, bet ir visai Lietuvai itin reikšmingas sukaktis – palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio mirties – gimimo dangui – 80-ąsias metines ir jo paskelbimo palaimintuoju 20 metų jubiliejų.

Šis trečiasis kun. Stasio Ylos apybraižos „Palaimintasis Jurgis Matulaitis“ leidimas išreiškia Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolijos troškimą meile savo Steigėjui dalytis su visais, kurie ilgisi išliekamųjų tikėjimo, gėrio, ištikimybės, meilės tiesai vertybių.

Pažinti palaimintąjį J. Matulaitį šiandien ypač aktualu ir reikalinga. Pirmiausia todėl, kad šventųjų – žmonių pagal Dievo širdį – pavyzdys visada bus svarbus liudijimas, jog tik Dievui teikiamas pirmumas leidžia veiksmingai atsispirti blogiui ir įkvepia šių dienų krikščionis gyventi priešingai, nei siūlo sekuliarizmas bei materializmas. Be to, palaimintasis Jurgis yra mūsų krašto ir mūsų epochos žmogus, todėl mums labai lengva „liesti“ jo asmenį. Arkivyskupo daiktai, jo nuotraukos, rankraščiai gyvai liudija silpname žmoguje veikiančią Viešpaties galybę. Tačiau svarbiausia, jog Palaimintojo kelias su Viešpačiu neapstulbina mūsų neįtikėtinais žygdarbiais. Priešingai, jis liudija ištikimybę kasdienos atsakomybėje, tylų šventumą, kuris kaip tik ir yra pavyzdys kiekvieno iš mūsų šventumo kelyje.

Nuo arkivyskupo Jurgio Matulaičio paskelbimo palaimintuoju jau prabėgo dvidešimt metų. Visoje Lietuvoje, ko gero, nebėra bažnytėlės,

kurioje nerastume jo portreto. Pristatant šią knygą, prisimena žodžiai, arkivyskupo ištarti jo ingreso dieną Vilniaus katedroje: „Stoju šioje šventoje vietoje su jumis, mieliausieji, viešai ir atvirai pasikalbėti, kaip mes drauge gyvensime <...> . Stoju nepažįstamas, todėl pirmučiausia prašau vieno dalyko – laikykite mane Kristaus tarnu, atsiųstu jums rodyti į dangų kelią ir vesti į amžinąją laimę“ (AJM, p. 202).

Tiesa, ne visai nepažįstamas stoja prieš mus mūsų Palaimintasis. Jis, lietuvis, savas mums kiekvienoje bažnytelėje. Tik gal dar nedaugelis išdrįsime su juo susibičiuliuoti, atvirai pasikalbėti, juo labiau leisti, kad jis rodytų mums kelią. Dar nedaugelis atradome Palaimintąjį kaip užtarėją savo reikaluose, gal dar ne visi tikrai laikome jį Kristaus tarnu. Mokykimės, kaip anuomet Vilniaus vyskupijoje įvairių tautybių tikintieji, drašiai artintis prie jo su savo klausimais, uždaviniais bei prašymais.

Suteikdamos naują gyvenimą šiai turtinga ir patrauklia kalba parašytai knygai, meldžiame Viešpatį, kad Jis Palaimintojo pavyzdžiu pažadintų daugelio širdžių troškimą siekti šventumo – tikrojo kiekvieno žmogaus tikslo ir vienintelės tikros laimės – ir paskatintų tautiečius su pasitikėjimu kreiptis į Palaimintąjį meldžiant užtarimo sau, savo artimiesiems, Tėvynei ir Bažnyčiai.

*Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo
vargdienių seserų vienuolija*

PRISIMENU

Buvo 1926 metai, sausio 18 diena. Arkivyskupas Jurgis Matulaitis, naujasis apaštalinis vizitatorius Lietuvai, lankė Kauno kunigų seminariją. Išskilmės vyko didžiojoje seminarijos auditorijoje. Klierikai laukė svečio sutelktu dėmesiu, ir jis atėjo lydimas mūsų vyskupų bei prelatų. Žengė per salę paprastu, ramiu žingsniu. Ramybė dvelkė iš jo veido. Nerodė nuostabos tuo gausiu jaunų žmonių būriu nei jų ovacijomis.

Žengė tiesiai į katedrą, iš kurios profesoriai kalbėdavo studentams. O virš jos, sienoje, buvo įmūryta juodo marmuro lenta su aukso raidžių įrašu lotynų kalba: „Iš šios vietos 1920 metais sausio 30 dieną kalbėjo apaštalinis vizitatorius mons. Achilles Ratti, dabartinis popiežius Pijus XI.“ Lipdamas į katedrą, svetys pastebėjo šį įrašą ir pradėjo savo žodžius apie tą, kuris prieš septynetą metų buvo prabilęs šios seminarijos auklėtiniams. Pasakojo apie Achilles Ratti kaip mokslininką, Milano *Biblioteca Ambrosiana* prefektą, turėjusį reikalų ir pažinčių su mokslo pasauliu. Jis buvęs ir didelis sporto mėgėjas, alpinistas.

Arkiv. Matulaičio kalba priartino mums popiežių kaip asmenį. Bet kartu įdomus pasidarė pats kalbėtojas. Būtum galėjęs klausytis ir klausytis dvigubai ilgiau. Kalbos būdą sunku net apibūdinti. Žodžiai paprasti, forma vaizdi, laikymasis santūrus, kuklus. Nebuvo jo kalbėsenoje nieko, kas verstų žavėtis ar stebėtis. O tačiau viskas smigo sąmonėn, širdin.

Buvo tai trumpi įspūdžiai. Arkivyskupo asmuo švystelėjo ir nusėdo kažkur giliau, ir nebeišdilo kartu su jo žodžiais, veidu ir tomis nuostabiai giliomis akimis.

1927 metų sausio 27-osios rytą ar pusiaudienį pradėjo gausti Kau-
no bažnyčių varpai. Kilo įtarimas, kad įvyko kažkas nepaprasta. Tuo
buvo pranešta, kad Hagentorno ligoninėje mirė arkivyskupas Matulai-
tis. Visus apgaubė liūdesys ir rimtis. Rodos, popiey atskubėjo pas mus
kun. prof. I. Česaitis, buvęs prie arkivyskupo paskutinėmis valando-
mis. Buvo sujaudintas, pasakojo, kaip arkivyskupas davęs paskutinius
nurodymus marijonams, kalbėjęs priešmirtines maldas lotyniškai, lie-
pęs gailėstingajai seseriai pasaulietei klauptis prie jo lovos ir kartoti jo
žodžius, kurie buvo Marijos Nekaltojo Prasidėjimo seserų vienuolijos
įžadų formulė. Paskutiniai jo žodžiai buvę: „Rikiuokitės ir pasišvęski-
te!“ Visos aplinkybės, prisimenu, mums atrodė nepaprastos.

Buvau antrametis seminarijos auklėtinis, tad nesitikėjau, kad mane
su kitu vyresniu klieriku siųstų į Hagentorno ligoninę budėti prie mi-
rusiojo arkivyskupo. Buvo gal aštunta valanda vakaro, kai mudu pa-
siskambinom į ligoninės duris. Ta pati gailėstingoji sesuo, kuriai ar-
kivyskupas buvo padiktavęs vienuolinius įžadus, įleido mus į vidų ir
įvedė į velionio kambarį. Jis gulėjo toje pačioje lovoje, kurioje mirė.
Buvo dar nepašarvotas, atrodė miegąs, ligi pusės užtiestas antklode.
Veidas atrodė ramus, kaip miegančio, tik išvargęs. Rankos sunertos
ant krūtinės lyg maldai.

Mes suklypome prie pat lovos. Mūsų žvilgsnis visą laiką buvo
įsmeigtas į velionio veidą. Rodos, šiandien jį matau, kiek pasikreipusį
į mus. Pakritusių plaukų sruogos savo spalva beveik susiliejo su išba-
lusiu veidu, kuris buvo mielas, traukte traukė į jį žvelgti, ir, man ro-
dos, mudu daugiau į jį žiūrėjome, negu meldėmės.

Sausio 28 dieną lydėjome arkivyskupo kūną iš ligoninės į Marijonų
bažnytelę. Buvo šaltas vakaras. Žmonių gatvėse buvo nedaug. Be mū-
sų, klierikų ir kunigų, giedančių pakaitomis psalmes, lydėjo studentų
atstovai ir nemažas būrys pasauliečių. Ilgai mus sekė Karmelitų baž-
nyčios varpai, paskui prisijungė Iğulos, pagaliau – mažiausias Mari-
jonų (Šaričių) bažnytelės varpas. Šią vietą pasiekus, pašarvojus velio-
nį bažnytelėje, vėl pamačiau jo veidą atidengus karstą. Neskubėdami

skirstėmės iš bažnytėlės. Neprisimenu, ar taip buvo patvarkyta, ar toks buvo tada asmeninis noras, kad iš bažnytėlės išėjau su paskutiniaisiais, tebežvelgiančiais į velionio veidą.

Laidotuvių dieną, sausio 29 d., arkivyskupo karstas buvo perneštas į katedrą. Iškilmingoms pamaldoms suplaukė tiek žmonių, kad milžiniška katedra buvo kimšte prikimšta. Buvo prezidentas A. Smetona, vyskupai, prelatai, diplomatai, vyriausybės ir kariuomenės atstovai. Buvo ir studentų, miesto darbininkų, apylinkės kaimiečių. Visi, sakytum, jautė pareigą, nekviečiami ir neraginami, atsisveikinti su tuo, kuris mokėjo suprasti ir mylėti visus.

Sasnausko *Missa de Requiem* giedojo operos choras, tad klierikai choristai buvome laisvi. Man vėl teko būti arti karsto, nes buvau paskirtas laikyti žvakę prie vyskupo Karoso. Tai man leido iš arti stebėti ir girdėti atsisveikinančiųjų kalbas prie katedros rūsio. Buvo pirmos laidotuvės, kokias ligi tol ir po to esu matęs, kurios išsiskyrė iš kitų kažkuo nelengvai aptariamu.

*

Po keleto metų, kai Kauno rūsius buvo užliejęs potvynio vanduo, mus pasiekė žinia, kad buvęs išjudintas arkivyskupo Matulaičio karstas. Po to rūsys buvo vėdinamas ir jo durys laikomos atviros. Kartą teko įeiti į vidų. Tikrai karstas buvo kiek pakreiptas iš savo vietos. Kiti – Valančiaus, Paliulionio, Cirtauto – Žemaičių vyskupų karstai buvo savo vietose. Ar tai, kad šis karstas buvo paliestas, ar dėl to, kad jis aukščiau kitų iškeltas, ar tie visi buvę įspūdžiai iš seniau, vertė jam skirti ypatingą dėmesį. Rodos, mūsų visų sąmonėje anksčiau neaptarti įspūdžiai buvo jau išsikristalizavę į kan. J. Tumo žodžius: „Jis mirė *in odore sanctitatis* – šventumo kvapsnyje.“

Išjudintas Kauno katedros rūsyje, Matulaitis pagaliau turėjo visai išsikelti – grįžti į gimtinės Marijampolės, Marijonų centro, bažnyčią. Tai buvo 1934 metų rudenį, spalio mėnesį. Buvau tada kunigas, antrametis.

Prisimenu, spaudoje buvo paskelbta paprasta žinia, kad bus Matulaičio kūno perkėlimas iš Kauno į Marijampolę. Nebuvo jokio ypatingo garsinimo. Pasiruošimas perkelti daugiau rūpėjo Marijampolei. Kaune, rodos, nebuvo jausti nieko, kas atkreiptų žmonių dėmesį. Pagaliau buvo prabėgę jau keletas metų, kurie turėjo išdildyti gyvus velionio prisiminimus. Tačiau Kaunas vėl parodė nelauktą dėmesį. Mane stebino, kad kunigų atvyko net iš tolimų Lietuvos vietų ir jų skaičius buvo gausus. Vėl suplaukė nekviestos žmonių minios, kurios palydėjo arkivyskupo kūną ligi Kauno stoties.

Negreitai teko nuvykti į Marijampolę. Jau iš kitur buvo pasiekusios žinios apie žmonių pamaldumą prie jo sarkofago. Atvykęs radau kopyčią, kur grindyse buvo jo karstas, o sienoje – jo bareljefas. Buvo ir žmonių, kurie čia meldėsi. Neprisimenu, ar ko specialiai prašiau, bet jutau norą užtrukti ilgiau.

*

1945 metų gegužės pradžioje trys lietuviai, du pasauliečiai ir ašai, išlaisvinti iš vokiečių kacetų, ieškojome kelio į Lietuvą. Mums buvo pasakyta, kad Varšuvos marijonai gali turėti žinių apie padėtį tėvynėje. Užsukome į jų vienuolyną Varšuvos priemiestyje Pragoje. Laukiamajame radome Matulaičio fotografiją šalia Pijaus XI. Marijonai mus išalkusius pavalgydino. Informacijų negalėjo suteikti, bet patarė nesisukubinti grįžti į Lietuvą. Tada aš prašiau, ar jie negalėtų išduoti man raštą, kad esu kunigas. Jaunas gudų kilmės kunigas pasižymėjo mano duomenis ir išėjo ieškoti viršininko, kuris tokį raštą pasirašytų. Jis užtruko, o mūsų laikas į traukinį artėjo. Galvodamas, kad viršininkas nenori man tokį raštą duoti, išsiskubinau su draugais. Bet netoli Vyslos tilto pasivijo jaunas kunigas ir viršininko padėjėjo vardu kvietė pasilikti. Taip atsiskyriau nuo draugų.

Kitą dieną atsirado pats viršininkas Tėvas V. Łysikas. Jis sakė, kad jų seminarijai Bielianuose reikia dėstytojų, ir nugabeno mane ten. Pa-

tyręs dėstymo sąlygas, atsiprašiau, nes buvau fiziškai išsemtas. Tada marijonai nukreipė mane pas seseris Pliacuvkos miestelyje. Šios buvo Jėzaus Veido kongregacijos, įkurtos prieš Pirmąjį pasaulinį karą, ir jų konstituciją buvo skaitęs bei tikslinę Matulaitis.

Pas jas būdamas, dažnai galėjau lankytis Bielianuose, kur Matulaitis atkūrė lenkų marijonus. Turėjau progos pažinti jaunuosius kunigus ir jų klierikus, taip pat ir vieną kitą iš vyresniųjų. Jie turėjo daug apaštalinės dvasios ir jų dėmesys savo atnaujintojui buvo gyvas. Tada nesupratau, net nemaniau, kad toks nelauktas ir netikėtas mano padėties išsisprendimas būtų galėjęs turėti ryšio su Matulaičiu.

Prieš tai savo maldose turbūt retai jį prisimindavau. Bet būdamas pas seseris, gavęs į rankas jo užrašus, buvau giliai įtikintas šio vyro šventumu. Tačiau melstis į jį nebuvau greitas. Visai kitoks buvo mano draugas, vėliau atsiradęs pas marijonus, dr. Antanas Kučas. Jis prisipažino dažnai meldžiąsis į Matulaitį. Tada jis vertė į lenkų kalbą didįjį leidinį apie arkivyskupą Jurgį, išleistą Lietuvoje 1933 metais. Vos tik jį baigė versti į lenkų kalbą, tą pačią dieną buvo pranešta, kad yra atvykęs kunigas André Pelletier, dominikonas iš Prancūzijos, kurį buvau pažinojęs prieš karą. Dr. Kučas jo nepažino. Mūsų sutiktas kunigas Pelletier dar tą patį vakarą pasiūlė mus išgelbėti iš sovietinės Lenkijos. Kučas tikėjo, kad tas išgelbėjimas atėjo Matulaičio užtarimu. Matyt, buvau reikalingas ir aš kaip įrankis suvesti Kučą su dominikonu, bet kartu išgelbėjimas atėjo ir man.

*

Nemaniau, kad po penketo metų teks suartėti su originaliu Matulaičio kūriniu – Marijos Nekaltojo Prasidėjimo seserų kongregacija. Lietuvoje su jomis nebuvo ryšių. Su jų atžala Amerikoje mano ryšys buvo atsitiktinis: dvi šios kongregacijos seserys 1940 m. buvo pasitraukusios iš Lietuvos, apsistojusios Berlyne, ir man teko jas išlydėti į Ameriką. Iš savo pusės nedariau jokių žygių vykti į JAV. Priešingai, net

neturėjau aiškaus noro vykti. Tačiau įvyko taip, kad pačios seserys savo keliu parengė formalumus, ir man teko atsirasti. Ar tai pasidarė ne be Matulaičio užtarimo, nebandau spėlioti. Nūn esu Matulaičio dvasinių dukrų tarnyboje, turiu progos iš arti stebėti jo paliktą, įkvėptą ir palaikomą dvasią. Iš vaisių sprendžiama apie medį, iš vaikų – apie tėvą. Nesistebiu, jei šios kongregacijos namuose iškabintas „Editto“, susijęs su Dievo Tarno arkivyskupo Jurgio beatifikacijos byla.

GYVENIMAS

Jaunystė, mokslas, skruzdės

Visi dainuojam „Kur bėga Šešupė“, o ji bėgo pro jo gimtinę Lūginės kaime, penketą kilometrų į šiaurę nuo Marijampolės. Kaimas nedidelis – aštuonių gyventojų, išsiskirstęs vienkiemiais. Matulaičių ūkis, 64 margai (32 ha), buvo kaimo gale, įsiterpęs tarp miško ir Šešupės. Pastaroji skalavo sodybos sodą, o čia pat į ją krito mažas upelis, apsupęs dalį trobų ir sodą. Trobos erdvios, tvarkingai sustatytos. Žemė lygi, derlinga.

Lūginėje Matulaičiai gyveno turbūt iš seno. Žinomas senelis Jonas, vedęs Agnietę Vaišnytę. Iš jo ūkį paveldėjo sūnus Andrius, ir jis vedė Uršulę Matulytę iš Vaitiškių, turėjusią brolių kunigą Feliksą. Gal dėl to pirmasis jų sūnus buvo pakrikštytas dėdės kunigo vardu – Feliksu. Toliau gimė jiems Magdė, Jonas, Vladas, Marijona, Andrius ir Emilija. Feliksas pasimokęs pradėjo raštininkauti valsčiuje, bet greit mirė. Magdė ištekėjo už Mačio į Klevinės kaimą. Vladas išėjo į žentus Bliūdžiškių kaime. Namuose dar buvo Jonas, Marijona, penkiolikmetis Andrius ir Emilija, rodos, 8 metų.

ATEINA ŠEIMON AŠTUNTASIS

Šeima atrodė užbaigta. Bet vieną pavasarį, balandžio 13 d. (1871 m.), gimsta penktas sūnus. Po savaitės, balandžio 20 d., buvo pakrikštytas

Marijampolėje. Krikštijo senųjų marijonų vienuolis Jurgis Čėsna ir į metrikus įrašė lietuviškai: JURGIS-Boleslovas MATULAITIS. Kažin, ar broliai džiaugėsi nauju „ateiviu“, bet jis buvo didelė paguoda pusamžio sulaukusiems tėvams. Jį vadino Jurgučiu ir jis, kaip visi vaikai, sulaukė ketvirtų metukų, sekiojo tėvą, jį nuolat klausinėjo ir džiaugėsi, kai tėtis užmaudavo jam ant galvelės savo kepurę. Vieną dieną tėtis, kitų lydimas, išvažiavo į Marijampolę ir nebegrižo. Jurgis Čėsna, klebonas, sėdo rašyti naujų metrikų: 1874 metais, lapkričio 13 d., aprūpintas šventais sakramentais, mirė ūkininkas Andrius Matulaitis, 55 metų, palaidotas parapijos kapinėse.

Liūdesio šešėlis ir rūpesčių slogutis užgulė šeimą. Ūkiu teko dabar rūpintis motinai, o jai padėjo Jonas, likęs vyriausiu po Felikso. Jis žinojo perimsi užkį, turėsi užmokėti dalis netekėjusioms seserims ir leisti į mokslą Andrių. Ko panorės mažius, dar buvo sunku pasakyti. Jonas nėrėsi iš kailio prie darbų ir spaudė pinigą.

Jurgučiu buvo 9 metai, kai pradėjo lankyti mokyklą Marijampolėje. Lietuviškai skaityti jau buvo išmokęs iš „Šaltinio“ ir Valančiaus knygelių. Mokyklos mokytojas buvo vietinis – Tomas Žičkauskas, bet dėstė rusiškai, nes taip buvo įsakyta. Buvo susipratęs lietuvis – aušrininkas, tad vaikų nerusino. Tikybos mokė marijonas kun. Vincas Senkus ir ją dėstė lietuviškai. Marijampolės gimnazijoje buvo geriau, nes čia dar buvo mokoma ir lietuvių kalbos. Šią gimnaziją prieš metus baigė brolis Andrius ir išvyko studijuoti fizikos ir matematikos į Maskvos universitetą. Jis eidavo pėsčias iš namų, o dabar, lyg jį pakeisdamas, keliavo ir mūsų Jurgutis.

Antraisiais mokyklos metais, pačiame pavasario žydėjime, kažkas baisiai nudiegė per širdį, kažkas susvyravo vaiko pasaulyje. Stai ga, gegužės 15 d. (1881 m.), mirė mama, eidama 58 metus, prieš tai sirginėjusi. Sesuo Magdė buvo jau išsikėlusį į Kalvariją – už Radzevičiaus. Liko glaustis prie Emilijos.

Jurgučiu mokslas pusėtinai sekėsi. Tik grįžęs iš mokyklos, mažai galėjo prisėsti prie knygų. Jonas, perėmęs užkį, varė jį prie darbų. Dar-

bū jis nesibaidė, tik tas Jono tonas: eik, eik, nesižvalgyk, skubink! Ir tai dar būtų nieko, bet kažkas pasidarė su koja. Niekam jis nieko nesakė, dėl to niekas ir nežinojo. Tik draugai pastebėjo, kad jis šlubčioja eidamas mokyklon. Šlubčioja ir namie, prie darbo – tai matė Jonas, bet nekreipė dėmesio. Kaimynai spėliojo, kad vaikai jį pastūmę, ir užsigavęs. O gal, vaikščiodamas kojokais, pats kritęs ir sutrenkęs.

Praėjo gedulo metai po motinos mirties, ir Emilija išėjo iš namų į Paprūsę – ištekėjo už pasienio prižiūrėtojo. Rudeniop ir brolis Jonas vedė Veroniką Vitkauskaitę iš Putriškių kaimo. Jurgutis toliau lankė mokyklą, išeidamas iš namų ir grįždamas. Taip darė ir kiti kaimynų vaikai. Jų susidarydavo visas būrys, iš kurių Jurgutis daugiau susibičiuliavo su Šlekių Vincukų iš kaimyninio Mokolų kaimo. Buvo pakelė, tad užeidavo pas Vincuką, o paskui abu traukdavo į mokyklą. Šlekienė pastebėjo, kad Jurgučio apdaras labai menkas – ploni marškoniai, beveik vasariniai. Kartą jinai išsigando, kai orui atšalus Jurgutis pasirodė tarpdury visas pamėlęs. Įtraukė jį vidun, trynė rankutes, veidą, graižė prieš kūrenamą pečių, kad atšiltų („Šaltinis“, 1935, Nr. 4). Tie peršalimai pablogino koją – atrodė lyg skruzdės ją kandžiotų.

Atėjus vasarai, jis ganė gyvulius, prižiūrėjo žąsis, dirbo lauko darbus, miegojo daržinėje. Iš Maskvos grįžo brolis Andrius ir jiedu šį sykį labai susidraugavo. Apie tai Andrius rašo: „Man buvo malonu su juo dirbti ir vaikščioti. Jis domėjosi kiekviena žolele, kiekvienu gamtos reiškiniu. Klausinėjo, iš kur atsiranda žaibas... Žodžiu, visa jam rūpėjo.“ Andrius nutarė parengti Jurgutį gimnazijai, ir jiedu atliekamam laikui dirbo (AJM, p. 183).

MARIJAMPOLĖS GIMNAZIJOJE

Rudenį 1882 metais jis išlaikė egzaminus į I klasę. Ton pačion klasién pateko ir Justukas Staugaitis, būsimas Telšių vyskupas, bene trejais metais vyresnis. „Buvo tai malonus, kuklus vaikutis, – rašo Staugaitis, – bet niekuo ypatingu nepasižymėjo... Matyt, silpnai buvo paruoštas

I klasei, mokėsi tad vos vidutiniškai ir dažnai dėl ligos apleisdavo pamokas... Jis tuomet vadinosi Jurgis Matulaitis“ (AJM, p. 87).

Džiaugsmas, kad esi gimnazijoje, buvo toks didelis, kad galėjai užmiršti ir koją. Bet ji buvo neužmirštama, ypač žiemą. Naktį įsupdavo ją šilčiau ir užmigdavo. Sapnuodavo, kad apniko ją skruzdės, ir jis bėga, purtosi... Niekam nesiskundė. Tik draugai pastebėdavo, kad jis kartais lyg pavargęs, pabalęs. Po pamokų matydavo, kaip užbėga į bažnyčią ir eina kryžiaus kelius.

Su ta koja vargo ligi V klasės, kol atsivėrė žaizda ir turėjo pertraukti mokslą. Tuo labai susirūpino brolienė, kuri savo vaikų neturėjo. Tad Jurgutis pasidarė lyg savas. Kalbino vyrą, kad vežtų pas daktarą, o šis spyrėsi. Pagaliau ji pati nuvežė pas gyd. Pavalkį. Šis atėjo prie vežimo, apžiūrėjo ir pasakė, kad koją reikia pjauti. Vargšė išsigando ir pasuko arklių pas kitą gydytoją – Smolskį. Šis pripažino sauggėlą, davė vaistų ir liepė daugiau gulėti. Niekam neatėjo į galvą, kad tai kaulų džiovos pradžia.

Grįžęs namo, mokėsi iš pasiskolintų vadovėlių ir šiaip taip užbaigė V klasę. Toliau mokytis nebuvo vilčių. Jonas pasakė užteks, nebūsią naudos. Tą vasarą nebevarė į darbus – paliko saugoti sodybos.

Jurgis gulinėjo ant priesvirnio, atvirame ore, vartojo vaistus, vaikščiojo su paramščiu. Juo buvo susirūpinęs brolis Vladas. Matydamas Jurgučio bėdą, jau IV klasėje užmokėjo jam už mokslą ir pasamdė kambarį Marijampolėje, kad nereikėtų daug vaikščioti. Dabar, kai buvo gydomas, ką gi daugiau bepadėsi. Likęs namie, Jurgis nebesiskyrė iš visos pilkumos: dėvėjo nualintais drabužiais, pasidarė medines klumpes. Vieną sykį, atostogaudama Lūginėje, ponia notarienė Kocelienė nupirko jam išieginę eilutę, kad galėtų padoriau bent į bažnyčią vykti.

Nežiūrint bėdų, Jurgio nuotaika palyginti buvo gera ir giedri. Žmonės jį vis dar vadindavo „studentuku“, atseit – moksleiviui, tik vaikai kartais pajuokdavo „šlubiu“. Neišsiskyrė iš kitų kaimo jaunuolių, tik nemėgo daug kalbėti.

Stengėsi būti naudingas ūkiui. Eidavo arti jaučiais – tada dar su medine žagre, kaustyta noragais. Kai šie atšįpdavo, nešdavo į kalvę at-

šviežinti, traukdavo dumplės, o kartais ir pats, ėmęs kūjį, išplakdavo noragus. Žiemą šerdavo gyvulius, nešdavo jiems vandenį ąžuoliniais kibirais. Kartais važiuodavo su broliu į mišką padėti jam nuleisti medžius. Vakarais paimdavo į rankas knygą, gautą iš knygnešių, arba perversdavo vadovėlius, paskolintus draugų.

Taip praėjo dveji metai, o jam suėjo aštuonioliktieji. Mokytis vis dar norėjo. Galvojo apie kunigystę. Užsimindavo broliui, bet šis arba nieko neatsakydavo, arba neaiškiai numykdamas. Ir štai 1889 metų vasarą pasirodo Lūginėje pusbrolis, tėvo brolio sūnus Jonas Matulaitis, mokytojas, dirbęs Lenkijos Kelcų gimnazijoje, jau pasidaręs Matulevičiumi. Besisvečiuodamas susidomėjo Jurgiu, išsikalbėjo ir pasiūlė važiuoti kartu į Lenkiją.

KUNIGŲ SEMINARIJOJE KELCUOSE

Parsivežęs į Kelcus, Matulevičius pirmiausia pasirūpino gydytojais, kad sutvarkytų jo koją. Tas reikalas užtruko, bet Jurgis galėjo mokytis toliau. Mokėsi privačiai, padedamas pusbrolio, kuris buvo geras lotynistas. Po poros metų, atšviežinęs mokslo žinias ir pasipildęs naujomis, o ypač gerai apvaldęs lotynų kalbą, jau 20 metų vyras pasiprašė į Kelcų kunigų seminariją ir buvo priimtas. Dokumentuose pastebėjo savo pavardės pakeitimą: kaip ir pusbrolis, buvo įrašytas Matulewicz. Visi tačiau žinojo, kad jis lietuvis, ir toks buvo vienintelis seminarijoje. Netrukus pajuto, kad lotynų kalbos profesorius, kur buvęs, kur nebuvęs vis, griebia litviną. Šis nesidavė, dar labiau stengėsi. Lietuvio nemėgėjas, pats nenorėdamas, padarė jį geriausiu lotynų kalbos mokiniu.

Pusbrolis apmokėjo už mokslą ir vasarą davė pinigų parvykti į tėviškę. Anksčiau Jurgis gal nevertino tų krūmais apaugusių paslaptinių Šešupės pakrančių ir pašonėje esančio miško. Dabar siurbė jų grožį ir ramybę. Nuvykdamas pas brolių Vladą, nes iš ten būdavo arčiau į Marijampolės bažnyčią, tik pora kilometrų. Nueidavo kas rytas išklausyti mišių.

Jono žmona jį palepindavo valgiu, ir tai nepatikdavo vyrui. Kartą, prieš išvykstant, nupirko geros rūšies nosinukų po rublį, ir vyras sužinojęs ją labai išbarė. „Skūpūs Matulaičiai“, – pamanė ji. Jurgiui teko keletą kartų prašyti pinigų grįžti į seminariją. Jonas pagaliau atnešė 30 rublių variokais, surinktais už parduotus obuolius, ir še tau. Ką gi su tais variokais darysi, ir Jurgis apsiašarojo...

Antrieji metai (1892 m.) Kelcų seminarijoje buvo neramūs. Ištiko du gaisrai: vienas – rugsėjo, antras – spalio mėnesį. Trečias Naujųjų metų išvakarėse palietė klierikų bendrąbutį, o sausio pabaigoje – vėl gaisras bažnyčioje, kuri buvo sujungta su seminarija. Kilo įtarimas, kad tyčia kas padega iš pačių klierikų. Padaryta krata patvirtino. Malūnininko sūnus Paulius Gawroński prisipažino rusų angažuotas kenkti. Kaltininką atidavė rusų valdžiai, ir ši kuriam laikui jį įkalino. Bet kovo 13 d. anksti rytą šimtinė žandarų apsupo seminariją, užėmė profesorių butus, apstatė koridorius ir pradėjo kratą. Išrengė klierikus, nuplėšė jų škaplierius, padarė kratas kambariuose. Nieko ypatingo nerado, tik keletą patriotinių knygų. Policija laikė apgulusi seminariją daugiau nei savaitę, o po to visus profesorius ir dalį klierikų išvežė į Varšuvos tvirtovę, vėliau išskirstė į Rusijos kalėjimus. Dalis nepaliestų klierikų turėjo ieškotis vietos kitose seminarijose.

PERKELTAS Į VARŠUVĄ

Jurgis buvo pasiūstas į Varšuvą. Su juo nuvyko dar du klierikai – daugiau vietos nebuvo. Varšuvoje tuo metu buvo 132 klierikai. Jis pateko į III kursą, kuriame buvo 32 lenkai. Jurgis buvo vėl vienas lietuvis, priimtas gana draugiškai, o kai kurių netgi šiltai. Tarp bendrakursių buvo ir Henrikas Przeździecki, vėliau Siedlcuose vyskupas. Jis rašo:

„Nuo pirmos susipažinimo valandos mes pasijutome pagauti didelės jo inteligencijos, nepaprastų gabumų ir dvasios kilnumo. Tuoju jis laimėjo mūsų tarpe pirmą vietą. Tylus, nepaprastai darbštus, draugiškas.

Degą Dievo meile, patraukė jis mūsų širdis. Mes žinojome, jog jis yra lietuvis. Mes gerbėme jo jausmus, – jis gerbė mūsų“ (AJM, p. 101).

Čia Jurgis išbuvo nepilnus dvejus mokslo metus, ligi 1895 metų pavasario. Paskutiniaisiais metais į Varšuvą turėjo atvykti naujasis caras Nikolajus II. Suvažiavo visi Lenkijos vyskupai pasitarti seminarijų reikalais ir ta proga dalyvauti caro vizito iškilmėse. Varšuvos seminarija pakvietė svečius į akademinės diskusijas, kurias vedė patys klierikai. Diskusijų tema buvo apie Švenčiausiąją Trejybę. Pagrindinis referentas buvo Jurgis, ir jis visus nustebino teologiniu pasiruošimu ir ypač klasikine lotynų kalba. Jau prieš tai seminarijos vadovybė buvo nutarusi: „Jeigu jis bus toks uolus moksle ir toks pavyzdingas“, tai siūlysianti Kelcų vyskupui siųsti į Petrapilio akademiją. Po šio pasirodymo, kuris plačiai nuskambėjo, nebuvo abejonų, kad kandidatas tikrai to vertas. Kelcų vyskupas Kulińskis ne tik leido, bet pažadėjo vyskupijos stipendiją.

Grįžo į tėviškę, laukiamas kunigu, o pasirodė nešventintas, nes siunčiamas tolesnių mokslų. Vis dėlto buvo miela, kad vienas studijų tarpšnis baigtas. Pasidžiaugė tėviškėje, aplankė kitus saviškius, susitiko su buvusiais gimnazijos draugais, ypač kaimynų ir klasės draugu Vincu Šlekiu. Baigęs gimnaziją, Šlekys galvojo steigti slaptą „Sietyno“ draugiją lietuviškoms knygoms platinti ir 1894 m. ją įsteigė. Jurgiui pasipasakojo savo planus, ir jiedu daug apie tai kalbėjo kažkokioje Šlekių kamarėlėje. Šlekys ruošėsi vykti į Ameriką, kviečiamas redaguoti „Garsą“, bet dėl „Sietyno“ reikalų užtruko. „Atostogas mudu praleidome beveik nesiskirdami... Jis persirašė mano retesnių žodžių surinktą žodynėlį, aš persirašiau jo žodynėlį, – rašo Šlekys. – Svajojome apie spaudos atgavimą, skaitėme vienas kitam pasiskolindami knygas“ („Šaltinis“, 1935, Nr. 4, p. 45).

„Kiekvieną vasarą atostogas praleisdamas tarp lietuvių klierikų, – rašo Būčys, – Jurgis per porą mėnesių prisivydavo lietuvybės darbuose savo draugus seiniškius, kurių lietuviškas veikimas pasireiškėdavo mokslo metu. Tarp seiniškių klierikų ir tarp J. Matulevičiaus tebuvo

skirtumas tas, kad jie, seiniškiai, lietuviškosios dvasios daugiausia įsi-
gydavo ir lietuviybės eigą sužinodavo seminarijoje, o J. Matulevičius –
per atostogas“ (AJM, p. 30).

PETRAPILIO AKADEMIJOJE

1895 m. rugpjūčio pabaigoje Jurgis atsisveikino su tėviške ir rugsė-
jo 1 d. jau buvo Petrapilyje. Iš Seinų seminarijos rado atvykusį Praną
Būčį, kuris Marijampolėje buvo viena klase jaunesnis. Iš Varšuvos at-
sirado bendrakursis Henrikas Przeździeckis. Buvo daugiau lietuvių,
lenkų, gudų – iš viso 26 pirmame kurse.

Petrapilis – rusų sostinė – nebuvo taip šnipinėjama, tad kūrėsi nau-
jas jausmas, teikiąs daugiau drąsos. Akademija tuo metu, pasak P. Būčio,
buvo pačiame žydėjime: profesūra – aukšto lygio, dėstymas – pagal jė-
zuitų mokslo kryptį.

Matulaitis, kaip ir Varšuvoje, darėsi pirmasis savo kurse. Mažesnių
pažymių negaudavęs kaip geriausias. Išsiskyrė ir dvasiniu savo bran-
dumu. Buvo už tai giriamas, pavyzdžiu rodomas, bet nesvaigo. Buvo
„paprastas, ramus, kuklus, be melagingo nuolankumo“ (AJM, p. 12).
Įsijungė į akademijos lietuvių studentų draugiją ir savo didesniu bran-
dumu pasidarė jos „žymus narys“ (ten pat, p. 30).

Tie pirmi metai praėjo gana laimingai. Antraisiais atsirado žan-
darai ir pranešė vadovybei, kad turi daryti kratą studento Jurgio Ma-
tulevičiaus bute. „Matulevičius tada vaikščiojo akademijos sode“, –
rašo Būčys. Buvęs pakviestas pas inspektorių, kur laukė žandarų pul-
kininkas ir prokuroras. Visi trys palydėjo Matulaitį į jo darbo kam-
barį. Kratos metu rado lotyniškų spausdinių ir litografuotų knygų, be
to, rankraščių. Labiausiai susidomėjo rankraščiais, bet jie buvo rašy-
ti jiems nesuprantama kalba. Inspektorius paaiškino, kad tai studen-
to istorijos pamokų užrašai lotynų kalba. Žandarų pulkininkas juos
atidavė inspektoriumi. Surašę protokolą, žandarai išvyko. Inspektorius
pasikvietė Matulaitį, gražino užrašus ir juose rastą lietuviškai rašytą

straipsnį, skirtą „Tėvynės sargui“. Įspėjo, kad būtų atsargesnis (P. Būčys. Atsiminimai, I, p. 174–176).

Krata, pasirodo, buvo daroma, reikalaujant Marijampolės žandarų viršininkui Andriui Vonsiackiui, kuris suiminėjo „Sietyno“ draugijos narius. Kratą buvo daręs ir pas Vinco Šlekiio tėvus, o tėvą pasodinęs mėnesiui į kalėjimą.

Laimingai praėjo tas žandarų įsibrovimas. Matulaitis vėl rašinėjo laikraščiams, siuntė referatus į Seinų bei Kauno seminarijas slaptiems tenykščiams būreliams. Vieną jo referatą, skirtą kitų seminarijų draugams, rašytą 1896 m., gavo kun. A. Milukas Amerikoje ir išspaudino „Dirvoje-Žinyne“ (1903, Nr. 9, p. 43–69), pavadindamas „Keli žodžiai mūsų kunigėliams“. Ten Matulaitis kėlė tokį klausimą: „... ar gerai darome mes, jaunieji kunigai ir klierikai užsiimdami lietuvyste?“ Ieškodamas atsakymo, prieina prie fakto, kad visos tautos kyla – vengrai, čekai, slovakai, airiai, „kils ir mūsų, ir jau kyla... Laiko rato sukantis nesulaikysi, prieš vėją nepapūsi... Jau taip Dievo leista, kad žmonės į tautas skirstytųsi... Bažnyčia gi niekad prieš žmogaus gymį rankos nekelia, tik tobulina jį, pašvenčia, aukštyn kelia Dievop. Taigi, tautų naikinti nevalia.“ Toliau klausia: „Kas tai yra tėvynė? Ar tiktai toji žemė, kur mes gimę... Ne, bet pirm visko jos dvasiški turtai, jos tiesos, laisvė, papročiai, padavimai ir toji kalba, kurios mus motina išmokino, ir tie broliai, tarp kurių gyvename, ir toji katalikų tikyba, kurią mums po savo galvos tėvai paliko. Ar krikščionis gali mylėti tėvynę? Ne tik gali, bet ir turi, nes Dievas tą meilę įpylė širdysna.“

Dėstė jis to „lietuvystės“ darbo uždavinius ir taktiką taip įtikinamai, konkrečiai, kad Kauno seminarijos rektorius Justinas Dovydaitis, gavęs iš klieriko Šultės paskaityti referatą (tos pačios redakcijos) pasakęs: „Tai teisybė, bet ir dinamitas.“ Dinamitas, nes, tokį referatą užčiuopę, rusai būtų likvidavę Lietuvos seminarijas panašiai kaip Kelcų.

Savo pažiūras į tautybę ir tautinius santykius Matulaitis dar gilino, kaip rašo Būčys, „būdamas trečiame ir ketvirtame akademijos kurse... Atsidėjęs rankiojo veikalus ir brošiūras apie tautybę, tyrinėjo tautininkų

nuomones ir neigiančių tautybę, patriotizmą ir internacionalizmą, stebėjosi tais krikščionimis, kurie šiek tiek nepasitiki tautiškumu ir dėl to ypač gvildeno klausimą, kaip tautybė ir patriotizmas atrodo krikščionybės šviesoje.“ Tos pažiūros vėliau radusios atgarsį ir jo atnaujintos marijonų vienuolijos konstitucijoje (AJM, p. 31).

1897 metų rudenį atsiliepė Vincas Šlekys iš Amerikos, pasirašęs slapyvardžiu, – prašė „Garsui“ straipsnių. „Jei galėsiu, tai ir daugiau ir daugiau parašysiu“, – atsakė Matulaitis, o tuo tarpu pasiuntė korespondenciją ir prašė pasveikinti Miluką, su kuriuo kuone viename suole sėdėję gimnazijoje. Vienas laiškas, rašytas Šlekiui rugėjo 25-ąją (1897 m.), buvo ypatingas.

„Vincuti, Broleli! Nė pats nežinai, kaip aš Tavęs išsiilgau! Tarsi manosios brangiosios dalelės dalis mane apleido. Senapilė (Marijampolė. – Y.), tarsi tuštesnė tapo. Kiek mislių į galvą veržėsi, kiek jausmų kilo, o nebuvo su kuo jais pasidalyti. Gal ir Tu ne kartą pameni tas miegas valandėles, kurias drauge praleidome užsidarę ankštam kambarėlyj, o mislėmis skrisdami toli, toli, ten, kur Nemunėlis, kur Dauguva, kur Vilija teka, kur Kaunas ir Vilnius, ir kur tiek mūs broleliai lietuviai vargsta. Ir vaikščiojom po tą brangią mūs Lietuvą – motinėlą, ir jos vargus rinkom, ir žaizdas, ir kalbėjom, ir tariamės, ką daryti, kaip gelbėti mūsų mielą tėvynę. Jau dabar ir tas kambariukas tuščias, ir tavęs ten nėr, ir tų knygų. Jei ir liko kokios, ir tos nelabos rankos išvarytos, suveltos.

Daug kartų taikiausi pas Tave rašyt. Ale mat toj pati galybė ką... širdį apgriuvo, mintis aptemdė, kelią užkirto. Tik dabar jau išsipainiojęs iš visokių žabangų, atkakęs į šiaurius (Petrapilį. – Y.), galiu liuosiau kveptelt... Tik jau paminėsiu, kad aš jau atsikračiau nuo žandarų. Visus popiergalius, ką buvo paėmę, sugrąžino. Klausinėjo daug apie Tave. Sakiau, kad Tave gerai pažįstu, bet paslapčių Tavo jokių negaliu žinoti... Baigiantis vakacijoms buvo pas Būčį krata. Žinoma, nieko tokio nerado. Tik vertimą Liurdo, ką buvo žadėjęs jumis prisiųsti, nučiupo. Todėl jau jo neišvysit. Kažin, ar da grąžins. Būčys pats atka-

ko į Petrapilį, tik po lengva priežiūra raudonsiūlių pasiliko... Lik sveikas, Brolau, ir, Dieve, tau padėk triūsti. Atrašyk, ką su savim padarei ar bent misliji padaryt. Jurgis“ („Šaltinis“, 1935, Nr. 4, p. 56).

Prieš baigdamas studijas, Jurgis parvyko namo iš Petrapilio diakonas ir, prašomas marijonų, pasakė pamokslą. Kalbėjo apie pasididžiavimus ir ėmė pavyzdžių iš gyvenimo. Girdi, piemenukas keliasi puikybėn, kad geriau papliaukši botagu, vyrai, kad daugiau išgeria ir t. t. Išėję iš bažnyčios, pypkes užkūrę, gaspadoriai komentavo. Patiko jiems tas suprantamas, savas būdas, paprastas ir nuoširdus. Ilgai žmonės prisiminę jo žodžius (AJM, p. 172–173).

Baigiamąjį magistro darbą jis pasirinko iš Maironio dėstomos moralinės teologijos apie karo teisę ir amžinąją taiką (*De iure belli et de pace aeterna*). Išlaikęs egzaminus, gavo aukso medalį ir tokį įvertinimą: pirmas su aukščiausiu pagyrimu (*cum eximia laude, cum nota primus*). Prieš tai, 1898 m. lapkričio 20 d., buvo išventintas kunigu ir ten pat Petrapilyje atlaikė pirmąsias mišias. Buvo 28 metų vyras, jau visiškai subrendęs. Fizinės negalės atrodė likusios praeityje. Reikėjo tik nertis į darbą.

Pasisvečiavęs tėviškėje, išvyko į Kelcus, nes ton vyskupijon buvo įrašytas. Gavo vikaro vietą Dalešycų parapijoje, apie 6–8 kilometrus nuo Kelcų. Rusų valdžia jį patvirtino ir paskyrė algą. Klebonas apgyvendino kažkokioje pašiūrėje, kurią skrodė vėjai ir varvėjo lietus. Tokioje padėtyje vėl staiga atsigavo senoji negalė. Manė, kad reumatizmas. Laukė porą mėnesių ir nutarė ieškoti gydytojų pagalbos. Atrodė, bus geriausia vykti į Vokietijos Kroicnachą, garsiąją reumatikų gydyklą su radioaktyviomis vandens versmėmis. Gavęs rusišką užsienio pasą ir pasiskolinęs iš pusbrolio pinigų, išvyko. Kurorto gydytojas dr. Kreuzeris nepajėgė nustatyti ligos priežasties ir, skausmui nesiliaujant, išrašė pažymėjimą vykti į Merano gydyklą Alpėse, tuometinėje Austrijoje. Matulaitis pasiuntė gydytojo pažymėjimą į Varšuvą ir prašė pratęsti pasą ketvertui mėnesių, bet gubernatūra pratęsė tik 4 savaitėms. Tada Matulaitis išvyko į Šveicarijos Friburgą tvarkyti sveikatos ir studijuoti.

ŠVEICARIJOS FRIBURGE

Friburge atsirado 1899 m. gruodžio pabaigoje, įsirašė į universitetą Montvydo vardu (prisidengti nuo rusų) ir įsikūrė bendrabutyje „Cansianum“. Čia rado anksčiau atvykusį Praną Būčį, Joną Totoraitį ir keletą kitų su lietuviškais slapyvardžiais. Dirbę parapijose, kiti turėjo santaupų, o jis buvo priverstas ieškoti darbo.

Gavo vikaro vietelę priemiestyje, Šv. Jono parapijoje. Klebonija buvo senas mūrinis namas prie Sarinos upės, toliau nuo kranto, slėnyje. Vėl drėgmė! Bet kitos išėitios nebuvo. Pradėjo sakyti pamokslėlius prancūziškai, lankyti ligonius, krikštyti. Iš gauto atlyginimo turėjo mokėti už valgį ir kambarį kas mėnesį 50 frankų. Ne kas jam likdavo, bet atrodė – galės verstis.

Dvigubas darbas – parapijoje ir universitete – sėmė jėgas, o tariamasis reumatas nesiliovė varginęs. Skaudėjo ne tik koją, bet ėmė gelti ir ranką. Kreipėsi į gydytoją dr. Clementą, kuris turėjo gerą vardą, bet buvo brangus. Šis išklausinėjo ligos istoriją, padarė tyrimus ir rado kaulų tuberkuliozę. Patarė operuotis. Operacija užtruko pusterčios valandos. Po to išbuvo klinikoje keletą savaičių ir ištisus metus gydytojo priežiūroje. Eidavo pas jį kas savaitę gauti švirkštų, kurie buvo labai skaudūs. Kai gydymas atrodė baigtas, Matulaitis paklausė, kiek turės atsilyginti. Dr. Clementas nusišypsojo ir pasakė: „Už operaciją ir vaistus 200 frankų“ (P. Būčys. Atsiminimai, I, p. 273). Kitam toks gydymas būtų kainavęs tūkstantį ar daugiau.

Grįžęs į parapijos darbą, gavo geresnį kambarėlį ir toliau tęsė studijas. Pagrindine studijų šaka buvo pasirinkęs apologetiką pas garsų jį A. M. Weisą, šešių tomų veikalo autorių. Kitos studijų šakos buvo dogmatika ir sociologija. Universitete buvo vartojamos dvi kalbos – vokiečių ir prancūzų, tad išmoko abi. Buvo gabus kalboms, sakysim, graikų mokėjo ne tik senąją, bet ir naująją kalbą (AJM, p. 105).

Friburge įsikūrė lietuvių studentų draugija „Rūta“, ir Matulaitis „buvo uolus tos draugijos narys, visuomet įmokėdavo nario mokes-

tį, atidirbdavo pareinantį jam darbą. O tas darbas buvo skaityti savo straipsnius draugams ir paskirtu laiku budėti skaitykloje... Susidarė lietuvių skaitykla ir archyvas. Ne jis sumanė tuos dalykus, bet jis prisidėjo darbu prie jų“ (ten pat, p. 31).

Lenkai turėjo savo draugiją „Liga Narodowa“. Jie kalbino Matulaitį ir Būčį suorganizuoti lietuvius lenku pavyzdžiu į tautinius demokratų (Demokracja Narodowa). „J. Matulevičius pirmutinis pastebėjo to pasiūlymo pavojus, – rašo Būčys, – ir atkreipė mano dėmesį į juos, todėl mudu atsisakėme pasiūlymą priimti. Atsisakėme neskubotai, ištyrę dalyką... Betyrinėdami sužinojome kai ką, ko šiaip lenkai nebūtų mudviem pasakę ir parodę, jei nebūtų turėję vilties mudu patraukti į savo organizaciją.“ Už tą „apvylimą“ lenkų tautiškoji demokratija vėliau keršijo ypač Matulaičiui (ten pat, p. 31).

Sveikata atrodė neblogėja, bet dr. Clementas įspėjo, kad gali atsinaujinti. Patarė nepersistengti studijose. Studijas baigti buvo ketinęs per dvejus metus, bet baigė 1902 metais. Liepos 21 d. įteikė disertaciją „Rusų teologų mokymas apie pirminio teismo būklę“ („Doctrina russorum de statu iustitiae originalis“). Darbas buvo įvertintas aukščiausiu laipsniu (*praeclarissime*), po metų išspausdintas Krokuvoje. Juo susidomėjo Vakarų teologai, nes ligšiol nebuvo literatūros rusų teologijos klausimais.

Friburginį Matulaitį apibūdina du kolegos – lietuvis ir lenkas. Pirminis, kun. A. Sabaliauskas, rašo: „Man jis pasirodė labai ramus, ne daug šnekas, gilių išmintingų didelių akių ir drauge labai meilus, prie kurio iš karto prisiriši ir su kuriuo iš pirmos dienos susidraugauji.“ Iškelęs gabumą kalboms ir patirtį svetimose pastoracijoje, Sabaliauskas priduria: „Jau tada aiškėjo kun. Jurgio dydis... Tas žmogus netilps vienoj tautoj, vienoj valstybėj“ (ten pat, p. 104).

Antrasis kolega, jau pažįstamas iš anksčiau – Henrikas Przeździeckis rašo: „Turėjau progos dažniau su juo susieiti... Niekuomet ir niekur jame nemačiau išskylant (su) savuoju „aš“ ar ieškant paties savęs... Stebėdavaus ta skaisčia siela, jos užsidegimu, dideliu išsimokslinimu,

aiškiu painių teologijos klausimų sprendimu, teisiniu, moksliniu, visuomeniniu nusimanymu.“ Przeździeckis dar pastebi, kad Friburgo universiteto profesoriai rašę Romai, atkreipdami dėmesį į nepaprastus jaunojo daktaro gabumus (AJM, p. 101).

Po studijų tuoj grįžo į Kelcus ir čia jau laukė jo rusų policija: kur taip ilgai buvęs, kodėl neprašęs pratęsti paso, kas nesant jo ėmęs algą ir t. t. Jis aiškinosi per vyskupą, kuriam pristatė visus atsivežtus pažymėjimus – gydytojo, universiteto, šveicaro vyskupo. Buvęs ilgai gydomas ir operuojamas, negalėjęs nei paso pratęsti, o algą įgaliojęs paimti pusbrolių už paskolą. Vyskupui teko ilgiau laukti, kol rusai patvirtins jį seminarijos profesoriumi. Seminarijoje pradėjo dėstyti tik nuo antrojo pusmečio, t. y. nuo 1903 metų pradžios. Dėstė bažnytinę teisę kaip pagrindinį dalyką, o priedą – filosofiją ir lotynų kalbą. Bažnytinė teisė – paragrafų miškas, o jis nepasimetė – vėrė teisinio, visuomeninio gyvenimo akiračius. Įterpdavęs išmintingų patarimų, raginęs mokytis svetimų kalbų. Klierikai jautė jo palankumą ir pagarbą kiekvienam. Veidas būdavęs giedras, paspalvintas šypsniu.

Antraisiais mokslo metais buvo priverstas vykti į Varšuvą, nes skruzdės vėl ėmė pulti koją ir ranką. Tai buvo ženklas, kad kaulų tuberkuliozė atsinaujino, kaip sakė dr. Clementas. Pasitaręs su specialistais, grįžo į Kelcus ir vėl važiavo. Kartą, ilgiau užtrukęs, grįžo su metaliniais saugikliais apkaustyta koja ir ranka. Vaikstant buvo girdėti metalo garsai. Per mišias taurę ir ostiją keldavo tik viena ranka. Kurį laiką dar dėstė, bet 1904 m., lapkričio pradžioje, atsisveikino ir nebegrįžo.

Pavojingiausias modernistas

Atsisveikinęs su Kelcais, Matulaitis vyko Varšuvon be didesnių vilčių. Su koja ir ranka buvo kažkas negera. Negeriau buvo su kišene. Pusbrolių Joną paliko sergantį, tad nebedrįso maldauti paskolos. Pragos priemiestyje buvo ligoninė vargšams, kuri gydė nemokamai. Nuvyko ten, gavo lovą bendroje palatoje ir atgulė.

Ligonijų buvo daug, o gydytojai – tik savanoriai. Bene vienintelis nuolatinis gydytojas dr. Raumas buvo kartu ir ligoninės direktorius. Jis apžiūrėjo Matulaitį ir pradėjo gydyti švirškštais. „Su mano koja, – rašė vienam kapucinui, – daktaras turi daugiau vargo, negu tikėjosi. Gydomo būdas skaudus ir nepakenčiamas, bet pamažu žmogus prie visko pripranta.“

GRAFAITĖ ATPAŽIŪSTA MATYTAŲ VEIDĄ

Begulint ligoninė, prasidėjo (1905 m.) revoliucija prieš caro valdžią. Jaunimas ir darbininkai išėjo į gatves. Rusai juos šaudė, bet nesulaikė išibangavimo. Uždarė universitetą ir mokyklas. Miesto normalus gyvenimas buvo sujauktas ir tai atsiliepė ligoninės priežiūrai bei tvarkai.

Matulaitis atrodė pusiau marinamas. Tokioje padėtyje jį rado seselės širdietės. Gimnazijos steigėja ir globėja buvo Cecilija Platerytė-Zybergaitė*. Seselės širdietės papasakojo jai radusios vargšų ligoninėje merdėjantį inteligentišką kunigą.

Platerytė tuoj nuskubėjo į ligoninę ir nustebo atpažinusi matytą kažkur veidą. Ar tik ne Piasečne, pas kan. Feliksą Matulį?

– Tai mano dėdė, – pratarė ligonis.

Grafaitė paėmė ligonį savo globon, pergabeno į savo įstaigą ir gyd. Sawickiui pavedė rūpintis tolesniu jo gydymu. Šis gydė panašiai kaip dr. Clementas, ir ligonis pamažu pradėjo atsigauti. Tada rašė kitam lenkų kunigui, kad su jo sveikata buvę labai blogai: „Galima sakyti, kad negyvenau, tik vegetavau. Dabar protas pradeda kiek veikti... Dėkoju Aukščiausiam, kad jau galiu laikyti šv. Mišias ir kambary pajudėti su lazda“ (Listy O. J. Matulewicz, rankraštis, p. 172).

Ligonį lankė pati globėja, jos bendradarbiai ir pažįstami. Tarp jų buvo ir Eugenijus Jarra, kuris šioje mokykloje slapta dėstė lenkų istoriją dviem paskutinėms klasėms. Talentingas, daug žadantis teisės studentas rašo:

„Nuvestas į erdvų saulėtą kambarį pirmame aukšte su stiklinėmis durimis į žolynų kiemą, pamačiau lovoje antklode apsiklosčiusį jauną vyrą, kokių trisdešimties metų, pilno apvalaus veido... Iš po tirštų blakstienų žvelgė linksmos, žvitrios, draugiškos, bet ir susikaupusios, išmintingos tamsios akys... Iš pirmo žvilgsnio toji asmenybė traukė kažkokiu nepaprastumu, žadino pasitikėjimą ir norą suartėti“ (atsiminimai iš leidinio „Nasz Ojciec Odnowiciel“, p. 52).

* Latvijos grafų dukra (g. 1853 m.), baigusi gimnaziją, nuo 1870 m. gyveno Šlosbergo dvare, Kurše. Dvaro kapelionas buvo kun. J. Tamulevičius, pas kurį vasaromis lankėsi „Anykščių šilelio“ autorius. Mergaitė susidomėjo jo poezija ir panoro mokytis lietuviškai. Baranauskas jai padėjo, o toliau mokė kun. Just. Dovydaitis, buvęs Valančiaus sekretorius, nunai Jekabpilio klebonas, dvaro kaimynas. Jis skatino mergaitę socialinei veiklai. Tapusi slapta vienuole, ji steigė iš paveldėto turto žemės ūkio mokyklas mergaitėms, priimdama ir lietuvaites. Aukštesniąją žemės ūkio mokyklą įkūrė Chyličkų dvare, Piasečne, o gimnaziją su pensionu – Varšuvoje.

Atėjus vasarai, jis buvo išvežtas ilgesniam laikui į smėlėtus pušynus. Čia pradėjo akivaizdžiai stiprėti ir grįžęs, dar gana silpnas, sutiko dėstyti tikybą grafitės mergaičių gimnazijoje. Mokykloje buvo viena lietuvaitė – J. Žukauskaitė, vėliau Jokantienė, kuri pasakoja, kaip tą naują dėstytoją atvesdavę du vyrai, paėmę už rankų, ir pasodindavę į kėdę. Vienos rankos nevaldęs ir viena koja sunkiai judėjusi. Mergaitė tada buvo septintoje klasėje, ir jis dėstė joms apologetiką. Dėstė be vadovėlio taip įdomiai, kad ateidavę klausytis net mokytojai. Kai kurios mergaitės buvusios priešiškos religijai; jos buvo atėjusios iš gimnazijų, kurias rusai uždarė dėl revoliucinių nuotaikų. Būdavę įvairių klausimų, ir jis prašydavęs juos užrašyti ant kortelių ir padėti ant katedros prieš jam ateinant į klasę. Aiškindavęs klausimus vaizdingai ir plačiai. Pats buvęs visada ramus, malonus, kantrus. Revoliucinė dvasia gimnazijoje pamažu nykusi (AJM, p. 107–108).

Buvo ir kita lietuvaitė, kuri ateidavo į jo kambarį patarnauti. Kartą ji atnešė jam užkąsti, kai buvo užėjęs Jarra. Matulaitis padėkojo mergaitei ir kažką pasakė. Jarra nesuprato ir paklausė kokia tai kalba.

– Mergaitė iš mano krašto. Jai malonu išgirsti savą kalbą, – pasakė Matulaitis.

Jarra galvojo, kad Matulaičio sava kalba yra lenkų – taip gerai ją vartojęs. O iš pokalbių apie Lenkijos problemas atrodė, kad geriau jas jaučia už pačius lenkus. Ne tik jaučia, bet ir rūpinasi padėti jas spręsti.

50 000 DARBININKŲ ARMIJOJE

Jautriausia Lenkijos problema atrodė socialinė. Daug vargo buvo mieste ir krašte, o rūpintis nebuvo kam. Net kunigai nesusivokė, ko krikščionybė nori ir ką ji gali. Abu dalykai atrodė skubūs, ypač toje kaitroje, kurią sukėlė socialistinė revoliucija.

Jis ėmė veikti abiem frontais, duodamas idėjų ir siūlydamas konkrečių darbų. Pirmoji mintis buvo ruošti paskaitų ciklą ir aiškintis socialinius ir ekonominius klausimus. Iš katalikų nebuvo pajėgesnio žinovo,

o kviesti kitokių pažiūrų bijota. Matulaitis patarė kviesti žinovą, nors kairų, negu kataliką, ne ką išmanantį. Publika buvo ribota, bet rinktinė – žmonės, kurie galėjo turėti įtakos viešajame gyvenime. Jie rinkosi į Platerytės įstaigą tris sykius per savaitę. Ateidavo ir Matulaičio mokslo draugas Henrikas Przeździeckis, nūnai profesorius Varšuvos kunių seminarijoje. Matulaitis sėdėdavo nuošaliai ir atidžiai pasižymėdavo akademiko L. Krzywickio mintis. Diskusijose pasisakydavo gana drąsiai. Prelegentas kritikuodavo kapitalizmą, o Matulaitis pasakydavo, kur jo mintys sutampa su katalikų etikos reikalavimais.

Paskaitų ciklas užtruko trejetą–ketvertą mėnesių. Iš to kilo praktiški užmojai, pirmiausia – organizuoti akademinį jaunimą. Šio darbo ėmėsi Jarra, ir iš to išsivystė „Atgimimo“ („Odrodzenia“) sąjūdis, panašus į lietuviškųjų ateitininkų. Iš Varšuvos sąjūdis persimetė į Krokuvos ir Lvovo universitetus ir pradėjo leisti „Prąd“ („Vermė“) žurnalą.

Kita darbo šaka buvo darbininkai. Juos pradėjo telkti Visų Šventųjų parapijos klebonas prel. Marcelis Godlewskis, baigęs Seinų seminariją ir mokėsis sociologijos Romoje. Bet tai buvo parapinis sambūrėlis. Matulaitis išplėtė būrelių veiklą visoje Varšuvoje, įkūrė krikščionių darbininkų sąjungą, ją įteisino ir pats ėmėsi redaguoti dvisavaitinį „Darbininko draugą“. Legalizuojant sąjungą, buvo iškelta sąlyga nesikišti į politiką, kuri iš tikrųjų jam ir nerūpėjo. Organizacija sparčiai augo ir sutelkė 50 000 narių. Konkreti veikla darėsi socialinės minties sąjūdžiu. Matulaitis populiarino tas mintis per laikraštį ir paskaitomis.

Kitas žingsnis buvo socialiniai kursai, kurie turėję įvykti dar 1906 metais, bet rusai neleido. Kursams ruošti buvo sudarytas komitetas, kuriam vadovavo Varšuvos sufraganas Kazimieras Ruškys, lietuvis, vadinamas Ruszkysu arba Ruszkewicziumi, kilęs iš Marijampolės parapijos, Matulaičio kaimynas. Rusai pagaliau davė leidimą ir kursai įvyko 1907 m. rugpjūčio 27–30 dieną. Prelegentų buvo 11, dalyvių – dvasininkų 700 su viršum ir pasauliečių, tarp jų – ir nemažas būrys iš Lietuvos. Kursų programos autorius ir moderatorius buvo Matulaitis. Jis ir pradėjo kursus paskaita apie nuosavybę. Kalbėjo ilgokai, apie porą valandų;

pusę laiko skyrė teorijai, antrą pusę – pritaikymams; buvęs atviras ir drąsus, ypač antroje dalyje. Visiems įstrigo jo kartojami ypač šie žodžiai: „Duokit mums žmonių, sugebančių ir pasiryžusių dirbti socialinėje srityje, nes žmonės daugiau verti negu mūrai (namai), daugiau negu pinigai.“

Kursų dalyviai iš Lietuvos, daugiausia kunigai, vieną vakarą susirinko atskirai, pasikvietė Matulaitį ir tarėsi, kaip populiarinti socialines krikščioniškas idėjas Lietuvoje. Sutarė ruošti panašius kursus Kaune, prieinamus platesnei visuomenei ir pritaikytus Lietuvos reikalams. Matulaitis pasidžiaugė šiuo nutarimu ir pažadėjo prisidėti („Draugija“ 1909, Nr. 31–32, p. 264).

SUKELTAS NERIMAS TARP KONSERVATORIŲ

Dar prieš kursus buvo sudaryta (1906 m.) speciali komisija socialiniams reikalams ir jos pirmininku Varšuvos arkivyskupas paskyrė sufraganą K. Ruškį. Šis pavedė Matulaičiui paruošti socialinės veiklos gaires, kurios netrukus buvo atspausdintos atskiru leidiniu „Krikščioniškoji demokratija“. Tuo pačiu klausimu platesnio straipsnio paprašė Matulaitį ir katalikų lenkų enciklopedija, ir jis buvo įdėtas naujame tome.

Kodėl buvo pabrėžiama *krikščioniškoji* demokratija? Lenkuose veikė „Tautinės demokratijos“ grupė (Narodowa Demokracja, trumpai – ND, populiariai – endekai), kurią sudarė katalikai, ir jai priklausė nemaža kunigų. Grupė buvo pernelyg nacionalinė, be krikščioniškų socialinių pagrindų. Endekų iniciatyva 1906 metų žiemą buvo šaukiamas Varšuvoje kunigų suvažiavimas reformoms aptarti. Apie suvažiavimą nieko nebuvo pranešta vietos arkivyskupui ir jis galėjo jį uždrausti. Bet buvo nepatogu, o leisti atrodė nesaugu, turint galvoje neramų laiką ir įerzintus rusus.

Arkivyskupas pakvietė Matulaitį ir Przeździeckį, tarėsi, ką daryti, ir šie pasiūlė gelbėti padėtį. Jiedu nuvyko į suvažiavimą, kuriame buvo iš visur atvykę apie 400 kunigų, atsisėdo atskirai, įsijungė į svarstymus

ir taip sumaniai juos lenkė, kad viskas užsibaigė be politinio skandalo, priešingai – visiškai teigiamai. Laimėjimas buvo pasiektas gal nevisiškai krikščioniškos demokratijos prasme, bet buvo sulaukyta ir nuo vienpusiško politinio nacionalizmo.

Pažangi, drąsi ir sėkminga socialinė veikla, kuriai Matulaitis vadovavo, kėlė nerimą tarp konservatyvių katalikų. Prasidėjo prieš jį skundai pirmiausia Varšuvos kurijai. „Buvau net Bažnyčios priešu apšauktas: liberalu, socialistu, čekistu ir t. t.“, – rašo pats Matulaitis (Užr., p. 81). Kurija, žinoma, tų skundų nepaisė. Jie buvo siunčiami toliau – į Romą. Tos akcijos vadas, kaip vėliau paaiškėjo, buvo grafas Ostrowskis. Romoj buvo prel. Umberto Benigni, vadovavęs slaptam integristų sąjūdžiui kovoti prieš modernistus pačioje Bažnyčioje. Sąjūdis leido slaptą biuletenį, skaitomą visuose Europos kraštuose, kur veikė integristų grupės. Viename tų biuletinių buvo įrašytas ir Matulaitis, kaip „vienas iš pavojingiausių modernistų pasaulyje“ (plg. E. Pulat. Integrisme. Tournai, 1969, p. 190).

Matulaitis užsibuvo Varšuvoje dėl ligos. Pradžioje galvojo, kad liks niekam nenaudingas invalidas. Dabar suprato, kad ir silpnybėje yra stiprybės. Varšuvos eksperimentas pravėrė plačią veiklos dirvą. Tuo tarpu buvo pririštas prie Kelcų vyskupijos ir turėjo į ją grįžti. O grįžti dar negalėjo ir kitų buvo kalbinamas pasilikti Varšuvoje. Rašė vysk. Kulińskiui – prašė, kad atleistų iš vyskupijos. Vyskupas nesutiko – patarė grįžti, gydytis vietoje. Po kiek laiko vėl rašė: ligos ir mirties esanti tokia galybė, kuri nepaiso jokių būtinumų nei varžtų; išvengęs prarasti koją, vis tiek esąs reikalingas patyrusių gydytojų, o tikros pagalbos Kelcuose negalėtų rasti. Tad vėl prašė atleidžiamas. Vyskupas neatleido ir tai užtruko ligi 1907 metų, kol jis mirė, ir tik naujas vyskupas šį prašymą patenkino. Tuo metu gavo kvietimą iš Petrapilio akademijos dėstyti sociologijos.

Problema atsivėrė nauja, ir Matulaitis turėjo apsispręsti. Kas kita buvo praktinis socialinis darbas ir vėl kita – akademinis sociologijos dėstymas. Kokios gi kvalifikacijos? Už jį galėjo atsakyti kiti, kurie jį ge-

riau pažino. Toks buvo minėtasis Jarra, vėliau socialinių mokslų profesorius Anglijos Oksforde. „Gilus eruditas, – rašo apie Matulaitį, – uoliai sutelkęs visus išsamius šaltinius spręsti jį dominančius klausimus. Bet jis nesiėmė grynojo mokslo tyrinėjimo... Mokslas jam buvo tik priemonė į pasirinktą tikslą, ne pats tikslas. Jį matydavau užgulusi ant knygų, bet niekad nepastebėjau ruošiančio savo knygą.“ Nepaprastai gyvastingo proto, reiškias mintis tiksliai ir visiems suprantamai. Ta prasme kalbėtojas ir iškalbus, tačiau be gražbylystės, be pozavimo (Atsm., p. 59).

Kitas, arčiau pažinęs Matulaitį, Pranas Būčys manė, kad Friburge jis pakankamai susipažinęs su sociologijos mokslu. Kelcuose, dėstydamas kanonus, pagilinęs teisinį išsilavinimą, Varšuvoje studijavęs sociologinę literatūrą ir sprendęs praktines problemas. Svarbiausia, buvęs stiprus teologas, žinojęs ribas, kaip toli galima eiti socialinių sprendimų srityje. Dėl to neturėjęs baimės, galėjęs būti drąsiai pažangus. Sociologijoje tai esąs retas ir brangus derinys (plg. AJM, p. 19–20).

STUDENTAI „GATAVI NEŠIOTI ANT RANKŲ“

Teologinė akademija, perkelta iš Vilniaus į Rusijos sostinę, ligi šiol neturėjo sociologijos kurso. Negalėjo turėti, nes ši studijų sritis buvo draudžiama, ypač kunigams; juos net bausdavo už literatūrą, rastą jų namuose. Po 1905 metų įvykių akademija nutarė (1906 m.) įsteigti šių mokslų katedrą, ir rusų valdžia sutiko. Sunkumų iškilo rasti tinkamą profesorių. Kviestis iš Vakarų buvo neįmanoma. Sustota ties Matulaičiu, kuris garsėjo socialine veikla, ir jis kviečiamas pagaliau sutiko.

Atvyko į Petrapilį 1907 m. rugsėjo pradžioje ir atsivežė nemažą kiekį literatūros, kurią vėliau dar kaupė. Įžanginei viešai paskaitai pasirinko temą apie nuosavybę, būtent – kokia teise ji remiasi. Susirinko visi studentai ir profesoriai – tokio visuotinio susidomėjimo nauju profesoriumi buvo susilaukęs tik Kazimieras Jaunius, fenomenalus kalbininkas. „Pats objektas buvo naujas, – rašo B. Čėsnyš, – anksčiau

nedėstytas, o tiek viliojās! Nemažiau mus domino ir pats naujo dalyko dėstytojas prof. Matulevičius.“

Pirmąją paskaitą jis dėstė gražia lotynų kalba, vėliau kitas – poliuruota varšuvine lenkų kalba – geriau už tikruosius lenkus. „Visus žavėjo, – tęsia B. Čėsnyš, – jo žinių gausumas ir dėstymo metodingumas. O labiausiai stebino ypatingas proto aiškumas. Ir pirmiau, ir paskui man teko klausytis daug šaunių profesorių, bet tokio minties aiškumo, koks spindėjo prof. Matulevičiaus kalbose, kitur, rodos, neteko rasti. Prie to viso pridėk dar be galo malonų būdą ir gražią malonią išvaizdą, tada dar apyjaunio vyro... Akademija buvo gatava jį nešioti ant rankų... Auditorija nebetalpino besigrūdantių į paskaitas“ (AJM, p. 108–109).

Dėstė visuose keturiuose kursuose teorinę ir pritaikomąją sociologiją. Ryškino bendruosius socialinius principus ir specifiskai krikščioniškuosius, kėlė socialines žaizdas, kurioms gydyti siūlė reformines gaires. Per jo paskaitas vėrėsi nauji akiračiai bei galimybės, kaip spręsti visuomenines aktualias problemas, kaip padėti darbininkijai, moterims, jaunuomenei.

Studentai buvo apsvaigę nuo tų aktualybių, tų kaitinančių idėjų – svėrėsi iš kitų pasirinktų specialybių į šią, ir Matulaičiui tekdavo ne vieną sulaikyti. „Ir aš pergyvenau tą „ligą“, – rašo būsimas dogmatikas B. Čėsnyš. – Bet protingas profesorius... sudraudė ir liepė laikytis, kaip seniau, profesoriaus Būčio... „Tamstai jau per vėlu, ir ne viena sociologija tėra mums reikalinga, dar reikalingesnė yra teologija. Sociologijoje tegu specializuojasi jaunesnis jūsų draugas Jurgutis.“ Paklausiau ir nesigailiu paklauses“ (ten pat, p. 109).

Matulaitis, pasak Būčio, rūpestingai ruošdavęs savo paskaitas ir jas pasirašydavęs. Buvo susidariusi medžiaga leidiniams, bet atspausdinęs tik įžanginę savo paskaitą. Paskirtas (vėliau) vicerektoriumi, neberadęs laiko savo raštų pabaigti. Kaip profesorius, savo gabumais pralenkęs tuos, kurie pirma jo buvo atėję į profesūrą (AJM, p. 20–21).

SAŁYTIS SU PETRAPILIO LIETUVIAIS

Matulaitis buvo neuždaromas auditorijoje. Jam rūpėjo žmonės ir praktinė veikla. Petrapilis buvo internacionalus, pilnas įvairių tautybių, tarp jų ir lietuvių. Tada skaičiuota, kad jų yra apie 25 000 – darbininkų, amatininkų, valdininkų, moksleivių, studentų ir kaimiečių, atklydusių ieškotis geresnių uždarbių. Iš seno čia veikė keletas šalpos bei labdaros organizacijų, kurias rusai tuo metu leido. Po 1905 metų kūrėsi nauji lietuvių sambūriai. Matulaitis visu tuo domėjosi ir ėjo, kur buvo kviečiamas. Ne kartą skaitė paskaitas visuomeniniam lietuvių katalikų klubui, ateidavo laikyti pamaldų ir pasakydavo pamokslą vokiečių vaikų prieglaudos koplyčioje susirenkantiems lietuviams (AJM, p. 116).

Daugiau nei lietuvių Petrapilyje buvo lenkų. Rusai nepasitikėjo jais – neleido kurti kai kurių naujų organizacijų, įtardami politiniais siekimais. Bet leido steigti darbininkų draugiją „Oświata“ („Apšvieta“), panašios sąrangos ir tikslų, kaip buvo Varšuvoje. Varšuvos laikų Matulaičio kūriny, jam pasitraukus, pasuko politine kryptimi, įsivėlė į kovas ir iš 50 000 narių nukrito ligi 5 000 (ten pat, p. 111). Matulaitis, lyg norėdamas gelbėti pirminio kūrinio idėją, sutiko būti išrinktas „Oświata“ pirmininku.

Su pamokslais buvo kviečiamas į Petrapilio katedrą ir Šv. Kotrynos bažnyčią, kur rinkdavosi tikinčioji liaudis. Studentams, įvairių tautybių katalikams, sakydavo konferencijas Maltos ordino bažnyčioje. Susitikdavo su mokslo žmonėmis ir dalyvaudavo jų diskusijose. Taip jo ryšiai plėtėsi ir veiklos barai šakojosi. Visur pirmiausia jam buvo žmonės, o prieiti prie jų, sakoma, turėjęs nepaprastą sugebėjimą. Jo lietuviškasis patriotizmas, pasak Liudo Noreikos, nekludęs jam atsidedusia dirbti ir kitų tautų žmonėms (AJM, p. 119).

SOCIOLOGIJOS PASKAITOS KAUNE

Matulaitis neužmiršo duoto pažado tautiečiams 1907 m. Varšuvoje. Šie, grįžę iš kursų, tuoj pasirūpino gauti vysk. M. Paliulionio pritarimą,

o 1908 m. sausyje sudarė organizacinį 3 narių komitetą, paskui papildė ligi 12. Komitetui ėmėsi vadovauti Žemaičių sufraganas G. Cirtautas.

Norėta neatsilikti nuo varšuvinių kursų, dargi pralenkti. Ten buvo 11 kalbėtojų, čia parinkta 18: 11 – iš lietuvių, 3 – iš lenkų ir 4 – iš rusų. Tarp kviečiamųjų buvo numatyta ir grafitė Platerytė-Zybergaitė iš Varšuvos.

Rusai ir lenkai atsisakė dėl nepatogaus laiko, būtent – vasaros. Atkrito ir gera dalis kviestųjų lietuvių. Teko keisti ne tik programą, ją siaurinti, bet ir laiką. Matulaitis ir du jo kolegos akademikai – Mairo-nis ir Būčys – gavo kvietimą atvykti tik 1909 metų kalėdinių atostogų metu, būtent – sausio 3–5 dieną (sen. st.).

Rusų leidimas buvo gautas vos 3 dienas prieš žmonėms susirenkant. O jų susirinko ir dalyvavo pirmą dieną 200, antrą dieną – sekmadienį – 250. Paskaitos vyko Liaudies namų salėje. Kursus pradėjo vysk. G. Cirtautas, prabilęs lietuviškai. Visi kursai vyko tik šia kalba.

Pirmasis išėjo kalbėti Matulaitis ir jo tema buvo „Šių dienų socialinis klausimas“.

– Socialinis judėjimas, – pradėjo, – kaip srauni upė pavasarį, sniegui paleidus, eidamas pirmyn vis putoja, kaskart naujus žmonių sluoksnius savo srovėn įtraukdamas.., kaskart naujus reikalus apimdamas, kaskart naujas gyvenimo sritis pagaudamas.“

Jis nagrinėjo tris klausimus: 1. Ką reiškia šių dienų socialinis klausimas; 2. Iš kur jis kilęs ir 3. Kas ir kaip gali prisidėti prie jo sprendimo.

Po jo tą dieną kalbėjo antras akademijos profesorius P. Būčys tema „Bažnyčia ir sociologija“.

Antrą dieną, sekmadienį, žmonės rinkosi į paskaitas 3 valandą po pietų. Pirmuoju paskaitininku buvo Justinas Staugaitis, Matulaičio bendraklasis, ir jam teko svarstyti visuomeninės labdarybės tvarkymą. Po jo A. Jakštas skaitė kun. A. Kaupo atsiųstą pranešimą apie lietuvių išsivijimą Amerikoje. Trečiasis buvo vėl Matulaitis ir šį kartą jis svarstė miestų ir pramonės darbininkijos klausimą.

Darbininkas esąs rankpelnis – samdinys, dirbąs pas svetimus ūkyje ar pramonėje. Jo žymė, kad minta iš savo rankų uždarbio diena iš

dienos be savo įrankių, be savo turto. Tokių esama nuo 42 proc. ligi 85 proc. Darbininkų klausimo pradžia iškilusi iš ekonomijos principo ir etikos dėsnių priešingumo. Ekonomija nepaisė dirbančio žmogaus – jo sąlygos sunkios ir morališkai nepakeliamos. Lygybės klausimas gražiai skamba teorijoje, bet ne gyvenime. Šio klausimo teisingu sprendimu turi rūpintis visi: ekonomistai, įstatymų leidėjai, politikai ir tikėjimo bei etikos atstovai. Svarbus šis klausimas ir lietuviams, nes „mūsų broliai ir seserys šimtais ir tūkstančiais keliauja į Ameriką, Prūsus, Rusiją ir ten pakliūva į darbininkų – beturčių eiles“. Pažangos srovė „ir mūsų šalį kaskart labiau įtraukia į kapitalizmo sūkurį“.

Trečią – paskutinę kursų dieną pirmasis kalbėjo prof. J. Mačiulis-Maironis, Petrapilio akademijos vicerektorius, ir jo tema buvo „Krikščioniškos socialinės tvarkos mokslas pagal Leono XIII enciklikas“. Po jo vėl išėjo kalbėti Matulaitis apie „Bažnyčią ir nuosavybę“. Senas tai klausimas ir jautrus: juo rūpinasi lygiai visuomenės tvarkytojai, kaip ir mokslo žmonės. Esą trys dalykai esminiai: kam turtas turi priklausyti, kaip jis vartoti ir kaip geriau jis valdyti. Jam tenkanti pareiga plačiau pasisakyti, kiek nuosavybės klausimu rūpinasi Bažnyčia ir kiek bei kaip tuo reikalu yra pasisakiusi.

Didžiausią kursų naštą Matulaitis išnešė ant savo pečių: iš 7 jam teko 3 svarbios paskaitos ir jos, pasak „Šaltinio“ (1909, Nr. 4), buvusios „gražiai sustatytos“. „Draugijos“ žurnalas visas paskaitas paskelbė atskiru numeriu (1909, Nr. 31–32). „Šaltinis“ įsidėjo visų paskaitininkų nuotraukas, Matulaičio dar niekur nematytą – jauno, pakelta galva, per šoną skirtais garbanotais plaukais, vyriškos, sukaupotos, drąsios išvaizdos, sakytume, tikro vado *a la* Paltaroko ar Krupavičiaus. Į toki įsiziūrėjęs tikrai galėtum pamanyti:

– Pavojingiausias pasaulio modernistas!

Šis titulas Matulaitį aukština, nes į modernistus prel. Benigni buvo įrikiavęs ir tokius būsimus kardinolus, kaip belgų Mercier ir prancūzų Verdier. Pasirodo, paradoksų netrūksta ir Bažnyčioje.

IŠ SOCIOLOGIJOS Į TEOLOGIJĄ

Kursai neabejotinai davė gerų vaisių. Visų pirma tai buvo kažkas nauja ir brandu, be to, atlikta savomis jėgomis – viskas lietuviškai. Ano meto Kaune tai buvo drąsus ir džiugus reiškinys. Su šiuo įvykiu atsirado lyg nauja spalva jau gerokai šoktelėjusiame lietuvių katalikų veikime, būtent – socialinės dinamikos spalva. A. Jakštas, žinoma, neiškentė nebrیکstelėjęs:

„Tos paskaitos bus naudingos ir mūsų pirmeiviams bei socialistams, pripratusiems žiūrėti į Bažnyčią iš aukšto ir su panieka. Iš tų prelekcijų mūsų socialistai pamatys, jog Bažnyčia į socialinį klausimą žiūri plačiau ir giliau, negu apie tai menkutėse socialistų brošiūrėlėse iki šiol buvo rašoma. Be to, gerb. mūsų pirmeiviai ir socialistai, nepalijaujantieji skųstis, kad kunigai juos keikia, iš tų prelekcijų pamatys, kad tikrame Bažnyčios moksle apie visuomenės sutvarkymą nėra jokio keiksmo, bet yra daug tiesos, kurios ir pats socializmas laikosi“ („Draugija“, 1909, Nr. 31–32, p. 386).

Nežinia, ar ryšium su kursais, Kauno kunigų seminarijoje buvo įvestas visuomenės mokslas ir sociologija, kurią dėstyti ėmėsi kursų komiteto sekretorius kun. K. Šaulys, vėliau Nepriklausomybės akto signataras. Jis paruošė veikalėlį „Sociologija“ (1920 m.). Šaulį pakeitė K. Paltarokas ir savo paskaitas pradėjo spausdinti „Draugijoje“, paskui (1914 m.) išleido pirmą lietuvių kalba stambų ir išsamų veikalą „Socialinis klausimas“.

Galėtume sakyti, kad daugiau ar mažiau tai buvo susieta su prof. Matulaičio įtaka bei įtaiga. Bet štai Kauną pasiekia žinia, kad Matulaitis nuo rudens (1909 m.) atsisako dėstyti sociologiją, ją perleidžia jaunam lenkui A. Wojcickiui, o pats pereina į dogmatikos katedrą. Šis įvykis sukėlė rūpesčio ir neaiškumų. A. Jakštas vėl neiškentė nereagavęs viešumoje – jau kur kas vėliau. Girdi, Matulaitis, labai gabus ir iškalbus žmogus, perėjęs iš sociologijos į teologiją ar ne dėl to, kad praktišką gyvenimą, matyt, mažai pažįstas ir „įpratęs į jį žiūrėti *sub specie aeternitatis* („amžinybės žvilgsniu“) („Draugija“, 1913, Nr. 83).

Tikrųjų motyvų niekas nežinojo, o pats Matulaitis norėdamas nebūtų galėjęs niekam pasakyti. Keitėsi profesoriai, kodėl negalėjo keistis ir dėstomieji dalykai? Reikėjo gi kam nors pavaduoti išėjusį į vyskupus dogmatiką Cieplaką arba išvykstantį į Kauno seminarijos rektorius moralistą Maironį. Beje, po tų Kauno kursų Maironis netrukus gavo šį naują paskyrimą, o jo vicerektoriaus pareigas akademijoje laikinai perėmė Matulaitis. Petrapilio lietuviai surengė tautos dainiui išleisuves ir Matulaitis įteikė jam visų vardu dovaną (AJM, p. 116).

Ar perleidęs sociologiją dėstyti kitam, Matulaitis nuo jos nusigręžė, matysime toliau. Tais metais jis darė didelį naują sprendimą.

Generolas be armijos

Gyvenęs kitų rūpesčiais, apie savuosius Matulaitis tylėjo. Planavo reformas, padėjo kitiems planuoti. Turėjo gražaus jaunimo, kuris siurbė jo idėjas – galėjo paruošti naujų darbininkų ateičiai. Kodėl apsisprendė trauktis iš akademijos ir tą jaunimą palikti? Kodėl persisvėrė į naują, nelauktą darbą – atkurti mirštančią vienuoliją? Kas jį lenkė, skatino ir sąlygojo – reali dabartis ar ateities vizija?

SUPLANUOTOS ATOSTOGOS

Buvo 1908 metų pavasaris. Mokslo metai artėjo į galą. Jurgis jau buvo kalbėjęs su Pranu Būčiu apie reikalą. Sutarė kartu vykti atostogų. Pasiruošė, susikrovė valizas ir sėdo į traukinį. Ilgoje kelionėje prisiminė Friburgo laikus.

Nedidelis buvo būrys – biblinio septyneto, visi sūduviai ir visi kunigai. Tik vienas sirgo tuo reikalu, dėl kurio dabar jiedu vyksta į Marijampolę. Keistas sutapimas: ta pati pavardė, o ne giminė – Matulaičių Kazimieras, atsiradęs Šveicarijoje su Juozu Stankevičiumi – pirmieji lietuviai, abu jau vikaravę, o Kazimieras – Marijampolėje pas mirštančius marijonus. Kur buvęs nebuvęs, vis apie tuos baltuosius tėvelius. Įkyrėjo, pameni, Racevičiui ir Jusaičiui jo kalbos.

– Bus nuostolis, didelis nuostolis Lietuvai, jeigu jie išmirs neatgaivinti.
– Nuostolis gal Marijampolei, ne Lietuvai, – erzino Stankevičius.
– Nežinai istorijos... šimtą metų jie švietė, mokė, apaštalavo. Visi lietuviai, geri pamokslininkai. Jų iškalbumu naudojosi 20 parapijų Sūduvoje, o Marijampolėje jų klasikinę mokyklą lankė 100 mokinių...

– Gerai, gerai. Nuostolis Sūduvai, bet ne visai Lietuvai, – nesidavė kun. Juozas. – O atgaivinti, niekas jų neatgaivins, kol rusai mus valdo.

– Ne ką daugiau už kitus pasakydavom ir mudu. O jau Totoraitis, tikrai nieko (plg. P. Būčys. Atsiminimai, I, p. 264).

Nuo tų kalbų va jau bus netrukus 10 metų. Tiek laiko reikėjo sėklai bręsti. Įdomu, ką dabar pasakys senukas Senkus, baltųjų generolas?

– Generolas be armijos... – atsiduso, lėtai tardamas Pranas.

– Greit liks ir be adjutanto, – tęsė Jurgis. – Rodos, sakiau, antrasis – visiškas ligonis, arti mirties (mirė tų metų rugsėjo 14 d.). Vikarai – jau pasauliniai kunigėliai...

Pasiekę Marijampolę, jiedu pasibeldė į vienuolyno duris ir paprašė pakviesti Senkų. Šis atėjo ir atpažino parapijietį Jurgį ir kartais užklystantį Praną.

– Su kokiom žiniom – gerom ar „marnom“ judu čia dabar iš taip toli? – klausė Senkus.

– Tuoj pasakysim, tuoj, tik kad būtų storos sienos!

Senukas suprato, kad kunigėliai nejuokauja, ir tuoj užsivedė į atskirą kambarį. Pirmasis pravėrė burną Matulaitis.

– Mudu su Pranu apsisprendėm stoti į baltuosius.

Senukas išskėtė rankas, lyg norėdamas apglotbi.

– Bet, palaukit, reikalas ne toks paprastas. Turėsim pasilikti, kur esam – akademijoje, bent kurį laiką. Reikės gauti vyskupo pritarimą ir Romos sutikimą, o svarbiausia ir pirmiausia – jūsų žodis.

Visi trys svarstė reikalą. Žingsnis nelegalus, prieš valdžią. Neįprastas gal atrodyt ir Romai. Tik du kandidatai! Jei nebus daugiau, nėra atėities. Jei atsiras daugiau, kas ir kur juos paruoš, kaip ir kur įdarbins ir palaikys ryšį? Jei nėra perspektyvų ir garantijos, ar verta pradėti ?

Apsvarstę padėtį iš visų pusių, numatę galimus pavojus ir nesėkmes, vis dėlto sutarė nebelaukti ir pradėti parengiamuosius darbus. Senkus davė įgaliojimus Matulaičiui susirišti su vyskupais ir, kai tik bus galima, siekti Romos.

Po šio susitarimo Matulaitis ir Būčys atsisveikino. Atostogas baigė lankydami kunigus – tuos, kurie galėtų tikti į jų būrį. Taip sau, apsižiūrėti iš tolo, patirti nuotaikas, užmegzti artimesnį ryšį. Matulaitis, atrodo, pasiekė Seinų vyskupijos valdytoją prel. J. Antanavičių, kurį reikėjo informuoti.

DVASIOS VADOVO PAREIGOS

Grįžęs į Petrapilį, Matulaitis gavo naujų pareigų, būtent – studentų dvasios vadovo – kapeliono. Turėjo pasiruošti pirmosioms naujų mokslo metų rekolekcijoms ir jas tris dienas vesti. Toliau kas savaitę sakyti konferencijas, o gavėnioje – vėl trijų dienų rekolekcijos. Su ta pareiga, aišku, bus ilgesnis bei dažnesnis sėdėjimas klausykoje ir pravos kambario durys užeinantiems pasitarti dvasiniais reikalais.

Vis dėlto tai bus dėkinga pareiga. Ir koks sutapimas! Nespėjai tapti vienuoliu, o jau pradėk, duok kitiems nelaukdamas. Studentai rašo, ką tais mokslo metais jie gavo iš Matulaičio. „Kai pasklaidai užrašus, permeti padarytąsias santraukas bei pastabas (tų Matulaičio konferencijų bei rekolekcijų. – Y.), pamatai, kiek ten būta moksliško gilumo, žmogaus sielos supratimo, gyvenimiško praktiškumo, kiek ten karštai žmonės mylinčios taurios sielos įdėta! Jo skelbiamoji asketika buvo atremta į teologiją, prigimtąją etiką, psichologiją, pedagogiką, o ne į svajones bei asmenišką nuožiūrą“ (Vysk. M. Reinys. – AJM, p. 97).

Kalbėjimo būdas buvo panašus kaip ir per paskaitas: ramus, nuoširdus, logiškas, aktualus. „Kalbėdavo, rodos, be jokio susirūpinimo: dažniausiai kiek atkišęs kairiąją ranką su užriestais pirštais ir žiūrėdamas į tų pirštų galus“ (ten pat).

„Praktikos pradai J. Matulevičiaus gyvenime buvo stipresnis už teorijos pradą, – pastebi P. Būčys, – (dėl to) ir profesoriaudamas jis laisvu noru imdavosi tų darbų, kurie tiesioginiu būdu pakelia dvasią“ (ten pat, p. 21). Būčys turi galvoje kaip tik dvasinį vadovavimą rekollekcijomis ir konferencijomis.

O kaipgi su tais reikalais, kurie buvo aptarti Marijampolėje? Jis susisiekė su Mogiliovo arkivyskupu A. Wnukowskiu, ir, išsiaiškinęs reikalą, gavo jo pritarimą. Liko dar susisiekti su Varšuvos sufraganu K. Ruškiu, kuris rūpinosi slaptų vienuolių reikalais.

Po socialinių kursų Kaune Matulaitis buvo užsukęs į Marijampolę ir informavo kun. Senkų, kas jau atlikta. Artėjant vasarai, viskas buvo paruošta. Reikėjo tik užsienio paso ir jį netrukus parūpino pati akademija.

PIRMIEJI ĮŽADAI BE NOVICIATO

Romą pasiekė, atrodo, rugpjūčio pradžioje (1909 m.). Prisistatė vienuolių kongregacijos prefektui Vives y Tuto ir įteikė jam savo planą bei rekomendacijas. Prefektas Tuto dar tarėsi su Konsistorinės kongregacijos prefektu kard. Lai ir valstybės sekretoriumi kard. Merry del Val. Po to pakvietė Matulaitį ir visi trys jį klausinėjo. Šio atsakymai, matyt, buvo pagrįsti, įtikinantys, ir jis gavo pilną pritarimą, o po to – audienciją pas popiežių. Popiežius Pijus X leido Matulaičiui daryti įžadus be naujokyno (noviciato), o Būčiui – pradėti naujokyną nepertraukiant profesoriavimo.

Viską sutvarkęs, gavęs reikiamus leidimus raštu, Matulaitis tuoj paliko Romą ir grįždamas sustojo Varšuvoje. Iš čia pranešė Senkui ir Būčiui, kad viskas tvarkoje, ir prašė tuoj atvykti pas jį. Pats pradėjo įžadines rekollekcijas. Aniems atvykus, rugpjūčio 29-ąją vysk. Ruškio privačioje koplyčioje Matulaitis Senkaus akivaizdoje padarė marijono įžadus. Būčys tuo metu buvo priimtas į naujokyną (P. Būčys. Atsiminimai, II, p. 108–111).

Iš Varšuvos visi trys grįžo į Marijampolę. Būčys panoro rekollekcijų, ir Jurgis vadovavo jam vienam (AJM, 21). Po to, prieš vykdami

į Petrapilį, jiedu užsuko pas kun. Paulių Dogelį, jauną katedros vikarą Kaune. Pasisakė organizuoją marijonus, iešką kandidatų. Prisiminė ir kun. P. Turauską, Karmelitų bažnyčios vikarą. Pas jį, matyt, buvo ar ruošėsi užsukti. Paliko regulos egzempliorių ir, jei norės, jiems pranešti. Su vyskupu susitarsią jie patys. Dogelis rašo, kad jiedu su Turausku apsisprendė stoti į marijonus ir apie tai jiems pranešė, bet vyskupas G. Cirtautas nesutiko išleisti (AJM, p. 121).

Nelaimėję dviejų gerų kandidatų, jie išsivežė Petrapilin tik Joną Toraitį atlikti ten naujokyno. Tą metą akademija pasiūlė Matulaičiui perimti dogmatiką. Sociologijai esąs numatytas naujas sociologijos daktaras A. Wojcickis, apgynęs Louvaine tezę „Les ouvriers polonais“ („Lenkijos darbininkai“). Matulaitis buvo labiau pasiruošęs dogmatikai, tad manė – mažiau teks rengtis pamokoms, o tą laiką panaudos vienuolijai. Taip ir sutiko.

Buvo žadėjęs Romai tuoj pasiūsti naujus marijonų įstatus, pritaikytus slapta veiklai ir papildytus naujais uždaviniais. Rudenį baigė darbą, o 1910 m. pradžioj slapta atspausdino ir pasiuntė vienuolių kongregacijai su kun. Senkaus prašymu juos patvirtinti. Patvirtinimą gavo 1910 m. lapkričio 28 d.

Būdamas dvasios tėvu, įsidėmėjo vieną kitą studentą, kurie ieškojo gilesnio dvasinio gyvenimo. Dabar vienam kitam iš jų davė pasiskaičiuoti savo vienuolijos patvirtintus įstatus. Kai kurie, jau tapę kunigais – lietuviai ir lenkai, pasiprašė priimami į jo vienuoliją.

Buvo tretieji jo dėstymo metai ir juos baigęs ketino pasitraukti iš profesūros, bet, išvykdamas atostogų, to nepranešė vadovybei. Grįžęs rudenį, rado naują paskyrimą – akademijos vicerektoriumi. Atsisakyti nebuvo kaip, nes apie tai buvo pranešta rusų valdžiai. Sutiko šias pareigas eiti vienus metus. Teko eiti ir rektoriaus pareigas vietoj A. Karkowskio, paskirto arkivyskupu į Varšuvą.

Studentai tuo džiaugėsi. Geresnio auklėtojo ir švelnios, protingos disciplinos diegėjo akademija negalėjo pasirinkti. Kolegos smilkė, girdi, tai pakėlė į vyskopus – sufraganus. Kelcų vyskupas padarė jį garbės

kanauninku (plg. Užr., p. 81). Tuo tarpu rusai pradėjo uostinėti, ieškoti slaptų organizacijų (ten pat). Tai buvo ženklas, kad ilgiau kaip metus tikrai nedera pasilikti akademijoje. Kartu ir įspėjimas – vengti tokių susibūrimų, kad ir rekolekcijų, kaip 1910 metais Pohuliankoje. Svarbiausia, kur dėtis su naujokynu, jei Petrapilis nėra saugus.

GENEROLAS BE ARMIJOS

Buvo dar nepasibaigę mokslo metai, kai mirė paskutinis baltųjų marijonų generolas Vincas Senkus. Telegrama pasiekė Matulaitį tą pačią mirties dieną, balandžio 10 d. (1911 m.). Į laidotuves išvyko P. Būčys. Grįžęs pranešė, kad velionis užrašęs testamentu 6 000 rublių Matulaičiui tariamos skolos.

Rusai tarėsi užvertę šios vienuolijos paskutinį puslapį, o jis buvo tik ką naujai atverstas. Senkaus testamentu rusai nepripažino, ir Matulaitis negavo vienuolijos pradžiai skirtų pinigų.

Tą vasarą baigė naujokyną trečiasis kandidatas Jonas Totoraitis, istorikas iš ano friburgiškių septyneto. Matulaitis atsisakė profesūros bei vicerektorystės ir grįžo vasarai galutinai. Su juo parvyko atostogų ir Būčys. Visi trys sutarė vykti į Gelgaudiškį „pasisvečiuoti“. Klebonas gražiai priėmė. Po vakarienės dar ilgai kalbėjo. Svečiai panorė užėiti į bažnyčią pasimelsti. Šeimininkas nutarė nesimaišyti į akademikų bei daktarų reikalus su Dievu, o šie to ir norėjo.

Pasimeldė, ir tada Jonas Totoraitis dviejų liudininkų akivaizdoje padarė pirmuosius savo įžadus. Buvo dar vienas svarbus reikalas – nutarti, kuris iš trijų perims Senkaus pareigas. Vėl visi meldėsi, ir tada Būčys pasiūlė Matulaitį, o Totoraitis pritarė. Toliau svarstė, ką daryti su naujokynu. Kitos išeities nebuvo, kaip keldinti į saugiausią vietą – Šveicariją.

Kitą rytą jie skirstėsi kas sau. Matulaitis skubėjo į Kauną, nes Žemaičių ordinaras G. Cirtautas buvo prašęs vesti kunigams dvejas rekolekcijas: birželio 21–25 ir liepos 5–11 d. Į pirmąsias susirinko 80 kunigų,

senų ir jaunų, lietuvių ir lenkų arba sulenkėjusių, bet mokančių lietuviškai. Matulaičiui atrodė netikslu dėl lenkiškos mažumos atsisakyti savo liežuvio. Pasitarė su vyskupu, ir šis pritarė.

„Parapijos kunigas, – pradėjo Matulaitis lietuviškai, – yra labiau apleistas, negu jo parapijiečiai. Jiems sakomi pamokslai, primenamos jų pareigos. Gi kunigui ten niekas nieko nesako. Net kai eina išpažinties pas savo draugą, vargiai gauna kokį pamokantį žodelį... Dirbote parapijai ištisus metus – padirbėkite, broliai, nors 5 dienas sau. Palikite savo parapijas Dievo apvaizdai. Nieko ten bloga per šias dienas neatsitiks... Užmirškite visa. Matykite tik Dievą ir savo reikalus...“

Kunigai, pajutę tėvišką gaidą, pradėjo šniukšėti.

– Pakėliau akis, – rašo kun. Jurgis Tilvytis (poetas Žalvarnis), – matau – šluosto ašaras ir vyskupas Cirtautas (AJM, p. 123).

„Šias rekolekcijas reiktų pavadinti greičiau asketiškais kursais, – rašo A. Dambrauskas-Jakštas. – Kasdien sakė po 4 konferencijas ir du kartu per dieną padėdavo daryti sąžinės sąskaitą... Klausytojai tiesiog buvo nustebinti tų prakalbų gyvumu ir lietuviškos kalbos dailumu. Net ir abstraktiškiausi bei filosofiški dalykai išeidavo gerb. vadovui lengvai suprantami ir nenuobodūs. Šios pirmutinės lietuviškos rekolekcijos ne tik padarė į klausytojams didelį įspūdį keldamos jų dvasią..., bet ir parodė viešai, kaip dailiai galima skelbti Dievo Žodis gryniausia, nei vienu polonizmu nesuteršta lietuvių kalba. Yra tai svarbi pradžia, turėsianti be abejo ir tolimesnes dar svarbesnes pasekmes“ („Draugija“, 1911, Nr. 54, p. 196).

Po antrųjų rekolekcijų, vestų liepos pradžioje, Matulaitis pasiėmė vieną naujoką ir išvyko į Šveicarijos Friburgą. Netrukus atvyko daugiau kunigų ir pasauliečių – visi apsigyveno studentų bendrabutyje „Canisianum“ (AJM, p. 42).

Naujokynas buvo paslėptas po studijų priedanga, o kai gavo atskirą patalpą, ją pavadino „Studijų namais“. Be studijų universitete, pagrindinis dalykas buvo vienuolinio gyvenimo perpratimas. Matulaitis nustatė programą ir jai vadovavo – ėjo magistro pareigas.

Po keleto savaičių išsiruošė Romon.

„PRISIEKIAU PRIE APAŠTALŲ KARSTO“

Nuvykęs į Romą, užėjo į Studijų kongregaciją, kuri tvarko kunigų seminarijas ir katalikų universitetus. Pateikė pranešimą apie Petrapičio akademijos padėtį ir paliko jos leidinius. Vienuolių kongregacijoje sutiko sekretorių msgr. Caroli, įteikė jam du prašymus: įteisinti naujokyno įkūrimą Friburge ir patvirtinti naują marijonų vyriausiąjį (generolą), t. y. jį patį.

Tai atlikęs, lankė bažnyčias ir meldėsi. Darė vizitus ukrainiečių ir lenkų dvasininkams, dirbantiems kolegijose arba Romos kurijoje. Susipažino su lenkų kilmės grafu Sergiejum Grum-Grzymajła iš surusėjusios ir pravoslavais tapusios giminės, dabar – katalikų kunigu. Rusų valdžia apie tai nežinojo, dėl to jis galėjo nepersekiojamas gyventi Rusijoje ir išvykti į Vakarus.

Kur tik lankėsi, vis buvo klausinėjamas apie padėtį Rusijoje. Matulaičiui tai nepatiko. „Man išrodė, kad per daug čia rūpinamasi politika ir diplomatija. Aš gi atvažiauvau ko kito. Kad Bažnyčiai patarnaučiau... Daugiau tikiu į darbą, Dievo dvasios vedamą, negu į gudriausias diplomatijas ir kombinacijas“ (Dnrš., 1911 m. lapkričio 21 d.).

Naujoje konstitucijoje buvo įrašęs, kad marijonai stengtųsi susipažinti su kitų vienuolių veikla. Dėl to užsuko į jėzuitų generolo būstinę, kur dirbo Tėvas Ledóchowskis, vėliau jų generolas. Papasakojo apie marijonų atsikūrimą ir teiravosi, ką jėzuitai laiko svarbiausia vienuolių gyvenime bei jų paruošime ir kas tiktų marijonams. Ledóchowskis iškėlė įvairių dalykų ir palietė asketiką, jautrią sritį vienuoliams ir svarbią kunigams. Čia jis pastebėjo, kad jo krašte (Lenkijoje) asketika esanti nelabai sveika, turinti sentimentalumo atspalvį; tai rusų priespaudos poveikis. Sveika asketika turinti remtis teologiniais ir filosofiniais pradmenimis.

Grįžo vėl į vienuolių kongregaciją ir sutiko tą patį msgr. Caroli. Šis pranešė, kad visi jo dalykai patvirtinti. Paaiškėjo tačiau viena taktinė klaida, kurią bus padaręs: reikėjo, girdi, savo reikalus pirmiausia

pristatyti pačiam prefektui – kard. Tuto. Matulaitis išsiaiškino taip: „...Bažnyčios vadovai nori pažinti žmones, ir (kad) pažintys daug sveria“ (ten pat, gruodžio 24 d.).

Tą pačią dieną aplankė Šv. Petro baziliką ir prie apaštalu karsto, rašo, prisiekęs, kad „nei aš pats, nei kongregacija, nei jos nariai netarautume jokiems pašaliniais tikslams, bet vien tik Dievui, Bažnyčiai ir sielų išganymui.“

GUNDYMAS DIPLOMATINEI KARJERAI

Sutikęs vėl kun. Grum-Grzymajlą, sužinojo, kad persikėliąs į tą patį viešbutį, kur apsistojęs Matulaitis. Čia būdami jie galėjo dažniau susnekti. Pasirodo, slaptasis kunigas – didelis eruditas, baigęs Insbruko jėzuitų universitetą, mokąs daug kalbų, turįs didelį popiežiaus pasitikėjimą. Turbūt jo patariamą Matulaitis ryžosi susitikti msgr. Adomą Steponą Sapiegą, dirbusį Valstybės sekretoriате, Nepaprastųjų reikalų skyriuje. Šis paprašė užėiti pas jį vakare, po darbo. Sapiega (lenkiškai Sapieha) buvo ketvertą metų vyresnis už Matulaičių, bet jau iškilęs Vatikano tarnyboje. Tą vakarą jiedu kalbėjo apie Bažnyčios reikalus bendrai, bet staiga Sapiega pasuko kalbą kitur. Siūlė Matulaičiui persikelti į Romą ir čia atstovauti Rusijos, Lietuvos, Lenkijos, net Poznanės ir Galicijos reikalams ir informuoti Apaštalu Sostą apie Bažnyčios padėtį tose šalyse. Tuo reikalu jau esąs kalbėjęs su kongregacijos prefektu kard. Lai. Toks atstovavimas Romoje esąs būtinais reikalingas.

Pasiūlymas buvo nelauktas ir Matulaičiui nepriimtinas – reikėjo tik kaip nors mandagiai išsisukinėti. Jis rašo dienoraštyje: „Iš savo pusės pasakiau, kokias matau kliūtis: a) aš pradėjau tarnauti savo naujai atgimusiai kongregacijai ir to darbo negalima mesti; b) aš lietuvis, ar manim norės pasitikėti lenkai? c) nemoku itališkai, bet tai dar menkas dalykas, nes lengvai galima išmokti; d) savyje nejaučiu diplomatinių gabumų, prancūziškai kalbu silpnai, nemoku priimti svečių. Daugiau esu iškalbus, kai kalbu su atskirais asmenimis, bet viešuose susiėjimuo-

se kalbu mažai ir nemoku palaikyti kalbų; e) apskritai kalbant, mano gyvenimo idealas kitoks. Iki šiol gyniausi nuo garbių vietų...“

Msgr. Sapiega nesidavė paveikiamas. Klausė, ar negalima marijonų kongregacijos tvarkymą perkelti į Romą ir abu dalykus suderinti. Prašė pagalvoti ir duoti atsakymą lapkričio 28 d.

Matulaitis tarėsi su kitais. Visi, net kun. Grumas ragino imtis siūlomo darbo. Vis tiek Matulaitis negalėjo priimti minties. „Man nepatinka mūsų kongregacijos ar jos narių traukimas į diplomatiją ir politiką... Vidujinė dvasia man kalbėjo, kad, nepaisant msgr. Sapiegos, nė kun. Grumo, turiu varyti pradėtą darbą.“ Toliau vėl svarsto dienoraštyje: „Matome, kad vieni, užimdami aukštas vietas, mažiau nuveikia dėl Dievo, o kiti, žemiau pastatyti, daug padaro. Teko matyti net tą patį žmogų, kuris, žemiau stovėdamas, darė daugiau naudos, o aukščiau pakeltas nebetiko. Taigi, bus geriau... varyti toliau pradėtą darbą.“

Sakytą dieną Matulaitis užėjo pas Sapiegą ir pareiškė, kad apie minėtąjį pasiūlymą būtų galima kalbėti nebent po dvejų metų. Atsisveikinęs sėdo į tramvajų ir netikėtai čia sutiko Tėvą Ledóchowskį. Prisiminė jam minėtą Sapiegos pasiūlymą ir rūpestį dėl savo pradėto darbo.

– *Age quod agis*, – pasakė Ledóchowskis, – daryk, ką darai!

FRIBURGO NAUJOKYNE

Išbuvęs dvi savaites Romoje, grįžo pas naujokus ir rado viską, kaip buvo palikęs. Nuotaikos tos pačios: darbo metu – tylą, per pertraukas – juokas ir juokas. Atrodė jau susigyvenę, lyg sulipę vienon šeimon. Trinties tarp lietuvių ir lenkų nebuvo. Vieni mokėsi lietuviškai, kiti mokėjo arba bandė mokytis lenkiškai. Bene uoliausias „lietuvnikas“ buvo kun. Marjanas Wiśniewskis, Matulaičio mokinys Kelcuose ir Petrapilyje.

Magistras visus jungė, derino, stūmė pirmyn. Išėjęs į miestą, grįždavo su parinktų knygų ryšuliu. Niekad negrįždavo tuščiomis rankomis, dėl to biblioteka kaskart didėjo. Negi nesuprato naujokai, kam jis tas knygas

velka, dėl to jomis naudojosi. Studijos ir skaityba turėjo padėti sveikai asketikai. Tai viena. Antra, buvo svarbu užgrūdinti, išstobulinti prigimtį.

„Būkit žvalūs, – sakydavo, – lavinkit akis, rankas, liežuvi, kalbą. Savo mintį stenkitės reikšti aiškiai ir tvirtai. Kiekvieną skiemenį išstarkit be mikčiojimo, be užsikirtimo.“

Jaunasis kunigėlis, kuris uoliai mokėsi lietuviškai, rašo: „(Matulaitis) mėgo mus išvesti pasivaikščioid po liepomis – *unter den Linden*, netoli nuo namo, nes ilgesnė kelionė per daug vargindavo apraišiotą ir geležimis suspaustą koją... Matydami jo visada giedrą ir besišypsantį veidą, mes nenujautėme jį sunkiai kenčiant. Visą laiką koplyčioje klūpojo kietoje klaupkoje, kol susipratome padėt jam po nesveikom kojom minkštą patiesalą.“

„...Mokė mus ir nuolat darydavo bandymus, bet visada labai švelniai, – tęsia Wiśniewskis. – Jis buvo priešingas visoms dvasinio „mankštymo“ ypatingom priemonėm, kurios kenkia žmogaus kilnumui, pvz., klaupiti prie vyresniojo kojų... Mokėjo nežymiai... savimeilę aplamdyt... Būdavo, pavyzdžiui, pasigiri, kad sekėsi su kuo nors padiskutuoti. Tėvas Matulevičius smulkiu žodelyčiu pakreipdavo kalbą į kokį nors mažmožį ir nutraukdavo mano įkarštį. Pajusdavai žmogus, lyg kas nosį būtų nušluostęs... Susigėdęs žiūrėdavai į Mokytoją, o jis nusišypso, pažvelgia į akis ir vėl grįžta prie nutrauktos kalbos. Padariniai būdavo puikūs: gydė savimeilę, bet netramdė žmogaus.“

„Ko jis, regimai, nepakentė mano išpažintyse ar negalėjo... kitu būdu pataisyti, tai ėjo išpažinties pas mane. Tą padarė taip paprastai ir nuolankiai jis, mano Mokytojas ir Generolas, kad iki šiol negaliu pamiršti savo susijaudinimo...“

„Kaip giliai ir plačiai ateitin siekė jo numatymai ir pastabos! Ir tik dabar stebiuosi mūsų mylimojo Mokytojo tolregybe, kuri buvo jo nenuilstamo uolumo, darbštumo..., daugmetinio patyrimo vaisius“ (AJM, p. 112–113).

Darbštumas, o gal pareigingumas vertė kelti anksčiau. Paryčiais, 3–4 valandą, naujokai matydavę pro durų tarpus šviesą jo kambary-

je. Neabejotinai jis pavargdavo. Kartais jį rasdavo dienos metu lovoje, nemiegantį, o skaitantį. Sakydavo, tai darąs, kad skruzdės išeitų iš kūno. Kartais prarasdavo skonį valgiui. Vienas naujokas paklausė, ar nereiktų jam apsimarinti valgiu, o Matulaitis atsakė:

– Dėkok Dievui, kad gali valgyt, nes ateis laikas, kai negalėsi.

Tarp naujokų iškildavo diskusijos apie tautas. Matulaitis neleisdamo nei apie vieną tautą, net apie rusus, atsiliepti neigiamai. „Dėl vieno ar kito negero žmogaus nereikia smerkti tautos“, – sakydavo.

Korespondencija jam ateidavo iš įvairių kraštų, įvairiomis kalbomis. Tas nakties valandas, matyt, paaukodavo laiškamams. Jo žodžio laukė „slaptieji broliai“, o kur geradariai, buvę bendradarbiai ir daug daug pažįstamų.

Kartą jis parašė kun. K. Matulaičiui į Anglijos Londoną, kur nuo 1902 m. buvo lietuvių klebonu. Aiškino, kodėl bendrapavardis Jurgis atsidūrė Friburge su būriu, didesniu nei anuomet, kai buvo kalbama apie baltuosius tėvelius. Kun. Kazimieras, atrodo, suprato, o pats džiaugėsi statąs naują bažnyčią. Išeisią, girdi, iš prastų Dievo namų ir turėsią kunigaikštiškus. Naująją bažnyčią remianti kunigaikštienė Magdalena Radvilienė su viena sąlyga, kad nebūtų jokių lenkiškų pamaldų nei pamokslų. Kvietė atvykti į bažnyčios pašventinimą.

Į Angliją Matulaitis nesiruošė. Labiau rūpėjo Amerika, kur buvo didžioji lietuvių išeivija ir laisvė vienuolijoms. Susirašinėjo su kun. Staniukynu, globojusiū besikuriančias seseris kazimierietes. Ar būtų galimybė ten, Čikagoje, įdarbinti keletą savų brolių? Lietuvon grįžę jie pabirs, o reikia, kad būtų viename židinyje. Staniukyno atsakymas buvo drąsinantis, ir Matulaitis ėmė ruoštis.

KELIONĖ Į AMERIKĄ

Buvo liepos pradžia (1913 m.). Jis ir du kunigai, atlikę naujokyną, – Feliksas Kudirka ir Julius Kazakas, – pajudėjo iš Friburgo. „Kelionė (laivu) gana gerai pavyko, – rašė kun. Dvaranauskui. – Nuvažiuojant

sirgti nereikėjo, tik galva sukosi, buvo sunki ir lyg nerami“ (Užr., p. 129). Niujorką jie pasiekė liepos 19-ąją ir čia užtruko trejetą dienų. Aplankė vietas bei apylinkės lietuvius kunigus ir išsiskubino į Čikagą. Greit gavo audienciją pas arkiv. E. J. Quigley ir, išdėstęs reikalą, Matulaitis prašė leisti kurtis šiame mieste. Arkivyskupas pritarė, tik prašė palaukti, kol suras tinkamą vietą.

Kun. Staniukynas tuoj pasiūlė „gerą darbą“ – vesti 10 dienų rekolekcijas seserims kazimierietėms. Po to Matulaitis rašo – „Pataisiau ir papildžiau jų įstatus pagal kanonus ir Bažnyčios reikalavimus. Pasakiau trijose parapijose paskaitas apie socialinį klausimą“ (ten pat, p. 129).

Rugpjūčio 18-ąją arkivyskupas perleido marijonams Šv. Mykolo parapiją, klebonu paskyrė Kudirką, o vikaru – Kazaką. (Po dvejų metų atvyko iš Friburgo, po naujokyno, dar kun. Vincas Kulikauskas, o 1916 m., atsipalaidavęs iš Petrapilio akademijos, atsirado ir prof. P. Būčys).

Atsisveikinęs su Čikaga, Matulaitis dar užsuko į Niujorką. Čia, Brukline, rašo: „Pasakiau du pamokslus bažnyčioje ir paskaitą salėje apie socialinį klausimą. Ta paskaita gana triukšminga. Socialistai užsipuldinėjo ant manęs, bet viskas gana gerai pasibaigė“ (ten pat, p. 129).

Amerikoje išbuvo apie mėnesį. Grįžęs į Friburgą, parašė savo įspūdžius Seinų „Vadovui“ (1913, p. 192–196). Amerikos lietuviai, esą, kinta: rėdosi gražiai, perka savo namus, imasi biznio, kai kurie lavinasi. Būdas ir elgsena sušvelnėjusi. Tiesa, „daug kruvinai uždirbto lietuvių turto suėda smuklės“. Bet esą dosnūs bažnyčioms, mokykloms ir Lietuvai – sudėję nemaža pinigų „Saulės“ ir Tautos namams. „Žiūrint į Amerikos lietuvius, nejučiomis apima rūpestis: kas bus su jaunomis kartomis? Ar jos nepaskės amerikiečių-anglų jūrose? Ar nenutautės?“ Išvada tokia: daug priklausys nuo savų lietuviškų mokyklų. Tam darbui ruošiasi kazimierietės ir jas reikia remti. Džiaugėsi, kad lietuviai kunigai remia savą spaudą, aukoja Lietuvos reikalams, skiria stipendijas „Motinėlei“.

PO METŲ – Į LIETUVĄ

Amerikoje pagavo jį platus ir gyvas lietuvių gyvenimas. Grįžęs pasijuto suspaustas ir uždarytas tuose Studijų namuose. Naujokų tik saujelė: pradžioje buvo 11, per trejus metus nepakilo ligi 20. Ar reikėjo dėl tos saujelės palikti tiek studentų akademijoje, tiek kunigų, laukiančių rekolekcijų, ir žmonių, ištroškusių tiesos bei padrąsinimo?

„Ar išeis kas iš mano sunkaus ir vargingo darbo, vienas Dievas težino, kuris viskam duoda derėjimą, – rašo laiške broliui Jonui. – Nors žmonės mano darbą vadina tuščiomis svajonėmis, bet svajoti aš neturiu kada. Man tenka sunkiai dirbti nuo ryto ligi vakaro, nelabai turiu kada išėiti nei pasivaikščioti... Ką žmonės apie mane pasakys, tai jų darbas“ (Užr., p. 128).

Guodėsi, kad Bažnyčios vyresnybė jam pritaria. O tačiau katalikiškas ir vienuoliškas Friburgo universitetas žiūrėjo įtariai. Kokia grupė, ar nebus susimetę modernistai? Apie tai pranešė Romai, bet ši nieko nereagavo – žinojo, kas yra Matulaitis ir ką jis ten veikia. Apie naujokyną jis nebuvo pranešęs universiteto vadovybei, kad paskui nepasiektų rusų ausis ir naujokai nebūtų sukliudyti grįžti į savus kraštus. Modernisto etiketė vėl jam buvo segama, turbūt ne be ryšio su anuo msgr. Benigni biuletenio įspėjimu. Atsargumas dėl rusų pasirodė reikalingas. Kun. Feliksui Kudirkai rašo (1914 m. vasario 17 d.): „Kun. Matulaitis iš Londono buvo čia atsiuntęs neva rusą, norintį būti katalikų kunigu. Patyrinėjęs tuoj supratau, kad tai žydas ir dar beveik tikras esu, kad tai šnipas. Nesitikėjo jis, kad aš buvęs Peterburge, Maskvoje, kad žinaš rusų teologiją ir t. t. Žinoma, tuoj nusikračiau tuo ponu.“

Pavasariop (1914 m.) Matulaitis gavo iš Seinų ir Kauno vyskupų kvietimą atvykti Lietuvon ir vesti rekolekcijas kunigams Kaune ir Marijampolėje. Matulaitis greit atsakė vyskupams, kad atvyksiąs. Džiaugėsi, kad galės susitikti saviškius, atsikvėps savu tėvynės oru ir patarnaus broliams kunigams. Išvyko gegužės 25 d. per Lenkiją, nes turėjo reikalų Krokuvoje, Čenstakavoje ir Vloclaveke.

Pirmiausia vedė rekolekcijas Žemaičių vyskupijos kunigams Kaune. Buvo dvi grupės: pirmoji – didesnė, 250 kunigų, antroji – mažesnė. Pirmajai vadovavo liepos 1–5 d., antrajai – liepos 7–11 d. „Pavyko gerai“, – rašė kun. Kudirkai į Čikagą; kalbėjęs ta proga su vysk. Karevičiumi apie moterų vienuolijos steigimą. Mat Šveicarijoje, prie savo naujokyno, turėjo dvi kandidates lietuvaites – Agotą Kudirkaitę ir Marcelę Jurevičiūtę. Neatsikvėpęs tuoj išvyko į Marijampolę pas Seinų vyskupijos kunigus.

Seiniškių čia susirinko gausiai – vien lietuvių, nes vyskupija buvo mišri. Susidomėjimas buvęs didelis: „Mes stačiai buvom sužavėti, – rašo Just. Staugaitis, – kun. Jurgio minčių brandumu ir giliu dvasinio gyvenimo supratimu“ (AJM, p. 89). Rekolekcijų metu užeidavo, ypač vakarais, kunigai: vieni su asmeniškomis bėdomis, kiti jau žinojo atsikuriančius marijonus ir svarstė savo pašaukimą, o Totoraitis ir Dvaranauskas – naujieji slapti marijonai, susirūpinę vienuolijos padėtimi ir ateitimi. Su šiais dviem iškilo klausimas dėl Marijampolės parapijos: ar neprašyti vyskupo, kad čia bent vieną jų skirtų ir leistų pamažu perimti į savo rankas. Atsargumas tačiau sakė: dar ne laikas.

Po rekolekcijų norėjo Matulaitį sutikti kunigai veikėjai: J. Laukaitis, Just. Staugaitis, M. Gustaitis. Pastarasis globojo „Žiburio“ draugijos mergaičių progimnaziją Marijampolėje. Rusai esą nepatenkinti, kad dėstomoji kalba yra lietuvių, bet tėvai dėl to noriau leidžia savo dukras. Mokyklos dvasią kelianti direktorė Marija Pečkauskaitė, puiki pedagogė, mergaičių idealizuojama. Ūkiški reikalai pagerėję: neseniai gauta 2 000 rublių auka iš kunigaikštienės Magdalenos Radvilienės.

Buvo sunku atitrūkti nuo žmonių ir jų reikalų. Bet rūpėjo ir saviškiai. Juk čia pat, Marijampolėje, buvo brolis Jonas su žmonele Veronika, kuri tiek širdies parodė jo vaikystėje. Likęs be ūkio ir be sveikatos, Jonas atrodė lyg nepatenkintas savimi ir Dievu. Vladas tebesilaikė Bliūdžiškiuose, o Magdalena – Klevinėje, abiejų šeimos išaugusios. Toliau gyvenančių negalėjo pasiekti, nes skubėjo grįžti atgal.

Buvo paskutinė liepos diena. Rusų kariuomenė judėjo ir judėjo, bet vis dar buvo sakoma – manevrai. Ir štai, besiruošiant vykti ir atsisvei-

kinant, rugpjūčio 1 dieną, žinia lyg griaustinis – *karas!* Vokiečių siena uždaryta, traukiniai sustabdyti. Matulaitis skubėjo į Kauną, kad iš čia per Vilnių ir Varšuvą galėtų prasmukti tolyn į Šveicariją. Deja, pasiekė tik Varšuvą.

Įstrigęs pakeliui į Friburgą

Negavęs traukinio į Vakarus, Matulaitis susirado vežiką ir paprašė vežti į g-vę Piėkna 24. Namų sargas pravėrė duris ir išskėtė rankas:

– Tėvas Jurgis! Tuoj bėgu pranešti panelei grafaitei.

Jis buvo įkurdintas toje pačioje Platerytės mokykloje ir paprašytas niekuo daugiau nesirūpinti, ilsėtis ir laukti, kol atsiras galimybė išvykti į Šveicariją.

Tuo tarpu svetys skubėjo išsiųsti telegramą į Friburgą, kad negalys laiku atvykti. Telegrama praėjo. Tada sėdo rašyti laišką. Iš Friburgo netrukus gavo atsakymą. Ryšys, bent toks, pasirodo galimas su neutralia Šveicarija. Matulaitis nurimo.

SUSITIKIMAS SU VYSKUPU RUŠKIU

Pirmiausia padarė vizitą arkivyskupui A. Kakowskiui, buvusiam Petrapilio akademijos rektoriui. Ta proga aplankė ir sufraganą Kazimierą Ruškį. Šis nustebo ir kartu apsidžiaugė. Svečio veidas rodė rūpestį ir klausimą, kaip ilgai teks laukti? Atsakymo vysk. Ruškys nežinojo, bet užtikrino, kad nelaikys jo be darbo. Varšuva, girdi, dar neužmiršusi jo paskaitų ir pamokslų.

- Turėčiau ir konkretų pasiūlymą, – kalbėjo Ruškys.
- Matulaitis sukľuso.
- Gal girdėjai apie tokią ponią Magdalena Radviliene?
- Girdėjau visai neseniai iš kun. Motiejaus Gustaičio. Ar ne Jūs šventinot jį 1893 metais Varšuvoj?
- O ką jis pasakojo?
- Kunigaikštienė paaukojusi stambia auka lietuvių mergaičių progimnazijai Marijampolėje. Kun. K. Matulaitis, londoniškis, taip pat rašė, kad parėmusi 220 svarų auka naują lietuvių bažnyčią.
- Dabar ji neduoda ramybės Varšuvos kurijai. Prašo surasti ir paskirti lietuvi kunigą klebonu Kūdikėlio Jėzaus bažnyčiai. Žinot, toji Moniuškos gatvė, miesto centre. Nori ją perleisti lietuviams.
- O kokia jos teisė į tą bažnyčią? – teiravosi kun. Jurgis.
- Savininkė, patronė, paveldėtoja iš Radvilų.
- Radvilai, atrodo, nebelaiko savęs lietuviais...
- Ji Zavišaitė iš namų, rodos, Juodųjų Zavišų, kauniškių. Senelis buvęs Adomo Mickevičiaus draugas, Lietuvos patriotas. Senelė – iš kitų Zavišų, kęsgailinių. Atsigimė, matyt, į juos, gyvena dabar Lietuvos romantika, globoja Varšuvos lietuvių draugiją, jos chorą ir dramos ratelį. Vargšai neturi salės, o jinai jiems – ne tik salę, bet ir bažnyčią.
- Matulaitis klausėsi.
- Tai gražu iš jos pusės. O kunigą nebus sunku surasti.
- Dėl to ir kalbu, – pasigrėžė vyskupas į svetį. – Duokit lietuvi mairijoną, perimkit šią bažnyčią savo globon. Vienas netiks, atsiųsit kitą. O pasaulietis kunigas, žinot – paskirsi kokį, dar išvaikys žmones, apvils fundatorę ir bus juoko Varšuvai.
- Mielai duočiau, jei būtų. Atsimentat, per socialinius kursus kalbėjau: „Duokit žmonių, paruoštų žmonių!“ Mes jų dar neturim. Gal vėliau, jei Dievas duos...
- Abu nutilo. Vizitas buvo užsitęsęs, ir Matulaitis atsiprašęs pakilo atsisveikinti.

UŽMIRŠK ŠVEICARIJĄ IR LIETUVĄ

Rugsėjo pradžioje kreipėsi kunigų seminarijos rektorius. Prašė vesti klierikams rekolekcijas mokslo metų pradžiai. Matulaitis tokiais atvejais nevartojo žodžio „ne“. Sutikęs pagalvojo, ar nebus čia prisidėjęs vysk. Ruškys: „Nelaikysim, girdi, be darbo!“

Pradėjo ruošti – žymėjosi planą. Friburgo rūpestis slūgo, lyg nustumtas kažkur į pašamonę. Temą pasirinko apie šventumą. Rekolekcijų klausėsi ne tik klierikai. Buvo visi profesoriai ir pats rektorius. Po to atgarsiai: buvę kažkas labai nauja, gyva, realu. Nieko panašaus nei girdėta, nei skaityta.

Praėjo kiek laiko, ir vėl kvietimas. Girdi, ruošiamos konferencijos inteligentams. Jau pakviesti du žinomi kalbėtojai – prof. kun. Szlągowski ir arkiv. Teodorowiczius. Ar galėtų Matulaitis būti trečiuoju? „Turbūt vėl vysk. Ruškys panorą įterpti mane, kad nesirgčiau šveicariška liga“, – pamanė. Po konferencijos varšuviškiai, mėgstą komplimentus, dėkojo už galias mintis ir apaštališką ugnį.

Keletą vakarų teko pasigrožėti Radvilienės bažnyčia Moniuškos gatvėje. Čia buvo moksleiviams trumpos pamaldėlės su religinėmis instrukcijomis. Jam teko jas vesti. Savo ruožtu Platerytė panašaus „darbo“ parūpindavo mergaičių gimnazijoje.

Neužmiršo ir marijonų reikalų. Varšuvoje buvo kun. Vladislovas Łysikas ir kun. Kazimieras Bronikowski. Su jais susitikęs svarstė, ką toliau daryti. Rusai buvo toji grėsmė, kuri sulaukė ką nors didesnio planuoti. Sutarė tik ieškoti naujų kandidatų.

Atėjo 1915 metų pavasaris. Tirpo sniegas, pradėjo sprogti medžiai. Kažkas pajudėjo frontuose ir rusai ėmė trauktis. Žmonės laukė aštrių kovų – buvo didelė įtampa. Bet vokiečiai labai greit pasirodė, o rusai dar greičiau pasitraukė.

Matulaitis, ilgai nelaukęs, ieškojo vokiškų įstaigų, kurias duotų leidimą išvykti į Šveicariją.

– Ar diplomatas? – klausė kariškis.

– Ne.

– Šveicarijos pilietis?

– Ne.

Bandė aiškinti, kad turįs svarbų darbą.

– Karas! – nutraukė vokietis. – Keliauti niekam negalima. Sėdėk, kur esi. Užmiršk Šveicariją!

Dar bandė, kiek palaukęs, teirautis leidimo į Lietuvą. Klausimai buvo panašūs:

– Kieno pilietis – Rusijos? Kokios vyskupijos kunigas – Kelcų? Negalima!

Tai įstrigau, galvojo Matulaitis, nei pirmyn, nei atgal. Jei taip, reikia imtis darbo nebelaukiant. O koks kitas darbas, jei ne *age quod agis*.

SAVO ŽIDINIO BEIEŠKANT

Nutarė užėiti pas vysk. Ruškį – ne kurijon, o Šv. Kryžiaus klebonijon, kur gyveno. Vos pravėrė duris, o vyskupas ir klausia:

– Gal jau turit lietuvi marijoną?

– Yra vienas – kun. Leonas Kulvietis.

– Marijonas? Nežinojau! – stebėjosi vyskupas. – Paskyrėm jį Zamaiskio gimnazijos kapelionu.

– Friburge atliko naujokyną, padarė įžadus ir grįžo į Lietuvą. Nežinau, kaip čia dabar atsirado – gal mane vijosi, – juokavo Matulaitis.

– Jei taip, tai mes jį perkelsim iš gimnazijos į radvilinę.

Matulaitis tylėjo ir kažką mąstė. Pagaliau, lyg pakeitęs toną, tarė:

– Jei galima, prašyčiau šį reikalą dar atidėti. Turiu kitą, skubesnį. Dėl to ir atėjau.

Jis dėstė vyskupui naują padėtį. Išvažiuoti niekur negalima, o čia likus ir rusų pavojui praėjus, reikia skubiai tvarkyti vienuolijos reikalus. Pirmas reikalas – įsteigti naujokyną. Antras – suburti kunigus, padariusius įžadus, vienon vieton, kad sudarytų bendruomenę. Prašymas toks: padėkit marijonams surasti kokį židinį.

– Bielianai! Ar girdėjot tokią vietą? – pakėlė galvą vyskupas. – Buvęs kamaldulių vienuolynas. Rusai vienuolius išsklaidė ir numarino, vietą sekvestravo, norėjo įrengti cerkvę. Žmonės priešinosi – rusai nebedrįso įrengti cerkvės, bet įrengė poligoną ir per keletą metų nuterėjo pastatus. Dabar rusų nebėr, o vokiečiai nenorės į laužyną kojos kelti. Arkivyskupas, manau, sutiks perleisti, bet...

– Norėčiau išgirsti tą „bet“, – įsmeigė akis Matulaitis.

– Turėsit daug vargo, kol atstatysit. O jūsų gi nedaug.

– Darbo, rodos, nebijau. O marijonai atkuriami ne vien maldai.

– Dar palaukim truputį, – kalbėjo Ruškys. – Nuvažiuokit pasižiūrėti, tik 7 kilometrai nuo Varšuvos į šiaurę. Jei apsispręsit, praneškite man, o aš tuoj pakalbėsiu su arkivyskupu.

BIELIANAI – MARIJONŲ ŽIDINYS

Matulaitis pasiėmė Łysiką su Bronikowskiu ir nuvyko į Bielianus. Vieta buvo nuošali – didelis parkas ar miškas, kurį iš vienos pusės ribojo kelias iš Varšuvos, iš antros – Vyslos upė. Bažnyčia ne per didelė, bet stilinga. Už jos – buvę kamaldulių namukai. Kiti pastatai – pusiau ūkiški, pusiau gyvenami. Viskas, tiesa, labai apleista ir sunaikinta. Reikėtų daug darbo, vyskupo žodžiais, ir vargo, bet delsti negalima. Sutarė imti ir apie tai pranešė vysk. Ruškiui.

Arkivyskupas Kakowskis patenkino prašymą ir perdavė šią vietą marijonams, o bažnyčios klebonu paskyrė K. Bronikowskį, vyresnio amžiaus kunigą. Netrukus persikėlė čia iš Platerytės gimnazijos ir Matulaitis. Įsikūrė viename iš buvusių kamaldulių namukų.

Apie marijonų įsikūrimą Bielianuose sužinojo miesto valdyba ir kreipėsi su labai skubiu reikalu. Esą pora šimtų našlaičių ir neturį kam jų patikėti. Ar nauji vienuoliai nepriglaustų, ar nepasirūpintų jų globa? Kiek tų vienuolių, miestas nesidomėjo. Matulaitis sprendė šį klausimą su dviem patarėjais. Šie nelabai norėjo, bet Matulaitis įtikino, kad tai pirmaeilė pareiga. Tokiais atvejais jis nežinojo žodžio „ne“.

Vaikų priežiūrai bei globai reikėjo seserų vienuolių. Vysk. Ruškys patarė kreiptis į slaptąsias Marijos Šeimos seseris pranciškietes, ir jos sutiko. Prasidėjo vaikų perkėlimas ir įkurdinimas. Namukai dar buvo nesutvarkyti. Seselės plušo ir šiaip taip juos išvalė. Netrukus tuos namukus užpildė 200 visokio amžiaus vaikų.

Buvo vasara. Reikėjo tik juos valgydinti ir užimti. Miestas žadėjo padėti, bet nepajėgė. Teko nukreipti akis į vokiečius, kurie kontroliavo maisto išteklius. Matulaitis mokėjo vokiškai ir keletą kartų ėjo į komendantūrą. Pajuto, kaip sunku ką nors iškaulyti. Su didele kantrybe, nurijęs grubumą ir pasityčiojimą, gauni tik nuobiras. Sugalvojo kitą būdą. Prieglaudos vedėja buvo seselė Urszula Herman, vokiečių kilmės, gerai mokanti šią kalbą. Paimdavo ją savo vertėja ir nuėjęs pristatydavo kaip „Schwester von Herman“. Vokiečiai išgirdę *von*, tuoj pakeldavo galvas, dėmesingiau išklausydavo, mandagiau elgdavosi ir greičiau patenkindavo prašymą.

Su medžiagine pagalba kartais pasirodydavo ir Platerytė. Jos vienuolija, širdietės, buvo labiau prasikūrusios, be to, turėjo daugiau ryšių su turtingais savo mokinių tėvais.

Prie našlaityno buvo suorganizuota pradžios mokykla, kad vaikai galėtų čia pat mokytis. Ateidavo į mokyklą ir iš apylinkės gyventojų. Našlaičių globa domėjosi jaunos mergaitės ir ateidavo padėti seselėms. Matulaitis buvo girdėjęs, kad Varšuvoje veikia merginų amatininkių draugija. Jis pakvietė jas vesti šioms ateinančioms apylinkių mergaitėms siuvimo ir kirpimo kursus. Merginų amatininkių draugija buvo pusiau vienuoliška. Matulaitis padėjo joms sutvarkyti įstatus ir pristatė arkivyskupui – taip jos pasidarė diecezinės vienuolės. Iš dėkingumo jos daug padėjo tvarkant apleistą vietovę.

Be tų rūpesčių, nebuvo užmirštas ir naujokynas. Matulaitis netrukus turėjo būrį jaunų kunigų ir brolių. Keletą valandų praleisdavo su jais instrukuodamas, o kitu laiku visi ėjo dirbti. Matulaitis neatsilikdavo nuo jų – stengėsi, nors nebuvo lengva. Grįžę vakarienės jauni vyrai kartais užmigdavo prie stalo iš nuovargio. Jie stebėjosi, kaip

ištveria jų magistras. Matydavo jį kartais atsikeliantį 4 val. ryto ir ką nors, žiūrėk, darantį.

Po vargingos dienos Matulaitis kartais nueidavo prie Vyslos, kuri tekėjo netoliese už kamaldulių namukų. Ji skalavo parko pakraštį, panašiai kaip Šešupė – Lūginės sodybą. Pavasariais čia suokdavo lakštinalas, kaip jo gimtinės sode. Mintys grįždavo į Lietuvą, svajonės nešdavo atgal. Tiek jau metų nebeparvyksta vasaroms, kaip kitados! Bet svajoti ir ilgėtis nebuvo kada. *Age quod agis!*

LIETUVIŲ BAŽNYČIA VARŠUVOS CENTRE

Ponia Radvilienė nerimo. Įtarė Varšuvos kuriją lenkišku šovinizmu – nenoru patarnauti lietuviams. Vysk. Ruškys prašė Matulaitį greičiau duoti atsakymą. O šis galvojo: lengva pažadėti lietuvių marijonų vardu, bet ar bus įmanoma ištesėti, t.y. reikalui esant, pakeisti vieną kunigą kitu. Atsiklausti? Betgi ryšio su Lietuva nebuvo jokio. Vis dėlto įkalbino kun. Kulvietį, kad mokslo metams pasibaigus sutiktų būti skiriamas į radvilinę rektoriumi lietuviams. Šiam sutikus, pranešė vysk. Ruškiui. Netrukus, 1915 m. liepos mėnesį arkiv. Kakowskis pasirašė raštą, kad bažnyčia pavedama marijonų globai ir rektoriumi skiriamas kun. Leonas Kulvietis.

Kiti informacijos šaltiniai (LE, XXII, p. 392 ir XXXIII, p. 196) teigia, kad Varšuvos miesto pirmuoju lietuvių klebonu buvęs kun. A. Petrauskas (marijonu tapęs tik 1926 metais). Iš tikrųjų jis aprūpino Varšuvos lietuvius nuo 1911 metų, būdamas rusų karo apygardos kapelionu. Jiems pamaldas laikydavo Šv. Pranciškaus bažnyčioje. Radvilieniui apsisprendus perleisti lietuviams savąją bažnyčią, gal kun. Petrauskas perkėlė lietuvių pamaldas čionai, susitaręs su tuometiniu bažnyčios rektoriumi lenku. Jis gi patarnavo lietuviams tik ligi 1914 metų.

Pirmasis oficialus šios radvilinės bažnyčios *lietuvis rektorius* kun. Kulvietis, marijonas, nebuvo aplenkėjęs, kaip vienas minėtų šaltinių teigia. Tik toji bažnyčia turėjo aptarnauti ir lenkus. Sekmadieniais bū-

davo 7 mišios. Bažnyčia talpino apie 500 žmonių, o lietuvių tiek nesusirinkdavo nei vienoms mišioms. Jie gyveno daugiausia priemiesčiuose. Sekmadeniais susirinkę, giedodavo paprastas giesmes, kartais būdavo ir chorelis, kuris karo metu, deja, buvo apsilpęs. Išklaudydavo ir lietuviško pamokslo. Šokiadieniais ateidavo daugiausia lietuvės tarnaitės, dirbusios miesto centre pas ponus. Joms mišios būdavo labai ankstyvos.

Lietuviai vis dėlto galėjo čia jaustis kaip savuose Dievo namuose: turėjo savo kunigą ir savo globėją – donatorę. Lenkai nuo to laiko šioje bažnyčioje buvo tik svečiai. Šiuo padėties pasikeitimu, sakoma, labiausiai džiaugėsi aušrininkas Ksaveras Sakalauskas-Vanagėlis, senas pamaldus Varšuvos gyventojas. Turbūt džiaugėsi ir pati kunigaikštienė Radvilienė, praturtinusi dar vienu žygiu savo labdarinumą tautai, iš kurios buvo kilus. Rodos, po to ji buvo paaukštinta Varšuvos lietuvių draugijos garbės nare.

Kun. Kulvietis, tiesa, neilgai buvo rektoriumi – susirgo ir staiga 1919 m. gegužės 21 d. mirė. Po to keitėsi kunigai – Linartas, Alekna. O kai ryšiai su Lietuva nutrūko (po Želigowskio žygio, užimant Vilnių), šios bažnyčios rektoriumi tapo marijonas Marjanas Wiśniewskis, Matulaičio auklėtinis, gerai išmokęs lietuvių kalbą. Po jo, rodos, buvo kun. Marijonas Vencius, suvalkietis, 1928 m. tapęs marijonu (†1962). Antrojo pasaulinio karo metu radvilinė bažnyčia buvo subombarduota ir nebeatstatyta.

Matulaitis atstatė Bielianus ir gerokai įstatė į bėgius lenkų marijonų reikalus. Našlaičių globa dar plėtėsi. 1917 metais kunigaikštienė Woronecka perleido marijonams namus Pragos priemiestyje, Vilniaus gatvėje, su sąlyga, kad būtų įrengtas našlaitynas berniukams. Vedėju šiai naujai vaikų įstaigai Matulaitis paskyrė kun. Łysiką. Kai našlaityno nebeliko, marijonai įrengė savo junjorata – gimnaziją.

Su Varšuvos lietuviais jo ryšiai buvo artimi. Ateidavo pamaldų, pasakydavo pamokslų, vesdavo gavėnios rekolekcijas. Pažinojo jį visi. Tarnaitės, dirbusios pas ponus, sutikusios gatvėje, jį kartais sveikindavo

lenkiškai, o jis joms: „Ar nebemoki lietuviškai, ar užmiršai?“ Neišleido iš akių lietuvaičių, kurios mokėsi Platerytės žemės ūkio mokyklose. Pasirūpino, kad joms būtų lietuvių kalbos pamokos, ateidavo į jų arbatėles ir kalbėdavo, kad reikia branginti kas sava, lietuviška, mylėti savo kraštą. Jo žodis darė įtaką – matydavo, kokią pagarbą jam reiškia mokytojai ir pati Platerytė. Jo dėka aštuonios lietuvaitės baigė žemės ūkio institutą Chyličkuose, grįžo į Lietuvą, įsijungė į profesinį darbą, o viena – Kotryna Paliulytė – tapo Dotnuvos žemės ūkio akademijos profesore. Buvo lietuvaičių ir širdiečių vienuolijoje, kurias jis lankydavo, klausė išpažinčių ir vis primindavo, kad turės grįžti į Lietuvą, ten dirbti.

Vokiečiai pradėjo pavargti kare. Okupuotuose jų kraštuose – Lenkijoje ir Lietuvoje – kilo valstybinio atsikūrimo banga. Rusijoje jau vyko revoliucija. Matulaitis pradėjo nerimti. Atrodė, laikas grįžti namo. Jau treji su puse metų kaip čia įstrigęs. Gal taip reikėjo, kad padėtų atsikurti lenkams marijonams. Betgi, anksčiau pradėjęs Marijampolėje, nieko ryškesnio dar ten nepadarė...

Neišvengsi pakopos, vienuoli!

„Sutvarkęs šiaip taip vienuolijos reikalus Varšuvoje, – rašo Matulaitis, – galėjau jau važiuoti į Marijampolę atgaivinti ten marijonų vienuolyną... J. E. P. Karevičius, Kauno vyskupas, man išrūpino iš vokiečių valdžios sunkiai tuomet gaunamą leidimą. 1918 metais kovo 1 dieną išvažiavau iš Varšuvos... Važiavau trečia klase“ (AJM, p. 195).

Vakare, pasiekęs Vilnių, apsisotojo pas brolius doloristus. Pasidėjęs daiktus ir užkandęs, – rašo, – „užėjau pas J. M. prel. Michalkevičių, diecezijos valdytoją. Jis paklausė, ar aš atvykęs jau diecezijos valdyti. Iš karto to klausimo nesupratau; tik toliau bekalbant paaiškėjo buvęs pasklidęs gandas, kad aš paskirtas Vilniaus diecezijos valdytoju“ (ten pat, p. 195).

KANDIDATAI Į VILNIAUS VYSKUPUS

Michalkevičius, gimęs Rytų Aukštaitijoje (Žemaitkiemio parapija), bajoraitis, jaunystėje jautėsi lietuvis. Rūpinosi lietuviais ir tada, kai rusai 1908 m. ištrėmė vysk. E. Roppą, ir jis perėmė valdyti vyskupiją. Bet tolydžio, vietos lenkų veikiamas, svėrėsi jų pusėn. Dabar Matulaičio akivaizdoje jautėsi kažkaip nejaukiai, lyg norėdamas teisintis.

Pasirodo, 1917 m. Michalkevičius buvo pasiuntęs Vokietijos kancleriui raštą, prašydamas Lietuvą prijungti prie Lenkijos; raštą buvo pasirašę Vilniaus lenkai kunigai ir inteligentai. Apie tai sužinojo lietuviai ir pasiuntė tam pačiam kancleriui savo memorandumą: Lietuva siekianti savo nepriklausomybės, o anas lenkų raštas rodąs tik jų imperialistinį siekimą. Tarp pasirašiusių buvo ir šie lietuviai kunigai: kan. J. Kukta, prof. T. Brazys, dr. J. Bakšys, dr. J. Stankevičius, A. Petrulis, V. Mironas, J. Stašys, K. Ribikauskas, A. Varnas.

Michalkevičius penkis iš jų – Bakšį, Kukta, Stankevičių, Brazį ir Varną – suspendavo (atleido) mėnesiui nuo pareigų. Šie pasiskundė popiežiui Benediktui XV, pasiuntę raštą per nuncijų E. Pacelli Miunchene. Priminė, kad lietuviai Vilniaus krašte neturi tinkamų teisių, nes vyskupijos valdymas esąs lenkininkų rankose. Lietuva siekia nepriklausomybės ir viliasi, kad Vilniui bus duotas lietuvis vyskupas.

Michalkevičius, matyt, manė, kad Matulaitis visa tai žino, dėl to „teisinosi man, kodėl buvęs priverstas mesti suspensą kunigams lietuviams, pasirašiusiems po memorialu, įteiktu vokiečių valdžiai. Anksčiau to atsitikimo nebuvau girdėjęs, tai ir iš tos kalbos nedaug ką supratau“ (ten pat, p. 195).

Kitą rytą Matulaitis išvyko į Kauną. „Miestas, – rašo, – labai ištuštėjęs, pabėgėliai (į Rusiją. – Y.) dar negrižę, tik visur pilna vokiečių kareivių; visur parašai vien vokiški“ (ten pat, p. 195). Kaune vedė rekolekcijas seminarijos klierikams, o kitas dvejas žmonėms – vienas lietuviškai, antras lenkiškai.

Aplankęs vysk. Karevičių, sužinojo, kad Lietuvos Taryba, paskelbusi nepriklausomybę, dabar eina laikinosios vyriausybės pareigas. Ji rūpinasi, kad sostinė Vilnius gautų lietuvių vyskupą ir savo kandidatą kan. K. Olšauską jau pristačiusi Romai. Bet esąs ir kitas kandidatas, kurį remia rusų nušalintasis Vilniaus vyskupas E. Roppas ir jį palaiko Žemaičių vyskupas. Matulaičiui paaiškėjo, kad tuo antruoju yra jisai.

Ta žinia lyg nedarė įspūdžio: gal nelabai tuo tikėjo, o svarbiausia – skubėjo greičiau išvykti į Marijampolę. Leidimą turėjo gauti iš vokiečio Alt-

manno, kuris atrodė malonus ir palankus. Kitą dieną pasirodė labai oficialus: kelionei į Marijampolę reikalavo Kelcų ir Seinų vyskupų sutikimo. Matulaitis pareiškė, kad jam, vienuoliui, Kelcų vyskupo leidimas nereikalingas, o Seinų vyskupas žino, kokių reikalų ten vyksta, būtent steigti vienuolyną. Vienuolyno neleisianti jam steigti Lietuvos Taryba, pareiškė Altmannas. Tik trečią dieną, po kieto pokalbio, Altmannas davė leidimą 15-kai dienų; jei reikės ilgiau, galėsias pratęsti vietos vokiškoje įstaigoje.

Pakeliui į Marijampolę pradėjo augti nerimas dėl antrojo kandidato. Galvojo ir buvo giliai įsitikinęs, kad ramiu darbu, būdamas vienuolioje, daugiau padarys Bažnyčiai ir visuomenei, negu, neduok Dieve, patekęs į vyskupo sostą (plg. ten pat, p. 196).

MARIJAMPOLĖJE TIK SVEČIAS

Vos spėjo pasirodyti savame mieste, iš visų pusių prašymai – pirmiausia rekolekcijų, nes buvo gavėnia. „Čia vedžiau rekolekcijas gimnazijos ir (mokytojų) seminarijos mokiniams, o paskui trumputes ir liaudžiai. Vienuolyno būklė pasirodė esanti sunki“ (AJM, p. 197). Buvo tik du marijonai, niekam dar nežinomi – Vincas Dvaranauskas ir Justas Navickas. Jie vadovavo parapijai, o „parapijos darbo daugybė – visas organizacinis darbas“ (ten pat). Jie buvo taip užimti, kad Matulaitis negalėjo su jais nei dorai sušnekti.

„Vienuolyne gyveno keli pasauliniai kunigai (mokyklų kapelionai. – Y.). Nuolatiniai svečiai ir kunigų suvažiavimai. Laisvesnio laiko beveik niekuomet nebuvo“ (ten pat). Kunigai suvažiavę norėjo su juo spręsti rūpimus klausimus. Seinų kurija dėl karo buvo pakrikusi, o kunigų seminarija dar neveikianti. Prašė Matulaitį, kad tarpininkautų iš vokiečių gauti leidimą bent seminarijai. Girdi, mokąs jų kalbą. Vakaruose baigęs mokslus – gal labiau skaitysis. Leidimas buvo gautas su sąlyga, kad seminarijoj viskas būtų dėstoma lotynų ir lietuvių kalba. Kunigai vėl jį prašė, kad sutiktų būti seminarijos rektoriumi. „Griežtai atsisakiau“, – rašo Matulaitis (ten pat).

Iš Rusijos pradėjo grįžti pasitraukę žmonės ir kunigai. Pastarieji, ypač sūduviai, sustodavo Marijampolėje ir praleisdavo keletą dienų vienuolyne. Jų noras buvo susitikti su Matulaičiu ir pasikalbėti. Kai kurie iš jų atrodė galimi kandidatai į marijonus. Atsirado susidomėjusių marijonais ir vienas kitas iš mokinių, kuriems vedė rekolekcijas. Matulaitis džiaugėsi, kad, Dievui padedant, atsiradę šiek tiek kandidatų, dėl to įsivedė bendruomenišką gyvenimo tvarką: kartu valgė pietus ir vakarienę su dvasiniais skaitymais, aiškinosi įstatus. Į miestą pagaliau išsikėlė įnamiai, nepriklausą vienuolynui.

Grįžęs prie vienuolijos reikalų, Matulaitis sėdo rengti instrukcijas, kaip marijonai turi tvarkyti savo bendrą gyvenimą, kokių darbų imtis, kaip naujus žmones ruošti. Dirbo naktimis. Rūpėjo ir kitas planas, kurį karas buvo sutrukdęs. Ketino steigti lietuvaiteis vienuoliją. Buvo radęs dvi mergaites ir jas pasiuntė prieš karą į Šveicariją atlikti naujokyną Ingenbolyje, pas šveicares seseris kryžietes. Atvykęs Marijampolėn, rado pasiskelbusias dar šešias norinčias į tokią vienuoliją stoti. Pradėjo ruošti joms įstatus. Rašė lotynų kalba, o juos vertė į lietuvių kalbą gyvenęs Suvalkijos Kalvarijoje klebonas Juozas Laukaitis, kalbos žinovas, atvykęs keletui dienų į Marijampolę. Naujai vienuolijai Matulaitis davė Vargdienių seselių, t. y. seselių vargdieniams vardą, o titulą paliko tą patį, kaip ir marijonams, būtent – Marijos Nekaltojo Prasi-dėjimo. Pradžiai surinko 8 seseles – dvi buvusias Šveicarijoje ir šešias naujas, paskyrė joms viršininę kunigo Uoginto seserį Petronėlę. Seinų vyskupas Karosas patvirtino įstatus vėliau – 1918 m. spalio 15 d., ir ta data buvo oficiali šios naujos vienuolijos pradžia.

Beruošdamas seselių įstatus, gegužei besibaigiant, parašė laišką vysk. Karevičiui. „Vis girdžiu Jūsų Malonybę mane teikiant Vilniaus vyskupu. Labai dėkui už tą pasitikėjimą... Bet ilgiau pagyvenęs Marijampolėj ir viską gerai apsvarstęs po Dievo akim, matau... mūsų kongregacijos dar tik pradžia, dar viskas joje tebetvarkoma, naujai statoma; mano iš jos pasišalinimas būtų jai baisus smūgis... Jau esu pradėjęs ir seserų kongregaciją lipdyti čia, Marijampolėje. Įstatai jau

kone baigti. Be manęs ir tos sesutės turėtų pakrikti. Lietuvoje iš tikrųjų reikia ir vyrų, ir moterų vienuolynų; tai, man rodos, visiems aišku... Jei patekčiau Vilniun, toje kivirčų, barnių, kovų knypavoje neilgam mano sveikata tesėtų; aš ten nieko nenuveikęs žūčiau. Aš silpnos sveikatos, tiek kartų tuberkulais esu sirgęs.“

Parašė laišką vysk. Karevičiui ir kun. J. Laukaitis, buvęs rusų Dūmos narys, įtakingas to meto lietuvių veikėjas. Atvykęs Marijampolėn, išsikalbėjęs su Matulaičiu, įsitikino, kad geriau šį vienuolį palikti ramybėje ir nevarginti jo vyskupystėmis. „Būtinai reikia žmogaus, – rašo Laukaitis, – kuris sugebėtų jas (vienuolijas) įkurti ir atgaivinti. Vienintelis tam darbui vyras – tai kun. Matulevičius, kuris vienuolių klausimu pas mus didžiausias specialistas.“ Dėl to prašo nesiūlyti jo į Vilniaus vyskupus.

Vysk. Karevičius pažadėjo daugiau tos kandidatūros „nebestumti“ – palikti Dievo apvaizdai.

TAUTOS TARYBA SVARSTO...

Lietuvos Tarybos nariai Vilniaus vyskupo reikalu lankėsi 1918 m. du kartus pas nuncijų Pacelli Miunchene. Antru sykiu nuncijus jiems pareiškė, kad palaikydami anksčiau siūlytą savo kandidatą (kan. Olšauską) jie sugaiš daug laiko ir vargiai jis bus priimtinas Apaštalu Sostui. O Vilniaus vyskupo paskyrimas esąs pribrendęs ir skubus – atidėlioti negalima. Jei Taryba neturėtų nieko prieš Matulaitį, tai jo paskyrimas galėtų įvykti net telegrama (AJM, p. 92).

Taryba turėjo abejonių. Kai kuriems nariams atrodė, kad, ilgai gyvenęs Lenkijoje, Matulaitis galįs būti menkas lietuvis. „Daug man teko padirbėti, – rašo buvęs Tarybos vicepirmininkas Just. Staugaitis, – kol įtikinau, kad Matulevičius mums nepavojingas“ (ten pat, p. 89).

Prieš atsakydama nuncijui Pacelli, Taryba dar pasiuntė du savo delegatus pas Matulaitį į Marijampolę pasitikrinti, kokios politinės krypties ir taktikos jis manytų laikytis eidamas vyskupo pareigas Vilniuje. Matulaitis, kaip rašo vysk. J. Kukta, taip atsakęs:

„Aš matau, jūs norėtumėt, kad būsimas Vilniaus vyskupas būtų ne-lyginant kaip koks plaktukas, kuris ten suskaldytų lenkams kunigams galvas... Bet toks aš negalėčiau būti, nes kiekvienam vyskupui Bažnyčios kanonai nustato normas santykių, kurie turi būti tarp vyskupo ir kunigų. Aš iš anksto žinau, kad, laikydamasis kanonų, negalėčiau nei vienai, nei kitai pusei įtikti“ (ten pat, p. 91–92).

Išleidęs delegatus, Matulaitis pats išsiruošė į Vilnių susitikti su An- tanu Smetona. „Nuvažiavęs į Vilnių, įrodinėjau Tarybos pirmininkui, – rašo jisai, – kad aš, likdamas paprastu vienuoliu, Bažnyčiai ir visuome- nei galėčiau gal naudingiau veikti; vienuolynai ir Lietuvai reikalingi“ (ten pat, p. 197). Tarybos vicepirmininką Just. Staugaitį taip pat nuo- širdžiai prašė nekelti jo kandidatūros. „Aš gi jam atvirai pasakiau: Ži- nau, kad būti vyskupu Vilniuje nelengvas yra dalykas. Bet kad mes ge- resnio kandidato neturime“ (ten pat, p. 89).

Vokiečiai dar valdė Lietuvą ir buvo žinoma – nenori kandidato lenko. Rinko žinias ir apie lietuvius kandidatus, kad galėtų paremti arba sukliudyti. Tai jautė, o gal ir žinojo Matulaitis. Grįždamas iš Vil- niaus sustojo Kaune ir užėjo pas vokiečių politikos skyriaus vedėją dr. Erichą Zechliną: „Prašiau nepiršti manęs į Vilnių.“ Sako rašęs ir nuncijui Pacelli į Miuncheną, „prašydamas palikti mane veikti Mari- jampolėje“ (ten pat, p. 197).

Taryba, ilgai netrukusi, apsisprendė už Matulaitį ir apie tai pranešė nuncijui Pacelli į Miuncheną (ten pat, p. 92). Tuo tarpu vokiečiai nu- tarė pašalinti iš Vilniaus vyskupijos valdytoją prel. Michalkevičių – iš- trėmė jį į Vokietiją. Įvykis buvo labai nemalonus Lietuvos Tarybai, dėl to prašė Matulaitį, kuris apsisprendė pats vykti pas nuncijų Pacelli, pranešti jam, kad dėl prel. Michalkevičiaus ištrėmimo jinai nėra nie- kuo kalta. Matulaitis atliko šį uždavinį, o dėl savo vizito pas nuncijų trumpai taip rašo: „Miunchene buvau ir, deja, išsinešiau išpūdį: į ma- no pasiaiškinius Šv. Tėvas vargu atsižvelgs“ (ten pat, p. 197).

„TĄ NAKTĮ NEGALĖJAU UŽMIGTI“

Taryba, matyt, jautė vieną pavojų: Matulaitis, net nominuotas vyskupu, gali atsakyti. Pasiuntė du kunigu – A. Petruļį ir J. Purickį, kad įtikintų nebesipriešinti. Šie atvyko į Marijampolę ir po vakarienės išsi-vedė į vienuolino sodą kalbėtis be liudininkų. Matulaitis ramiai klausė, o jo veidas rodė didelį susirūpinimą. Pagaliau tarė:

„Na ką gi, jei Lietuvai reikalinga mano auka, aš neatsisakau. Bet žinokite, kad jūs mane siunčiate į pražūtį. Pavojaus aš nebijau ir savo asmens nebranginu, man tik baugu, kad save paaukosiu ir nieko negalėsiu padaryti“ (ten pat, p. 200).

Apie savo rūpestį Matulaitis buvo anksčiau informavęs marijonus Varšuvoje. „Paplītę gandai, kad mane gali išsiųsti į Vilnių, pradeda mane gąsdinti. Malonėkite paprašyti J. E. arkivyskupą, kad mane gelbėtų, už tai jam būsiu dėkingas... Pagaliau aš Vilniuje nesusiorientuočiau; nežinau, ar tenai visiems įtiktų ir dangaus angelas. Tikrai, jei tenai nuvykčiau, būčiau apšmeižtas ir užguitas... Man rodos, kad tenai nieko nepadaryčiau, o mūsų reikalai labai nukentėtų. Taigi prašau mane gelbėti nuo tos nelaimės.“

Antrą kartą, birželio 6 d., vėl jiems rašė: „Mano kandidatūrą į Vilnių vėl išstatė. Paskyrimas padarytų daug žalos mūsų vienuolijai... Vilniuje nepatenkinčiau nei lenkų, nei lietuvių, nei pagaliau baltgudžių, o pats būčiau politinių intrigų auka. Gelbėkite mane. Kreipkitės į nunciatūrą, arkivyskupą, į vysk. Przeździeckį, į T. Ledóchowskį, parašykite į Friburgą; jie irgi turi rūpintis, kad manęs nepaskirtų Vilniaus vyskupu“ (Užr., p. 147).

Varšuvos marijonai kreipėsi į Achilles Ratti, naująjį vizitatorių Lenkijai ir Pabaltijo kraštams, atvykusį Varšuvon 1918 m. kovo 30 d. Iš klausęs jų, susirūpinusių, kad neteks generolo, vizitatorius pasakė:

– Visa tai patvirtina, kad teisingai išrinkome. Teesie tai jums paguoda (ten pat).

Vizitatorius Achilles Ratti, būsimas popiežius, o tuo metu dar tik prelatas, gavo per rankas paties Matulaičio raštą, rašytą Marijampolėje.

Dėstė jis savo motyvus, jau mums žinomus, ir prašė apsaugoti jį nuo vyskupystės. Spalio pusėje gavo atsakymą tuo pačiu keliu – per pasiuntinį. Atplėšęs laišką, Matulaitis pastiro: jau paskirtas vyskupu. Ir prierašas: jei bandysias atsisakyti, popiežius atsisakymo nepriimsias. Tą naktį, sako, negalėjęs užmigti. Pajutęs visą užgriūvančią naštą.

KRYŽMINĖJE UGNYJE

Oficialų pranešimą spalio 18 dieną msgr. Ratti pasiuntė ir Vilniaus kapitulos vikarui prel. Jonui Hanusowiczui. Kapitula padėkojo spalio 22 dieną ir, be kitko, pareiškė: „Lietuvos vyskupo paskyrimas sukėlė skausmą ir net priešingas nuotaikas Šv. Sostui.“ Tarp pasirašiusių penketo buvo ir du, kilę iš lietuviškųjų Vilnijos parapijų: Jonas Ušyla (Uszyła) iš Eišiškių ir Karolis Lubėnas (Lubianiec) iš Rodūnios. Pastarasis buvo to rašto autorius.

Kapitulos rašte vizitatorius įžiūrėjo nepaklusnumą popiežiui ir savo laišku lapkričio 12-ąją stipriai reagavo. Žadėjo dar pasikalbėti žodžiu atvykęs į Vilnių. Kapitula pasijuto priremta prie sienos ir nauju raštu bandė švelninti savo pareiškimą. Netrukus ji vis dėlto pasiuntė savo delegatus pasveikinti naujai nominuotą vyskupą.

Žinia pasklido tarp Vilniaus miesto kunigų. Kai jie susirinko įprastinių savo konferencijų, buvo jaučiama bendra pasitenkinimo nuotaika. Apie tai prisimena J. Kukta, vilnietis, vėliau – Kaišiadorių vyskupas. Jis rašo, kad vienas iš susirinkusiųjų net atvirai pareiškęs savo džiaugsmą. „Į tai atsiliepė kitas kunigas, sakydamas, kad jis gailėsis šito paskyrimo, nes su Matulevičiaus taktingumu sunku jiems būti kovoti ir jį įpinti į netaktus. Jis geriau džiaugtųsi kitu koku nors, netikusi kandidatu, nes jiems būtų lengviau iš Vilniaus išgraužti, ir vieton lietuvio gautų vyskupą lenką“ (AJM, p. 92).

Atvyko Marijampolėn Tarybos atstovai aptarti konsekracijos ir ingresso. Pageidavo, kad konsekruotųsi ne Kaune, o Vilniuje. Ingreso metu jie norėjo, kad vyskupas prabiltų lietuvių kalba, nes to reikalauja

Lietuvos valstybiškumas. „Atsakiau, kad aš vyskupu skirtas ne valstybei, o tik žmonėms, liaudžiai ir Bažnyčiai.“ Vilniuje lenkų daugiausia, tad išpultų, manė Matulaitis, prabilti pirma jų kalba.

Lapkričio pradžioje Kaune vyko pirmasis Katalikų veikimo centro suvažiavimas. Centras buvo naujai suformuotas jauno katalikų vado V. Endziulaičio dėka. Tai buvo lietuviškasis Jarra – marijampoliškis, kaip ir Matulaitis. Naują vyskupą domino toks reiškinys, kurio dar neturėjo nė Lenkija. Bet jam rūpėjo ne vien suvažiavimas: turėjo aptarti daug dalykų su vysk. Karevičiumi.

Tuo metu iš Vilniaus vyko kapitulos delegatai į Marijampolę tartis dėl ingreso tvarkos. Atvykę sužinojo, kad Matulaitis Kaune, tad jį čia susirado. Prel. Wołodzka ir kan. Uszyła pageidavo, kad vyskupas pirmiausia prabiltų ingreso metu lenkiškai, o Matulaitis galvojo, kad derėtų koku nors būdu įterpti ir gudišką kalbą. Abu atstovai griežtai pasisakė prieš gudų kalbos įvedimą į ingreso programą; gudų Vilniuje visai nesą. Matulaitis pastebėjo, kad „Dziennik Wileński“, ginąs lenkų reikalus, gudų priskaito 17 proc. Dėl konsekracijos kapitulos atstovai pareiškė nenorį, kad tai vyktų Vilniuje.

Lapkričio 11 d. Matulaitis gavo telegramą iš vizitoriaus Achilles Ratti, kad šventintųsi vyskupu nieko nelaukdamas ir tuoj pat užimtų vyskupiją. Matulaitis dar neturėjo skiriamosios bulės, tad pasiuntė kun. V. Dvaranauską į Varšuvą jos parvežti. Su vysk. Karevičiumi sutarė, kad konsekracija įvyks Kaune gruodžio 8 dieną.

Kun. V. Dvaranauskas grįžo, bet bulės neparvežė, tik vizitoriaus raštą, rašytą lapkričio 2 d. Pasirodo, skyrimo bulė esanti paruošta, bet dar negauta iš Romos, ir kad jos nelauktų, o tuoj pat šventintųsi.

„KNIŪPSČIAS PARKRITĖS VYSKUPAS JURGIS“

Šis išspėjimas privertė atsisakyti pirmosios datos ir kelti konsekraciją savaite anksčiau, būtent – gruodžio 1 d. Laiko buvo nedaug. Reikėjo pakviesti du konsekраторius – Seinų vyskupą A. Karosą ir Minsko

vyskupą Z. Łozińskį. Pastarasis negalėjo laiku patekti į traukinį, o pirmasis buvo išvykęs į Lomžą konsekruoti sufragano Jałbrzykowskio. Taip liko vienui vienas konsekраторius Žemaičių vyskupas Pranas Karevičius. Jam asistuoti numatyta bent du prelatai: vienas iš Vilniaus, antras iš Seinų vyskupijos. Arkidiakonu pakviestas Kauno seminarijos rektorius, buvęs mokytojas ir kolega, prel. Jonas Mačiulis-Maironis, o šalia jo – būsimasis Panevėžio vysk. K. Paltarokas.

Į iškilmes atvyko du Vilniaus kapitulos atstovai, tarp jų ir Lubėnas (Lubianiec), keletas kunigų bei dekanų lenkų ir lietuvių. Buvo ir Vilniaus lietuvių spaudos, Tarybos bei jos kabineto atstovų. Nemaža kunigų atvyko iš Žemaičių ir Seinų vyskupijų. Pilna katedra buvo liaudies, organizacijų atstovų, įvairių vėliavų. Vargonais grojo muzikas Juozas Naujalis, giedojo Kauno seminarijos klierikų choras.

Presbiterijoje, tarp kitų kunigų, sėdėjo kun. J. Tumas, tada „Lietuvos aidas“ redaktorius Vilniuje. Sekė kiekvieną naujai konsekruojamo vyskupo judesį, ir jam pasidarė graudu: „Kniūpsčias parkritęs vyskupas Jurgis prieš jį konsekruojantį vyskupą Karevičių rodė vienas... vienas... visoje minioje“ (Vaižgantas. Raštai. K., I, 1922, p. 139).

Iškilmės katedroje užtruko tris valandas, nuo 10 ryto ligi pirmos po pietų. Vakare, 6 valandą, buvo pietūs kunigų seminarijoje. Daug kas sveikino, o labiausiai visus nustebino Prūsų Lietuvos delegatai su savo adresu. Vysk. Jurgis atsakinėjo du sykius lietuviškai, o trečią – lenkiškai, ir pabrėžė, kad ne jo asmuo čia esąs svarbus. Svarbu Bažnyčia, kuri visais lygiai rūpinasi. Jis pasiruošęs visiems lygiai tarnauti. Kristus lygiai miręs už visas tautas... Tikėjimas esąs gyvenimo veiksnys. Malonu, kad tikėjimui skiria reikšmės laikinoji Lietuvos valdžia. Iš savo pusės vykdysiąs ne tik vyskupo, bet ir šalies piliečio pareigas (ten pat, p. 142; AJM, p. 131–132).

Laikinoji Lietuvos valdžia jautėsi laimėjusi. Reikėjo daug pastangų – užtruko beveik visus metus. Nulėmė, žinoma, ir aplinkybės. Vilniaus sostas per ilgai buvo be ganytojo, ir Vatikanui rūpėjo kiek galima greičiau tą reikalą sutvarkyti. Kandidatas buvo išskirtinai geras –

tuo įsitikino pagaliau ir pati valdžia. Jos privilegija buvo parūpinti vyskupui insignijas: mitrą, pastoralą ir žiedą. Lenkai būtų džiaugęsi galėdami savo vardu tai padaryti. Insignijos buvo įteiktos Matulaičiui prieš konsekraciją, ir jos buvo brangios bei meniškos – tai visi matė katedroje per iškilmes.

Karas buvo dar nepasibaigęs. Bet jau aižėjo iškilūs sostai. Kilo užgniaužtos tautos. Savo nepriklausomybę senoje sostinėje paskelbė ir Lietuva. Vienintelis sostinės sostas bebuvo likęs realus – tai vyskupo sostas. Netrukus į jį kops pirmą sykį savas tautietis – vienuolis. Argi ne vienuolis buvo ir pirmasis Vilniaus vyskupas?

Vilniaus sosto spygliai

Konsekruotas vyskupu, Matulaitis nebegrįžo į Marijampolę – liko Kaune. Keletą dienų praleido Aukštojoje Panemunėje, kun. Just. Staugaičio klebonijoje. Čia ramiau galėjo ruošti ingresui – pasirašyti pirmąsias kalbas.

Vis neišėjo iš galvos kun. Tumo žodžiai, pasakyti tą vakarą po konsekracijos. Įrašė juos į dienoraštį, nes nuostabiai atitiko jo paties norą: „Turime kunigų politikų, visuomenininkų ir kitų kitokių, bet neturime tėvo – ganytojo. Būk juo, vyskupe Jurgi!“ Kokiais žodžiais reikės dabar prisistatyti Vilniui, kad priimtų kaip tėvą?

Besiruošiant, bemąstant ir besimeldžiant, štai Kauną pasiekia tokie gandai: lenkai per ingresą darys savo tautinę demonstraciją. Tokią demonstraciją jie buvo padarę per Dievo Kūno procesijas – užtai vokiečiai ištrėmė prel. Michalkevičių. Dabar dėl tų gandų vokiečiai įspėjo Matulaitį, kad vyktų Vilniun iš vakaro – žadėjo parūpinti atskirą skyrių vagone. Matulaitis padėkojo – vyksias, tačiau iš ryto.

INGRESAS VILNIAUS KATEDROJE

Gruodžio 8-ąją nuvyko į Kauno stotį ir atsistojo eilėn prie bilietų kasos. Vos vos gavo bilietą. Vagone nebuvo jam atskiro skyriaus – važiavo su visais kartu. Keleiviai atkreipė į jį dėmesį tik Lentvario stotyje, kur klebonas su parapijiečiais buvo atvykęs pasveikinti naują vyskupą.

Vilniaus stotyje jo laukė kapitulos, miesto ir Lietuvos Tarybos atstovai. Nebuvo jokio demonstracijų ženklų, tik gavo į rankas ministro pirmininko A. Voldemaro laišką. Iš stoties visi vyko ligi Aušros Vartų ir čia vyskupui buvo pasiūlyta pasimelsti prie stebuklingojo paveikslėlio. Koplyčioje pasitiko prel. Wołodzka, pasveikino ir pradėjo Marijos litaniją lenkiškai. Gatvėje žmonės ją užbaigė „Tavo apgy-nimo“ – taip pat lenkiškai. Matulaitis užsuko į zakristiją ir perskaitė Voldemaro laišką. Ministras pirmininkas prašo per įngresą, katedroje, prabilti į gudus jų kalba, o po įngreso, jį sveikinant, pirmąjį žodį duoti Tarybai ir Ministrų kabineto atstovui. Su laiško turiniu vysku-pas supažindino prel. Hanusowiczų (sulenkėjusį Januševičių), vadi-namą Anusu. Šis pareiškė, kad kapitula visais balsais nutarusi gudų kalbos per įngresą nevertoti.

– Jūs esate šeimininkai. Jūsų sprendimo nekeisiu, – pasakė vysku-pas. – Bet., – jis prašė visus taikinti, kad nebūtų nemalonomų.

Dėl Tarybos Anusas tiek pasakė: jei ši labai spirsis, gal būsią galima jai užleisti pirmąją vietą. Matulaitis apsidžiaugė ir prašė tai padaryti.

Iš Aušros Vartų tie patys atstovai lydėjo vyskupą toliau ligi katedros. Buvo 11 valanda. Tarpduryje pasitiko prel. Michalkevičius, grįžęs iš tremties, bet neperėmęs valdyti vyskupijos. Padavė vyskupui pabu-čiuoti katedros patrono relikvijas, padavė krapylą pašlakstyti žmones ir tada, pasveikinęs ganytoją trumpu žodžiu, užgiedojo „Te Deum“. Vyskupas apsirengė liturginiais rūbais ir atsistojo po baldakimu: jį lai-kė šešetas augalotų klierikų, kuriuos seminarijos vadovybė parinko iš lietuvių.

Katedros varpinė tylėjo, nes vokiečiai buvo konfiskavę jos varpus. Prabilo kitų bažnyčių varpai. Procesija pajudėjo katedros vidun, ku-ri buvo pilnutėlė žmonių; jų buvo pilna ir aikštėje. Ties Šv. Kazimiero koplyčia procesija sustojo ir vyskupas užsuko pasimelsti prie Švenčiau-siojo ir tautos patrono. Po to procesija slinko toliau ligi presbiterijos.

Čia buvo pilna dvasininkų, daugiausia iš Merkinės dekanato, visa kapitula, garbės kanauninkai, tarp jų – Žemaičių vyskupijos atstovas

kan. K. Šaulys ir du Mažosios Lietuvos atstovai – Aukštuolaitis ir Simonaitis. Nebuvo tik Lietuvos Tarybos ir Ministrų kabineto, nes kapitula jiems neskyrė atitinkamos vietos; už tai čia sėdėjo lenkų slaptosios Tarybos nariai. Atskiroje kėdėje presbiterijoje buvo Rygos vyskupas nominatas grafas O'Rourke.

Matulaitis atsiskyrė iš procesijos ir ramiu žingsniu įkopė į vyskupo sostą. Prie jo dabar ėjo iš eilės kapitulos nariai atiduoti pagarbos ir išreikšti savo ištikimybės. Prel. Anusas turėjo skaityti popiežiaus bulę, bet ji nebuvo gauta iš Romos. Vietoj jos perskaitė Apaštalų Sosto vizitatoriaus Achilles Ratti raštą lotynų, lenkų ir lietuvių kalbomis. Buvo paruoštas vertimas ir į gudų kalbą, bet jo neskaitė.

Atėjo eilė tarti žodį ganytojui. Pakilęs iš sosto, jis ėjo į sakyklą, o jį lydėjo arkidiakonas, du garbės kanauninkai ir ceremonijų vadovas. Pastarasis perskaitė evangeliją lenkiškai ir vyskupas pasveikino tikinčiuosius lenkiškai. Minia trukšmingai atsakė „per amžius“. Vyskupo žodį keletą kartų pertraukė lenkiškas „tegyvuoja mūsų vyskupas“. Tuos šūksnius iš sakyklos rankos pakėlimu dirigavo palydovas, stovįs už vyskupo, garbės kan. Maciejewiczius, žinomas endekas. Baigęs lenkišką žodį, Matulaitis laukė, kad ceremonijų vadovas skaitytų evangeliją lietuviškai, bet šis pasakė – tokio papročio nesą. Ganytojas vėl pasveikino žmones ir šie garsiai jam atsakė „per amžius“ lietuviškai. Po to jis prabilo šia kalba.

Abi kalbos buvo to paties turinio ir truko tiek pat laiko. Pirmiausia prisistatė vyskupijos ganytoju, skirtu Šv. Tėvo. Prašė laikyti jį Kristaus tarnu, kuriam pavesta mokyti tiesos ir dorovės.

„Rūpinsiuos būti tėvu ir bičiuliu... Būsiu bičiulis mažiems vaikeliams... Būsiu bičiulis neturtėliams ir nelaimingiesiems. Guosiu pavargėlius, raginsiu turtingus, kad dalytųsi su jais. Neatstumsiu nuo savęs nė vieno... Rūpinsiuos, kad viešpatautų meilė, kad nebūtų barnių, neapykantų, nuoskaudų. Noriu būti atlaidus piktiems, parama silpniems, užuovėja geriems... Pasitikėkite manim! Atidarykite man savo širdis“ (AJM, p. 203).

„Vyskupui pradėjus kalbėti lietuviškai, – rašo „Laisvoji Lietuva“ (1918, Nr. 6), – kai kurie lenkai pakilę norėjo išeiti. Bet prie durų sulaukė juos žmonės: ‘Jei vyskupas kalba lietuviškai, tai turbūt reikalinga’“.

Ingresas užtruko pusantros valandos ir po to prasidėjo mišios.

PRIĖMIMAS VYSKUPO RŪMUOSE

Po mišių Matulaitis buvo palydėtas į savo rūmus. Čia jį su duona ir druska vėl pasitiko prel. Michalkevičius. Vyskupas buvo dar nevalgęs, tad nuėjo į atskirą kambarį užkąsti. Čia prisistatė kan. J. Kukta ir prašė atsakymo į Voldemaro laišką. Vyskupas priminė Hanusowicziaus pritarimą, ir Kukta pasiuntė vežėją, kad atgabentų Tarybos atstovus. Vyskupui tebevalgant, atėjo kan. Lubėnas ir pranešė, kad pirmieji vyskupą sveikins lenkų delegatai, nes jų dauguma. Matulaitis sunerimo.

„Čia jau civilinio mandagumo aktai, – tarė. – Bažnyčioje pirma kalbėjau lenkiškai, o paskui lietuviškai, kadangi lenkų dauguma. O čia Taryba vis dėlto yra valdžia, ją sveikino net Šv. Tėvas, su ja derības vedė net nuncijus Pacelli Miunchene, jai pavedė vokiečiai savo valdžios dalį, ji atstovauja ir šalies žymiai daliai. Taigi šio civilinio mandagumo akte priderėtų jiems pirma vieta“ (Dnrš., 1918 m. gruodžio 8 d.).

Tuos žodžius išgirdo kiti kapitulos nariai ir svetys vysk. nominatas O'Rourke. Jis pritarė Matulaičiui, spyrėsi tik vienas kan. Lubėnas.

Buvo jau antra valanda. Reikėjo pradėti priėmimą ir sveikinimus. Tarybos narių dar nebuvo. Palaukė pusę valandos – vis dar jų nebuvo. Pasirodo, vežėjas pranešė Tarybai, kad atvykęs jų vežti pas kan. Kuktą. Vykti pas kanauninką nebuvo prasmės, ir šie vežėjui liepė grįžti. Tai buvo nesusipratimas ir kan. Kuktos neapdairumas.

Sveikinimus pradėjo lenkai ir jų buvo didelė eilė. Lietuvių vardu sveikino 44 delegacijos, atstovaujancios Vilniaus lietuvių draugijoms, spaudai, mokykloms, prieglaudoms. Lenkai tik sveikino, o lietuviai

teikė jam dovanas. „Sveikino vyskupą, – rašo „Laisvoji Lietuva“, – ir kelių gudų draugijų atstovai. Gudų kalbėtojas ryškiai ir energingai sujaudinta širdimi pabrėžė daromas Vilniaus vyskupijoje gudų tautai skriaudas ir išreiškė tvirtą pasitikėjimą, kad naujasis vyskupas pašalins tas skriaudas ir užleis bažnyčioje prideramą vietą gudų kalbai. Vyskupas atsakinėjo lenkiškai ir lietuviškai. Gudams atsakė taip pat lenkiškai. Atsiprašė jų, kad nemokėdamas gudiškai kalba lenkiškai ir prižadėjo netrukus išmokti jų kalbą“ (ten pat).

Kalbėjo nuoširdžiai, ragino tautų santykiuose laikytis krikščioniškos doros dėsnių, kurie neleidžia ko nors neapkęsti, niekinti ar skriausti. Iš savo pusės žadėjo visus lygiai mylėti. Nežiūrint to, viena ponia rado reikalinga priminti vyskupui, kad jis nebūtų lenkams patėvis.

„Nežinau, – rašo savo dienoraštyje po iškilnių, – kodėl man niekad neišrodė taip menki, niekingi tie tautiniai ginčai, neapykantos, užsispyrimai, kaip dabar. Rodos, turint kiek geros valios ir nuolaidumo, buvo galima visus sutaikyti Kristuje. Daug kaltės man išrodė čionai iš pusės kai kurių kunigų. Mat, patyriau, kad kapitula ir lenkai kunigai visiškai nepripažįsta Tarybos ir lietuvių valstybinės valdžios.“

VIZITAS LIETUVOS TARYBAI

Kitą dieną Matulaitis padarė vizitą Lietuvos Tarybai ir Voldemaro kabineto nariams. Vakare jo laukė lenkų priėmimas, kaip vėliau paaiškėjo, suruoštas slaptosios lenkų Tarybos. Pokylis buvo iškilmingas, lygiai kaip ir kalbos. Vienas dalyvių pakėlė tostą už Lietuvos-Lenkijos uniją ir pareiškė viltį, kad vyskupas padės ją įgyvendinti. Matulaitis visiems atsakė, kad dėl unijos negalīs ir nenorīs kalbėti – politinė sritis ne jam priklausanti. Jo pareiga tarnauti žmonėms, nešti taiką bei meilę. „Apie dalyvių reakcijas užsimena kan. J. Kukta: „Vienas lenkas advokatas, dalyvavęs minėtame lenkų pokily, paklaustas savo brolio Lietuvos dvarininko, kas iš visų dalyvių geriausiai kalbėjęs, atsakė, kad vyskupas, nors mes pasiruošę kalbėjome, o jis tik į mūsų kalbas atsakė“ (AJM, p. 94).

Pirmasis vizitas Lietuvos Tarybai, aišku, buvo formalybė. Vyskupas norėjo artimesnio su ja sąlyčio. Pats nesijautė kaltas, kad taip įvyko ingreso dieną. Taryba atrodė įsiskaudinusi: atšaukė numatytą pokylį ir kaiptulai parašė raštą dėl netaktų ingrese.

Vyskupas porą dienų darė vizitus įvairioms Vilniaus įstaigoms ir svarbesniems asmenims. Tik ketvirtą dieną, gruodžio 12-ąją, pasiuntinys atnešė kvietimą pietų, kuriuos ruošia Lietuvos Taryba. Nuėjęs rado didelį priėmimą, kuriame, be lietuvių dalyvavo gudai, žydai, norintieji būti lietuviais, bet nekalbantieji lietuviškai, be to, prūsai, reformatai, laisvamaniai, socialistai. Priėmimas užtruko daugiau kaip 3 valandas. Iš lietuvių kalbėjo S. Šilingas, M. Biržiška, kun. V. Mironas, kun. J. Tumas, A. Voldemaras. Žydų vardu žodį tarė dr. Rozenbaumas, Tarybos narys. Kalbėjo ir kiti. „Visi, – pasak Tumo, – laukė iš naujo ganytojo, kad padėtų išbristi iš vargų. Ir visi liko sustiprinti“ (ten pat, p. 133).

„Visi buvo jaukiai nusiteikę, – rašo M. Biržiška. – Aš iš anksto nebuvau manęs kalbėti. Mat, kaip „kito lagerio“ žmogus (socialdemokratas. – Y.) bijojau sudrumsti jaukią nuotaiką. Tačiau, sužavėtas vyskupo simpatišku bei humanišku, pasakiau ir sveikinimų bei linkėjimų kelis žodžius. Nors vysk. J. Matulevičius, atsakydamas į sveikinius, manęs asmeniškai nepaminėjo, bet jis, bendrai kalbėdamas, davė atsakymą ir į mano kalbą. Tik tada aš pajutau, kad tarp vysk. J. Matulevičiaus ir manęs atsirado kažkas artimo“ (ten pat, p. 147).

Ką gi jis kalbėjo ir kaip visi rado jo žodyje sau atsakymą? Tumas-Vaižgantas tą kalbą taip atpasakoja:

„Esu lietuvis, tačiau lenkiškai pramokau, kalbu taisyklingai ir daug esu dirbęs tikroje Lenkijoje, teatmindamas žmones. Žmones tematy siu ir dabar. Kalbų skirtumas neskirstys man žmonių, kaip neskirs jų valstybių sienos ir tikėjimas. Vienas tėra Kristaus pamatas dorai – visuomenės tvirtybei. Neskirs nei tikyba, nes žinau, kad tikėti tegalima gera valia, neliepiant; ir su tokiais gyvenau ir gyvensiu santarvėje. Neskirs nei partijų skirtumai, nes jas skiria ne „juodi“ principai, kurie patyrinėjus stovi labai arti kits kito... Aš esu atstovas to, kuris laimina

rimtį ir geros valios žmones, tai ir būsiu geros valios. Gi mano ištesėjimas bus ne mano vieno, tik kiek padėsite visi, rodydami taip pat gerą valią man, stovinčiam aukščiau visų partijų, krypsnių ir kitokių skirtumų... Gi aš melsiuos už visus, tarp jų ir už žydus, bendradarbius, už Tarybą ir valdžią. Ieškosiu ir pasergėsiu bet kurią gerą pradžią, geros valios reiškimą ir remsiu, kiek tik pajėgsiu. Gudiškai dar nemoku, bet gudus pažįstu...“ (ten pat, p. 133).

Šiuo Tarybos priėmimu buvo išlyginta drumstis, pasireiškusi ingresso metu. Matulaitis džiaugėsi galėjęs šią rakštį išrauti. Jis rašo: „Taip Dievas padėjo man vėl sueiti su Lietuvos valstybe į dermę. Lietuviai, nusiminę dėl ingresso, paabejojo, koks aš būsiąs lietuvis, dabar nuriimo“ (Dnrš., 1918 m. gruodžio 12 d.).

Čia Tumas įterptų tokią savo pastabą: „Vyskupiją valdyti vyskupas Jurgis tad pradėjo ‘lenkiškai’, ne lietuviškai ir ne gudiškai, ko norėjo Lietuvos valdžia. Berods, ir per visą savo vyskupavimą neparodė ypatingo savo ‘lietuviškumo’. Vis dėlto lietuviai kunigai (avinai) ir gonomieji (avelės) jautė Ganytoją esant savą žmogų, jautė tėvo širdį, ne šaltą biurokrato širdį“ (AJM, p. 134).

NERIMAS ARTĖJANT BOLŠEVIKAMS

Prieš dvi savaites konsekruotas, Matulaitis ruošėsi pats konsekruoti naują vyskupą Eduardą Aleksandrą O’Rourke, airių kilmės, išaugusį etnografinėje Lietuvoje, išventintą kunigu Kaune ir čia kurį laiką buvusį kunigų seminarijos dvasios tėvu. Rygos vyskupo konsekracija įvyko Vilniaus katedroje gruodžio 15-ąją. Antruojų konsekratoriumi buvo Žemaičių vyskupas P. Karevičius.

Kitą dieną visi trys vyskupai aptarė keletą svarbių klausimų. Bolševikų armija artėjo prie Vilniaus. Buvo aišku, kad jie sieks užimti Pabaltijo kraštus. Kokios taktikos teks laikytis, kaip suderinti kai kuriuos administracinius dalykus? Vyskupų konferencijos išdavomis Matulaitis skubėjo pasidalyti su Vilniaus kunigais. Dar tą patį vakarą sukviėtė

juos pas save ir davė nurodymų, kaip elgtis bolševikams atėjus: vengti politinių klausimų per pamokslus, nedaryti išsišokimų, skelbti pozityviai Kristaus mokslą.

Trečią dieną mieste jau buvo sąmyšis. Be Lietuvos Tarybos ir slapotos lenkų Tarybos, paskelbė darbininkų (bolševikų) Taryba. Vokiečių kariuomenė pradėjo kriksti – kūrėsi *Soldatenratai*. Prasidėjo tylus lenktyniavimas, kas pirmieji gaus iš vokiečių ginklų ir perims miesto valdžią.

Vyskupas ruošėsi Kalėdų šventėms. Kūčių dieną lankė našlaitynus, prieglaudą – dalijosi paplotėliu. Kalėdų naktį atlaikė katedroje Bernelių mišias ir pasakė pamokslą. Po Kalėdų užėjo iš Varšuvos atvykęs S. Mickiewiczus, pasisakė esąs valdžios komisaras. Vizito tikslas vyskupui pasirodė keistas: pranešti, kad Varšuvos vyriausybė nusprendusi okupuoti Lietuvą ir leisti jai apsispręsti, ar norės dėtis su lenkais. Po poros dienų vyskupas gavo telegramą iš Berlyno. Dr. J. Purickis praneša, kad vokiečiai neatiduosią Vilniaus bolševikams nei lenkams. Telegramą perdavė Lietuvos Tarybai ir stebėjosi: vokiečiai, atrodė, jau traukiasi iš miesto.

Naujųjų metų dieną, atlaikęs mišias ir pasakęs pamokslą, Matulaitis nustebė, kad vokiečių visai nebematyti. Žvilgterėjo į Gedimino kalną: vietoj vokiečių plevėsavo lietuviškoji trispalvė. Pasirodo, anksti rytą jie dingę, nukabinę savo vėliavą. Lietuviai skubėjo iškelti savąją ir pastatė septynių vyrų sargybą.

Vakarop staiga pasirodė lenkų legionieriai ir ėmė švaistyti gatvėse. Šaudė, kažką baugino ar tik reiškė savo triumfą. Gyventojai lenkai ėmė būriuotis, kiti, jau pasipuošę baltais ereliais, reiškė savo džiaugsmą. Žydai, lyg ką nujausdami, dingę iš akių.

Legionieriai perėmė miesto valdžią, paskelbė karo stovį ir pirmiausia puolė bolševikų Tarybos židinį Varnų gatvėje. Apsupo jų namus ir pareikalavo pasiduoti. Šie užsibarikadavo gintis. Kautynėse buvo aukų, tik keletas bolševikų pasidavė gyvi. Po to prasidėjo žydų areštai ir kratos pas lietuvius bei gudus.

Lietuvos Tarybai ir vyriausybei nebuvo kitos išeities kaip pasitraukti į Kauną; liko tik vyriausybės įgaliotinis Mykolas Biržiška. Vyskupas jau pirmąjį vakarą rašė dienoraštyje: „Mano nuomone, legionieriai negalės atlaikyti Vilniaus, tik be reikalo savo šaudymais, areštais suerzino priešingų partijų žmones.“ O dėl vokiečių rašo: „Stebėtina vokiečių politika: visus sukiršino, patys viską išvežė.“

Po penketo dienų, Trijų Karalių išvakarėse, legionieriai dingo. Matulaitis vėl rašė: „...Suerzino ir įpykino žydus, lietuvius, gudus, o labiausiai bolševikus. Gali tik užtraukti ant nekaltų žmonių bolševikų pagiežą ir kerštą... Dar liūdniau, kad daug kunigų lenkų į tai buvo įsimaišę, galima sakyti, jie tuos legionus sudarė, pagimdė... Kad ne kunigai, tai dvarininkai čia nieko neišdarytų. Nėra blogesnio dalyko, kaip tas kunigų kišimasis į politiką... Jis (kunigas) negali būti partijos žmogus, o juo labiau negali konspiracijos darbo varyti. Dieve, duok, kad išnyktų toji kunigų politikantų veislė iš mūsų mielos Bažnytelės.“

ŠVIESIEJI PRAGIEDRULIAI

Pirmasis mėnuo buvo pilnas staigmenų ir nuovargio. Savimi ir savo padėtimi vyskupas negalėjo rūpintis. Gerai, kad pradžioje buvo atvykę iš Marijampolės marijonai – K. Rėklaitis ir V. Dvaranauskas, padėjo bent įsikurti. Buvo ir Vargdienių seselių vyresnioji – kai ką sutaisė, pasiuvo, sutvarkė. „Vietinė lenkų visuomenė regimai niekuo nenorėjo prisidėti“ (Dnrš., 1919 m. sausio 5 d.). Didžioji pagalba buvo kan. Juozapas Kukta, Visų Šventųjų parapijos klebonas. „Davė man ir namui reikalingų įrengimų ir ūkio daiktų, ir kas reikėjo supirko, kas reik patarė. Parodė tikrai brolišką širdį“ (ten pat).

Kalėdoms nelauktai atvyko kun. dr. J. Vaitkevičius, baigęs Varšuvos kunigų seminariją, 1911–1912 metais atlikęs marijonų naujokyną Friburge, ten įsigijęs doktoratą. Karo metu profesoriavo Vloclaveko kunigų seminarijoje ir dabar panoro grįžti pas Lietuvos marijonus. Apsistojo pas vyskupą ir pradėjo neoficialiai jam sekretoriauti.

Vyskupui reikėjo tarno, bet kur gauti patikimą ir tinkamą Vilniaus sąlygomis? Ir štai užėina pas jį lietuvių didžiosios prieglaudos berniukų skyriaus vedėjas Andrius Meciūnas. Kalba vyskupui apie savo gimtosios Rodūnios parapijos lietuviškuosius reikalus. O Matulaitis prisimena, kad jam reikia žmogaus, mokančio vietines kalbas ir žinančio vietos papročius. „Sako, girdėjęs iš marijampoliečių, kad aš norįs stoti į marijonų kongregaciją, tai, girdi, kaip tik dabar būsianti proga, jeigu ne, tai ar aš galėsiu bent neilgam pas jį pasilikti. Sutikau ir greit persikrausčiau į vyskupo butą“, – rašo Meciūnas (AJM, p. 139). Guvus jaunuolis pasidarė kukliu vyskupo įnamiu, visur pasiunčiamu, patarnaujančiu mišioms ir prie stalo, lydinčiu vyskupą pamaldų į katedrą, reikalų į kurią, pasivaikščioti popiečiais į Gedimino kalną ar bernardinų sodą, pasitinkančiu ir išleidžiančiu vyskupo lankytojus.

Vyskupo durys nuolat buvo varstomos interesantų. Iš jų labiausiai nelauktas ir kartu visad laukiamas buvo kun. J. Tumas. „Vyskupas Jurgis, – rašo jis,– buvo lengvai prieinamas, nes visados buvo namie ir ypatingo etiketo nesilaikė. Kas tik panorėjo, beldėsi į duris ir tarnas tave veda ne į oficialų salioną, bet į privatųjį jo kabinetą be jokių papuošalų. Ir maišės neoficialusis sekretorius... Man tekdavo dažnokai sudrumsti ganytojo ramybę kuriais nors naujais audringais sumanymais ir ekscentriškais įvertinimais bėgamųjų dalykų. Ganytojas buvo visados kantrus ir maloningas, bet ir tiesos žodį atvirai pasakydavo. Atmenu du jo įspėjimus.“

Vienas, kad nenešiojo sutanos. Už tai Vilniaus davatkos prieš jį burnojo. „Tai buvo nepaprastai šlykštu, bet ir nepaprastai paprasta Vilniuje, kur viešpatavo fanatizmo sugadintoji kultūra. Pagaliau davatkos sudarė ypatingą delegaciją pas vyskupą, kad jis uždraustų man trumpais vilkėti... Nežinau, kodėl vyskupas Jurgis garsiai juokėsi, bet ir pritarė... Aš nieko neturiu prieš ilgą surdutą ir juodą krūtinę; pats pusę amžiaus taip išvaikščiojau, o dabar šiose aplinkybėse tenka kitaip. Ganytojo reikalavimas nesunku buvo patenkinti; aš sutaną mėgstu.“

Antras įspėjimas, rašo Tumas, buvęs dėl politikos. Bent du sykius vyskupas nurodęs tikrąjį jo pašaukimą – „dailiąją literatūrą, o ne publicistiką, ne dienos feljetoną ir ne politiką. Ji man nesisekanti, tai lai ją kiti dirba... Mano politika vyskupas Jurgis čia laikė mano nesuvaldomą individualybę, kuria aš bridau per gyvenimą visiems įkyrėdamas: politikams ir nepolitikams, kunigams ir nekunigams. Dažnai turėdavau visus prieš save, eidamas savu baudu ir neatsargiai vartodamas papeikimo ir pašaipos žodžius net broliams kunigams. Jie skundė vyskupui... Viena iš Vilniaus teišsivežiau – politikos ir partijų nepakentimą šiaip jau ir kunigijoje ypačiai“ (AJM, p. 134–135). Šiuo atžvilgiu vyskupo Jurgio ir kun. Tumo pažiūros, atrodo, labai sutapo.

VIENUOLIS ŽAVISI VIENUOLIU

Kitas nelauktas interesantas, pradėjęs dažniau užėti, buvo vokiečių karo kapelionas jėzuitas Fridrichas Muckermannas, rašytojas ir pamokslininkas, tada 35 metų amžiaus. Jis rašo:

„Be tų reikalų, kurie lietė tiesiogines mano pareigas, tarp mūsų užsimezgė dar draugiškumo ryšiai. Šis vyskupas buvo vienuolis ir dėl to kio savo ypatingo pašaukimo pasidarė man lyg giminė, nes ir aš esu Jėzaus Draugijos sūnus. Tą jo kaip vienuolio charakterį ir šiandien prisimenu. Iš pat pradžių pastebėjau, kad šis paprastas kunigas ir vyskupo soste būdamas nori gyventi lygiai taip, kaip jis pirmiau gyveno vienuolyne. Žmoguje tuoj galima pastebėti, ar jo religingumas tikras, ar ne. Greitai paaiškėjo, ar jis yra asketas. Apie vyskupą tokios nuomonės aš buvau nuo pat pirmosios pasipažinimo valandos. Tikroji dorybė visuomet yra maloni, ir aš turėjau jį mylėti ir gerbti.“

„Kiek daug jis man pasakojo apie savąją kongregaciją... Mes palygindavome paskirų vienuolijų regulas, kas dažnai pasitaiko tarp žmonių, priklausančių skirtingoms vienuolijoms... Aš turiu pažymėti, kad mūsų pasikalbėjimai niekuomet neliesdavo kokių mažmožių... Su tokiu žmogumi, kuris visiškai ir taip giliai yra persiėmęs tikėjimo dvasia,

paprastai, kad ir sunkiausiais laikais, galima kalbėti apie pačius opiausius reikalus.“

„Tuo laiku Vilniuje tautiniai klausimai vaidino labai didelį vaidmenį. Retas kuris, ten gyvenantis, neišvengdavo ginčų ar nesutikimų. Su vyskupu Matulevičium apie viską buvo galima atvirai kalbėti, nes jis į viską žiūrėjo labai ramiai. Jis ieškojo sielų. Jis pažino ypatingą kunigo uždavinį. Jis jau gyveno toje šalyje, kur skamba šventųjų bendravimo tonas. Ten susirinkę žmonės iš įvairių tautų, tačiau bendrai garbina Viešpatį...“

„Vieną dieną patyriau, kad vyskupas mokosi baltgudžių kalbos. Jis tai darė, norėdamas geriau padėti toms sieloms. Jam skaudu buvo, kad daugelis šio reikalo visai neatjaučia...“

„Reikia paminėti, kaip maloniai veikdavo vyskupo Matulevičiaus asmenybė tiek mane, tiek kitus vokiečius, tuo laiku gyvenusius Vilniuje. Jau karo toks lėmimas, kad žmones vienus nuo kitų atskiria. Kas tada netrokšta ramybės ir galutinės taikos. Kaip tada skaudu, kad taip sunku sutaikyti tautas.“

„Vyskupo Matulevičiaus širdyje viešpatavo taika Dievo, kurio saulė šviečia visiems žmonėms... Tai buvo tikėjimo kvėpavimas, meilės dvasios aplink jį dvelkimas. Tokį mes jį matėme, taip mes jį gerbėme. Susitikimas su vyskupu Matulevičium priklauso prie gražiausių mano gyvenimo valandėlių, kokias turėjau Aušros Vartų mieste“(AJM, p. 294–295).

Pažintis su Muckermannu pažadino naujus ganytojo Jurgio užmojus. Jam reikėjo jėzuitų Vilniuje, kaip kitados jų reikėjo vysk. V. Protasevičiui. Kalbino Muckermanną atitrūkti nuo pabirusios vokiečių kariuomenės ir, pasilikus čia, apaštalauti tarp vietinių. Turėjo jis Petro Skargos iškalbą, buvo pramokęs lenkiškai, galėjo išmolti ir kitų kalbų... O Muckermannui, kaip ir Matulaičiui, ypač rūpėjo darbininkija.

Kovoje pajutęs jėgą

Trijų Karalių dieną vyskupas atsikėlė 5 valandą, kaip paprastai. Žiūri pro langą – gatvė silpnai apšviesta. Moterėlės skuba į ankstyvasias mišias. Viduriu gatvės žygiuoja būrys, paskui antras raudonarmiečių. Kiti rogėmis veža amuniciją.

Vyskupas nueina į koplyčią melstis ir užtrunka.

„Bus taip, kaip Dievas duos, – sakė tiems, kurie išvakarėse ragino pasitraukti iš miesto. – Mirtis visur gali užklupti, o į dangų iš visur tas pats kelias.“

Grįžta, žvilgtėri vėl pro langą. Dar tebeeina kareiviai, suvargę, skurdžiai aprengti. Juos stebi būrelis vargingųjų miestiečių. Žydų mergaitės mojuoja – sveikina. Ponijos nė ženkle.

DARBININKŲ VALDŽIA

Buvo sunku susigaudyti, kas vyksta mieste. Bet pamažu žinios rinkosi ir kūrė naujos valdžios vaizdą. Ji, pasirodo, sudaryta dar prieš užimant Vilnių – tą pačią dieną, kai vyskupas darė ingresą. Vadinosi ji Laikinoji Lietuvos revoliucinė darbininkų ir valstiečių vyriausybė. Jos viršūnė sudarė trys sūduviai – V. Mickevičius-Kapsukas, jo padėjėjas gyd. S. Matulaitis, vidaus reikalams Z. Aleksa-Angarietis ir reikalų vedėjas aukštaitis V. Požėla. Buvę varpininkai, slydę į socialdemokratų, jie anksti persisvėrė į bolševikus. Užsilikę Rusijoje, talkino Leninui

1917 m. revoliucijoje. Atsirado Vilniuje tik sausio 7-ąją, kai raudonoji Pskovo divizija jau buvo užėmusi miestą. Čia jie sukomplektavo kitus vyriausybės narius iš socialdemokratų: Č. Petruškevičių – mitybai, V. Bielskų – žemės ūkiui, V. Biržišką – švietimui. Miesto valdžią perėmė P. Eidukevičius su taryba iš vienu bolševikų, daugiausia žydų. Jis taip pat buvo sūduvis, kybartiškis, susiuostęs su Trockiū ne vėliau, kaip Mickevičius su Sverdlovu ir Leninu.

Kun. J. Tumas pasakojo pažįstąs juos beveik visus asmeniškai, su kai kuriais dirbęs Petrapiilyje ir Vilniuje. Pasirodo, jau landžiojęs jų būstinėje Jurgio prospekte, netoli katedros. Kapsukas, girdi, nusavinęs sau Lietuvos Tarybos namus, esąs prieinamas, susidomėjęs naujuoju vyskupu. Tumas ketino jį „apšviesti“.

„Aš Mickevičiui įrodžiau, kad Vilniaus ganytojas yra ne mažesnis demokratas už tuos, kurie tuo vardu vadinasi. Jis keliolika metų buvo darbininkų dvasios vadas ir darbininkiški jo nusistatymai yra aiškūs.“

Nunešė jam ir Kauno socialinių kursų „Draugijos“ sąsiuvinį, kur buvo atspaustos trys vyskupo paskaitos. Mickevičius „sakėsi tuojau tai pradėjęs skaityti“ (AJM, p. 136).

Pas Mickevičių „interesantų ėjo voromis, bet jis juos priimdavo ir palydėdavo tuščiais žodžiais. Jis ir pats nenusimanė, kas jam bus veikti, ką galės ir ko negalės, nes tuo tarpu visą vykdomąją valdžią buvo pasisavinęs Revkomas, revoliucinis komitetas, iš vienu kariškių“ (ten pat).

Vyskupas buvo visiškai izoliuotas. Ryšiai su plačiąja vyskupija nutrūko. Jo paties kol kas nelietė, bet kunigai užkliuvo jau trečią dieną, laidojant legionierių nužudytus bolševikus. Netrukus juos paskelbė „už įstatymo ribų“, atseit – beteisius.

Tumas norėjo įregistruoti lietuvių rašytojų draugiją. Susirado kažkokį naujai sudarytą miesto valdžios štabą, kur sėdėjo „šiaučiškos išvaizdos žydėliai“. Sužinoję, kad Tumas – kunigas, draugijos neregistravo. Rašytojas pyktelėjo ir išėjo. Dabar buvo aišku: gali susikalbėti su viršūnėmis, kurias pažįsti asmeniškai, o ne čia, kur sėdi tikra, reali valdžia.

PIRMIEJI VALDŽIOS PASIREIŠKIMAI

Rašytojų reikalas nebuvo taip svarbus, kaip našlaičių, senelių, bendrabutiėčių moksleivių. Šie alko daugiau nei visas miestas. Vokiečiai turėjo maisto sandėliuose ir pasitraukdami pardavinėjo už pusę kainos. Lietuviai supirko jo našlaitynams, bendrabučiams, prieglaudoms. Ir va raudonarmiečiai užtiko, pradėjo plėsti ir, žinoma, pirmiausia svaigintis. Tumas atbėgo pas vyskupą: ką daryti? Vyskupas galvojo, kad girtaujančių kareivių nesutvarkę, nauji valdovai turės daug bėdos; jiems patiems bus geriau, jei tą dalyką sutvarkys greičiau. Tumas už kepurės – ir pas Mickevičių, o paskui – į Revkomą. Kareiviai greit nustojo siautėti (AJM, p. 136).

Miesto štabas su „šiaučiškos išvaizdos žydėliais“ įsakė sekvestruoti klebonijas ir ten apgyvendinti ateivius, atsiradusius su Raudonąja armija. „Išimties nepadarė nė vyskupo rūmams. Ten prikimšo pilna žmonių, o į priėmimų salę, kuri šalia vyskupo gulimojo ir kabineto, įdėjo šešias neapsakomai trukšmingas ir įkyrias jaunas žydes. Padėjimas, – sako Tumas, – pasidarė ne tik nebepakenčiamas, bet ir nebepatogus bet kam. Tuo reikalu buvau gavęs dvi *extra* audiencijas pas Vincą Kapsuką. Žydes iš saliono atsiėmė“ (ten pat).

Nauja staigmena buvo bažnytinių turtų nusavinimo dekretas. Matulaitis rašo: „Tas dekretas labai man parūpo. Ką galėdamas skaičiau: ir Bažnyčios įstatymus, ir įvairius jų aiškinimus, ir dėstymus, kurie Bažnyčios turtus ir nuosavybę liečia, kad nė kiek nenutolus nuo Bažnyčios minties ir dvasios. Tariausi su kapitulos nariais ir su tais, kurie jau Rusuose buvo komunistų revoliuciją pergyvenę.“

Pasikvietė advokatą T. Vrublevskį ir paprašė paruošti planą, kaip būtų galima apginti bažnyčias ir jų turtą. Advokatas paruošė įstatus, o vyskupas pakvietė žymesnius kunigus jų aptarti. Bažnyčių turtą pagal įstatus perima parapijiečių tarybos be kunigo; kitaip bolševikai nepripažinsią tarybų. To padaryti kanonai neleido be Romos žinios, ir vyskupas, pasitaręs su kunigais, atsisakė šiuos įstatus tvirtinti. Kunigams patarė privačiai vis dėlto sudaryti komitetus bent bažnyčioms ginti.

„Pažiūrėsim, ką gyvenimas parodys“, – pasakė. Laimei, šis dekretas dar nebuvo vykdomas (Užr., p. 170–71).

Naujas dekretas buvo dėl religijos ir kapelionų šalinimo iš mokyklų. Mokyklų lietuviai turėjo mažiau nei lenkai. Pastariesiems iškilo problema, ar siekiant išlaikyti religiją nenukentės mokyklų lenkiškumas. Atsirado dvi pažiūrų grupės, kurios nesutarė, dėl to kreipėsi į vyskupą. Buvo nelengvas uždavinys jas suderinti. Vyskupas pritarė tiems, kurie buvo pasiryžę ginti religiją besąlygiškai. Bet nenorėjo užgauti tų, kurie dėl lenkiškumo buvo linkę ramiai priimti valdžios patvarkymą. Vyskupas dėstė tokius principus bei taktiką. Tėvai turi teisę ir pareigą reikalauti savo vaikams religijos mokymo, o mokytojai remiasi tėvais, kurie to reikalauja. Reikia viską daryti, kad religija paliktų mokyklose, bet, jei varu išmes, ką darysi. Jei bolševikinė mokykla pasirodys griauanti vaikų tikėjimą, suprantama – tėvai negalės leisti vaikų į tokias mokyklas. Nusileidimas būtų pateisinamas nebent tada, jei būtų vilties, kad bolševikai ligi vasaros išeis ir nespės pakrikdyti vaikų. Jei bus reikalas, vyskupas žadėjo išleisti ganytojišką laišką su nurodymais, į kokias mokyklas pagal sąžinę tėvai gali leisti vaikus (ten pat, p. 172–173).

Po šių pasitarimų vyskupas pasiuntė kun. Tumą pas švietimo komisarą V. Biržišką. Tumas užėjo pirmiausia pas jo brolių Mykolą ir sužinojo, kad dekretas sulaikytas – nenori, girdi, sukelti katalikų visuomenę prieš valdžią. Kol V. Biržiška buvo komisaru, šio dekreto iš tikrųjų nevykdė.

Dėl tų dalykų vyskupui buvo didelio rūpesčio. Jis, rašo, daug meldėsis, kad pavojai praeitų. „Tiek mūsų Bažnyčia kentėjo prie caro, dabar ir vėl naujos kančios, ir tai vardan sąžinės laisvės. Dieve, koks keistas šis pasaulis!.. Tie patys žmonės, kurie neseniai kovojo prieš cenzūrą, prieš spaudos laisvės varžymą, dabar neleidžia kitokių pažiūrų laikraščių... Tie žmonės, kurie taip karštai reikalavo susirinkimų ir susibūrimų laisvės, ir žodžio laisvės, dabar kitokių nuomonių žmogui neduoda nė lūpų praversti... Jie seniau reikalavo visiems lygių teisių, o dabar jas pripažįsta tik savo šalininkams. Iš tiesų, baisus daiktas tas politikavimas. Kaipgi dažnai čia taikomas laukinio nedorėlio doros dėsnis“ (ten pat, p. 174–175).

KRIKŠČIONIŲ DARBININKŲ PROVERŽIS

Prašomas vyskupo, Vilniuje pasiliko Tėvas Muckermannas. Pramokęs lenkų kalbos, jis laikė pamaldas Šv. Kazimiero bažnyčioje, kuri rusų laikais, jau nuo XIX a. pirmosios pusės, buvo atimta iš katalikų ir pavesta pravoslavams. Kitados ji priklausė jėzuitams, tad vyskupas davė vilčių Muckermannui, kad ateityje ši šventovė galės būti pavesta jų ordinui.

Užsilikęs Vilniuje, jis ėmė garsėti savo pamokslais ir pasidarė labai mėgstamas. Traukė žmones ir pati bažnyčia, taip ilgai buvusi neprieinama dėl rusų užgrobumo. Be įprastinių pamaldų, jėzuitas, pasitaręs su vyskupu, pradėjo popiečiaus sakyti religines konferencijas darbininkams. Šie rinkosi taip gausiai, kad kilo mintis juos sutelkti į organizuotą sambūrį. Vyskupas pritarė, o gal ir pats pasiūlė sambūriui duoti Krikščionių darbininkų sąjungos vardą. Sambūris greitai turėjo 9 000 narių iš įvairių Vilniaus tautybių. Matulaitis paskyrė Muckermannui antrininką gudą kun. Petrovskį, gerą kalbėtoją ir socialinių klausimų žinovą.

Vilniuje, pasirodo, veikė kita darbininkų organizacija – endekiškai lenkiška ir jai vadovavo kun. Olszańskis. Šis ėmė skųstis, kad jėzuitas daro jam konkurenciją. Vyskupas pakvietė abu pas save ir patarė, kad Olszańskis nedraustų saviškiams lankytis Muckermanno konferencijose, o pastarasis kad paragintų savuosius, kas nori, dėtis į Olszańskio organizaciją. Taip konfliktas išsprendė.

Bolševikai pradžioje nesusigaudė, kas čia darosi. Paskui siuntė žydukes su plakatais prieš Muckermanną, bet darbininkai nekreipė į tai dėmesio. Susirūpino labiau, kai patyrė, kad jėzuitas steigia savo darbininkams kooperatyvą aprūpinti maistu ir kitais reikmenimis. Kooperatyvą beorganizuojant, kilo mintis leisti savo laikraštį. Bolševikai tuoj konfiskavo pirmąjį numerį ir Muckermannui įsakė apleisti Vilnių per 24 valandas.

Buvo sekmadienis ir darbininkai, kaip paprastai, rinkosi į bažnyčią. Atėjo ir Muckermannas. Kai pasakė, kad turįs išvykti valdžios įsakymu, darbininkai jo nebeišleido. Kiti rinkosi prie bažnyčios durų ir

minia gausėjo. Milicininkai, kurių dauguma buvo žydai, bandė minią skirstyti ir paleido keletą šūvių į bažnyčios langus. Minia įsiuto, nuginklavo milicininkus ir atidavė juos raudonarmiečiams. Bolševikai pabūgo, kad nebūtų pogromo prieš žydus, pašalino visus milicininkus iš gretimų gatvių ir jų vietoj pastatė raudonarmiečius.

Darbininkai siuntė delegatus valdžiai ir prašė palikti jėzuitą Vilniuje. Geležinkelininkai ir elektros stoties darbininkai pagrasino streiku. Delegatai vyko ir pas vyskupą, kad ką nors darytų. Šis pasiuntė pas Kapsuką Emiliją Vileišienę, labai įtakingą lietuvių veikėją, bet ji grįžo nieko nelaimėjusi. Vyskupas siuntė porą žmonių pas žydų rabiną, prašydamas įspėti saviškius, kad neertzintų katalikų. Pagaliau įdavė raštą kun. Tumui, kad nuneštų Kapsukui. Rašte dėstė, kad Muckermannas likęs Vilniuje jo prašomas ir darbininkus pradėjęs organizuoti su jo žinia ir įgaliojimu. Žmonės nurimsią, jei bus atšauktas jo trėmimas. Kapsuko atsakymas buvo toks: Muckermanno negalima palikti Vilniuje, o dėl bažnyčios – ji būsianti tol apsupta, kol žmonės pasiduos.

Ir ji buvo apgulta kariuomenės tris dienas. Darbininkai laikėsi bažnyčioje – nesiskirstė. Moterys prasmukdamos nešė jiems maistą. Bolševikai prarado kantrybę: vasario 12-ąją nukirpo elektros laidus, įsibrovė į vidų, ėmė šaudyti į lubas, išsklaidė žmones ir Muckermanną suėmė. Dalį darbininkų taip pat areštavo ir uždarė Lukiškių kalėjime. Bažnyčią užrakino ir pastatė sargybas. Darbininkų būstinę nusiaubė.

VYSKUPAS GINA DARBO LIAUDĮ

Vyskupas pasiuntė per Tumą naują raštą Kapsukui. Prašė gražinti Šv. Kazimiero bažnyčios raktus, nekliudyti žmonėms toliau melstis, paleisti Muckermanną ir suimtuosius darbininkus. Šį sykį Kapsukas atsakė vyskupui raštu: sutvarkysias prašomus dalykus, išskyrus Muckermanną. Jis jau esąs išvežtas į Minsko kalėjimą ir būsias teisiamas už šnipinėjimą.

Tada vyskupas sėdo rašyti ganytojišką laišką tikintiesiems. „Ganytojo priedermės verčia mane pastarųjų dienų atsitikimų proga tarti jums

keletą širdingų žodžių... Jūs, darbo žmonės, turite teisę, spiesdamiesi į draugijas, reikalauti ir siekti... tokių visuomenės gyvenimo sąlygų, kad galėtumėte gyventi tinkamą žmogui ir krikščioniui gyvenimą, ir turite teisę kviesti sau į pagalbą tokius žmones, kurie jums tinka, kuriais pasitikite. Jūs, katalikai, turite teisę reikalauti sąžinės laisvės, kad jūsų įsitikinimai, jūsų tikėjimas būtų gerbiami, kad nebūtų bjaurinamos ir iško-neveikiamos jūsų bažnyčios. Turite teisę ir pareigą reikalauti, kad jūsų vaikai galėtų būti auklėjami katalikų tikybos dėsniais, kad tikyba nebūtų šalinama iš mokyklų. Turite teisę ir pareigą ginti savo Bažnyčią.“

Priminęs buvusius (caro) laikus, kada „uždarinėdavo ir atimdavo mūsų bažnyčias“, iškėlęs katalikų drąsą jas ginant, vyskupas tikisi, kad katalikų liaudis drąsiai laikysis savo tikėjimo ir bus jam ištikima.

Antroje laiško dalyje primena, kad kovojant „dėl savo teisių ir įsitikinimų“, nebūtų prasilenkta su Kristaus dvasia. Kristaus ginklai buvę dvasios galybė, auka, kančia ir meilė. „Žiūrėkite, kad nieks jūsų iš kant-rybės neišvestų, nesiduokite provokuojami, žiūrėkit, kad kas jūsų ne-pastūmėtų prie neprideramų krikščioniui katalikui veiksmų.“

Trečioje dalyje kreipiasi į tuos, „kurie nėra krikščionys (į žydus. – Y.) ir tuos, kurie yra priešingų mums įsitikinimų. Jūs pagerbkite mūsų tiky-binius įsitikinimus, mūsų šventyklą, palikite tikrą laisvę mūsų religijai ir mūsų Bažnyčiai, mūsų draugijoms, mūsų Katalikų veikimui, darykite įta-ką savo tikėjimo draugams ir savo šalininkams, kad prisidėtų prie ben-dros ramybės ir taikos – visų piliečių sugyvenimo...“ (AJM, p. 204–206).

Prieš skelbdamas šį laišką vyskupas tarėsi su kai kuriais kunigais ir priėmė jų pastabas. Raštas, pasirašytas vasario 16-osios data, bu-vo išspausdintas lietuvių ir lenkų kalbomis ir perduotas kunigams skaityti iš sakyklų. Tą patį sekmadienį vyskupas pasiruošė pats kalbė-ti šiuo klausimu katedroje. Kunigai ir pasauliečiai jį atkalbinėjo. Bol-ševikai, girdi, jį už tai suimsią. O Matulaičiui rodėsi, „kur pavojus, ten netinka vyskupui kitais dangstyti, reik pačiam stoti“ (Dnrš., 1919 m. vasario 16 d.).

Žmonės lyg nujausdami tą sekmadienį užpildė ne tik katedrą, bet

buvo pilna ir aplinkui – gal keliolika tūkstančių. Ir vyskupas kalbėjo: „Nors neminėdamas bolševikų, kalbėjau prieš juos stačiai, griežtai, drąsiai, išdėstydamas jų mokslo nedorybes ir suktybes“ (ten pat).

Grįžo iš katedros su jausmu, kad tai gali baigtis areštu. Sutvarkė svarbesnius reikalus ir parašė paskyrimus, kas valdys vyskupiją ir kas globos vienuoliją, jei jis atsidurtų kalėjime. Raštus-įgaliojimus įdavė kun. J. Vaitkevičiui, kad laikytų saugioje vietoje. Tai padaręs, rašo:

„Dabar, prasidėjus kovai, pajutau, kad lyg nauja jėga, nauja kokia galybė į mane įžengia, pajutau, kad vėl iš naujo imu gyventi. Apėmė mane neišsakomas noras ginti mieliausiąją Bažnyčią, kentėti dėl jos, jai visiškai pasišvęsti“ (ten pat).

Darbininkai važinėjo į Minską, prašydami T. Muckermanną paleisti. Matulaitis rašė Minsko vyskupui Łozińskiui, kad globotų kalinį, ir gavo žinių, kad esąs aprūpinamas bent maistu. Tik po dviejų savaičių, kovo 2 d., bolševikai paleido dalį suimtųjų darbininkų, kitus dar laikė ir tardė. Muckermannui pavyko išsilaisvinti kiek vėliau. Grįžęs į Vokietiją, savo raštais, kalbomis ir pamokslais pradėjo dvasinio atgimimo sąjūdį ypač tarp kultūros žmonių, bet dėl nacių grasinimo 1934 m. turėjo pasitraukti iš savo tėvynės.

BANDYMAS ĮVEIKTI LIETUVIUS

Bolševikai vykdė areštus nuo pat pradžių. Sausio mėnesį suėmė M. Biržišką ir A. Janulaitį – reikalavo, kad pasmerktų Lietuvos Tarybą. Neišreikalavę paleido. Per antrąją suėmimų bangą atsidūrė kalėjime advokatas V. Stašinskis, buvęs Tarybos ministrų kabineto narys. Per trečiąją bangą buvo įkalinti F. Bortkevičienė ir L. Gira, o iš kunigų – J. Vailokaitis ir P. Dogelis kaip įkaitai už areštuotus Kaune komunistus. Vyskupas rūpinosi, kad kaliniai gautų maisto, o kunigai – ir priemonių laikyti mišioms.

Areštai atrodė nesibaigs... Štai vieną dieną užbėga pas vyskupą kunigų seminarijos profesorius M. Reinys ir katedros vikaras P. Bieliauskas. Klausia, ką daryti, nes bolševikai jau ieško – laukti ar bėgti?

– Darykit kaip tinkami, aš jūsų vietoj nebėgčiau, – pasakė.

Kitą dieną abu buvo areštuoti.

Vyskupas susirūpino, ar nebus patekęs į nagus ir kun. Tumas – ke-
linta diena nepasirodo. Vieną rytą prieš mišias gauna jo kortelę – ser-
gąs smegenų uždegimu, prašo aprūpinti sakramentais.

Po mišių Matulaitis išsiskubina pas ligonį. Šis graibstosi už galvos, ma-
tyt, labai plėšomas karščio. Vyskupas išklauso išpažinties ir ruošiasi duoti
komuniją. O ligonis lipa iš lovos ir suklumpa ant grindų: šitaip jis įpratęs
komuniją priimti. Atgal nebepajėgia įlipti – vyskupui tenka padėt.

„Man buvo labai jo gaila, – rašo vyskupas, – tai gabus rašytojas, jo
raštai nepaprastai vaizdingi. Jis pats... doras, geras kunigas, skaisčiai
grynos sielos žmogus, idealistas, labai karštai mylįs savo tėvynę, visa šir-
dim jai atsidavęs... Iš tikrųjų jis sirgo ne smegenų uždegimu, o dėmėtąja
šiltine. Dieve, duok, kad pasveiktų“ (Dnrš., 1919 m. vasario 18 d.).

Gaila kenčiančio, dar labiau – kraujuojančios tautos. Juk toji re-
voliucinė valdžia – savi tautiečiai, o štai smaugia kitų tautiečių pra-
dėtą laisvės kovą. Jų rankose jau pusė Lietuvos – priartėjo ligi Kauno.
Maskva vasario 20-ąją jau paskelbė Lietuvos-Gudijos sovietinę res-
publiką. Vis ta Maskva, kuri tiek laiko buvo pavergusi, prievartavusi,
žalojusi mūsų tautos dvasią. Dieve, kada gi tai baigsis!

ATAKOS PRIEŠ VYSKUPĄ

Vasario 15-ąją vyskupą smarkiai puolė kai kurie kalbėtojai viename
darbininkų mitinge. Darbininkai šaukė ir neleido kalbėti prieš vysku-
pą. Čia jie greičiausiai nieko nelaimės, pamanė vyskupas. „Ne tas ke-
lias darbininkus paveikti ir mane įbauginti.“

Netrukus pradėjo lankytis neaiškūs vyrai, aprūpinti „patikimų asme-
nų“ rekomendacijomis. Siūlė vyskupui sprogdinti bolševikų susirinkimus,
siunčiant kunigus, persirengusius civiliai, kviestis jėzuitus ir slapta įkur-
dinti Vilniuje, išpirkti įkalintus kunigus. Vyskupas galvojo, kaip geriau
elgtis su tokiais „pasiuntiniais“ – išprašyti ar mandagiai priimti ir kalbėtis.

Apsisprendė už pastarąjį būdą. „Tegul sveiki patiria dalykų stovį iš manęs paties, iš pirmosios versmės... Greičiau nurims“ (Dnrš., kovo 3 d.).

Bolševikams nebuvo pagrindo jį areštuoti. Provokuojamas nesidavė, bauginamas nepabūgo. Blogiausia, kad jo pusėje buvo miesto varguomenė. Ji tiesiog saugojo vyskupo žingsnius, einant į katedrą ar kuriją ir grįžtant. Gavėnioje jis pradėjo kančių pamokslus po mišparų katedroje. Žmonės rinkosi labai gausiai. Savo žvalgus siuntė ir bolševikai, gal vyskupas užkabins valdžią.

Pirmąjį pamokslą jis pradėjo Izaijo raudų žodžiais: „O jūs visi, kurie einate pro šalį, sustokite ir pažiūrėkite, ar yra kur tokia didi kančia, kaip mano.“ Kristaus kančia pati sunkiausia, nes kelia visos žmonijos negales ir nuodėmes. Kenčiame ir mes visi kūnu ir dvasia, ypač šiais karo laikais. Kančia, tiesa, mus slegia, bet ir valo mūsų dvasią, mūsų sielas.

Atsivėpė ir skambesniu tonu, gilesniu jausmu kalbėjo toliau:

„Ar mes nesam mylimiausi Dievo kūriniai? Dievo, kuris mums davė savo dieviškumo dalelę – nemirtingą sielą? Ar leisim jai pražūti, nedarydami atgailos, neapgailėdami savo kalčių – didindami ir taip didžią Kristaus kančią?“

Žmonės klausėsi, lenkė galvas, o jis, grįžęs prie altoriaus, laimino juos monstrancija.

Kas sekmadienį rinkosi vis daugiau ir daugiau žmonių – reikėjo atverti duris į lauką, kad girdėtų neįtelpantieji. Vyskupo žodžiai veikė lyg balzamas – tokie paprasti, ramūs, nuoširdūs. Juose nieko nebuvo užsikabinti... Vyskupą atlydėdavo į katedrą tarnas Andrius Meciūnas.

Po antrojo gavėnios pamokslo kaupėsi kažkoks rūpestis ir vis gilėjo. Iš kilo palyginimas rusiškosios revoliucijos su prancūziškąja. Kaip anoji bangavo į Rytus, taip ši randa atgarsių Vakaruose. Kas gi toji Bela Kuno tarybinė Vengrijos respublika, jeigu ne sovietinės Rusijos „respublikų“ kopija? Ji atsirado revoliuciniu keliu nepraėjus mėnesiui, kai Maskva paskelbė Lietuvos-Gudijos respubliką. Kas tie spartakai Vokietijoje, jei ne tie patys komunistai? Jie, ne vien karo nesėkmė, nusodino kaizerį Vilhelmą nuo sosto ir privertė bėgti į Olandiją. Veimaro respublika

atrodė tik pereinamoji, kaip Kerenskio laikotarpis Rusijoje. Kur tada atsidurs Lietuva ir jos Bažnyčia, jei rusiškieji bolševikai prislinks prie Vokietijos sienų ir tos dvi revoliucinės galybės suartės? Ryšiai su Roma greičiausiai nutruks, ir tada daryk ką daręs surištomis rankomis.

Vyskupas sėdo rašyti laišką apaštaliniam vizitatoriui į Varšuvą. Išdėstė padėtį ir prašė specialių įgaliojimų spręsti įvairius reikalus be Romos – tuo atveju, jei su pastarąja nutrūktų ryšys. Raštą įdavė pasiuntiniui ir kovo 19-ąją rašo gavęs „labai plačius įgaliojimus sau ir kaimynams vyskupams“.

Tą pačią dieną gavo ir valdžios įsakymą išsikraustyti iš savo rūmų per 3 dienas. Nutarė nesikraustyti, tegu išmeta jėga. Žinia pasiekė miestą, ir žmonės sujudo. Pradėjo būriais rinktis varguomenė ir darbininkai. Vyskupas susirūpino, kad nebūtų demonstracijų ir naujų areštų, dėl to pasiuntė pas V. Kapsuką poniją E. Vileišienę. Ketvirtą dieną, kovo 22-ąją, Kapsukas atšaukė įsakymą.

Kitą naktį, antrą valandą, bolševikai patys bandė įsiveržti į vyskupo rūmus, bet sargas neįleido. Kovo 30-ąją vėl įsakymas išsikraustyti, nes atvyksta iš Maskvos komisarai. Vyskupas laikė mišias savo koplyčioje ir išgirdo triukšmą ties namais. Komisarai jau buvo atvykę. Žmonių būriai įnirtę saugojo rūmus ir šūkavo prieš atvykėlius. Vyskupas išėjo raminti žmonių ir patarė geriau kreiptis į valdžią.

Komisaras, pajutęs tokias reakcijas, laikinai pasišalino, bet po pietų vėl grįžo. Minia bematant vėl susirinko. Taip tęsėsi ligi balandžio 2 dienos. Komisarai vakarop pasiėmė savo automobilį iš kiemo ir daugiau nebepasirodė. Kitą dieną bolševikai pagavo gatvėje vyskupo tarną Andrių Meciūną ir uždarė į kalėjimą. Pas Andrių buvo prisiglaudęs mokinys J. Jusionis, vėliau gydytojas, vienas iš streiko organizatorių prieš lietuvių bendrabučio bolševikinimą. Jis perėmė laikinai Andriaus pareigas. Vyskupas sužinojo, kad jis moka gudų kalbą, tad pradėjo su juo kalbėti gudiškai ir „ši kalba jam gana gerai sekėsi“ (AJM, p. 184).

Visų vyskupas ir visiems

Buvo žadėjęs viešai, kad išmoks gudų kalbą, tad pradėjo mokytis. Žinojo, kad tai paniekintųjų ir suniekintoji kalba. Rusams ji buvo tik jų kalbos dialektas, o lenkams – pravoslaviškoji, kaip lietuvių pagoniškoji. Kunigai neįsileido jos į bažnyčias: nebuvo pamokslų nei katekizacijų. Gudiškai negalėjo žmogus prasižioti nei per išpažintį.

Matulaitis visa tai žinojo. Žinojo ir pasekmes: gudų liaudis nemo-ka katekizmo, nežino, kaip atlikti išpažintį.

POKALBIAI GUDŲ REIKALAIS

Vieno dalyko vyskupas nežinojo, kad kunigai gudai, uolūs ir sąmoningi, kelia sparnus apieisti savo liaudį. Štai užėina pas jį vienas ir prašosi išleidžiamas į Minsko vyskupiją.

- Kodėl? – klausia vyskupas.
- Noriu dirbti su savo tautiečiais.
- O kodėl negali dirbti čia, savoje vyskupijoje?
- Neįmanoma!

Ir kunigas pasakoja: jei patarnauji žmonėms gudiškai, kiti kunigai tave pirštais bado ir persekioja. Kartą prie vysk. Roppo, kai jis lankęs

parapijas, jam tekę, vyskupui liepiant, pasakyti keletą gudiškų pamokslų. Už tai dešimt metų jį lenkai persekioję. Būti gudu Vilniaus vyskupi-
joje laikoma nusikaltimu... Kas kita Minske – ten vysk. Łoziński sako
gudiškus pamokslus, ragina kunigus rūpintis gudų kalba ir kultūra.

– Gudų atgimimui ir aš nesipriešinsiu, dargi remsiu, – kalbėjo Ma-
tulaitis. – Bet man rūpi, kad tas darbas eitų katalikybės vage, kad atbu-
dusioje tautoje būtų gilesnis ir religinis gyvenimas.

Pokalbis tęsėsi ir užtruko.

„Gerai, kad gudai atbunda, atgyja, kyla, bet jei kunigai ir katalikai
nekreips to judėjimo į tikras vėžes, tai jis nukryps ir eis prieš Bažnyčią.

Kunigai neturį trauktis nuo savųjų. Jų pareiga kelti žmonių dvasią
ir patiems nepamiršti dvasinių savo reikalų. Reikia moterų ir vyrų vie-
nuolynų, kurie gudų tautai galėtų daug pasitarnauti. Žadėjo ypač šia-
me darbe jiems padėti. Kunigams dera rūpintis ir buvusiais unitais bei
stačiatikiais, o prie jų prieiti geriausia skelbiant Dievo žodį gudiškai“
(Užrašai, p. 210).

Kas buvo tas kunigas, Matulaitis nemini. Gal vienas iš būsimų pir-
mųjų gudų marijonų – Cikota ar Abrantavičius, kurie, Matulaičio pa-
rengti, sukūrė Drujoje gudų marijonų židinį.

Kiti gudai kunigai vis dar nebuvo tikri, ką vyskupas galvoja. Užaida-
mi ar sutikti, jie teiravosi, ar gali vaikus mokyti katekizmo gudiškai.

– Aš nesuprantu, kaip galima kitaip, – atsakydavo vyskupas.

– O kaip su pamokslais, kur parapijos mišrios – lenkų ir gudų?

– Sakykit gudiškai gudams, lenkiškai lenkams, tik žiūrėkit, kad ne-
būtų riausių.

Kovo 13-ąją atvyko iš Drujos parapijos trys vyrai, paprasti žmonės.
Jie turį koplyčią Idoltoje, pasirengę statyti kleboniją – norėtų kunigo
ir atskiros parapijėlės. Kalbėjo vienas visų vardu laužyta lenkų kalba.
Vyskupas paprašė kalbėti „po prostu“ – gudiškai.

„Žmonės kaip ne tie pasidarė, net jų veidai nušvito; pasidarė šne-
kūs, linksmi, drąsūs. Išsiklausinėjau apie jų vargus ir bėdas... Pasa-
kiaiu, kad nesigėdytų savo kalbos, nes ji taip pat Dievo duota, kaip rusų,

lenkų ir lietuvių... Žmonės džiaugdamiesi išėjo. Kiekvienam sava kalba mieliau ir gana. O man čia kunigai lenkininkai prisispyrę stengėsi įkalbėti, kad gudai puikiausiai suprantą lenkiškai, kad jie nieku būdu nenorį, kad į juos kalbėtum gudiškai“ (ten pat, p. 212).

KAIPGI SU KUNIGŲ AUKLĖJIMU?

Jau buvo aplankęs mieste keletą seselių vienuolynų ir jų vedamų mokyklų. Priėmimai visada būdavo labai patriotiški ir nieko religiško. Viršininkės, pasirodo, – iš Lenkijos, žiūri į vietines seseles iš aukšto, vadina jas „prakeiktomis litvinkomis“.

Vyskupui kilo klausimas, kas gi seseles nuteikia tokia nesveika dvasia? Ir štai užėina lenkas inteligentas, vienos seselės tėvas. Pasakoja ir skundžiasi, kad seseris velia į visokias patriotines veiklas jų kapelionas, kuris kartu yra ir seminarijos dvasios tėvas. Jis, be kitko, atkalbinėjas jo dukrą, kad neitų išpažinties pas lietuvių kunigą. Vyskupas pasižymi dienoraštyje: „Ne visiems ir lenkams patinka kunigų tautinis veikimas. Ir pasauliečiai norėtų turėti kunigus katalikus.“

Kitą sykį užėina lenkas kunigas ir kalba panašiai. Dėl nesveiko tautiškumo esanti kalta kunigų seminarija. Jos vadovai, ypač inspektorius, esą mato pavojų katalikybei iš tautinio lietuvių, o dabar ir gudų susipratimo. „Klierikai tai jaučia, ima slapstyti su savo tautybe, būdas genda, o paskui iš tokių išeina didžiausi tautininkai. Reikėtų visoms tautybėms duoti laisvę, visas lygiai gerbti ir globoti.“ O dėl kalbos, tai visi turėtų išmokti lietuviškai ir gudiškai.

„Aš to nereikalaučiau, – atsiliepė vyskupas. – Man būtų daug svarbiau, kad kunigas, išeidamas iš seminarijos, išsineštų tikrai kataliko apaštalo dvasią, kad būtų pasiryžęs be skirtumo visus ganomuosius globoti ir visiems tarnauti. Tada jis išmoks, kur reikės, ir kalbos. Kas iš to, kad kai kurie kungai moka kelias kalbas, kad jas vartoja tik savo politiniams tikslams, savo politinei partijai, o ne žmonių labui ir išganymui“ (ten pat, p. 199).

Matulaitis pradėjo užeidinėti į kunigų seminariją. „Vasario 24 d. lankiau iš ryto pirmąsias dvi pamokas: Šv. Rašto (Cichońskio. – Y.) ir moralinės teologijos (Uszyłłos. – Y.). Pasirodo, kad profesoriai visą ką ir dėsto, ir klausinėja vien lenkiškai. Tačiau vadovėlius, mačiau, lotynų kalba spausdintus naudoja“ (ten pat, p. 204). „Kovo 8 d. lankiau seminarijos paskaitas. Pastebėjau, kad kai kurie profesoriai ne laiku ateina, vėlinasi arba anksčiau išeina, nebaigę pamokos, o kiti ir visai apleidžia pamokas“ (ten pat). „Kovo mėn. 10–22 d. kiek atitrūkdamas vis lankiau seminarijos pamokas. Pastebėjau, kad kai kurie profesoriai ateina dėstyti nesiruošę. Bažnytinę teisę dėstydamas profesorius (Lubėnas. – Y.) tik patį kodekso tekstą lenkiškai atpasakoja... Bažnytinės istorijos profesorius (Z. Lewickio. – Y.) labai sunki ir nuobodi iškalba., bet klierikus išklausinėti mačiau jį gerai mokant“ (ten pat, p. 204–205).

Vyskupo lankymasis padėjo be žodžio susitvarkyti profesoriams – laiku ateiti į pamokas, jų neapleidinėti ir geriau pasiruošti. Dviejų profesorių visai nebuvo. Vienas, žinomas tautinis veikėjas, pabėgo su legionieriais į Varšuvą ir jo dalykai nebuvo dėstomi. „Pasikalbėjęs su Tėvu J. Vaitkevičium, kun. prof. Kraujaliu ir rektorium, nusprendžiau, kad kol kas fiziką ir geometriją dėstys Tėvas Vaitkevičius, o algebrą ir kosmografiją – kun. Kraujalis.“ Kitas, kun. M. Reinys, buvo bolševikų areštuotas ir išvežtas. Jo dėstyta filosofiją vyskupas padalijo kun. Petriui Kraujaliui ir kun. Leonui Puciatai. Kai Reinys vis dar buvo kalinamas, vyskupas paskyrė jo dalykus dėstyti gudą kun. J. Rešecą. „Lietuvių kalbą pavedžiau tuo tarpu dėstyti kun. Skruodžiui... Taip, Dievui padedant, sutvarkiau seminarijos pamokas“ (ten pat, p. 206).

„Didžiausias dabar mano rūpestis – tai iš lengvo tikrai pastatyti seminariją, ypač padaryti ją katalikišką, iššlavus visokius tautinių šovinizmų raugus. Didžiausias mano troškimas, kad klierikai, baigdami seminariją, išsineštų apaštalo kunigo širdį ir dvasią, kad norėtų lygiai visų tautų žmonėms tarnauti, kaip šv. Paulius“ (ten pat).

Kovo 25-ąją vyskupas susitiko su klierikais atskirai. Šie skundėsi, kad jiems draudžiama tarp savęs kalbėtis gudiškai ir lietuviškai, įstojant

verčiami užsirašyti lenkais, kartais savavališkai lenkinamos jų pavardės. Vyskupas klierikams trumpai tepasakė:

– Aš nė vieno dėl tautybės ar kalbos neskriausiu (ten pat, p. 201).

Paprašė vadovybę siųsti jam paskutinio kurso klierikus po vieną patarnauti mišioms kas rytą. Kai kurie iš jų buvo taip įbauginti ar paveikti, kad nedrįso vyskupui prisipažinti nesą lenkai. Toks pasirodė esąs ir žemaitis iš Plungės Eidimtas, šiaip jau gražiai kalbąs lietuviškai (ten pat, p. 203).

Kai kurie, grįžę iš vyskupo, reiškė džiaugsmą, kad ganytojas kitaip žiūri į tautinę kilmę bei kalbą. Apie tai ėmė kalbėti visa seminarija. Lenkų reakcijos tuoj pasigirdo gandais, kuriuos paleido endekai. Esą, vyskupas ruošiasi pašalinti inspektorių Lubėną ir jo vieton paskirti Tėvą Vaitkevičių. Endekų komentarai buvo tokie: vyskupas ima griauti lenkų tvirtoves.

PASIAIŠKINIMAS SU LIETUVIAIS

Naujas švietimo komisaras Leszczyński kovo 30-ąją pradėjo vykdyti mokyklų dekretą. Pašalino religiją ir kapelionus, atleido kai kuriuos mokyklų direktorius, tarp jų ir lietuvių mokytojų seminarijos vadovą J. Kairiūkštį. Ruošėsi vykdyti ir antrąjį – Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės dekretą. Lenkai ėmė karščiuotis – vyskupas turįs skelbti karą bolševikams, o Matulaitis neskubėjo. „Kai kurie lenkai kunigai ėmė skelbti, kad aš nenorįs jokio rašto prieš bolševikus leisti ar prabilti, esą dėl to, kad lietuviai mane prašė to nedaryti, bijodamiesi, kad manęs bolševikai neišvežtų“ (ten pat, p. 193–194).

Lietuviai kažkodėl visai nesirūpino vyskupo saugumu. Jų delegacija buvo užėjusi kitu reikalu. Girdi, lietuvių kariuomenė pradėsianti žygį į Vilnių ir Velykoms būsianti sostinėje. Kaip ją sutikti, kokiomis išskilmėmis ir manifestacijomis ir kiek prie to galėtų prisidėti vyskupas?

Ramiai išklausęs, vyskupas tarė:

– Netraukite manęs į jokias politines apeigas ir manifestacijas.

Nepamirškite, jog aš čia Vilniuje visiems turiu tarnauti... Pirmiausia turiu žiūrėti Bažnyčios reikalą.

Delegatų veidai apsiniaukė. Vyskupas, tai pastebėjęs, tęsė:

– Manifestacijų tvarką nustatyti, man regis, reikėtų palikti tiems, kurie Vilnių paims. Kažin ar jiems iš viso rūpės manifestacijos. Gal teks skubintis pirmyn ar gintis. Geriau, kad lietuviai nemėgdžiotų kitų ir nekeltų didelio triukšmo, jei teks jiems Vilnius, o kad visi kibtų darban, kad organizuotųsi ir nuo bado žmones gelbėtų...

Atrodė, kad šių žodžių dar per maža. Vyskupas atsikvėpė ir toliau kalbėjo:

– Ne manifestacijos padarys Vilnių lietuvišką, o tik rimtas patvarus darbas, įvairių įstaigų kūrimas, ėmimas į savo rankas prekybos, pramonės ir kitų darbų... Pagaliau mūsų šalies, o ypač Vilniaus likimas dar neaiškus. Jį spręs Paryžiuje taikos konferencija. Tada tik, dalykams nusistovėjus, bus aišku kas daryti.

Vyskupas vėl grįžo prie to, nuo ko pradėjo:

– Dabar man, vyskupui, reikia būti atsargiam, kad be reikalo neišsišokus ir dalies savo ganomųjų neįžeidus, neužgavus. Aš negaliu gyventi einamąja valanda, turiu žiūrėti ateities. Kas būtų buvę, kad būčiau paklausęs Tarybos ir būčiau daręs, ką mane vertė daryti? Būtų gal tekę, susidėjus savo daiktus, drauge su tarybininkais kraustyti iš Vilniaus Kaunan, o gal ir Tilžėn... Kaip norėtumėte Tamstos, kad aš pasielgčiau ir kokią tvarką man apeigų statytumėte, jei kartais lenkų legionieriai Vilnių pirma paimtų? (ten pat, p. 191–192).

Matulaitis kalbėjo labai nuoširdžiai, kaip tėvas, kad tautiečiai suprastų savo padėtį ir valdžios, kurios laukė, ir ypač vyskupo.

PASIŪLYMAI GELBĖTI VYSKUPĄ

Praėjo keletas dienų. Tarnas Andrius Meciūnas atvedė į kabinetą nepažįstamą poną, kuris prisistatė esąs Dybowski, varšuvinės valdžios skirtas Vilniaus komendantu. Bolševikai, jo žiniomis, netru-

kus apleisią Vilnių ir jo pareiga tuo metu saugoti žmones ir žiūrėti tvarkos.

Vyskupas paklausė, ar jis kalbėjęs su lietuviais? Dybowskiis atsakė – nepavykę su jais susitarti. Kodėl jis čia atėjęs? Dėl vyskupo asmens saugumo, nes turįs žinių, kad bolševikai pasitraukdami jį suimsią ir išgabensią. Lenkai esą pasiryžę vyskupą gelbėti ir numatę jam saugią vietą.

Matulaitis padėkojo už rūpestį ir nukreipė kalbą į lietuvių, lenkų ir gudų santykius. „Aš jam nurodžiau Šveicariją, kaip ten žmonės gražiai sutarmėje gyvena, vieni kitus gerbia, vieni kitus sau lygiais laiko, visi išvien rūpinasi krašto gerove. Čiagi žmonės nenori vieni kitų pripažinti, gudų kai kam negalima nė paminėti. Taip negalima gyventi, negalima prie nieko gero prieiti. Pagaliau pasakiau tam ponui: aš į jokias politikas čia iki šiol nesikišau ir toliau nemanau kištis. Vyskupas turi būti lygiai visų vyskupas ir visiems lygiai tarnauti...“

Ponas Dybowskiis, prieš atsisveikindamas, reiškė susirūpinimą, „kad vokiečiai gali Vilnių užgrobti; lietuvių neminėjo. Sakiau, mano nuomone, nėra ko taip labai žiūrėti, kas Vilnių paims; jo likimas pareis nuo to, ką nuspręs Taikos taryba Paryžiuje“ (ten pat, p. 193).

Turėdami savo „komendantą“, lenkai pradėjo ruošti „pereinamajam“ tarpsniui. Moterys stojo į Patriotinę lygą ir, matyt, išsiplėpėjo. Bolševikai tuoj sukišo jas į kalėjimą. Areštavo ir 30 turtingųjų žydų. Kunigai lenkai bėgo pas vyskupą – siūlėsi jį gelbėti. Vienas atvyko net su arkliais vežti į Maišiagalą.

– O Tamsta ką manai daryti, ar bėgsi? – paklausė vyskupas.

– Ne, – atsakė.

– Tai kodėl kalbini, kad aš bėgčiau?

– Ekscelencija kas kita, visai diecezijai reikalingas.

– Mano pavyzdys taip pat visai diecezijai reikalingas. Man pasišalinus ar pasislėpus, Dievas žino, kas galėtų mieste pasidaryti... Ne, aš nemanau niekur trauktis iš vietos. Vyskupui netinka toks darbas (ten pat, p. 193–194).

Kitą dieną vėl bėginėjo tai vieni, tai kiti, įspėdami, kad bolševikai tikrai ateis jo suimti. Toji „gelbėjimo“ akcija vyskupui atrodė kažką kita slepianti, ir jis geriau ruošėsi būti išvežtas. Surinko asmeniškus dienoraščius, vyskupijos bei vienuolijos svarbesnius raštus, be to, neseniai gautus vizitatoriaus įgaliojimus, padalijo į ryšulėlius ir perdavė geriems žmonėms, kad pasaugotų. Tai atlikęs, rašo: „atkalbėjau rožančių ir kuo ramiausiai užmigau“ (ten pat, p. 194).

GATVIŲ KOVOS VELYKŲ METU

Kitą rytą, balandžio 19 d., atsikėlęs anksti, vyskupas išgirdo gatvę bėgant kareivius. Žvilgterėjo pro langą; bėga ristele didelis būrys žydų milicininkų. Bėga katedros link. Netrukus pasirodė keletas raitų legionierių. Palikę arklius skresgatvyje, grįžo pėsti, pasistatė kulkosvaidį ir ėmė šaudyti Jurgio prospekto kryptimi. Šūviai atsiliepė ir iš tenai. „Legionieriai užklupo daugelį bolševikų dar tebemiegant... Mačiau, kad pas juos nėra tvarkos, bet kad šitaip būtų davęsi užklumpami iš netyčių, nemaniau“ (ten pat, p. 195).

Pasirodo, tą naktį lenkų kavaleristai nepastebėti priartėjo prie Vilniaus ir puolė dviem kryptimis: viena – į stotį ir Gedimino kalną, ant ra – Žaliojo tilto link. Po pirmųjų apšišaudymų greit viskas nutilo. Miestas atrodė užimtas, bolševikai pasitraukę.

Velykų rytą žmonės nedrąsiai rinkosi į katedrą. Vyskupas laikė prisikėlimo mišias, klierikų choras giedojo. Tik besibaigiant mišioms staiga prapliupo kulkosvaidžių, granatų ir artilerijos šūviai. Katedros langai pradėjo byrėti. Vargonai nutilo. Žmonės gulė ant grindų. Vyskupą skubiai nuvedė nuo altoriaus į zakristiją. Gerokai palaukus, šaudymasis ėmė tolti kažkur gilyn į miestą.

Pasirodo, bolševikai nebuvo dingę, tik pasitraukę į šiaurinę ir vakarinę miesto dalį. Atsikvošėję ir persiorganizavę, bandė grįžti į miesto centrą ir atsiimti pozicijas. Kavaleristai šį sykį atlikė, bet buvo pavojus neatsisipirti toliau. Pasiuntė keletą vagonų atgabenti pėstininkų, ir

šių batalionas atsirado prieš naktį. Prasidėjo gatvių kovos, į kurias įsivėlė vietos gyventojai: vieni – lenkų pusėje, kiti – bolševikų. Tik trečią dieną atvyko generolas Rydz-Smigłtas su savo pėstininkais ir galutinai įveikė bolševikus. Šie pasitraukė Maišiagalos kryptimi ir išsivarė įkaičius lietuvius ir keliolika lenkų. Vyskupas išliko nepaliestas, tik jo rūmai buvo pažeisti kulku.

Lenkų visuomenė džiūgavo. Tuo tarpu lietuviai buvo priblokšti: laukė Velykoms saviškių, o štai atėjo Pilsudskio legionieriai. Buvo gandu, kad lietuviai buvę labai arti – matę Vilniaus bokštus. Tikrovės niekas nežinojo, o ji buvo tokia.

Lietuvių žygis į Vilnių buvo pradėtas dviem rinktinėmis: viena – iš Kauno kovo 31 d., antroji – iš Alytaus balandžio 3 d. Abiejų tikslas buvo prasimušti pro bolševikų mazgą ties Žasliais ir Daugais. Už to mazgo, žvalgybos žiniomis, buvusi „tuštuma“ ir kelias į Vilnių laisvas. Bolševikų mazgas pasirodė kietas – kovos užtruko keturias dienas. Netoli buvo vokiečių demarkacijos linija. Maskva, pajutusi pavojų, kreipėsi į Berlyną: kaltino vokiečius, kad jų priedangoje lietuviai, peržengę demarkacijos liniją, puola jų karines pozicijas. Vokietijos vyriausybė paprašė Lietuvos vyriausybę savo dalinius atitraukti ir tai buvo padaryta balandžio 10 dieną (plg. K. Ališauskas. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, 1972, p. 188–193).

Lenkai pasinaudojo šia padėtimi – pasiskubino anksčiau užimti Vilnių. Skubėjo dėl to, kad Paryžiaus taikos konferencijai galėtų pristatyti Vilnių kaip savo laimikį.

DELEGACIJOS IR VIZITAI PAS VYSKUPĄ

Gatvių kovose žuvo civilių gyventojų ir apie 60 legionierių. Vilniaus kapitula susirūpino pastaruosius laidoti iškilmingai. Kreipėsi į vyskupą, kad jis toms laidotuvėms vadovautų. Vyskupui buvo aišku, kad tai bus tautinė manifestacija, dėl to vadovauti atsisakė – sutiko tik laikyti mišias katedroje. Antroji „dvasiška“ delegacija kalbėjo apie iškilmingas

„lenkų pergalės“ pamaldas, numatytas balandžio 23 d. Vyskupas neat-sisakė mišių, o pamokslą tegu sako kas kitas, tik kad būtų religinis – ne politinis.

Trečioji delegacija buvo kitokia. Du žydų rabinai, atėję labai nedrąsiai, skundėsi, kad legionieriai areštavę daug žydų, juos mušę ir kankinę, nusiaubę daug krautuvių. Prašė žydus užtarti ir, jei galima, gelbėti du jų veikėjus – Leo Joffę ir Samuelį Nigerį. Išleidęs rabinus, vyskupas pasiuntė kan. J. Kuklą ir kun. J. Vaitkevičių į stotį, kur buvo laikomi žydų suimtieji, kad juos paguostų ir, kuo galės, padėtų.

Kitą dieną pasirodė jaunas kariškis, pasisakė esąs Świtalskis, generolo Rydz-Smigło adjutantas. Perdavė viršininko sveikinimus ir klausė, kada vyskupas teiksis priimti patį generolą. Vyskupas paliko jam pasirinkti patogų laiką ir priminė du žydų vadus – prašė juos paleisti. Adjutantas užsirašė pavardes.

Netrukus atėjo vizito ir pats generolas. Pirmiausia jis pranešė, kad minėti du žydai jau esą paleisti. Vyskupas apsidžiaugė ir padėkojo. Vizitas buvo trumpas, mandagiai oficialus.

Vakare atėjo rabinas Rubinšteinas ir dr. C. Šabadas. Vyskupas perdavė žinią, patirtą iš generolo. Pasirodo, tie du suimtieji ne tik nepaleisti, bet dar išgabenti į Lydos kalėjimą. Vyskupas savo dienoraštyje įrašė: „Rabinui ir Š. žadėjau, kur galėdamas ir kiek galėdamas, žydus ginsiu ir užtarsiu.“

Po Rydz-Smigło vizito buvo užėjęs dar vienas ponas. Prisistatė esąs J. Osmołowski, skirtas „Rytų žemių komisarui“. Vyskupas suprato, kad tai Pilsudskio žmogus. Tapęs (1919 m. vasario 8 d.) „valstybės viršininku“, atseit – valdžios galva ir kariuomenės vadu, Pilsudskis siekė atkurti istorinę Lenkiją su Rytų žemėmis – Lietuva, Gudija ir Ukraina. Ne visi jam pritarė, bet jis savo darė ir štai jau turi „Rytų žemių komisarą“. Vyskupas laukė, ką jis pasakys. O svetys dėstė pilsudskinį planą – „lygių su lygiais vienybę“, atseit – „vienalytišką Lenkiją“ su trimis rytinėmis provincijomis. Išklausęs vyskupas patarė tais klausimais kalbėtis su Lietuvos vyriausybe Kaune, o jei norėtų, – su jos įgaliotiniu Vilniuje M. Biržiška.

Skausmas ganytojo akyse

Buvo pirmoji diena be šūvių gatvėse. Matulaitis atrodė ramus, bet širdyje kažkas kaito... Ketvirtoji nauja valdžia, nepraėjus pusmečiui, antrasis kraujo praliejimas gatvėse. Žmonės pertempti, be maisto, be kuro – jo ganomieji, jo liaudis...

„Nuo to laiko, kai tapo vyskupu..., jo akyse galėjai įskaityti skausmą“ (AJM, p. 102). Skausmas tačiau nereiškė lūžio. „Pradėjus darbą, reikia užsispyrus varyti ligi galo, pasitikint Dievu. Kai nepavyks, tai bent bus ramu, kad ne iš mūsų kaltės“ (Užr., p. 182).

PILSUDSKIO VIZITAS

Popietyje užaina Świtalskis, generolo E. Rydz-Smigło adjutantas, ir praneša, kad rytdienos paradui atvyksta „valstybės viršininkas“. Kviečia generolo vardu dalyvauti Pilsudskio pasitikime.

Vyskupas pasižiūri į jauną išdidų vyrą ir ramiai sako:

– Tai piliečių dalykas. Mes, vyskupai, sutinkame savo katalikus valdovus katedrose. Bet ponas Pilsudskis dar nėra Lietuvos valdovas.

Karininkas suprato ir atsiprašęs išėjo.

Vakarop kapitulos atstovai rinkosi į Aušros Vartus. Prel. Wołodźka

pasipuošė iškilminga kapa ir laukė – žvilgčiojo į gatvę pro didįjį kopolyčios langą. Žiūri, atlekia automobilis, lydimas kitų, ir ... nesustoja, pralekia. Net kepurės niekas nepakelia. Prelatas mosteli ranka ir grįžta su palyda zakristijon.

Kitą dieną, balandžio 23 d., Pilsudskis pasirodo katedroje. Jam paruošta iškilminga vieta presbiterijoje. Kapitula neša bučiuoti relikvijas, per mišias smilko kaip valstybės galvą. Po vyskupo mišių – pamokslas. „Toks pamokslas būtų geriau tikęs seime“, – rašo Matulaitis dienoraštyje.

Po pamaldų „viršininkas“ daro vizitą vyskupui. Atėjęs atsiprašo, kad vakar nesustojęs Aušros Vartuose. Matyt, buvo pranešta, kad tai nepatiko kapitulai. Vyskupas nieko neatsako – ne jo gi buvo planas. Popietyje vyskupas revizuoja „viršininką“ ir tuo viskas pasibaigia. Abu lietuviai, bet skirtingi pasauliai. Pilsudskis tik *gente lituanus* (gimimo lietuvis), mokąs ir kalbą, bet *natione polonus* (pagal tautinį apsisprendimą – lenkas), su Bažnyčia neturįs ryšio – socialistas, pasimetęs su žmona.

Matulaitis buvo girdėjęs, kad Pilsudskis romantiškai įsimylėjęs Vilnių – čia mokėsi, ilgiau gyveno. Ar dėl to jis norėjo išlaisvinti miestą? Neatrodė. Jo legionieriai čia nesustojo – brovėsi gilyn į Lietuvą. Tą patį vakarą užėmė Lentvarį ir Trakus.

PLANAI UŽVALDYTI LIETUVĄ

Netrukus Pilsudskis paskelbė atsišaukimą į Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės gyventojus. Kariuomenė einanti jų vaduoti. Civilinė laikinoji valdžia būsianti vykdoma J. Osmołowskio – to paties, kuris buvo užėjęs pas vyskupą. Valdžia taikysianti visiems gyventojams lygybės principą. Gyventojų atstovai galėsią spręsti vidaus, tautinius ir religinius reikalus.

Osmołowskis jau turėjo sąrašą apskričių viršininkų ir kitų valdininkų, kurie turėjo pakeisti lietuvius. Pilsudskio noras *konfederuoti*

Lietuvą su Lenkija senuoju unijos (lygių su lygiais) principu praktiškai nesiskyrė nuo endekų reikalavimo besąlygiškai *aneksuoti* ir įjungti į „vienalytišką Lenkiją“ pagal gegužės 3 d. konstituciją. Greit paaiškėjo, kad gyventojai rinks po vieną atstovą nuo 50 000, o kad rinkėjų niekas nepainiotų, pradėta areštuoti įtakingesni lietuviai.

Cenzūra dar neveikė, tad lietuvių spauda galėjo atsiliepti. Drąsiai rašė ypač „Nepriklausoma Lietuva“, kurią pasveikęs ėmėsi redaguoti kun. J. Tumas. Vienas jo straipsnis kedeno vilniečio endeko kun. Maciejewicziaus kalbą Varšuvos seime ir sukėlė audrą. Maciejewiczius išgarbino liberališkąją Pilsudskio administraciją, kuri užimtuose kraštuose leidžianti laisvai reikštis gyventojams ir tokiomis sąlygomis niekas neprotuos dėl tų žemių prijungimo prie Lenkijos.

Tumas klausė Maciejewiczijų, „Kas gi priešinsis?“, kai toji „liberališka“ administracija suiminėja lietuvius inteligentus, tremia susipratusių valstiečius iš savo gimtinių, šalina ir suiminėja lietuvius kunigus, terorizuoja net lietuviškų laikraščių skaitytojus?

Išvanojo Maciejewiczijų ne kaip lenką, o kaip kunigą, kuris naudoja negarbingą bei melagingą būdą ir žemina luomą, kuris turėtų atstovauti teisybei. Lenkų spauda puolė Tumą ir gynė savąjį endeką. Pastarasis tarėsi esąs įžeistas ir iškėlė Tumui bylą bažnytniame Vilniaus teisme. Tumas pasiruošė dar kartą atskaityti pamokslą, bet kaltintojas teisme nepasirodė (plg. A. Merkelis. Juozas Tumas-Vaižgantas, I tomas, 1955, p. 261–266).

PAS KALBININKĄ JABLONSKĮ

Vyskupas į tuos reikalus nebuvo veliamas. Lietuviai žinojo – buvo įprašyti, kad paliktų jį nuošaliai. Tumas tik užeidavo, kaip ir anksčiau, painformuoti ganytoją, kas dedasi mieste ir kaip laikosi tautiečiai, ypač rašto žmonės. „Aš jį vieną kartą paklausiau, – rašo Tumas, – kodėl, turėdamas tokį aiškų protą, tokio didelio pasirengimo būdamas, neduoda mūsų literatūrai daugiau raštų. Atsakė, kad jis nesąs

rašymo žmogus, rašyti jam esą labai sunku... Nėra ko abejoti, – pastebi Tumas, – ligūstumas jam labai kliudė raštus rašyti“ (AJM, p. 68). Tačiau vyskupui rūpėjo ir raštas, ir rašantieji.

Kartą, rašo Tumas, pasišaukė jį vysk. Jurgis ir paprašė nuvesti pas J. Jablonskį – ligonį paralyžiuotomis kojomis, bet tebedirbantį prie rašomosios lietuvių kalbos. „Daviau žinią Jablonskiui, kad mes kitą vakarą ateisime. Jablonskis buvo nudžiugintas tokiu garbingu vizitu ir laukė. O mudu su vyskupu, kai jau gerokai sutemo, pėsti pasileidome į kalną, į Pohulianką.“

„J. Jablonskį vizitavo vyskupas dviem tikslais: kaip lietuvis ir kaip kunigas. Vyskupui lietuviui itin rūpėjo lietuvių kalba. Apie tai ir buvo pradėta šnekėtis. Vyskupas Jurgis primygtinai skatino gramatiką, kad jis pirmon galvon duotų linksnių mokslą tam tikroje sintaksės dalyje. Nurodinėjo, kokių prašmatnių, tiesiog neįtikėtinų konstrukcijų gyvoje kalboje esama, o mes, svetimomis kalbomis išlavinti, to nebeįtame. Ir pabėrė keletą nugirstų, bet tikrai neįtikėtinų pavyzdžių, ko linksniai reikalauja. J. Jablonskis džiaugėsi nurodymais ir sakėsi pasirūpinęs tą dalį sintaksės pirmiau parengti spaudai ir lenkės vyskupui labai žemai, lyg siekdamas jam ranką pabučiuoti, tačiau vyskupas šiaip jau pasibučiavo. Palikome Jablonskį sujaudintą.“

„Grįžtant vyskupas vis kalbėjo, kad Jablonskis blogas (blogai atrodąs. – Y.), jo liga nepagydoma, kad už visa, ką gera jis yra lietuvių kultūrai davęs, mes kunigai privalome atsidėkoti jam rūpesčiu apie jo sielos išganymą, pastangomis, kad jis amžėlį pabaigtų ištikimu katalikų Bažnyčios sūnum... Deja, ta misija ne man teko“, – užbaigia Tumas (ten pat, p. 137–138).

NAŠLAITYNAS VYSKUPO REZIDENCIJOJE

Pilsudskio vardu valdžia grąžino vyskupui Trinapolį, buvusią Vilniaus ganytojų rezidenciją, paveldėtą iš vienuolių trinitorių su rūmais, bažnyčia, parku ir ūkiu. Šią vietą rusai 1832 metais buvo nusavinę ir perleidę savo metropolitui.

Rusams pasitraukus ir bolševikams atėjus, čia įsikūrė lietuvių vaikų prieglauda, kurią Rusijos tremtyje įkūrė ir su dideliu vargu pervežė į Lietuvą kun. N. Raštutis. V. Kapsukas nesipriešino, dargi padėjo įsikurti.

Gražindami šią vietą vyskupui, lenkai iškėlė sąlygą, kad lietuvių vaikų prieglauda būtų iškeldinta. Matulaitis padėkojo ir pareiškė negalįs iškelti prieglaudos – nenorįs, kad dėl jo nukristų nors vieno vaiko ašara. Lenkai apsiramino, o Matulaitis paliko kun. N. Raštučiui toliau ja rūpintis, pats padėjo atkurti apleistą ūkį ir supirko ūkio inventorių. Tą ūkį iš tikrųjų sudarė tik dideli daržai, kuriuose nieko nesėjo, tik sodino.

Vietovė buvo 8 km atstumu nuo Vilniaus centro, nepaprastai graži ir rami, Neries upės pakrantėje. Vyskupas nuvykdavo ten pažiūrėti, atsikvėpti, pasidžiaugti vaikų pasauliu. Visa tai jam priminė anuos laikus, kai Bielianuose teko būti tuo, kuo dabar šiems vaikams buvo kun. Raštutis.

Rūpintis ūkiu vyskupui buvo per sunku, tad išnuomavo Vilniaus lietuvių komitetui. Nuomininkai pagal sutartį turėjo duoti prieglaudai daržovių ir kito derliaus, o dalį pristatyti vyskupo virtuvei. Lietuvių komitetas kartais čia darydavo savo posėdžius, leisdavo atvykti ir šiaip lietuvių grupėms. Tai nepatiko lenkams: vyskupas, girdi, čia sukūręs lietuvių židinį. Kitas priekaištas, išgalvotas, kad į prieglaudą surenkami lenkų bei gudų vaikai ir perauklėjami lietuviais. Tų kalbų vyskupas neėmė į galvą.

Jam rūpėjo kiti dalykai. Buvo įsitikinęs, kad Vilniaus padėtį galutinai ir teisingai išspręs Taikos konferencija Paryžiuje. Lenkai jau buvo išsikovoję konferencijoje pilnateisio dalyvio vietą, nes juos rėmė prancūzai. Lietuviai, pasiuntę savo delegaciją vasario 15-ąją (1919 m.), tokios vietos negavo – neturėjo stiprių rėmėjų. Liko tik stebėtojais ir budėjo.

Lenkai reikalavo sau teritorijos su Rytų žemėmis ir 20 milijonų gyventojų. Konferencija tam nepritarė. Tada lenkai taip elgėsi, kad ji

susidurtų su įvykusiais faktais – skubėjo užimti tas žemes ginklu. Ligi birželio pusės jie užėmė Lietuvos žemių nuo Augustavo per Varėną ligi Daugpilio. Tolesnį jų žygį sustabdė karinė santarvininkų komisija, pravedama demarkacijos liniją.

KUR GANYTOJAS LAUKIAMAS

Paliaubų metu Matulaitis išvyko į Kauną, kur liepos 13 d. buvo konsekruojamas žemaičiams sufraganas Juozas Skvireckas. „Į tą iškilinę suvažiavo 200 kunigų... Konsekratorius buvo vysk. Antanas Karosas, Vilniaus gi vyskupas ir Žemaičių buvo asistentai. Buvo gandų, kad atvyksią ir Ratti..., bet neatvyko, nes liko paskirtas Varšuvoj Apaštalu Sosto atstovu“ („Draugija“, 1919, Nr. 11–12, p. 523).

Po iškilnių vyskupai dar tarėsi Lietuvos Bažnyčios reikalais, ir Matulaitis išsiskubino į Marijampolę. Čia priėmė keletą kandidatų į naujokyną, susipažino su marijonų bei seselių reikalais ir, grįžęs į Vilnių, išsiruošė lankyti parapijų.

Žmonės, nematę vyskupo daugiau kaip 50 metų, rinkosi miniomis jį sutikti ir sveikino su ašaromis akyse. Pirmą sykį Matulaitis pasijuto esąs laukiamas ganytojas visur, kur tik lankėsi. Ypač jo laukė lietuviai tolimose lietuviškose salose kaip Lazūnai, apie 100 km į pietryčius nuo Vilniaus. Čia klebonu buvo Karolis Gumbaragis, žinomas švietėjas, o pas jį tą vasarą ruošė vaikus į Vilniaus lietuvių gimnaziją tas pats mokytojų seminaristas Jonas Jusionis, kuris mokė vyskupą gudų kalbos.

Matulaitis apsidžiaugė ir pasivadino vaikiną į sodą. „Vieni du, – rašo Jusionis, – dvi ar tris valandas kalbėjom apie Lazūnus, jų žmonių savotišką kalbą, tarmę, labai įdomius papročius, būdą ir kita...“

– Joneli, čia užsirašinėk jų kalbos ypatybes, įvairius išsireiškimus, papročius... – bus naudinga.“

„Tai aš ir dariau, tik Vilniuje lenkai mane areštavę konfiskavo visus tuos užrašus. Kadangi Lazūnų parapijoje buvo baltgudžių, tai vysk.

Jurgis kalbėjo ir baltgudiškai. Žmonės tuo buvo be galo patenkinti“ (AJM, p. 185).

Kai vyskupas grįžo į Vilnių, lenkai jau buvo sulaužę demarkacijos liniją ir toliau tęsė karą prieš Lietuvą. Šiai aliarmuojant Paryžiuje, įsikišo santarvininkų kariuomenės vadas maršalas Fochas ir nustatė ant-rą demarkacijos liniją palei Gardino-Daugpilio geležinkelio liniją.

Ilgai netrukus, ši linija taip pat buvo sulaužyta. Šį sykį lenkai pasigrobė Punską, Seinus, Daugus, užėmė Žiežmarius, Širvintas, Molėtus, priartėjo prie Ukmergės. Skubėdami susidoroti su Lietuva, ruošėsi nuversti jos vyriausybę sukilimu ir tam panaudojo slaptą karinę organizaciją (Polska organizacja wojskowa). Sukilimas turėjo įvykti naktį iš rugpjūčio 28 į 29 d., bet buvo susektas ir likviduotas. Teismo atsakomybėn pateko 117 asmenų, kiti buvo paleisti arba pabėgo į Lenkiją. Iš patekusių žvalgybai dokumentų buvo matyti, kad sukilimas buvo ruoštas pagal Varšuvos instrukcijas.

VIEŠNAGĖ VARŠUVOJE

Matulaitis spalio mėnesį išvyko į Varšuvą, kviečiamas A. Ratti, kuris buvo nominuotas arkivyskupu ir pakeltas nuncijumi Lenkijai (Lietuvai ir Latvijai liko toliau vizitatorius). Prieš konsekraciją nuncijus užsitarė Bielianuose, marijonų vienuolyne, 8 dienų rekolekcijoms. Su juo, pasak vysk. P. Būčio, užsitaręs ir Matulaitis, iškvieštas vadovauti šiam dvasiniam susitelkimui (Pijus XI, 1937, p. 338). Tokias individualias rekolekcijas jis buvo vedęs ne vieną sykį ir ne vienam asmeniui. Nestebėtina, rašo vysk. H. Przeździeckis, kad būsimasis popiežius, kuriam vedė rekolekcijas Matulaitis, jį „vadino savo bičiuliu ir garsiai pabrėžė, kad ta bičiulystė daranti jam garbės“ (AJM, p. 102). Abu teigimai atsirado po Matulaičio mirties, ir jais buvo tikėta. Beatifikacijos vyksme paaiškėjo, kad Ratti atliko rekolekcijas pats vienas, be vadovo. Bičiulystė su Matulaičiu išaugo dėl kitų priežasčių.

Vysk. Jurgis atvyko į pačią konsekraciją, kuri buvo spalio 28 d. Suvažiavo 22 vyskupai, tarp jų ir mokslo draugas Henrikas Przeździeckis, tapęs Siedlcuose vyskupu tais pačiais metais, tik porą mėnesių anksčiau nei Matulaitis. Tarp kitų švytinčiųjų pastarasis atrodęs tylus ir paprastas. „Jo akyse mačiau skausmą“, – prisimena vysk. Henrikas (AJM, p. 103).

Pasveikinęs arkiv. Rattį ir jį konsekravusį Varšuvos ganytoją Kakowskį, pakeltą į kardinolus, Matulaitis ieškojo progos sušnekti su sufraganu Ruškium, nūn taip pat paaukštintu į titulinius arkivyskupus. Ruškys pasakojo, kad Achilles Ratti, vos tik atvykęs Varšuvon, stengėsi susipažinti su Lietuvos padėtimi, ieškojęs literatūros, dažnai kvietęs pas save lietuvių marijoną kun. Kulvietį, radvilinės bažnyčios rektorį; ketinęs vykti į Vilnių ir Kauną jau 1918 m. pabaigoje, bet vokiečių OberOsto valdžia nepatarusi, o paskui, kai davusi leidimą, įvykiai komplikavosi ir savo kelionę turėjo atidėti.

Pas marijonus Bielianuose rado naujai įkurtą berniukų gimnaziją, būrį naujokų ir padidėjusį kunigų skaičių. Viską apžiūrėjęs ir aptaręs reikalus, skubėjo dar pamatyti seseles širdietes. Šios pirmiausia puolėsi prašyti, kad pertvarkytų jų konstituciją pagal naujai išleistus Bažnyčios kanonus. Kitas jų rūpestis – dėl lietuvaičių, kurios norinčios grįžti į Lietuvą. Ar laikas? Matulaitis pažadėjo pertvarkyti konstituciją, o dėl lietuvaičių patarė ilgiau neužlaikyti, nes ten jų labai reikia.

Atsisveikindamas su nuncijumi patyrė, kad netrukus atvyksiąs į Vilnių. Grįžęs namo ir paniręs į rūpesčius, nepastebėjo, kaip atėjo konsekracijos ir ingreso metinės. Pastaroji diena, gruodžio 8-oji, pasirodė įsidėmėtina dviem sutapimais: prieš metus Maskva buvo patikėjusi Vilnių revoliucinei V. Kapsuko vyriausybei, o dabar Taikos konferencija pripažino Vilnių Lietuvai; pripažino, priėmusi britų užsienio ministro G. Curzono pasiūlytą laikiną Lenkijos sieną su Rusija (ties buvusiomis austrų-rusų sienomis) ir su Lietuva (žemiau Vištyčio, palei Seinus ligi Induros), paliekant Vilnių ir Gardiną lietuviams. Lietuva apgailestavo, kad lenkams palikta Punkskas, Seinai ir kitos lietuviškos

sritys, bet džiaugėsi, kad pagaliau grįš į savo sostinę. Šito belaukiant, priartėjo Naujieji metai.

NAUJŪJŪ METŪ SVETYS IŠ KAUNO

Išvakarėse susirinko miesto kunigai ir vienuoliai sveikinti ganytoją. Tumas buvo išvykęs į Kauną, o iš ten atvyko T. Benediktas Andriuška ir čia pat, įsimaišęs tarp susirinkusiųjų, stebėjo pirmą sykį matomą ganytoją. „Atrodė pavargęs ir išbalęs. Jo akyse blizgėjo tėviškas palankumas visiems.“

Po prakalbų vyskupas sveikinosi su visais kunigais. Tėvas Rudnickis, Vilniaus jėzuitų viršininkas, pristatė Andriušką kaip vienintelį jėzuitą lietuvį. „Ekscelencija maloniai nusišypsojo, – rašo Andriuška, – įsižiūrėjo į mane ir paskum, eidamas pro šalį, šnipštelėjo man į ausį: Užeik pas mane vakarienės...“

„Paskirtą valandą nuvykau. Prie vakarienės, kuri buvo labai paprasta, tebuvome vieni du. Aš jau buvau suspėjęs kiek geriau susiorientuoti, kokia buvo Vilniaus tėvų jėzuitų tautiška pozicija Vilniuje, ir dar šiek tiek bendrai suprasti, kokia buvo lietuvių ir vyskupo padėtis. Šiuo pastaruoju atžvilgiu man atrodė, kad viskas prieš jį, o jis beveik vienas...“

„Vakarienės metu man rūpėjo išgirsti iš vyskupo lūpų apie tėvų jėzuitų darbus, ar ir jis išreikš apgailėjimą, kad kryptama į tautišką dalyką. Mano nusistebėjimui ir slaptam nepasitenkinimui, jis savo nuomonės nepareiškė, tik vos galėjau išsiteirauti įvairių faktų. Teiravaus taip pat apie tikybinius ir tautiškus dalykus bendrai. Niekuo jis nesiskundė, nieko neužsipulė, tik spiriamas mano smalsumo, pasakojo faktus.“

„Išsinešiau iš vakarienės kažkokį slegiantį įspūdį. Tas žmogus neša sunkią naštą... Tik kažin, ar ilgai jis pajėgs tą naštą nešti?.. O juk tai kiaurai pozityvaus darbo, kiaurai tikiškos ir kiaurai kilnaus būdo žmogus“ (ten pat, p. 188).

ARKIVYSKUPAS RATTI VILNIUJE IR KAUNE

Sausio 24 d. (1920 m.) buvo nepaprastai šalta – 13°C žemiau nulio. Vilniaus stotyje Apaštalų Sosto vizitatorių pasitiko vysk. Matulaitis, karinis Vilniaus viršininkas generolas Szeptyckis ir miesto atstovai. Iš stoties jis buvo palydėtas į Aušros Vartus. Čia pasimeldęs ir pasigrožėjęs šventove, arkiv. Ratti buvo įkurdintas pas vyskupą. Kitą dieną svetys laikė iškilmingas pamaldas katedroje. Kitu laiku priiminėjo delegacijas ir lankė bažnyčias, įstaigas. Buvo lietuvių gimnazijoje ir džiojoje prieglaudoje.

Apie Matulaitį buvo daug gero girdėjęs. Buvo informuotas ir apie jam daromus lenkų kaltinimus. Darbar turėjo progos išsikalbėti, susidaryti savo įspūdį, palyginti su Lenkijos hierarchais, kurių nemaža buvo sutikęs per pusantrų metų. Matulaičio atsivadavimas Bažnyčiai buvo neabejotinas, taip pat apsisprendimas stovėti aukščiau politinių ir tautinių interesų. Besikalbant pasirodė, kad jis gerai pažįsta Lenkiją, Lietuvą, Rusiją, yra įžvalgių pažiūrų.

Išvykdamas iš Varšuvos, arkiv. Ratti nebuvo ketinęs siekti Kauno, bent nesiskelbė. Dabar apsisprendė. „Lenkų vyriausybei šitas sumanymas nepatiko, – rašo vysk. P. Būčys. – Vietiniai Vilniaus valdininkai trukdė nuncijui. Dėl to jis ilgiau užtruko Vilniuje... Nuncijus telegrafu per Berlyną susižinojo su Lietuvos vyriausybe“ ir sutarė, kad Kaune bus sausio 29 d. (Pijus XI, p. 339).

Iš Vilniaus svetį lydėjo du kunigai – J. Vaitkevičius ir A. Viskanta, o Vievyje, Lietuvos pusėje, laukė Kauno kapitulos ir kurijos atstovai. Traukinys pasiekė Kauną tik 8 val. vakare. Stotyje pasitiko vysk. Karevičius su kapitula, prezidentas, kariuomenės vadas, užsienio reikalų ir susisiekimo ministrai ir Tarybos pirmininkas. Šaltis siekė 23°C.

Nuvykęs pas vysk. Karevičių, vizitatorius rado laukiančius Kauno kunigus ir juos trumpu žodžiu pasveikino. Kitą dieną buvo iškilmingos pamaldos katedroje. Dalyvavo vyriausybė su prezidentu, anglų ir prancūzų misijos atstovai, kapitula ir pilna katedra žmonių, ištisa

„galvų jūra“. Svetį sveikino Žemaičių vyskupas, o šis Šv. Tėvo vardu atsveikino ir laimino. Po mišių pėsčias nuėjo į kunigų seminariją, kur priėmė prel. Maironis ir pristatė klierikams. Seminarijoje užtruko apie valandą. Po to automobiliu vyko vizituoti prezidentą, vyr. kariuomenės vadą, užsienio reikalų ir susisiekimo ministrus ir prancūzų bei anglų misijų šefus. Po antros valandos buvo iškilmingi pietūs pas vyskupą, dalyvaujant kapitulai ir vyriausybei su prezidentu A. Smetona. Čia pasikeista kalbomis ir tostais („Lietuva“, 1920 m. vasario 1 d., Nr. 26).

Lietuviai buvo siuntę dvi delegacijas į Vatikaną su prašymais: pripažinti valstybę *de jure*, įkurti bažnytinę provinciją, duoti atskirą nuncijų ir paskirti lietuvių kardinolą. Vatikanas žadėjo pripažinti *de jure*, kai tai padarys didžiosios valstybės. Nuncijaus reikalą priėmė dėmesin. Kiti dalykai buvo palikti aiškintis vėliau. Kai kurie iš tų prašymų buvo pakartoti vizitatoriui dabar.

Arkiv. Ratti po pietų buvo palydėtas į stotį ir per Vilnių grįžo į Varšuvą sausio 31 d. Kitą sykį, vykdamas į Rygą, kovo 18 ir 19-ąją, stabtelėjo Kaišiadoryse ir Kaune. Būsimasis popiežius turėjo progos pamatyti Lietuvą bent du sykius.

KAŽIN AR NERVAI IŠLAIKYS?

Prieš antrąją vizitatoriaus kelionę grįžo iš Kauno kun. Tumas ir tuoj užsuko pas vysk. Jurgį. Neklausiamas išpasakojo, kokį įspūdį padaręs arkiv. Ratti vizitas, kokios reikšmės turinčios anglų ir prancūzų misijos, tarsi atstovybės, svarbiausia – koks gyvas esąs lietuviškasis išsiskleidimas – spauda, teatras, dailės parodos, rašytojų subuvimai. Visi jį kviečia ten grįžti, o prezidentas „įsakęs“ perimti jo redaguojamą „Tautą“.

– Ką gi, lenkai čia palaidojo „Nepriklausomą Lietuvą“, tai tenai teks gelbėti „Tautą“, – juokavo.

Žadėjo, sutvarkęs reikalus, važiuoti. Kaunas vis dėlto esąs lietuviškos kultūros ir politikos svarbiausias kumštis. Ne be reikalo lenkai pravardžiuoja mūsų valstybę „Kauno Lietuva“. Išvyko kovo 24-ąją.

Nuo metų pradžios buvo pradėta akcija prieš vyskupą spaudoje ir prieš lietuvius kunigus parapijose*. Dėl savęs vyskupas nesijaudino, bet reikėjo tramdyti savavališką kunigų terorizavimą.

Vieną dieną buvo areštuotas Lazūnų klebonas kun. K. Gumbaragis ir atgabentas į Lukiškių kalėjimą Vilniuje. Apie tai pranešė kurijai atėjęs apygardos teismo tardytojas, įspėdamas, kad kunigui gresia sušaudymas, nebent vyskupas jį perkeltų į kitą vietą.

Pranešimą priėmė balandžio 3 d. (1925 m.) kancleris kun. Chaleckis ir atėjęs persakė vyskupui. Vyskupas išklausė ir sako:

– Tegu šaudo, jei taip nusikalto. Aš jo kitur nekelsiu!

Kancleris pašoko.

– Ekscelencija, tai juk kunigo gyvybės klausimas.

– Jei kun. Gumbaragi šiandien iškelsiu, tai rytoj jie areštuos panašiai 10 kunigų.

Po poros dienų kun. Gumbaragis buvo paleistas.

„Mano tie patys vargai ir bėdos, – rašė vyskupas Būčiui kovo 19-ąją (1920 m.). – Užsipuldinėjimų be galo... Kažin ar nervai ir sveikata ištesės. Dievo valia.“

*Sausio 20 d. (1920 m.) karo komendantas bandė ištremti Molėtų kunigus Bendzevičių ir Miknevičių. Vasario 12-ąją žandarai suėmė ir išvežė Vilniun Bagaslaviškio kleboną Bertulį. Jo vieton vysk. Matulaitis pasiuntė Širvintų vikarą kun. S. Smolskį. Žandarai jį vertė laikyti pamaldas lenkiškai, o kovo 12-ąją areštavo. Merkinėje gegužės 2 d. suėmė antrą sykį kleb. Ribikauską ir išvežė į kalėjimą. Gegužės 11-ąją įkalino Paparčių parapijos kunigą Zimkų. Kučiūnuose (prie Lazdijų) birželio 20-ąją buvo areštuotas ir įkalintas kun. Galeckas.

Ši akcija buvo tęsiama 1921 metais ir ateinančiais – ligi 1925 m., kol Matulaitis vyskupavo. Areštai nesiliovė, nekalbant apie grasinimus. 1921 m. kovo 17 d. Širvintų apylinkėse buvo nužudytas Zibelių koplyčios kunigas K. Lajauskas, o 1925 m. gruodžio 17 d. pašautas Merkinės vidurinės mokyklos direktorius kun. dr. J. Bakšys, per kurio rankas ėjo Vilniaus lietuvių mokyklų ir prieglaudų šalpa iš Lietuvos. Šiais metodais prieš kunigus norėta įveikti ir vyskupą.

Geros valios ženklų nematyti

Birželyje vysk. Jurgis išsiruošė lankyti parapijų Balstogės dekanate. Žmonės priėmė pagarbiai, nuoširdžiai, su meile. Spaudos akcija prieš ganytoją, pasirodo, nepalietė liaudies, gal tik kai kuriuos valdininkus ir dvarininkus.

„Aš dabar lankau savo diecezijos dalį, – rašė birželio 29 d. P. Būčiui, – labai nusidirbęs.“ Nelengva buvo keliauti iš vietos į vietą, ilgas valandas išbūti tvankiose bažnyčiose, sakyti 2–3 pamokslus per dieną, teikti sutvirtinimą eilių eilėms vaikų, paskui tikrinti parapijų knygas, priiminėti su reikalais kunigus ir žmones. Ir taip diena iš dienos.

Nuovargis buvo didelis, bet ir džiaugsmo daug. Kitoks jausmas būna grįžus Vilniui... Bet nesiruošė grįžti – visas liepos mėnuo dar buvo prieš akis.

VIZITACIJA NUTRŪKSTA...

Praeina pirmoji liepos savaitė ir baigiasi antroji. Gauna žinią, kad lenkai traukiasi iš Vilniaus ir jį užleidžia kitiems. Kam? Raudoniesiems! Vyskupas apsisprendžia tuoj pat grįžti.

Sėda į Balstogės traukinį ir pasiekia Gardiną. Iš čia susisiekimas su Vilniumi jau nutrūkęs. Teiraujasi šen ir ten, kaip būtų galima jį pasiekti. Sutinka mašinistą ir šis, kiek pagalvojęs, apsiima vežti garvežiu. Įspėja, kad kelionė bus netikra, netgi pavojinga. Bėgiai gali būt išardyti, kai kur ir tiltai sugriauti.

Įlipa abu, sustoja priekyje ir, atidžiai sekdami kelią, išvažiuoja. Tik gerokai pavažiavus, užsimezga kalba. Vyskupas išsiklausinėja apie vyro šeimą ir jo gyvenimo sąlygas. Kai ką klausiamas pasipasakoja ir apie save. Kelionė, užtrukusi beveik parą, suartino darbininką su darbininkų globėju. Pasiekę Vilnių, abu buvo panašūs – suodini, nevalgę ir nemigę. Vyskupas norėjo atsilyginti, o vyras tik pabučiavo žiedą ir prašė palaiminti.

Namuose pasitiko Andrius Meciūnas, nustebejęs ir išsigandęs. Tokio savo šeimnininko dar nebuvo matęs – šitaip purvino ir taip išvargusio. Tuoj jį nurengė, paprašė nusiprausti ir paruošė užkandą. „Vyskupėli, dabar į lovą – nieko kito!“ Vyskupas nusiėmė kryžių ir žiedą, pasidėjo ant staliuko prie lovos ir atgulė. Pačiame įmigyje pažadino svetimmas grubus balsas. Praveria akis – raudonarmiečiai, iešką legionierių ir ginklų. Kai jie išėjo, ant staliuko nebebuvo nei kryžiaus, nei žiedo. Nedingo ta brangi Lietuvos Tarybos dovana*, nes ją naudojo tik iškilmingomis progomis. Dingo paprastesnis kryžius ir žiedas.

Kitą dieną ateina keletas jaunų parapijiečių ir praneša, kad vyskupui teks apleisti namus. „Vyskupas jiems aiškina, – rašo tarnas Andrius, – jis esąs taip pat komunistas.“

– Esu vienuolis, – sakė jis, – jokių turtų neturiu, atvažiavau čia tik su valiza rankose.

– Bet butas ir baldai gražūs, – pastebi anie vyrukai.

– Taip pat ne mano, – atsakė vyskupas. – Čia viskas yra taip pat komunos – Bažnyčios. Kai aš čia nevaldysiu, kitas tuo visu naudosis ir valdys.

* Po to įsigijo kuklų kryžių ir dar kuklesnį žiedą. Pastarasis buvęs iš rago – šlifuotas, be „akies“.

– Bet kadangi čia butas didelis, – vėl kimba vyrukai, – mes čia atvesime savo „žmonas“ (AJM, p. 142–143).

Vyskupas pasirošė užleisti butą. Susidėjo reikalingiausias daiktus į valizą ir laukė. Ateina „žmona“, kažkokia žydė, apžiūri kambarius ir nežinia, ar jai pagailo suvargusio vyskupo, ar nepatiko butas, – pasakė nebeateisianti čia gyventi.

LIETUVIAI GRĮŽTA VILNIUN

Sužinoję, kad vyskupas grįžęs, pradėjo lankytis artimieji – kan. Kukta, kun. Reinys, M. Biržiška. Matulaitis buvo visiškai atitrūkęs nuo įvykių eigos. Prieš išvykdamas vizitacijos tik tiek žinojo, kad ukrainiečių nepriklausomybės karo vadas Petliūra, neįstengęs susidoroti su bolševikais ir baltagvardiečiais, paprašė lenkų pagalbos, ir Pilsudskis ją pasiuntė. Iš tos pagalbos pasidarė nauja okupacija, ir ukrainiečiai gyventojai pasipriešino. Tuo pasinaudojo bolševikai ir Kijevą atsiėmė. Tolesnių įvykių vyskupas jau nežinojo ir svečiai turėjo jį „apšviesti“.

Generolo Tuchačevskio vadovaujama bolševikų armija pradėjusi vyti lenkus iš Ukrainos. Šie, atsidūrę bėdoje, šaukėsi santarvininkų. Pastarieji reikalavę atsitraukti ligi Curzono linijos ir jos laikytis – tada ir sovietai turėsią ties ją sustoti. Santarvininkai nebepasitikėję: išskvietę ministrą pirmininką Grabskį į Belgiją ir čia liepos 10-ąją privertę jį Spa mieste pasirašyti protokolą, kad tikrai laikysis minėtos linijos. Biržiška dar priminė, kad Lenkijos vyriausybė, santarvininkų spiriama, liepos 4-ąją pripažinusi *de facto* Lietuvą.

Vyskupui buvo nauja, kad prieš keletą dienų, liepos 12-ąją, Lietuva pasirašiusi taikos sutartį su sovietais ir pagal ją Vilnius su plačia sritimi į rytus priklausąs dabar Lietuvai. Sovietų ir lenkų kare Lietuva pasiskelbusi neutrali. Lenkai traukėsi iš Vilniaus, o lietuviai pasiuntę savo kariuomenę. Lenkai dar spėję pastoti lietuviams kelią, ir sovietai pirmieji atėję į miestą. Lietuviai įžengę į sostinę tik liepos 15-ąją ir jau radę šeimininkaujančius bolševikus.

Tolesnius įvykius sekė jau pats vyskupas. Bolševikai, įspėti santarvininkų, nesustojo ties Curzono linija – stūmė lenkus toliau ligi pačios Varšuvos ir ją apsupo. Tik lemiamas mūšis rūgpiūčio 15-ąją ties Vysla, kuriam vadovavo prancūzų strategai, privertė bolševikus trauktis atgal. Traukėsi jie ir iš Vilniaus miesto trimis etapais. Paskutiniai išvyko rugpjūčio pabaigoje. Tada pradėjo keldintis iš Kauno valstybinės Lietuvos įstaigos.

Su atvykstančiais valdininkais atsirado ir rašytojo Aišbės Kriščiukaičio brolis kun. Jonas, neseniai tapęs marijonu. Vyskupas buvo išsiuntęs Marijampolėn savo sekretorių kun. Vaitkevičių, tad pamatęs svetį nustebo:

– Ar ne sekretoriauti man tave atsiuntė?

– Atvykau pas gydytoją ir vėl grįžtu, – atsakė kun. Jonas ir papasakojo, su kokiais garbingais žmonėm atvažiavęs.

– Stoviu Kauno stotyje ir nežinau – gausiu vietą ar ne. Girdžiu – iš vieno vagono mane šaukia vardu. Pasigrežiu, o gi pažįstamas dr. K. Griņius, ministras pirmininkas, kviečia į savo vagoną. Jį lydi į Vilnių teisingumo ministras V. Karoblis, kun. V. Jurgutis, K. Bizauskas.

Kun. Jonas turėjo uoslę knygoms. Vyskupas prašė, kiek turės laiko, pasižvalgyti Vilniaus knygynuose ir antikvaruose – gal ras ką nors iš li-tuanistikos marijonų bibliotekai. „Kiekvieną mano pirktą knygą, – rašo kun. Jonas, – vyskupas norėjo pamatyti“ („Draugas“, 1967, Nr. 31).

RŪPESTIS DĖL NAUJOS GRĖSMĖS

Lietuvių įstaigos greit susitvarkė ir pradėjo darbą. Tuo tarpu vyskupas atsidūrė prieš naują rūpestį. Ištisi dekanatai liko be kunigų – pabėgo į Lenkiją nuo bolševikų. Bėgo tie, kurie buvo įsivėlę į politinį-šovinistinį darbą, kaip Ašmenos dekanas G., be kita ko, per daug bendravęs su lenkų žandarais ir įdavinėjęs kitus kunigus. Jo vieton vysk. Jurgis paskyrė lietuvį kun. M. Abaravičių, buvusį šioje vietoje dekanu jau rusų laikais, bet jų nušalintą. Kitas parapijas „apsodino“ ra-

mesniais lenkais – ne endekais, o kur trūko – lietuviais ir gudais. „Vyskupas Jurgis, – rašo vysk. J. Kukta, – stengdavos kunigus skirti taip, kad tas jo skyrimas sutiktų su žmonių ir jų kalbos reikalais. Jei kur sutikdavo kliūtis, surasdavo kitą kelią tą patį įvykdyti“ (AJM, p. 95).

Lenkų kariuomenė rugsėjo viduryje jam buvo tiek atstūmusi bolševikus, kad priartėjo prie Lietuvos teritorijos. Atrodė, kad jie laikysis pažadų – sustos ties Curzono linija, pagerbs Lietuvos neutralumą. Bet ne. Tuoj puolė lietuvių kariuomenę, stovėjusią ties Gardinu ir Augustavu.

Lietuvos vyriausybė pasiskundė Tautų Sąjungai, įkurtai po Taikos konferencijos (1920 m. sausio 10 d.) ir dabar, rugsėjo 15-ąją, susirinkusiai pirmojo savo posėdžio Ženevoje. Jinai rugsėjo 20-ąją nutarė imtis priemonių sustabdyti lenkų ir lietuvių kovas ir paskyrė septynių kariškių kontrolės komisiją iš įvairių tautybių: anglą, ispaną, italą, belgą, serbą, japoną su pirmininku prancūzu, pulkininku Chardigny. Komisija atvyko į Vilnių, įsikūrė „George“ viešbutyje, padarė vizitus valdžiai ir vyskupui ir pradėjo savo darbą. Pirmiausia ji reikalavo, kad lenkai ir lietuviai patys susitartų dėl sienų. Abi pusės bandė tartis Kalvarijoje, bet nesutarė, ir lenkai vėl pradėjo kovas.

Buvo nesaugu, bet vyskupas rugsėjo 25-ąją išsiruošė į Marijampolę. Kun. N. Raštutis jį prašė, ar nesurastų tenai kokios seselės, kuri galėtų dirbti su vaikais Trinapolio vaikų prieglaudoje. Matulaitis žadėjo pakalbėti su viršininkėmis. Marijampolėje buvo tik porą dienų – patvarkė kai kuriuos mariojų ir seselių reikalus ir tuoj grįžo. Netrukus atvažiavo ir seselė Agota Kudirkaitė, išleista viršininkų dirbti su vaikais Trinapolyje. Laiške P. Būčiui rugsėjo 28-ąją vyskupas rašo:

„Vos įpuoliau į Marijampolę atlankyti savųjų, vėl turėjau skubėti Vilniun, kad lenkai manęs neatkirstų nuo jo. Tiesiog nervai nepakelia jau tų visų atmainų... Dar nėra dvejų metų, o aš jau šeštą valdžią turiu Vilniuje. Kai rašau šiuos žodžius, jau vėl lenkai slenka į Vilniaus pusę... Vos šiek tiek gyvenimas susitvarko ir vėl jį išardo... Jei lenkai ateis Vilniun, vėl kitaip viskas virs, kažin ir mane ar jie pakės. Nors aš nesikišu į politiką, bet jie vis tiek nepakenčia, kad lietuvis Vilniuje vyskupauja.“

Būčiui dar praneša, kad įstojęs pas marijonus pirmasis gudas kunigas Andrius Cikota ir jau esąs Marijampolės naujokyne. Dar prideda: „Maniau, kad tversis (lietuvių. – Y.) universitetas. Manėme ir tave pasitraukti (profesūrai. – Y.).“

Kontrolės komisija neatleido įsibėgėjusių kariautojų – reikalavo ieškoti taikaus susitarimo su lietuviais. Lenkai priversti pasiūlė taikos derybas ir jos buvo pradėtos rugsėjo 29 d. Suvalkuose. Truko 9 dienas, kol abi pusės suderino savo reikalavimus. Derybų vyksmą sekė kontrolės komisija.

Dėl sienų buvo priimta Curzono linija, tik kai kas pakeista. Vilnius palikta Lietuvai, o Gardino apskritis ligi Merkinės, Varėnos ir Bastūnų – Lenkijai. Spalio 7-ąją dalyvaujant kontrolės komisijos atstovams, sutartis buvo pasirašyta, karo veiksmai sustabdyti, liko tik pasikeisti belaisviais.

Tą pačią dieną kontrolės komisija grįžo patenkinta į Vilnių. Grįžo ir lietuvių delegacija, padėjusi savo parašus: generolas leitenantas M. Katche, B. Balutis, V. Čarneckis, M. Biržiška ir majoras Šumauskas. Kitą rytą sužinojo apie laimingą susitarimą ir vysk. Jurgis. Džiaugėsi galėsiąs dabar ramiai tvarkyti vyskupijos reikalus.

ĮSIBROVĖLIŲ ARMIJA

Popietyje, spalio 8-ąją, pasigirdo šūviai Didžiojoje gatvėje. Vyskupas priėjo prie lango. Atsekė ir kun. Kriščiukaitis. Žiūri, lietuviai atsišaudo ir traukiasi, o juos apšaudo keistai apsirengę kariai – nekariai. Pereina abu į valgomąjį ir stebi Gedimino kalną. Mato būrį vyrų, bandančių nutraukti Lietuvos vėliavą, o ši nesiduoda. Vienas užsliugia kotu ir nuima. Jos vietoje iškyla lenkiškoji su ereliu.

Vyskupas atrodė ramus. Kriščiukaitis rašo dar nežinojęs, kad jis gali nuostabiai valdytis („Draugas“, 1967, Nr. 30). Netrukus lietuvių sargybiniai grįžo į savo pozicijas, ir vėl viskas atrodė ramu. Tuo tarpu miestas jau buvo supamas armijos maždaug 3–4 divizijų dydžio. Tos armijos telkimą Eišiškių – Varanavo apylinkėse buvo pastebėjusi lie-

tuvių žvalgyba gerokai anksčiau ir įspėjusi kontrolės komisiją, bet ši ruošėsi Suvalkų deryboms ir nieko nedarė. Dabar pati matė, kas vyks ta, ir kreipėsi į Varšuvą, klausdama, kas čia darosi. Varšuva atsakė, kad lenkų vyriausybė apie tai nieko nežinanti.

Lietuvių karinės jėgos Vilniuje buvo daug mažesnės: tik 7 batalionai ir 3 eskadronai (LE, XXXIV, p. 197). Apsispręsta trauktis ir apie tai pranešta kontrolės komisijai. Ši ryžosi perimti miestą savo žinion ir paprašė, kad lietuviai duotų jiems milicijos ir karių tvarkos priežiūrai. Apie tai, kad miestą perima Tautų Sąjungos kontrolės komisija, buvo pranešta skelbimais miesto gyventojams ir atskirai – lenkų armijos štabui. Įspėta, kad sargybiniai nešaudys į ateinančią kariuomenę.

Lietuvių įstaigos pradėta evakuoti jau iš vakaro. Kariuomenė pradėjo trauktis apie 1 valandą. Ėjo tvarkingai gurguolėmis ir kuopomis. Gyventojai stebėjo – buvo pilna jų gatvėse. Stebėjo ir vyskupas pro langą. Milicija ir dalis karių liko toliau gatvėse – ėjo sargybą. Žmonės dar nesiskirstė, kažko laukė nervingi, sujaudinti. Vienur kitur pasirodė ginkluoti apdriskę lenkų partizanai ir pradėjo šaudyti. Pasigirdo iš atskirų namų ir kulkosvaidžiai. Žmonės pradėjo bėgti iš gatvių. Šaudymų aukos buvo lietuviai sargybiniai. Vienas jų, stovėjęs prie santarvininkų misijos ligi 3 valandos, taip pat buvo nukautas iš pasalų.

KLASTA, PAVADINTA MAIŠTU

Pirmieji armijos daliniai apie 5 val. pasirodė miesto centre. Kontrolės komisijai iš karto buvo aišku – iš ginklų ir uniformos, kad tai ta pati lenkų armija. Susiradusi štabą, komisija pareiškė protestą dėl savavališko įsibrovimo, sulaužant Suvalkų sutartį. Nustebo išgirdusi, kad čia „vietinis reikalas“ – išlaisvinti Vilnių iš Kauno lietuvių. Toji armija esanti „lietuvių-gudų armija“, ne lenkų.

Pilsudskis skubėjo atsiriboti nuo šio įvykio, o armijos vadą generolą L. Želigowską paskelbė maištininku. Tą maištą iš tikrųjų organizavo jis pats. Rugsėjo pabaigoj jis iškvietė Balstogėn Želigowską ir Rydz-Smigło ir

su jais aptarė planą. Želigowskis tuoj pradėjo telkti divizijas, o Pilsudskis spalio 2 dieną jas inspektavo ir davė Lietuvių-gudų armijos vardą. Dalis karininkų atsisakė dalyvauti maište. Tada Pilsudskis sužinojęs atsuntė generolą Sikorskį įtikinti, kad tai tik politinis manevras.

Šiam manevrui pridengti sugalvota ir „Vidurinė Lietuva“, lyg butaforinė valstybėlė tarp Lenkijos ir jų vadinamos „Rytų Lietuvos“ arba „Kauno žemės“. Tokiai naujai „Lietuvai“ teritorijos dar nebuvo, bet numatyta ją užkariauti, ir tai buvo svarbiausias šio viso žygio tikslas. Valdžios viršūnę sudarė trys Pilsudskio patikėtiniai: generolas Želigowskis, A. B. Prystoras ir W. Abramowiczius. Pirmasis buvo šios srities ir karo jėgų viršininkas, antrasis – jo adjutantas bei politinis patarėjas, trečiasis – „laikinosios valdančios komisijos“ pirmininkas. Visi trys buvo susiję su Vilniumi bei šia sritimi kilme arba čia lankę mokyklas.

Miestas pirmą vakarą išgyveno paniką, nes prasidėjo plėšimai ir atsiskaitymas su žydais. Aukų žydų tą vakarą negyvų suskaičiuota 30. Teroras tęsėsi ir toliau. Rabinai kreipėsi į vyskupą, ir šis bandė užtarti, bet mažai kas jo paisė. Žydai pradėjo bėgti iš miesto. Lietuviai laukė savo eilės, ir ji atėjo spalio 12-ąją, kada buvo uždaryti visi jų laikraščiai. Kitą dieną turėjo būti laidojami Rasų kapinėse žuvę lietuviai milicininkai ir kariai. Manyta – neleis, bet leido – pabijojo kontrolės komisijos, kuri dalyvavo laidotuvėse. Spalio 14-ąją buvo įvestas karo stovis. Vyskupas įspėjo lietuvių vadus, kad būtų atsargūs, nes maištas paprastai nieko nepaiso. Lietuvių komiteto pirmininkas M. Biržiška, matydamas kaip žydai bėga, priminė tautiečiams: „Likti Vilniuje, jei bent badas ar prievarata išvays, rūpintis savo įstaigomis.“ Lietuvių butuose pradėta kratos ir areštai spalio 18–19 d. Tarp kitų buvo areštuota ir M. Biržiškos žmona.

VYSKUPO PADĖTIS

Karo stovis paralyžiavo vyskupo ryšį su ganomaisiais. Kurį laiką pasidarė lyg kalinys. Džiaugėsi, kad šalia savęs turi bent kun. Joną, kuris nebegalėjo grįžti į Marijampolę. Užtai grįžo pabėgę lenkai kunigai

ir pradėjo reikalauti paliktų vietų. Vyskupas nenorėjo triukšmo, tad daugelį grąžino į buvusias parapijas. Grąžino ir Ašmenos kleboną G., o dekaną pareigas paliko Abaravičiui, perkeltam į Žiuprionius. Ašmeniškis kreipėsi į generolą Żeligowską ir šio įstaiga spaudė vyskupą, kad pakeistų sprendimą. Vyskupas pasiuntė kanclerį su medžiaga įrodyti, kad nei kunigai, nei žmonės nenori jo dekanu.

Žinios iš provincijos buvo nedžiugios. Visur pilna kariuomenės ir karo komendantų savivalės. Kun. L., atvykęs iš Švenčionių, pasakojo, kad jiems atėmę lietuvių gimnazijos patalpas, paskui leidę naudotis tik popietiniu laiku, tarp 4 ir 9 valandos, kada vaikams baisiai nepatogu. Kareiviai apiplėšią žmones ir bauginą. Skurdas didžiausias – žmonės neturėsia sėklų laukams apsėti. Kunigas iš Šilėnų vėl pasakojo, kad komendantas šventą dieną gaudas jaunimą prie bažnyčios neva į kariuomenę, o paskui reikalaujans po keletą tūkstančių markių išsipirkti; pik-tai nusistatęs prieš lietuvius kunigus.

Vyskupas prašė surašyti faktus ir jam pateikti raštu. Savo dienoraštyje rašo, kad visi kunigai patvirtinę blogą kareivių elgesį su žmonėmis – apiplėšia, apvagia, varu atima pinigų, net žmogžudysčių esti. Kai kur užpuldinėja moteris ir mergaites – nesą disciplinos, baisus pasileidimas, ypač tarp ulonų. Vyskupas ruošėsi daryti žygį pas karinę vadovybę.

Vieną dieną „ateina pas vyskupą valdančio komiteto pirmininkas p. Abramovičius, kairiųjų pažiūrų žmogus, ir prašo vyskupą, kad padėtų jam tvarkytis su priešingų srovių žmonėmis, būtent, kad iškeltų iš Vilniaus miesto kun. Olšanskį, o palaikytų tokius, kaip kun. Zenkevičius, kuris jam atrodė esąs kairiųjų pažiūrų. Vyskupas griežtai atsisakė palaikyti jo prašymą“, – rašo vysk. J. Kukta (AJM, p. 94). Abramowiczius traukė kunigus į pilsudskinę kaimiečių draugiją „Odrodzenie“ („Atgimimas“), kuri buvo nukreipta prieš dvarininkus ir endekus, dėl to šie labai erzinosi. Įtraukė ir Barūnų kleboną gudą Petrovskį, kitados talkinusių F. Muckermannui krikščionių darbininkų veikloje.

Kunigų vėlimas į politinius reikalus vyskupui kėlė rūpesčių. Apie tai kalbėjo su kan. Kukta, o vieną vakarą prietemoje jie abu užėjo pas

M. Biržišką. Šis prisimena, kad buvę kalbama „ir apie kunigų, ypač lenkų, kišimąsi į pasaulinę politiką. Nuostabu, kad jis net apie aiškius savo priešus atsiliepdavo su pagarba, laikydamas jų elgesį paprasta žmogiška silpnybe“ (AJM, p. 149). Apsisprendė rašyti kunigams aplinkraščių ir parašė birželio 28 d. (1919 m.). Priminė popiežiaus Benedikto XV įsakymą, kad kunigai per pamokslus laikytųsi grynai religinių temų ir vengtų tautinių bei politinių. Graudeno, kad nesidėtų prie politinių partijų, o dirbtų tik bažnytinį darbą, kurio yra gana, o pas-kui, kiek galėdami, švietimo ir visuomenės darbą. Daug vilčių neturė-jo, kad tas padėtų.

Nerimą sukėlė kitas reiškinys – akcija prieš kunigus, kurie ramiai dirbo savo darbą. Ji buvo pradėta nuo 1919 metų pusės. Vyskupą pa-siekė žinia, kad „Straż Kresowa“ („Pakraščių sargyba“), t. y. rytinių pakraščių arba okupuotų sričių apsaugos organizacija sudarinėja spe-cialius būrius prižiūrėti kunigams ir, jei reikia, juos šalinti savo prie-monėmis. Pradėjo plaukti į kuriją organizuojami nepagrįsti skundai prieš kai kuriuos gerus kunigus. Iš Nemenčinės buvo išgraužtas kun. L., o prieš Giedraičių kleboną Slapšinską pavartota prievarta. Iš jo rei-kalauta, kad visos pamaldos būtų lenkiškos, o parapija buvo lietuviš-ka, tik dvarų daugiau nei kitur. Klebonas atsisakė. Tada rugpjūčio 24 d. (1919 m.) jį prievarta paėmė iš klebonijos, išimetė į vienratį vežimė-lį („tačką“), nuvežė į miliciją ir pametė, o ši išgabeno į Lukiškių ka-lėjimą. Tai sužinojęs, vysk. Matulaitis paskelbė Giedraičių parapi-jai interdiktą. Dėl to užvirė lenkų spauda, atvėrė burnas seimo nariai Varšuvoje, aliarmavo nuncijų. Pastarasis „parašė vyskupui Jurgiui, kad lenkų reikalavimus patenkintų, nes, esą, dėl vienos parapijos never-ta tokį triukšmą kęsti, – rašo kun. Kriščiukaitis, per kurio rankas ėjo vysk. Jurgio atsakymas nuncijui. – Jis (Matulaitis) atsakė nuncijui Rat-ti patardamas pasinaudoti nuncijaus teisėmis ir pasiimti Giedraičių parapiją savo žinion ir ją tvarkyti savo atsakomybe, o kai toji parapija priklauso Vilniaus vyskupui ir yra vysk. Matulevičiaus žinioje, jis ki-taip tvarkyti tos parapijos negali... Nuncijus atsiprašė, teisindamasis,

kad tai buvęs tik patarimas, o ne koks noras kištis į diecezijos valdymą“ („Draugas“, 1967, Nr. 35).

DU NEPRAŠYTI SUFRAGANAI

Vysk. Jurgis prašė Romos jau 1919 m. skirti jam sufraganą ir pristatė du kandidatus. Romai atrodė, kad padėtis neaiški, geriau apsieiti be sufragano. Ir štai jis gauna Vladislavą Bandurskį, buvusį Lvovo sufraganą, nūnai vyriausią lietuvių-gudų armijos kapelioną. Jaunesnis 14 metų už Matulaitį, iškalbus, demokratiškas, jis uoliai dalyvavo kariniuose paraduose ir tautinėse iškilmėse, sakė patriotinius ir politinius pamokslus, rėmė visus valdžios žygius. Jo atsiradimas ir pasilikimas Vilniuje, pasak P. Būčio, turėjęs tikslą nustelbti vysk. Matulaitį (AJM, p. 28). Bet jis daugiau stelbė endekus, ir šie pradėjo bijotis jo įtakos. Negalėdami kitaip jo atsverti, parsikvietė kitą vyskupą – Karolį Hryniewieckį, 80 metų senuką, kitados buvusį (1883–1885 m.) Vilniaus ganytoją. Rusai jį nušalino, ištrėmė, paskui išleido austrų valdomon Galicijon. Lenkų akyse jis buvo tautos kankinys.

Matulaitis turėjo progos jį pažinti 1919 metais, per pirmąjį lenkmetį. Malonaus veido, aukštas, liesas, įdubusių akių, pamėlusių lūpų, rodos, gęstantis. Tokį sudarė pirmą įspūdį. Suruošė tada jam priėmimą pas save ir pakvietė kunigų. Senelis atsistojo kalbėti ir staiga atgijo, paraudo veidas ir lūpos, akys ėmė žaižaruoti. Kai buvęs čia vyskupu, nebuvę lietuvių nei gudų, tik „vierni“ katalikai lenkai. Dabar sukėlę tas tautas rusų, žydų, vokiečių ir masonų pinigai. Tai vis lenkų priešų darbas, kenksmingas Bažnyčiai. Toje kalboje kliuvo ir pačiam šeiminkui už *litvomaniją*.

Dabar jį, atvykusį, paėmė į savo rankas endekai ir visur vedžiojo – į vaikų prieglaudą, darbininkų susirinkimus, įstaigas, draugijų centrus, redakcijas. Neiškėsdavo ir jis pats nesustabdęs moterėlių ar šiaip žmonių prie bažnyčios ar gatvėse ir vis kalbėjo tą patį – prieš gudus, lietuvius, žydus, masonus ir vyskupą *litviną*. Vienas jo interviu, kurį

parengė sulenkėjęs vokietis J. Obstas ir išspausdino „Rzeczpospolita“ (persispausdino ir „Głos Wileński“) sukėlė didelį triukšmą ir ilgai trukusias polemikas.

„Jo buvimas Vilniuje, – rašo Matulaitis dienoraštyje, – labai kenkė Bažnyčiai. Jis įnešė naujo raugo, neapykantos į vietinius santykius, jau ir taip blogus ir be galo įtemptus. Jis nebuvo meilės, taikos, rimties sėjėjas, o tik kiršintojas, agitatorius, kurstytojas.“

Lietuviai buvo ketinę surinkti apie jo veiklą faktus ir pasiųsti Romai, bet, atrodo, to nepadarė.

Vysk. Bandurskio veikla kluvo ne vien endekams. Nepatiko ir tokiam neutraliam Vilniaus kunigui žurnalistui, kaip Tołoczka. Patarė jis Bandurskiui apleisti Vilnių ir nedrumsti tikinčiųjų savo šovinizmu; girdi, ir lietuviškasis vaišingumas turįs savo ribas. Vysk. Bandurskį gynė spaudoje kancleris Chaleckis: kunigui, girdi, nedera užpuldinėti vyskupą, už tai Tołoczka baustinas. Šis viešai atsikirto, kodėl kancleris nesiuūlas bausti kunigų, kurie, pasirašinėdami slapyvardžiais, puldinėja vietos ordinarą vysk. Matulevičių (Kriščiukaičio atsiminimai). Matulaitis vis dėlto sudraudė kun. Tołoczką ir liepė viešai atsiprašyti.

Pasirodo, kad „atvykstant vysk. Bandurskiui į Vilnių, vysk. J. Matulevičius buvo lenkų episkopato įspėtas, kad būtų su juo atsargus. Mat, vysk. Bandurskis... buvo įtariamasis kaip tautinės bažnyčios šalininkas ar kraštutinis tautininkas. Tačiau kai jiedu susidūrė, pasidarė vienas kitam net bičiuliai. Vysk. Bandurskis, atsidėkodamas už tuo laiku taip reikalingą jam morališką ir materialšką paramą, vysk. Matulevičių paskui net viešai gindavo nuo lenkų tautininkų užsipuolimų“, – rašo M. Biržiška (AJM, p. 149).

*

Żeligowski, gavęs iš Pilsudskio naujų divizijų, spėjo per 3 savaites „Vidurinei Lietuvai“ užkariauti teritoriją ligi Giedraičių, Širvintų, Želvos, Balninkų. Kontrolės komisija nepajėgė, o gal ir nelabai stengėsi stabdyti tų užkariavimų. Lietuviai buvo nepasiruošę atremti įsi-

brovimą. Bet pasipriešinimo nuotaika tolydžio kilo. Kariuomenė buvo užtvindyta naujais savanoriais ir jėgų išbandymas pasirodė ties Širvintomis ir Giedraičiais, netoli Ukmergės. Buvo šiurpu pirmamečiam gimnazistui tada stebėti vežimą po vežimo gabenamus ligoninėn sužeistuosius, tarp jų ir vyresnius Ukmergės gimnazijos mokinius – savanorius. Kovos ties Širvintomis užtruko, bet lapkričio 19-ąją lenkų brigados ir pulko štabai, nemaža karių ir ginklų pateko lietuviams į rankas. Po trijų dienų lenkai buvo paklupdyti ir ties Giedraičiais. Po šių pergalių lietuviai buvo bežygiuoją tolyn Vilniaus kryptimi.

Tada įsikišo kontrolės komisija – reikalavo sustabdyti kovas ir baigti konfliktą taikiu būdu Tautų Sąjungos priežiūroje. Lietuviai buvo priversti pasirašyti paliaubų protokolą ir priimti laikiną neutralią zoną. Bylą prieš lenkus jie perdavė Tautų Sąjungai.

Kai vyskupas ruošėsi Bernelių mišioms Kalėdų naktį, geros valios dar nebuvo matyti. Buvo skaudu. Rodos, gęsta jo vyskupijoje ir Dievo garbė.

Laukiant taikos, nesulaukiant

Nauji metai (1921 m.) prasidėjo iškilmingu „sausio sukilimo“ minėjimu. Buvo suėję 3 metai nuo legionierių proveržio, kuris truko savaitę ir paliko šiurpų prisiminimą žydams, gudams ir lietuviams. Vyskupas Jurgis buvo pakviestas dalyvauti. Pamokslą sakė vysk. Bandurskis: nieko apie Dievą, tik apie Lenkiją.

Iškilmėse dalyvavo ir generolas Mokrzeckis, numatytas valdžios „pirmininku“ vietoj Abramowicziaus. Perėmęs šias pareigas, jis sudarė garbės komitetą Silezijos plebiscitui remti ir pakvietė į jį vysk. Matulaitį. Po vieno posėdžio, 19-ąją, generolas paprašė vyskupą pasilikti kartu su arkiv. Hryniewieckiu.

POKALBIS SU GENEROLU MOKRZECKIU

Generolas buvo susirūpinęs dėl kunigų kišimosi į politiką. Jei vyskupas nieko nedarysias, jis būsias priverstas imtis savų priemonių, o tai nebūtų gera. Generolą tuoj parėmė senelis arkivyskupas. Matulaitis ramiai klausėsi.

– Išleidau kunigams aplinkraštį tuo reikalu, – tarė, – bet ne ką padėjo. Krašto padėtis nenormali, likimas neišspręstas – visi jaudinasi, karščiuojasi, kišasi politikon. Tai laiko liga.

Generolui atrodė, kad vis tiek nepateisinamas kunigų lietuvių ir gudų kišimasis politikon. Ne be nuodėmės ir lenkai kunigai, atsakė Matulaitis ir priminė vysk. Bandurskio pamokslą, kurį girdėjo ir generalas. Būtų neteisinga vieniems drausti, kitiems leisti, kaip norėtų valdžia. Bažnyčia savęs nesieja su jokia viena partija.

Generalas piktinosi kunigais, kurie remia „Odrodzenie“; tai esąs valstiečių kėlimas prieš ponus. O kieno gi ji vedama ir palaikoma, klausė Matulaitis, ar ne Pilsudskio valdžios, ar ne jos pinigais remiama prieš endekus? Abi srovės politinės, federalistų ir aneksistų, ir abi nori panaudoti kunigus bei vyskupus. Endekai dengiasi arkiv. Hryniewieckiu, o „odrodenininkai“ giriasi, kad už jų stovįs vysk. Bandurskis. Į tą kovą vietos vyskupui nedera kištis, nebent kuri pusė eitų prieš tikėjimą.

Generalas pasigavo žodžius „vietos vyskupui nedera kištis“. O vis dėlto ganytojas, esą, duodasi traukiamas į politiką. Kur ir kada, klausė Matulaitis. Generalas priminė lietuvių gimnazijos vakarėlį Vasario 16-osios proga, kur vyskupas dalyvavęs ir plojęs po kun. Stankevičiaus kalbos, kurioje buvę pasakyta, kad Vilnius turįs tekti lietuviams. Matulaitis atsakė, kad dalyvavęs visose tautinėse lenkų iškilmėse ir plojęs, ar buvę bloga? „Pasakyk, Tamsta, ką gi lietuviai būtų man pasakę, kad aš tiek kartų dalyvavęs lenkų šventėse ir iškilmėse būčiau lietuvių kvietimą paniekinęs ir į jų vakarėlį neėjęs? Aš turiu būti visiems lygiai ganytojas“ (Dnrš.).*

Priminęs gudus, Matulaitis „suerzino“ senelį arkivyskupą. Šis ėmė kaltinti vysk. Jurgį, kam įvedęs gudų kalbą bažnyčiose. Jokių kalbinių atmainų dar nedaręs, pastebi Matulaitis, ir nedarysiąs, kol karas nepasibaigs. Gudų kalbą Dysnos dekanate įvedęs vysk. Roppas, o Minske – vysk. Łozińskis, ir jie abu lenkai. Leidęs tik vaikus katekizuoti gudiškai.

Čia generalas įsiterpė, kad kai lenkai amžių bėgyje laimėję, to negalį paleisti iš savo rankų, ir priminė Barūnus, kur klebonas gudas Petrovskis norįs „sugudinti“ žmones – įsteigęs gudų mokyklą, ketinąs

*Trečiųjų metų nepriklausomybės minėjime dalyvavo ir kontrolės komisijos atstovai pulkininkas Tsu–Tsu ir majoras Uzquiano.

steigti gūdų mokytojų seminariją. Vyskupas turįs jį iš ten iškelti. Vyskupas prašė generolą pasakyti, kaipgi žmonės Barūnuose kalba, ar ne gudiškai? O dėl mokyklų, kurios ten steigiamos, tai ne vyskupo, o valdžios dalykas. Kun. Petrovskio negalys iškelti, atseit – bausti už tai, kas nėra priešinga Kristaus mokslui. Nepatenkinęs Abramowicziaus prašymo iškelti kun. Olszanskį, neturįs pagrindo patenkinti ir generolą dėl kun. Petrovskio.

Generolas dar prisiminė Ašmenos dekaną. Abaravičius esąs lietuviškos orientacijos, o žmonės reikalauja, kad dekanu pasiliktu kun. G., lenkas. Tas dalykas liečia tik vyskupą ir kunigus, atsakė Matulaitis. Dekanas – kunigams prižiūrėti, ne žmonėms, ko jie čia kišasi, bene yra kurstomi?

Į generolo kabinetą atėjo vysk. Bandurskis, matyt, pakviestas išiterpti į akciją prieš ganytoją. Tačiau išėjo priešingai. Bandurskis palaikė Matulaičio pusę ir padėjo greičiau užbaigti nemalonų pokalbį.

Prieš atsiseikindamas, Matulaitis paprašė generolą pasilikti vieną ir jam pakartojo, kad nesies Bažnyčios reikalų su viena kuria partija ir nesmerks vienų kunigų (ne lenkų) už tai, už ką kitus (lenkus) valdžia giria. Prašė generolą skirti dalykus: kur kunigai nusikals jo įstatymams, tegu tvarko jis, o kur pasirodys, kad kunigai nesilaiko Bažnyčios įstatymų, tada bausiąs vyskupas.

Turbūt šį pokalbį turėjo galvoje M. Biržiška sakydamas: „Vieną lenkų generolą, padariusį jam daug nemalonumų, jis (Matulaitis) įveikęs gerumu bei ramumu“ (AJM, p. 149).

ŠV. KAZIMIERAS GINA LENKŲ POZICIJĄ

Praėjo dvi savaitės ir kun. Kriščiukaitis prie stalo referuoja vyskupui „Dziennik Wileński“ redaktoriaus J. Obsto straipsnį „Šv. Kazimieras istorijos šviesoje“, paskelbtą vilniškėje „Rzeczpospolita“ laidoje. Šv. Kazimieras buvęs priešingas lenkų ekspansijai į Rytus: nenorėjęs, kad valstybėje būtų per daug schizmatikų. Bet palaikęs ir rėmęs Lenkijos uniją

su Lietuva. Straipsnio tikslas buvo aiškus: panaudoti šv. Kazimierą politiniams lenkų tikslams.

Po penketo dienų Kriščiukaitis atpasakoja vyskupui repliką lietuvių leidžiamame dienraštyje „Straż Litwy“, parašytą feljetono forma, pavadintą „Pono J. Obsto pasikalbėjimas su šv. Kazimieru“. Karalaitis aplanko redaktorių, o šis egzaminuoja šventąjį apie Vilniaus likimą, ir abiejų pažiūros nuostabiai sutampa. Danguje esą visi remią Vilniaus inkorporavimą į Lenkiją, išskyrus du *litvomanus* – vysk. Merkelį Giedraitį ir jėzuitą Maksimilijoną Rylą. Šventasis nepritaręs separatistinei vytautinei politikai, bet jo nepatenkinąs ir dabartinis federavimo planas. Pasisakęs už Lietuvos inkorporavimą, stebisi, kad lenkai toleruoja Vilniuje lietuvių ir gudų gimnazijas ir pakenčia žydus. Su pastaraisiais, esą, reikia elgtis Ispanijos pavyzdžiu: arba apsikrikštija, arba apleidžia kraštą ir praranda visą turtą.

Tas „Straż Litwy“ numeris (39) buvo tuoj konfiskuotas, dienraštis sustabdytas, redaktoriui M. Biržiškai iškelta byla už piktžodžiavimą prieš šventuosius. Feljetono autorius kun. Tołoczka buvo pasirašęs slapyvardžiu „Wasz“, tad manė, jei prisipažins ir kaltę prisiims sau, gal išgelbės laikraštį ir apsaugos redaktorių. Buvo vargo jį įtikinti, kad nieko tai nepadės – prieš teismą vis tiek atsako redaktorius.

Vyskupo tas dalykas nelietė, bet jis galvojo, kokios iš to bus pasekmės. Biržiškai greičiausiai teks kalėti keletą metų, lietuviai bus nuplakti viešai kaip šventųjų įžeidinėtojai, santykiai su lenkais dar labiau įsiteps. Vyskupas patarė prašyti advokatą Vrublevskį ginti bylą. Šis sutiko, bet prašė parūpinti medžiagos, kaip tą reikalą vertina žymieji teologai. Vyskupas pavedė keletui lietuvių kunigų akademikų tos medžiagos paieškoti.

ARKIVYSKUPAS HRYNIEWIECKIS ATISISVEIKINA

Vyskupas neturėjo laiko toliau domėtis šiuo reikalu. Visus priešpiečius buvo užsiėmęs su interesantais. Dėl jų tekdavo nutęsti pietus valandą ar daugiau. Po pietų, pasivaikščiojęs, vėl eidavo į kabinetą

ir priiminėdavo lankytojus. Tik po vakarienės, jei nebūdavo „ateivių“, imdavosi „savo“ darbų.

Vienas tokių darbų buvo vienuoliškos konstitucijos, kurias reikėjo priderinti prie 1918 metais įsigalėjusio naujo Bažnyčios teisyno. Vienuolijos žinojo, kad jis nepakeičiamas žinovas, dėl to prašė padėti. Pirmiausia prašė Vilniaus broliai doloristai, ir jis sutvarkė jų konstituciją, o Roma patvirtino be pastabų. Jėzaus ir Marijos vardo seserų vienuolijai, be pataisų, pridėjo prašomas daugiau asketikos, bet Roma ją nubraukė. Už tai be pataisų patvirtino jo parengtą Jėzaus Širdies tarnaičių (širdiečių) konstituciją. Ruošė jas ir tikslino ant kortelių lotynų kalba, o kun. Kriščiukaitis perrašinėjo mašinėle („Draugas“, 1967, Nr. 32).

Šiam darbui neužtekdavo vakarų, juoba kad ir galva būdavo jau per sunki. Eidavo gulti 10–11 valandą, o keldavo penktą. Norėdamas užbaigti darbą, kartais keldavo 4 ar net 3 valandą. Sakydavo, rašo kun. Kriščiukaitis, kad iš ryto protas geriau veikia ir niekas tada nekliudo.

Gavėnioje sakė vakarinius pamokslus apie Kristaus kančią. Žmonės mėgo tuos ramius, paprastus mąstymus. „Žmonių per visus pamokslus apie Jėzaus kančią buvo pilna katedra“, – pastebi vyskupas savo užrašuose. Kartais jį „pasigaudavo“ konferencijai ar pamokslui kitos bažnyčios. Šv. Mikalojaus bažnyčioje kalbėjo lietuvių gimnazijos mokiniams. „Jo žodžius gaudyte gaudėm, – rašo buvęs klausytojas. – Stebino mus tuomet, kad toks aukštas dvasininkas ir tokio didelio mokslo, o kalba taip paprastai, suprantamai... Net vidinis džiaugsmas ėmė...“ (AJM, p. 152).

Gavėniai neįpusėjęs, kovo 16-ąją, užėjo senukas arkiv. Hryniewicz-kis. Atrodė labiau suvargęs. Ėmė skųstis sveikata – esą, gydytojai išėmę šonkaulius, sunkiau kvėpuoti, o čia Vilniuje oras esąs blogas. Nesku-bėjo išeiti – pasakojo apie pragyventas dienas, kai buvęs čia ganytoju ir lankęs parapijas. Vis jam kliuvo pasakojant gudai ir lietuviai, bet Matulaitis jau žinojo tą jo silpnybę. Nežinojo tik, kad šis apsilankymas paskutinis. Pasisakė išvykstaš iš Vilniaus, grįžtaš į Galiciją, kur oras esąs sveikesnis.

Atsisveikino Matulaitis su atlaidumu: „Seneliui, žinoma, reikia viskas dovanoti, bet kalčiausi tie, kurie jo senatve naudojasi savo nedoriams sumanymams“ (Dnrš., 1921 m. kovo 16 d.).

ISPANAS PILSUDSKIO PAGERBTUVĖSE

Kovo 19-ąją, Juozapinėse, buvo du „valstybės viršininko“ pagerbimai – karinis ir akademinis. Į pirmąjį vyskupą kvietė generolas Želigowski, į antrąjį – universiteto rektorius M. Siedleckis. Karinis pagerbimas buvo Lukiškių aikštėje su pamaldomis, kurias laikė vysk. Bandurskis, bet pamokslo nesakė. Po pamaldų buvo karinis paradas. Žiūrovų stebėtojų buvo palyginti mažai.

Universitete vyskupas rado susirinkusius aukštuosius ponus: Lenkijos respublikos atstovą „Vidurinei Lietuvai“ Raczkiewiczų, generolus Želigowską ir Mokrzeckį, miesto burmistrą Bankowską, profesūrą, kapitulą ir kunigų seminarijos atstovus, o tarp jų Tautų Sąjungos kontrolės komisijos kariškį ispaną majorą Uzquiano.

Pirmasis kalbėjo rektorius. Pašlovino Pilsudskį kaip universiteto atkūrėją, o toliau svarstė tris politines aktualijas: Lenkijos sutartį su sovietais, pasitarimus su Lietuva ir Silezijos plebiscitą. Antrasis kalbėtojas prof. W. Zawadzki pristatė Silezijos problemą – plačiau sustojo ties vokietinimo metodais bei priemonėmis. Viskas tiko Vilniaus kraštui, tik vietoj „vokiečių“ reikėjo įdėti „lenkus“. Paskutinį žodį tarė vicerektorius B. Žongolavičius, buvęs Kauno kunigų seminarijos profesorius. Poetiškomis bei patetiškomis frazėmis kėlė į aukštumas Lenkiją, jos laimėjimus ir dažnai minėjo Pilsudskį bei Želigowską. Dalyviai, žinoma, jam daugiausia plojo, ypač minint vadų vardus. Plojo ir rektoriui, kai šis palietė Tautų Sąjungą ir darė jai priekaištus. Tautų Sąjungos atstovas Uzquiano nieko nesuprato lenkiškai, gal būtų išsižeidęs ir išėjęs iš salės.

Iškilmėms pasibaigus, ispanas priėjo prie vyskupo ir klausė, ar galėtų rytoj vakare užteiti. Vyskupas pažadėjo jo laukti. Pažino jį kaip

uolų kataliką, nes kas rytą 9 val. užeidavo katedron mišių ir komuni-
jos Šv. Kazimiero koplyčioje.

Kitą dieną atėjęs, pasisakė buvęs Varšuvoje ir kalbėjęs su nunciju-
mi arkiv. Ratti. Nuncijui vyskupas esąs skundžiamas vilniškių ende-
kų, skundžiamas ir Varšuvos valdžiai. Pas nuncijų tuo reikalu važinė-
jąs Aleksandras M. M. Meysztowiczius, ketinąs siekti Romos. Prašęs
ir Uzquianą padėti per jų (ispanų) ambasadą prie Vatikano pašalinti
Matulaitį iš Vilniaus.

Vyskupas nusišypsojo:

– Tai jis mano prietelis, nes dirba mano naudai. Aš gi nenorėjau ei-
ti Vilniun ir mielai išeisiu, tegu tik Šv. Tėvas taria žodį.

Vyskupas norėjo faktų, kuo ir kaip jų akimis jis esąs nusikaltęs.
Uzquiano čia pat pradėjo juos „kloti“: nenorįs lenko sufragano, re-
miąs baltgudžius, kad sudarytų baltgudžių klausimą, palaikąs kunigus
gudus Petrovskį ir Abaravičių, skriaudžiąs lenką Ašmenos dekaną G.

Matulaitis bandė aiškinti, bet, pasirodo, nereikėjo. Ispanas buvo
pakankamai informuotas ir iš antrosios pusės. Nauja jam buvo gal tik
tai, kad vyskupas norėjęs dviejų sufraganų – vieno lenkams, antro gu-
dams. Vyskupui jis pareiškė, kad tarp lenkų šovinistų aršiausi esą lie-
tuvų kilmės bajorai ir sulenkėję dvarininkai; Vilnius teksiąs Lietuvai,
o plebiscitas, kokio nori lenkai, nepraeisias.

PLEBISCITAS AŠTRINA KOVĄ

Plebiscitą buvo pasiūlusi 1920 m. spalio pabaigoje Tautų Sąjungos
taryba, susirinkusi Briuselyje. Reikalavo, kad lenkai išvestų iš užimtų
sričių savo kariuomenę ir ketino atsiųsti tarptautinės kariuomenės da-
linius plebiscito laisvei užtikrinti. Lenkai su tuo nesutiko: norėjo pra-
vesti plebiscitą savo kariuomenės globoje ir savomis administracijos
priemonėmis.

Tam jie ruošėsi. Sustiprino spaudimą prieš lietuvius bei gudus ku-
nigus, veikėjus, o kartu ir vyskupą. Kontrolės komisija sekė tą akciją

ir kartu stabdė lenkų pasiruošimą. Jos buvimas Vilniuje pasidarė lenkams rakštis, dėl to ieškojo progos ją iš čia išbaidyti.

Vieši pasisakymai prieš Tautų Sąjungą komisijos nebaidė. Tada buvo atvarytos moterys atakuoti komisijos narius. Šitai suerzino komisijos pirmininką pulkininką Chardigny ir viena proga jis pareiškė, kad jei bus plebiscitas, tai tamsios lenkų davatkos negalės balsuoti.

Kartą pulkininkas Chardigny su belgu Nase buvo pas vyskupą ir, kai grįžo į savo viešbutį, rado laukiančias moteris, kurios protestavo ir grasino dėl jo padaryto pareiškimo. Kovo 28-ąją jos, dalyvaujant universiteto studentėms, pakartoję puolimą geležinkelio stotyje ir apmėtė supuvusiais kiaušiniiais. Pulkininkas turėjo grįžti į vagoną persirengti. Tai buvo dešiniųjų – endekų – darbas, padiktuotas iš Varšuvos. Kairieji, valdžios žmonės, tarp jų ir universiteto rektorius skubėjo atsiprašyti pulkininką.

Tą dieną, kovo 28-ąją, užėjo pas vyskupą svetys ir prisistatė esąs grafas Saint de Moricz. Pradėjo kalbėti bloga lenkų kalba ir vyskupas pasiūlė kalbėti prancūziškai. Svetys kvietė Matulaitį į garbės komitetą Napoleonui paminėti Vilniuje. Vyskupui sutikus, teiravosi apie krašto padėtį. Matyt, Varšuvoje buvo įteigta, kad lietuviai esą bolševikai ar jiems labai palankūs. Vyskupas aiškino, kad Lietuva valstiečių kraštas – žmonės prisirišę prie savo žemės; negi jie norėtų bolševikų, kurie žemę atima? Kariuomenę sudaro taip pat valstiečių vaikai, ir jie atkakliai kovojo prieš bolševikus. Miesto darbininkų beveik nėra, nes nėra ryškesnės pramonės. Iš kur tad galėtų būti lietuviai bolševikai? Esą komunistų žydų, vadinamųjų bundistų, ir gal vienas kitas nežydas jaunuolis svajotojas.

Svetys toliau teiravosi, ar žmonės Vilniuje ir jo srityje nesipriešins ginklu lietuviams, jei Tautų Sąjunga lieptų Želigowskiui pasitraukti su savo kariuomene. Kaimiečiai tikrai nesipriešins, atsakė vyskupas, nes prieš lenkus kareivius nusistatę. Kaimiečiai geriau norėtų lietuvių. O kas eis prieš lietuvius Vilniuje? Žydai – ne, gudai – ne, rusai – ne. Gal atsirasti triukšmadarių, agitatorių, bet tai nepavojinga. Trečias dalykas, kurį kėlė svetys, tai federacija su Lenkija. Lietuviai jos nenori, aiškino vyskupas, o varu versti nedera.

VIETOJ PLEBISCITO DERYBOS BRIUSELYJE

Tautų Sąjungos taryba, pasiūliusi plebiscitą, laukė ketvertą mėnesių. Lenkų nusistatymas per tą laiką nepasikeitė. Tada kovo 3 d. (1921 m.) taryba pasiūlė spręsti lietuvių ir lenkų ginčą tiesioginėmis derybomis Briuselyje ir paskyrė derintoją – pirmininką belgą Hymansą. Lenkai ignoravo šį naują pasiūlymą, o lietuviai pradėjo ruošti deryboms.

Derybose svarbiausias klausimas atrodė bus dėl rytinių sienų. Lietuva atkūrė savo valstybę etnografinėse ribose, bet rytų pakraštys buvo stipriai nutautintas. Tai lietė Matulaičio vyskupijos teritoriją, dėl to Lietuvos įgaliotiniai, gyvenę Vilniuje – I. Jonynas ir M. Biržiška, – kreipėsi į jį. Vyskupui atrodė, kad Gardino ir Lydos sritys visiškai sugudėjusios ir nebeatgaivinos. Sujungtos su Vilniumi, jos tik gudins sostinę. Geriau, kad Lietuva pasitenkintų mažesniu plotu, bet vienaityšku su mažiausiu svetimųjų elementu. Gardino ir Lydos Lietuva ilgiau neišlaikytų, nes po kurio laiko gudai norės tas vietas atsiimti, o tada atplėš nuo Lietuvos ir daugiau vietų, kur dar kalbama mišriai.

Kovo 28-ąją vėl buvo užėjęs I. Jonynas. Vyskupas manė, gal ir gerai, kad lietuviai ligšiol reikalavę platesnių sričių. Buvę iš ko derėtis. Tą norėję ir gudai, kad mažiau jų sričių tektų lenkams. Dabar, ruošiantis Briuselio deryboms, verčiau turėti aiškų apsisprendimą. Gudams pripažinti, kas jų, ir palikti patiems apsispręsti, su kuo jiems geriau dėtis. O lietuviams geriau reikalauti tokių sienų, kurios pagrįstos, teisingos ir kurias galima tikėtis gauti.

Jonynas norėjo tikslesnių žinių, kur tokios sienos iš tikro turėtų eiti. Vyskupas jas nurodė bendrais bruožais, kur lietuvių gaivalo dar gana daug, o kiti, sugudėję, galima tikėtis greičiau atsigautų. Dėl detalesnių žinių patarė kreiptis į kan. Kuktą, seną vilnietį, kuris padės surasti kitų daugiau žinančių.

Vyskupas apgailestavo sužinojęs, kad išvyksta iš Vilniaus Tautų Sąjungos atstovai. Jų komisijos pirmininkas pulkininkas Chardigny atėjo su palydovu belgu Nase apie tai pranešti ir atsisveikinti. Vyskupas

pareiškė pulkininkui užuojautą dėl incidento geležinkelio stotyje. Pulkininkas kalbėjo gana atvirai: jie buvę su lenkais ligšiol labai kantrūs, bet ir kantrybė turinti ribas. Įsikursią Kaune, o čia atvažinėsią pagal reikalą. Jų padėtis vis dėlto esanti geresnė negu vyskupo: jie gali išvažiuoti, o vyskupas ne. Išsidavė žiną, kokių nemalonumų daro lenkai ir vyskupui. Dėkojo už palankumą, supratimą, patarimus visos komisijos vardu, o iš tų visų daugiausia lankėsi šiedu, anglas majoras Keenanas, japonas pulkininkas Tsu-Tsui ir ispanas Uzquiano.

Pasirodo, visi diplomatai, kurie ilgiau būdavo ar sustodavo Vilniuje, pasak kun. Kriščiukaičio, lankydavęsi pas Matulaitį. Kas juos traukė? Paaiškinęs kartą latvių atstovas, berods, Uozelinis. Diplomatai, esą, žiūri tik bėgamųjų reikalų ir nepastebi bendrųjų. O vysk. Matulaitis sugebąs įvertinti tiek bendrą padėtį, tiek atskirus faktus. Iš to diplomatams daug kas paaiškėja.

Kontrolės komisija išvyko traukiniu į Kauną balandžio 1 d. Kitu traukiniu tą patį vakarą grįžo iš Varšuvos generolas Želigowskis. Jį pasitiko organizuota minia, šūkaudama prieš Tautų Sąjungą.

GENEROLAS ŽELIGOWSKIS PRAŠO TARPININKAUTI

Kokias instrukcijas Želigowskis parsivežė iš Varšuvos, nebuvo aišku. Tik kitą dieną, balandžio 2, jis atvyko pas vyskupą ir ne vienas, o su savo adjutantu Prystoru – politiniu patarėju. Kieta Kauno laikysetena, matyt, sprogdino „Vidurinės Lietuvos“ strategiją. Kaunas nesiskaitė su tos „Lietuvos“ ponais ir derybas vedė tiesiai su Varšuva, tarpininkaujant Tautų Sąjungai.

Svečiai be didelių įžangų paprašė vyskupą tarpininkauti tarp jų ir Kauno. Vyskupas abejojo, ar lietuviai norės, kai reikalai tvarkomi su Varšuva. Prystoras pareiškė, kad jie irgi gali tartis. Vyskupas sutiko, kad reikia tartis, nes teks drauge gyventi.

Pasirodo, tarpininkauti jį buvo prašęs jau buvęs pirmininkas Abramowiczius. Tada vyskupas kalbėjęs su Jonynu ir Biržiška, ir šie pripažinę,

kad, be oficialių derybų, naudinga tartis privačiai. Buvę pakviesti iš Kauno socialdemokratų ir liaudininkų atstovai. Dabar, galvoju vyskupas, išpultų kam nors iš čia važiuoti į Kauną anuos revizituoti. Gal į tas kalbas būtų galima įtraukti ir krikščionis demokratų. Bet, pabrėžė vyskupas, pirmiausia reikia nustatyti ginčijamas sienas, ir kreipėsi į „Vidurinės Lietuvos“ atstovus pusiau juokaudamas:

– Atiduokite Gardiną ir Lydą lenkams, o kas į šiaurę, tegu lieka Lietuvai.

– Ne, taip dalyti negalima, – atšovė svečiai. – Reikia, kad būtų Didžioji Lietuva, kad būtų atstatyta istorinė Lietuva. Visa nelaimė, kad kauniškiai nori tik etnografinės Lietuvos.

Vyskupas aiškino, kad dabar nebegalima vadovautis tik istorija. Tautų reikalai reikia spręsti kitais pagrindais. Istorinė Lietuva vargiai visus patenkintų.

– Negalima, kad mažumos būtų stelbiamos didžiųjų, neatsiklausus gyventojų, – pareiškė svečiai.

Iš to paaiškėjo, kad gyventojų atsiklausimas – plebiscitas vis dar „nepalaidotas“ jų planuose, nežiūrint, kad Tautų Sąjunga padarė kitokį sprendimą.

Vyskupas pritarė, kad mažumų teises reikia apsaugoti ir į žmonių norus atsižvelgti. Bet mūsų šalyse gyvenimas nenormalus – priespauda, slėgimas, persekiojimai – viskas supainiota, o žmonės nesusipratę, nutautėję. Sunku bus dabar visus patenkinti.

Vyskupas atsisveikino su svečiais nuoširdžiai, žadėdamas taikinti ir padėti. Galvojo, kad, be derybų Briuselyje, kurioms ruošiamasi, reikia ruošti dirvą ir bendram kaimynų sugyvenimui.

*

Matulaičio budrumas saugoti teisingą poziciją kliudė lenkų tikslams. Pradžioje jie bandė jį ignoruoti, nustumti į šalį – nesisekė. Toliau siekė panaudoti jo autoritetą ir galią – nesidavė. Jo įtaka diplomatams juos erzino, o ryšiai su Lietuvos įgaliotiniais kėlė įtarimą. O Matulaičio

politika, pasak Kriščiukaičio, buvusi ši. Jis dažnai kartodavęs: „Aš žinau tik vieną politiką, tai politika katalikų Bažnyčios, tai politika Viešpaties Jėzaus.“ Į tuos jo žodžius kartą atšovęs endekų kunigas Liutosławskis: „Didžiausia politika – tai neturėti jokios politikos.“

Gal tai ir buvo didžiausia politika, kurios nepajėgė suvokti ne tik lenkų politikai, bet ir daugelis kunigų, ypač tokie kaip Liutosławskis. Tai taikos, derinio, visų meilės, išminties – ne godumo, ne aklos aistros ir neapykantos politika.

Po Żeligowskio ir Prystoro vizito, balandžio 3 d., vyskupas rašė P. Būčiui į Čikagą: „Duonelės, dėkui Dievui, dar niekad nepritrūko. Blogiau tai sąlygos, kuriose tenka gyventi, ir atmosfera... Laukiame taikos.“

Nesusipratimai, prievertos aktai

Prieš Velykas (1921 m.) pasiekė žinia, kad nuncijus Ratti grįžta į savo kraštą. Esąs skiriamas ganytoju į Milaną. Pastoralas ir kardinolo skrybėlė būsianti įteikta gruodžio mėnesį vykstančioje kardinolų konsistorijoje. Ligi to laiko atrodė bus dar Varšuvoje.

Gegužės 19-ąją gauna telegramą, kad kardinolų konsistorija atkeliamą į birželio 13-ąją ir kad tuoj grįžtų į Romą. Skubiai sutvarko nunciatūros reikalus ir, lydimas kard. Kakowskio, birželio 4-ąją tyliai apleidžia Varšuvą. Nei valdžia, nei visuomenė išvykstančiam neparodė jokio dėmesio nei dėkingumo. Priežastis – Silezijos plebiscitas.

PANAŠI PADĖTIS KAIP MATULAIČIO

Plebiscito reikalus Silezijoje tvarkė sąjungininkų skirtoji kontrolės komisija, bet nepajėgė nuraminti įsisiūbavusių lenkų ir vokiečių. Neįstengė ir Breslau (lenk. Wrocław) kardinolas Bertramas sudrausti kunigų, kad nesikištų į tarpusavio politines kovas. Kilo mintis prašyti popiežių Benediktą XV, kad skirtų apaštališkąjį komisarą, ir buvo paskirtas arkivyskupas Ratti. Jo misija buvo bažnytinė, liečianti kunigų ir tikinčiųjų poziciją plebiscito paruošoje. Roma jam patarė tartis su kardinolu Bertramu.

Birželio 10-ąją (1920 m.) arkiv. Ratti atvyko į plebiscito komisijos būstinę Opolėje (vok. Oppeln), įteikė savo kredencialus ir išsiaiškino kompetencijos ribas. Sekmadienį, birželio 13-ąją, pamaldų metu pranešė tikintiesiems abiem kalbomis apie savo misiją. Popiežius norįs, kad plebiscitas būtų teisingas ir laisvas nuo bet kurių pašalinių įtakų. Prašė tikinčiuosius ir kunigus, kad padėtų jam tinkamai įvykdyti popiežiaus pavestą uždavinį. Po to lankė plebiscito sritis.

Vokiečiai iš karto sutiko jį nepalankiai kaip Lenkijos nuncijų. Lenkai puolėsi jį panaudoti, kad šventintų jų vėliavas, išskeldintų iš parapijų nepalankius kunigus. Arkiv. Ratti atsiskakė, nes tai nepriklausė jo misijai. Jau tas nepatiko, o kai pastebėjo, kad jis lankosi pas kard. Bertramą ir su juo tariasi, pradėjo įtarinėti, kad veda vokiečiams palankią politiką.

Išbuvęs gerą mėnesį Silezijoje, Ratti liepos 12-ąją grįžo į Varšuvą, kuri buvo supama bolševikų. Čia jam dar tebesant, rugpjūčio 18-ąją lenkai Silezijoje suruošė kruviną sukilimą, į kurį įsivėlė ir nemaža kunigų. Vokiečiai ėmė šaukti, kad Šv. Sostas jau perleidžias Sileziją lenkams ir dėl to kaltino arkiv. Ratti. Kard. Bertramas susirūpino, kaip apsaugoti Šv. Sosto ir jo atstovo vardą. Gavęs Romos pritarimą, paskelbė ganytojišką laišką, kuriuo uždraudė kunigams bet kokią politinę akciją ir, kas to nesilaikys, automatiškai (*ipso facto*) bus suspenduotas nuo pareigų.

Kilo dėl to baisi lenkų audra tiek Silezijoje, tiek Lenkijoje. Visa kaltė dėl kard. Bertramo rašto buvo verčiama arkiv. Ratti. Abu vardai, Bertramo ir Ratti, buvo piktai linksniuojami ir komentuojami spaudoje. Trys Lenkijos vyskupai ir du kardinolai rašė net Šv. Tėvui, kad kard. Bertramo raštas esąs neteisingas. Šią akciją stebėdamas, italų atstovas Varšuvoje F. Tommassini pavadino „liguistu lenkišku patriotizmu“ (Pijus XI, p. 56).

Audra tolydžio aprimo, bet lapkričio 30-ąją lenkų seime buvo balsuojami trys pasiūlymai: 1) kad valdžia prašytų Apaštalu Sostą išskirti Aukštutinę Sileziją iš Breslau arkivyskupo žinios, 2) kad Apaštalu

Sostas atšauktų kard. Bertramo raštą ir 3) kad būtų atšauktas lenkų atstovas prie Vatikano, išsiųstas Ratti iš Varšuvos ir nutraukti santykiai su Vatikanu. Pirmieji du pasiūlymai buvo priimti vienbalsiai, trečiasis atiduotas komisijai. Komisijai užpylė šalto vandens užsienio reikalų ministras Sapieha ir tas reikalas seime nesurinko balsų daugumos.

Seimo elgesys buvo įžeidžiantis. Arkiv. Ratti gruodžio 2 d. išvyko į Romą ir ilgiau negrižo. Grįžęs į Varšuvą, netrukus buvo nominuotas Milano arkivyskupu. Išvykdamas iš Lenkijos, jau turėjo pakankamą vaizdą, kokioje padėtyje yra Vilniaus vyskupas. Buvo gera, pasak A. Novelli, ir pačiam būsimam popiežiui pereiti tokį išmėginimą („The Life of Pius XI“, 1925, p. 139).

BYLA DĖL ŠV. KAZIMIERO ĮŽEIDIMO

Išvykus nuncijui, Vilniuje prasidėjo byla prieš „Straž Litwy“ redaktorių M. Biržišką. Teismas vyko už uždary durų – leista dalyvauti tik valdžios žmonėms ir advokatams. Pastarųjų sulėkė iš viso Vilniaus ir net iš Lenkijos. Tarp valdžios žmonių buvo ir „pirmininkas“ generolas Mokrzeckis.

Biržišką kaltino Vilniaus apygardos prokuroro padėjėjas A. Jodziewiczzius. Po to iškviėtė du ekspertus: kun. prof. Lubėną ir prel. Wołodzką. Ekspertai dėstė, kad esą trys piktžodžiavimo laipsniai: eretiškasis, pašiepiamasis ir įžeidžiamasis. Pastarasis esą aukščiausio laipsnio piktžodžiavimas ir, pagal jų išmonę, straipsnis, paskelbtas „Straž Litwy“, esą to pobūdžio.

Žodį perėmė advokatas Vrublevskis. Kalbėjo ilgai. Vartė atsineštus didžiųjų teologų – Tomo Akviniečio, Lehmkulio, Noldino – ir kitų raštus. Nei vienas iš tų teologų, pasirodo, nekalba apie laipsnius, o tik apie piktžodžiavimo rūšis. Ekspertai esą per menki teologai, dėl to jų išvada, kad straipsnis priklauso aukščiausio laipsnio piktžodžiavimui, neturi vertės. Byla esanti politinė ir šališka, nes panašus straipsnis buvęs paskelbtas „Rzeczpospolitoje“; šv. Petro lūpomis buvusi gi-

nama vienos politinės partijos kryptis, ir redaktoriui nebuvo iškelta byla už piktžodžiavimą. Lenkų prokuratūra turinti du mastus: vieną – lietuviams, kitą – lenkams.

Grįždamas prie ekspertų, Vrublevskis priminė pamokslininką, kuris katedroje šv. Kazimiero dieną skelbęs, kad šventasis, pasirodęs prie Polocko, išgelbėjo *lenkų* kariuomenę. Tas kunigas (o tai buvo Lubėnas) arba nekalba brevijoriaus, kur parašyta, kad šv. Kazimieras pasirodęs *lietuviams*, įkvėpęs drąsos ir padėjęs laimėti kovą, arba jis sąmoningai nori klaidinti tikinčiuosius.

Paskutinį žodį tarė M. Biržiška. Niekad nekovojęs prieš religiją. Jam, kovotojui dėl lietuviybės ir istorikui, itin rūpi šv. Kazimiero asmuo ir garbė, dėl to iškeltoji byla ir kaltinimas esą skaudūs. Po jo žodžio teismas, trumpai pasitaręs, paskelbė, kad kaltinamasis išteisintas. Vrublevskį sveikino advokatai ir savo ranką ištiesė pats generolas Mokrzeckis.

Bylos laimėjimu džiaugėsi ir vysk. Matulaitis. Nuo to laiko jo santykiai su advokatu Vrublevskiu tolydžio šiltėjo. Advokatas dažnai užeidavo pas vyskupą, ir lenkai piktinosi, kad vyskupas leidžiasi į bendrystę su bedieviu. Vyskupas vėliau išrūpino šiam garbingam teisės gynėjui popiežiaus medalį, o „bedievis“ savo laiku susitvarkė su Bažnyčia.

VAIKAI KENČIA DĖL SAVO KILMĖS

Liepos pradžioje, jausdamas didelį nuovargį, vyskupas išvyko trumpą atostogų į vyskupijos ūkį Trinapolyje. Pasiėmė ir kun. Kriščiukaičių. Apspito jį pirmą dieną vaikai, nes žinojo, kad jis kiekvieną paglostys, pažiūrės į akeles, ištrauks iš kišenės saldainį ir gal kitoje kišenėje paieškos kokio paveiksluko. Rūpėjo jam susitikti kun. N. Raštutį, visada užsiėmusį, ir patirti, kaip klostosi visi reikalai. Raštutis buvo dėkingas vyskupui už surastą talkininkę seselę Kudirkaitę, kurios brolių kun. Feliksą Matulaitis buvo pasiuntęs į Čikagą ir ten jis ėjo dvi gubas pareigas – klebono ir marijono vyresniojo. Susirašinėjo su juo ir

galvojo, ką gi parašys apie jo seserį? Susitiko ir ją, išklausinėjo ir nusi-
stebėjo. Apsukri, darbšti, vaikų mylima, geros nuotaikos ir, svarbiau-
sia, žydinčios sveikatos.

Viską apžiūrėjęs, su visais susitikęs, vyskupas toliau nebesimaišė į
prieglaudos reikalus. Daugiausia ilsėjosi arba vaikščiojo lydimas kun.
Jono. Nesant kitų reikalų nei lankytojų, jiedu galėjo daugiau išsikalbė-
ti. Nuo to laiko Kriščiukaitis pajuto, kad vyskupas jam pasidarė ypač
artimas ir savas („Draugas“, 1967, Nr. 31). Pailsėjęs ir atsigavęs, išsi-
ruošė lankyti parapijų, o kun. Jonui liepė grįžti į Vilnių, priiminėti ko-
respondenciją, pasekti spaudą ir, kiek laikas leis, toliau rinkti lituanis-
tines knygas Marijampolės vienuolyno knygynui.

Rudeniop grįžo iš vizitacijos gerokai pavargęs, bet nevažiavo atsi-
pūsti į Trinapolį. Sėdo prie darbų. Dalį reikalų, kaip pinigų ir mišių
aukų tvarkymą, tarnų priežiūrą, pavedė kun. Jonui. Kitus dalykus –
namų apdraudą, jų taisymą, mokesčius – jau iš anksčiau buvo pave-
dęs kurijos notarui kun. Jurgiui Januševičiui, kauniškio prelato labda-
rio broliui.

Grįžusį vyskupą gerokai sujūdino žinia, kad, jam vizituojuant pa-
rapijas, rugpjūčio 1 d. lenkų policija krėtė didžiąją lietuvių prieglaudą
Subačiaus gatvėje, areštavo vedėją B. Valiušį, 4 tarnautojus ir 8 mo-
kinius, o rugpjūčio 24 d. pareikalavo, kad per dvi dienas prieglauda
išsikeltų kitur. Kraustytis nebuvo kur – taip ir laukė. Grįžus vysku-
pui, atėjo lietuvių labdarybės draugijos Vilniaus skyriaus pirminin-
kas kun. P. Bieliauskas tartis, ką daryt. Jau ne pirmą sykį lenkai tai
vieną, tai kitą iš 10 lietuvių prieglaudų ir bendrabučių Vilniuje buvo
nusiaubę kratomis ir areštais, bet ir vėl palikdavo ramybėje. Ši prie-
glauda turėjo 250 vaikų ir 30 tarnautojų, negi juos visus išmestų į gat-
vę? Vyskupas patarė laukti, gal valdžia apsiramins – nenorės skanda-
lo, kai Briuselyje vyksta derybos su lietuviais...

Ir štai skandalas po skandalo. Rugsėjo 20 d. miesto valdyba rekvi-
zuoja Lietuvių draugijos vedamą moksleivių bendrabutį su dviem na-
mais (LE, XXX, p. 163). Spalio 1 d. policija, padedama karių, išmeta į

gatvę lietuvių Vytauto Didžiojo gimnaziją, veikusią prie Lukiškių aikštės; tai darydami, moksleivius ir mergaites sumuša, kai kuriuos net sužaloja durtuvais. Visa tai aprašė lietuvių dienraštis „Vilnius“, redaguojamas M. Biržiškos, ir tas numeris (223) tuoj buvo konfiskuotas, o pats laikraštis netrukus uždarytas (LE, III, p. 25; XXXIV, p. 249). Spalio 5-ąją policija prievarta išmetė į gatvę 250 lietuvių didžiosios prieglaudos vaikų, tarp jų 4–7 metų amžiaus našlaičius, 30 tarnautojų ir visus baldus (LE, XXXIV, p. 136).

Buvo sunku suprasti, ko lenkai siekia tokiais teroro veiksmais, ar paveikti Kauną, kad būtų sukalbamesnis Briuselio derybose, ar pasirošti kokiems naujiems žygiams pačiame Vilniuje. Vyskupas buvo bejėgis ką nors daryti ir, jeigu bandė, padėties nepakeitė.

NESUSIPRATIMAS SU UNIVERSITETU

Spalio 11 dieną universitetas pradėjo naujus mokslo metus iškilmingu aktu, į kurį vyskupas nebuvo kviestas ir, atrodo, sąmoningai. Rektorius M. Siedleckis darė praėjusių mokslo metų apyskaitą ir jam užkliuvo bažnytinė valdžia dėl Teologijos fakulteto. Kunigai, studijuoję teologiją lietuvių valdymo metais, girdi buvę vyskupo išsiųsti į vyskupijos pakraščius, dėl to negalėję baigti studijų. Visi bandymai rasti supratimą tarp universiteto ir vietos vyskupo nuėję niekais. Nepasisėkę suderinti ir dėstomų dalykų universitete su pamokomis dvasinėje seminarijoje. Tai esą kenkia teologijos mokslo eigai ir dvasininkų išmokslinimui, be to, paaštrina tautinius priešingumus. Esąs ir nuostolis valdžiai, nes ši apmokanti tas pačias pamokas seminarijoje, kurias specialistai dėstą universitete.

Patyręs iš spaudos, kas buvo sakyta, vyskupas paprašė naują rektorių atsiųsti pranešimo nuorašą ir pateikti faktus, kuriais remiantis buvo skelbiamas vyskupo nepalankumas. Naujasis rektorius W. Staniewiczzius atsiuntė prašomą nuorašą, o paaiškinimus esą galėtų duoti pats to pranešimo autorius, kuris dabar išvykęs profesoriauti Krokuvon.

Matulaitis nauju raštu priminė, kad pranešimas darytas ne Siedleckio asmeniniu vardu, o kaip universiteto rektoriaus, dėl to turįs teisės reikalauti davinių iš universiteto. Prašo atsakyti: 1) kur ir kaip buvęs bažnytinės valdžios nepalankumas, 2) kokie studentai ir kada buvę iškelti į vyskupijos pakraščius, 3) kas, kada ir kokias darė pastangas rasti supratimą, 4) kas ir kada bandė derinti dėstomus dalykus universitete su pamokomis seminarijoje ir kokiū būdu, 5) kur pastebimas dėl to paaštrėjimas tautinių santykių?

Rektorius vėl atsakė, kad minėtas pranešimas buvęs parengtas ne universiteto, o rektoriaus asmenišku vardu, o dėl kunigų, tai 1919–1920 mokslo metais buvę iškelti į tolimas parapijas du – Giedrys ir Drabbas, o kun. Želmo į netolimą Naująją Vilnią. Pamokas gi suderinti seminarijoje ir fakultete bandęs fakulteto dekanas Žongolavičius, bet jokių vaisių nedavė, kaip esą vyskupui gerai žinoma.

Vyskupas atsakė rektoriui. Dėl trijų kunigų, tai Želmo pats išvykęs į Naująją Vilnią, bėgdamas nuo bolševikų ir įstojęs į lenkų kariuomenę kapelionu; kun. Giedrį pasiuntęs į Giedraičius rugsėjo 27 d., kada universitetas neveikė ir nebuvo žinoma, kada pradės veikti; kun. Drabbas buvęs paskirtas į parapiją, jam pačiam pakartotinai prašant, ir išvykęs ne 1919–1920 mokslo metų pabaigoje, o 1921 m. balandžio mėnesį. Dėl Žongolavičiaus pastangų, tai jos buvusios ne kaip suderinti seminarijos ir fakulteto pamokas, o kaip seminariją paversti fakultetu. Su tuo vyskupas negalėjęs sutikti, nes seminarija turi 7 metų kursą ir atskirą mokomąjį personalą bei vadovybę; fakultetas negali atstoti seminarijos, o vyskupas negali to daryti be Šv. Sosto pritarimo. Vyskupas siūlęs palikti fakultetą aukštosioms teologinėms studijoms ir laipsniams gauti.

Po šių susirašinėjimų laiške P. Būčiui lapkričio 13 d. rašo: „Aš čia dėl savo Teologijos fakulteto turiu nemalonių ginčų su universitetu. Raštų kopijas atsiųsiu Tau; pamatysi, kaip einasi. Nežinia kas padarius su fakultetu. Dėl jo savo seminarijos aš jokiū būdu nenoriu keisti ir negaliu; be Romos sutikimo nei nedrįsčiau tai daryti. O kaip da-

bar – toks fakultetas neturi prasmės... Atsiėsiu sąlygas, kurias mums Apaštalu Sostas iškėlė, tas pačias sąlygas, girdėjau, ir kitiems lenkų fakultetams iškėlęs.“

Baigdamas reikalą, Matulaitis dar paprašė buvusį Teologijos fakulteto dekaną, dabar universiteto vicerektorių Žongolavičių pasiaiškinti, kokius davinius davęs rektoriui apie Teologijos fakultetą. Šis atsakė nedavęs nei rektoriui, nei fakulteto tarybai jokio raporto apie 1919–1920 nei 1920–1921 mokslo metus. Tada vyskupas vėl paklausė, jei nebuvo duota apyskaita, tai ar dekanas bei taryba reagavo ar rengiasi reaguoti į minėtą (netikslią) apyskaitą? Jei nebuvo ir nebus reaguota, vyskupas turėsiąs prileisti, kad Teologijos fakultetas solidarizuoja su paskelbta apyskaita, įžeidžiančia vyskupą, ir ją aprobuoja.

Šį sykį atsakė vyskupui visa fakulteto taryba. Girdi, universiteto regula ir akademiniai papročiai nenumato mokomajam personalui būdų ir kelių daryti pataisas ar reaguoti dėl rektoriaus sprendimų ir apyskaitinės nuomonės. Bet taryba sutinkanti reaguoti dėl faktų nušvietimo tuo būdu, kokį vyskupas parinksiąs.

Visą šį susirašinėjimą Matulaitis išsiuntinėjo visiems Lenkijos vyskupams, paskui išvertė į prancūzų kalbą ir kartu su originalu pasiuntė į Vatikaną kardinolui Gasparri. Buvo išleistas ir atskiras leidinys: „Korespondencja pomiędzy Kurją Biskupią Wileńską a Uniwersyte-tem Stefana Batorego“, Wilno, 1921.

BRIUSELIO DERYBOS NUTRŪKO...

Lietuvių ir lenkų derybos Briuselyje, prasidėjusios balandžio 21 d., įstrigo dėl sunkiai suderinamų istorinės ir etnografinės Lietuvos planų. Lenkai buvo pripažinę Lietuvos suverenumą jau Suvalkų sutartyje, ir lietuviai šią sutartį laikė išeities punktu derybose, tačiau darė nuolaidų dėl gudiškųjų sričių. Lenkai norėjo primesti Lietuvai gudiškąsias sritis ir surišti ją federacijos saitais su savimi. Abiejų šalių deryntojas Hymansas gegužės 20 d. pasiūlė kompromisinį projektą: abi

valstybės suverenios, bet glaudžiai bendradarbiauja užsienio politikoje, apsigynime ir ūkiniuose reikaluose. Lietuva pagal projektą tvarkosi Šveicarijos federatyviniu pavyzdžiu su dviem autonomiškais kantonais – Vilniaus ir Kauno, sostine Vilniuje ir dviem valstybinėmis kalbomis – lietuvių ir lenkų. Projektas buvo priimtas abiejų pusių kaip diskusijų bazė, bet nei vieni, nei antri su juo nesutiko.

Hymansas rugsėjo 3 d. pateikė antrą projektą: atsisakė siūlytos Lietuvai federatyvinės sistemos, tačiau Vilniaus sričiai siūlė autonominio kantono teises; visos kitos sąlygos dėl bendradarbiavimo su Lenkija buvo paliktos tos pačios. Lenkams buvo nepriimtinas ir šis projektas, nes jie nenorėjo pripažinti Lietuvos suvereniteto Vilniaus krašte. Nesutiko ir lietuviai, nes kaip pirmas, taip ir šis projektas Lietuvą statė Lenkijos vasalo padėtin. Lietuva jo atsisakė gruodžio mėnesį. Lenkams taip pat atsisakius, visa Vilniaus byla vėl grįžo į Tautų Sąjungos tarybą.

Tuo tarpu lenkai ėmėsi vienašališkų žygių. Varšuvos seimas rugsėjo 16 d. priėmė vyriausybės siūlymą prarasti rinkimus Vilniaus krašte ir leisti vietiniam seimui nuspręsti tos srities likimą. Remdamasis Varšuvos nutarimu, generolas Želigowskis rugsėjo 20 d. paskelbė, kad rinkimai į Vilniaus seimą įvyks 1922 m. sausio 8 d. Rinkimams paruošti bei prarasti generolas Želigowskis lapkričio 21 d. paskyrė naują „Vidurinės Lietuvos“ pirmininką panevėžietį, Pajuostės dvaro savininką A. Meyszowiczį, kurį Matulaitis buvo pavadinęs savo prieteliu dėl jo pastangų pašalinti vyskupą iš Vilniaus. Lietuvių komitetas gruodžio 27-ąją pranešė visuomenei ir lenkų valdžiai, kad rinkimuose lietuviai nedalyvaus; tą patį padarė gudų ir žydų komitetai.

Rinkimai į Vilniaus seimą buvo prarasti paskelbtąją dieną ir juose dalyvavo vieni lenkai, o ir šių balsavo tik 18 proc. Rinkimus stebėjo Tautų Sąjungos kontrolės komisija ir jos pirmininkas pulkininkas Chardigny sausio 20 d. pasiuntė Tautų Sąjungai tokį raportą: „Turint galvoj, kad lietuviai, žydai ir didelė dauguma baltgudžių oficialiai susilaikė nuo dalyvavimo rinkimuose ir kad rinkimai buvo įvykdyti esant

karinės okupacijos režimui, kur lenkų elementas galėjo naudotis visu valdžios aparato spaudimu, neatrodo, kad galima būtų laikyti dabartinį Vilniaus seimą tikru ir nuoširdžiu konsultuojamos teritorijos gyventojų valios išreiškimu“ (LE, XXXIV, p. 146). Dėl seimo rinkimų pareiškė savo griežtą protestą Tautų Sąjungai ir Lietuvos vyriausybei.

Seimas tačiau pradėjo savo darbą, nežinodamas, ką iš tikrųjų turi daryti. Buvo netikrumo, gal ir baimės, kad lietuviai ir baltgudžiai kels triukšmą ir sudarys nepatogumų prieš užsienį. Seimo narius ramino naujasis pirmininkas Meysztowiczius: esą reikia tik geros lazdos ir jie, atseit lietuviai ir gudai, nusiraminsią.

POLICIJOS IR MEYSZTOWICZIAUS VIZITAS

Buvo vėlyvas sausio 23 d. (1922 m.) vakaras. Į vyskupo rūmus pasibeldė policija ir Andrius Meciūnas įleido 7 vyrus – uniformuotus ir be uniformų, atseit viešosios ir slaptosios policijos atstovus. Šie liepė juos vesti į jo kambarį. Tarnas atsakė neturįs teisės vedžioti po kambarius be vyskupo sutikimo. Tada liepė juos vesti pas vyskupą ir nustebo radę jį sergantį. Paprašė leidimo daryti kratą pas Meciūną, ir vyskupas, galvodamas, kad čia koks nesusipratimas, leido. Iškrėtę kambarį ir nieko neradę, vis dėlto jį areštavo ir nugabeno į kalėjimą (AJM, p. 145). Čia jau sėdėjo areštuoti lietuvių komiteto nariai: Mykolas ir Viktoras Biržiškos, kan. J. Kukta, P. Mičiulis, T. Šulcas, P. Augustaitis, J. Siemaška, A. Randamonis ir kiti – iš viso 19 lietuvių. Tomis sausio 20–23 dienomis, pasirodo, buvo areštuoti bei įkalinti ir 13 baltgudžių veikėjų.

Iš lietuvių tardė tik tris – kan. Kukta, M. Biržišką ir A. Randamonį. Paaiškėjo, kuo jie kaltinami: ruošę sukilimą prieš lenkus, telkę ginklus ir sprogstamąją medžiagą, planavę kasti slaptą tunelį po Vilniaus seimo rūmais. Už tai būsianti keliami byla ir taikomas griežčiausias baudžiamojo statuto straipsnis.

Žinia apie areštus greit pasiekė Kauną ir Lietuvos užsienio reikalų ministras V. Jurgutis apie tai pranešė telegrama Tautų Sąjungai. Ši

kreipėsi į Varšuvą ir reikalavo paleisti suimtuosius. Padėtis pasidarė nemaloni „geros lazdos“ iniciatoriui Meysztowiczui.

Vieną vakarą, rašo kun. Kriščiukaitis, atėjo nepažįstamas ponas ir pasiprašė pasimatyti su vyskupu. Buvo atsakyta, kad vyskupas serga ir nieko nepriima. Tada nepažįstamasis pasisakė esąs ministras pirmininkas Meysztowiczius ir turįs labai svarbų reikalą. Buvo paklaustas vyskupas, ar sutinka priimti svečią. Šis priėmė ir atsiprašė, kad negalįs priimti kitaip, kaip tik lovoje.

„Pasikalbėjimas, – rašo Kriščiukaitis, – buvo ilgokas, apie 40 minučių. Išeidamas Meysztowiczius mano nustebimui prakalbėjo į mane lietuviškai. Žinoma, tuojau nusiskubinau pas vyskupą sužinoti tą svarbų reikalą. Vyskupas juokiasi, Meysztowiczius esąs menkas aktorius, neturįs visai to meno gabumų... Pasisakė esąs labai nelaimingas; didžiausią jam skausmą sudarą suimti lietuviai ir baltgudžiai. Juos suimti jis buvęs priverstas, nes jam buvo pateikta neginčijami įrodymai jų nusikaltimų; dabar jų nusikaltimai dar labiau paaiškėję; turi juos atiduoti teismui ir nėra jokios abejonės, teismas juos visus nuteis mirti. Čia ir esanti jo nelaimė, jo skausmas: tiek žmonių skirti mirtin, tiek šeimų daryti nelaimingomis. Čia išgelbėti ir jį, ir suimtuosius gali tik vyskupas. Kokiu būdu? Tegul tik, esą, vyskupas visus suimtuosius paima savo atsakomybėn, jis jų neduosiąs teisman, o paleisiąs laisvus. Vyskupas prašęs paaiškinimų. Ilgokai pasikalbėjus, paaiškėjo, kad visi suimtieji turi išsižadėti bet kokio politiško ir visuomeniško darbo, nei žodžiu, nei raštu be savo tiesioginių pareigų į jokių reikalus nesikišti; vyskupas turi juos prižiūrėti ir už jų elgesį atsako.“

Vyskupas, išklauses tos visos Meysztowicziaus kalbos, pagaliau pareiškęs, kad toks dalykas jam nepriimtinas. Jokiū būdu negalįs imti už juos visus atsakomybės, nes daugumo jų nepažįsta, nežino net kas jie, neturįs jokių priemonių juos prižiūrėti ir taip toliau.

„Meycztowiczius bando vyskupą įtikinėti, kad dėl tokio svarbaus dalyko, kaip kad išgelbėjimas nuo mirties tiek žmonių, vertėtų pabandyti, vertėtų net rizikuoti. Tačiau vyskupas tvirtai laikosi savo nusi-

statymo... (ir) suabejoja dėl suimtųjų kaltės, netiki mirties bausmėmis. Čia Meysztowiczius nutraukia pasikalbėjimą, apgailestauja, kad vyskupas atsisako jį ir suimtuosius gelbėti, atsisveikina“ („Draugas“, 1976, Nr. 33).

VYSKUPO TARNAS TARP 33 IŠTREMŲJŲ

„Mudu su vyskupu, – rašo toliau Kriščiukaitis, – dar ilgai kalbamės, ką gali reikšti tokia komedija... Vyskupo nuomonė buvo tokia: Meysztowicziumi lietuvius ir gudus suimti buvo nesunku, bet kas su jais daryti toliau? Jokių rimtų kaltės įrodymų, aišku, neturi; laikyti juos ilgai be teismo negalima; atiduoti juos teisman – išeis aikštėn visas dalyko nerimtumas, bus tik sustiprinimas lietuvių ir gudų darbo. Paleisti suimtuosius be teismo ir be jokios bausmės – bus juokinga. Patekęs tokion keblion padėtin, Meysztowiczius ieško kokios nors išei­ties“ (ten pat).

Kun. Kriščiukaitis tęsia istoriją toliau. „Pačiame vidurnaktyje iš miego mane prikėlė Andriaus sesers šauksmas: ‘Mano broliuką išveža!’ Pasirodė, du policininkai atvedė Andrių į jo kambarį paimti šiltesnių rūbų, baltinių ir kt. Kur veža, Andrius nežino, ir abu policininkai pasisako nieko nežiną. Atsisveikinti vyskupą Andriui leidžia, bet ir policininkai eina drauge į vyskupo miegamąjį. Kad galėtų išvežti į sve­timą valstybę, mums nei į galvą neatėjo; tad Andriui duota tik lenkų pinigų. Tik rytojaus dieną sužinojome, kad visi 33 išsiųsti per demar­kacijos liniją į Lietuvą“ (ten pat, Nr. 34).

Visa ta operacija atlikta vasario 5 dieną (1922 m.). Iš 33 (tarp jų bu­vo gudų veikėjų) Andrius Meciūnas buvo vienintelis jaunuolis, mokse­leivis, lietuviškosios Rodūnios bernelis, ir jo vienintelis nusikaltimas buvo tas, kad jis ištikimai tarnavo lietuviui ganytojui. Norėta, matyt, įgelti vyskupui, gal mesti ir šešėlį, žiūrėkit, kokį nepatikimą tarną jis laikė, kad reikėjo su kitais „nusikaltėliais“ išstremti. Kai jau buvo iš­stremtas, prisiminta, jog „Gazeta Warszawska“ buvo rašiusi: Vilniaus

vyskupas laikąs pas save baisy *litvomaną*. Buvęs, pasirodo, ir šnipų klausinėjamas, ar vyskupas juo pasitikįs, kokia kalba vyskupas su juo kalbąs ir t. t.

Meysztowicziaus lazda pasirodė turinti du galus. Dėl tų suimtųjų jis suerzino Lietuvą, sukėlė Tautų sąjungą, sukėlė veikti kontrolės komisiją. Galutinai nulėmė iš Varšuvos atsiųstas Gabrielius Narutavičius, viešųjų reikalų ministras, ir privertė Meysztowiczijų paleisti suimtuosius, tik išstremti į Lietuvą. Pats Narutavičius buvo žemaitis dvarininkas iš Alsėdžių, brolis Stasio, kuris pasirašė Lietuvos nepriklausomybės aktą. Jis tais pačiais metais gruodžio 14 d. buvo išrinktas Lenkijos prezidentu, bet po dviejų dienų E. Newiedomskio nušautas.

Vasario 20-ąją Vilniaus „seimas“ priėmė rezoliuciją įjungti Vilniaus kraštą į Lenkijos valstybę. Pagal šią rezoliuciją Varšuvos seimas kovo 24 d. prijungė Rytų Lietuvą prie Lenkijos. Po ketverto dienų Vilniaus seimas buvo paleistas. Buvusi „Vidurinės Lietuvos“ valdžia išiskirstė. Generolas Želigowskis viešai reabilituotas kaip karys, atlikęs pavestą misiją. Meysztowiczius gavo banko direktoriaus vietą Vilniuje. Vienintelis, kurio padėtis pasidarė dar labiau paini ir trapi, buvo vysk. Matulaitis.

„Baudžia mane Dievas Vilniumi“

Vilniaus įvykius sekė įvykiai Romoje. Į antrą dieną, kai seimas nutarė Rytų Lietuvą prijungti prie Lenkijos, mirė popiežius Benediktas XV. Lietuvai jis buvo padaręs dvi reikšmingas paslaugas: paskelbė (1917 m.) pasaulyje Lietuvių dieną ir paskyrė (1918 m.) Vilniui lietuvių vyskupą. Pasaulis pirmą sykį sužinojo apie karo nusiaubtą Lietuvą ir skubėjo su pagalba. Pirmą kartą ir Vilnius gavo vyskupu sąmoningą lietuvi.

Į antrą dieną, kai buvo ištremti 33 asmenys, tarp jų ir Matulaičio bendradarbiai, popiežiumi buvo išrinktas kard. Achilles Ratti. Išrinktas 14-uoju balsavimu. „Mes tik ką pravedėm kard. Rattį per 14-ąją kryžiaus kelio stotį ir dabar paliekam jį Kalvarijos kalne“, – pratarė vengrų kard. Csernochas belgų kardinolui Mercier. Matulaitis dar laukė savo kalvarijos viršūnės.

TREMTINĮ SKIRIA ADMINISTRATORIUMI

Tą rytą dar nebuvo žinoma, kas bus popiežiumi. Vyskupas laikė mišias savo koplyčioje. Meldė, kad Dievas duotų Bažnyčiai tinkamą vadovą. Per gyvųjų *memento* prisiminė Andrių, Biržišką, Kuklą, Reinį – visus ištremtuosius.

Pusryčių metu buvo tylus, ir Kriščiukaičiai suprato kodėl. Abu pasigedo Andriaus. Kol buvo kalėjime, vis dar jo laukė. Dabar buvo aišku, kad nebegrįš ir kito tokio negaus.

Po pietų jau žinojo, kas išrinktas popiežiumi. Tuoį pat sėdo rašyti sveikinimą ir jį, datuotą vasario 7-ąją, užbaigia šiais žodžiais: „Kad Aukščiausias Visagalis Dievas duotų tikrą taiką ir tarpusavį sutarimą tautoms bei valstybėms mūsų regione ir kad nutolusieji nuo vienybės su Katalikų Bažnyčia... rastų joje džiugų prieglobstį ir tėvišką Jūsų Šventenybės palankumą.“

Tarp ištremtųjų buvo vienas, kurio turėjo ypač pasigesti vyskupas. Tai jo vadinamas „Kuktelė“, senas draugas iš Petrapilio akademijos laikų. Sutapo jiedu ten ir nebesiskyrė, nors gyvenimas vieną įsodino Vilniuje, antrą gražino Lenkijon. Keitėsi laiškais, ir to buvo per mažą. Jurgis, vykdamas atostogų pro Vilnių, būtinai sustodavo pas Juozą, o šis keliaudamas į Trakinius (Kurklių parapijoje) lankyti tėvų, išsukdavo kartais iš kelio, kad susitiktų su Jurgiu Marijampolėje ar sutartoje vietoje.

Tą draugystę stebėjo dabar kun. Kriščiukaičiai. „Pašauk Kuktelę“, ir žinai, kad vyskupui iškilo reikalas su juo pasitarti. „Kodėl nepasirodo Kuktelė“, ir kai pasirodo, vyskupas viską palieka, sėda abu ir kaip du broliai kalba. Žiūrint į juos atskirai ir kartu, sunku atskirti, kurio šypsnyš paprastesnis, kurio ramybė didesnė. Buvo tikrai panašūs laikysenai ir išmintimi ir kažkuo daugiau.

Kukta pažino vyskupiją – kunigus, parapijas, tautybių santykius. „Turėjo (ir) daug sau palankių žmonių tiek tarp lietuvių, tiek tarp lenkų. Vyskupui tad Matulevičiui, ypač diecezijos reikaluose, ypač pirmaisiais metais buvo idealus patarėjas, ir vyskupas jo patarimais naudojosi ir juos labai vertino“ („Draugas“, 1967, Nr. 34).

Vieną dieną, kai buvo praėjusios gal trys savaitės, vyskupas sako kun. Jonui:

– Kuktelę reikia skirti administratoriumi tos vyskupijos dalies, kuri yra Lietuvos pusėje.

„Tuoj buvo pagamintas kan. Kuktai paskyrimo raštas su visais įgaliojimais (1922 m. kovo 3 d.) ir pranešimas (ta pačia data) Lietuvos valdžiai apie kan. Kuktos paskyrimą“, – rašo Kriščiukaitis (ten pat).

Kukta perėmė pareigas ir apie tai pranešė vyskupui. Niekas dėl to nekėlė abejonių, nesirūpino. Tik po metų lenkų valdžia raštu paklausė vyskupą: „Ar tiesa, kad kan. Kukta, nubaustas už valstybės išdavimą, yra paskirtas demarkacijos linijos administratoriumi?“ Į tai buvo duotas toks atsakymas: „Demarkacijos linijai nėra skirtas joks administratorius; nėra jokio reikalo. Gi kan. Kukta paskirtas administruoti tą Vilniaus vyskupijos dalį, kuri yra Lietuvos valstybėje; kad kan. Kukta esąs baustas, kodėl iki šiol vyskupui nepranešta?“ Į tai gautas apygardos teismo raštas, kuriuo pranešta, kad kan. Kukta esąs pastatytas į kaltinamojo padėtį (ten pat).

KĄ PASIRINKTI SUFRAGANU?

Antroje birželio pusėje Matulaitis išvyko į Čenstakavą Lenkijos vyskupų konferencijon, kurioje dalyvavo ir naujasis nuncijus arkiv. Lorenzo Lauri. Grįžęs į Vilnių, tuoj išsiruošė lankyti parapijų Vilniaus apskrityje. Užtruko ligi rugpjūčio pabaigos ir grįžo ligonis. Rugsėjo 15-ąją rašė Būčiui, parvykusiam į Kauną iš Čikagos: „Po vizitacijos kiek sergu; rašau lovoje.“ Spalio 19-ąją vėl rašo: „Su sveikata man žymiai geriau; jau pradedu darbuotis; greit galėsiu ir gatvėn išeiti.“

Buvo susirgęs plaučių uždegimu. Liga su pagerėjimais ir pablogėjimais užtruko. Pagerėjimo protarpiais dirbo lovoje. Vyskupijos reikalus tvarkė per kanclerį, kuris dažnai ateidavo. Rašė dekanams instrukcijas, kazimierietėms seselėms tvarkė konstituciją, susirašinėjo su marijonais Amerikoje, Lietuvoje ir Varšuvoje. Lapkričio 25-ąją lietuviai sveikino jį, sulaukusį 25 metų kunigystės.

Nesveikata ir pasikeitusi politinė padėtis vertė susirūpinti sufraganu. Atsisakė anksčiau pasiūlytų Romai kandidatų ir sustojo ties nauju, būtent prel. Michalkevičium. Turėjo savo motyvų, bet norėjo

išgirsti kitų patikimų kunigų nuomonę. Pirmiausia pradėjo kalbą su Kriščiukaičiu.

– Ką Tėvelis pasakytų, kad Vilniaus sufraganu būtų Michalkevičius?

– Michalkevičius? Jokiu būdu.

– Kodėl?

– Koks gi jis buvo administratorius? Koks jo taktas? Juk tai endekas! Ir kaip jis elgėsi su lietuviais?

– Tai ką, Tėveli, skirtum?

– Yra gi ir lenkų gerų kunigų, ne endekų, ne politikų, tikrų katalikų.

– Tokių tikrai yra, bet prašau nurodyti bent vieną.

– Kad aš tokių nežinau, tai nereiškia, kad tokių negalima rasti.

– Jei tokį surastume, ar yra kokia garantija, kad toks, anot Tėvelio, „tikras katalikas“, tapęs Vilniaus sufraganu, Vilniaus apystovose nepasidarys tikras politikas, tikras endekas?

– Tai gali būti, – sutiko kun. Jonas.

Vyskupas pripažino, kad Michalkevičius netiko valdyti vyskupijai. Bet sufragano pareigos kitos – padėti valdytojui, ir jis galėtų padėti, nes pažįsta vyskupiją, turi lenkų pasitikėjimą, palankus vyskupui. O kad draugauja su endekais, tai nieko baisaus – nėra gi gabus vesti guderinę politiką. O lietuviams ką bloga jis gali padaryti?

Kriščiukaitis išsiaiškino vyskupo mintį taip: geriau pasirinkti žinomą, pažįstamą, negu rizikuoti su nežinomu. Lietuvių atžvilgiu jis taip pat buvo pasikeitęs nuo tada, kai grįžo iš Maskvos kalėjimo. Pateko ten, bėgdamas 1920 m. nuo bolševikų į Lenkiją. Pačiupo jį raudonieji pakeleje ir nugabeno į Maskvą. Tik lietuvių delegacijos dėka, darant sutartį su sovietais, pavyko jį iš ten išlaisvinti. Šito Michalkevičius neužmiršo.

Patyręs kunigų nuomonę ir juos įtikinęs, Matulaitis lapkričio 2 dieną pasiuntė prašymą Romai, kad skirtų jį Vilniaus vyskupu pagalbininku. Pasiuntė per Vatikano atstovą Pabaltijui arkiv. Antaną Zecchini, rezidavusį Rygoje, neseniai, spalio 25-ąją, paaukštintą iš vizitoriaus į apaštališkąjį delegatą. Tai buvo naujojo popiežiaus palankumo gestas šioms kraštams. Lapkričio Pijus XI pripažino ir Pabaltijo valstybes *de jure*.

Atsakymo iš Romos teko ilgokai laukti, o tai reiškė, kad ir prel. Michalkevičius nieko nežinojo apie Matulaičio žygį.

PREZIDENTAS LANKO VILNIŲ

Nužudžius Lenkijos prezidentą žemaitį Gabrielių Narutavičių, gruodžio 20-ąją buvo išrinktas Stanislovas Wojciechowski. Po inauguracijos jis ruošėsi atvykti į Vilnių. Sutiktuvų programoje buvo numatytos pamaldos katedroje, kurias turėjo laikyti vysk. Matulaitis.

Porą kartų vyskupas buvo išvengęs patarnauti politiniam tikslui, bet tai buvo seniau. Kai Želigowski užėmė Vilnių, buvo kviečiamas laikyti pamaldas katedroje, bet pasiteisino negalįs, nes tą rytą jau buvo atlaikęs mišias savo koplyčioje. Kitą sykį, minint antrąsias lenkų okupacijos metines, užuot laikęs iškilmingas mišias, savaitę prieš išvyko lankyti parapijų. Lenkai, žinoma, kaltino, kad sąmoningai boikotavęs jų reikalą. Dabar jis sutiko įvesdinti prezidentą katedron, pasveikinti ir atlaikyti iškilmingas mišias.

Jau buvo pasirašęs sveikinimo žodį, jį gerai apgalvojęs, kai dieną prieš, iš pat ryto, atskubėjo prel. Michalkevičius. Atrodė sujaudintas ir priblokštas. Vyskupas priėmė jį salone ir pats atsisėdo. Prelatas, užuot pasakęs reikalą, vaikščiojo po saloną ir dūšaudamas kartojo:

- Baisūs dalykai, Ekscelencija, baisūs dalykai!
- Prašau sėstis ir pasakoti, kas atsitiko.

Atsisėdęs pradėjo: endekai ketiną rytoj neįleisti vyskupo į katedrą, o jeigu eisias – tai sumušią, ko gero, ir nužudysią.

- Ekscelencija, neikit rytoj į katedrą, paveskit pamaldas laikyti man.
- Vyskupas patylėjo ir ramių ramiausiai sako:

– Jei endekai nori daryti avantiūrą, tegu daro, o aš savo pareigą atliksiu. Pamaldas arba aš laikysiu, arba jų visai nebus. Kam kitam jas laikyti griežtai draudžiu *sub poena suspensionis ipso facto* (automatiškai atleidimu nuo pareigų). Tai prašau pasakyti visai kapitulai.

Michalkevičius staiga nusiramino.

Klausiamas, iš kur gavęs žinią, sako, negalįs pasakyti, bet žinia esanti tikra. Pagaliau visai nusiraminęs, atsisveikina ir išeina.

Pietums atėjo kancleris L. Chaleckis. Vyskupas papasakojo įvykį ir visi trys, kartu su Kriščiukaičiu, diskutuoja. Išvada susiklosto tokia: jei vyskupas pabūgtų ir neateitų pamaldų, endekai galėtų skelbti: *litvomanas* ignoruoja Lenkijos prezidentą, jam ne vieta Vilniuje. Kaipgi su Michalkevičium? Koks čia jo vaidmuo, sąmoningas ar nesąmoningas? Vyskupas galvojo, kad nesąmoningas. Kas nors iš endekų suvaidino norįs gelbėti vyskupą, pasakė prelatui „paslaptį“ ir liepė įspėti. Kancleris Chaleckis buvo kitos nuomonės. Kam gi prelatas būtų pats siūlęs laikyti pamaldas vietoj vyskupo? Kam tas jo perdėtas jaudinimasis bei gąsdinimas ir tas greitas nusiramimas, kai išgirdo griežtą vyskupo įspėjimą. Visi pagaliau sutarė, kad rytoj jokios avantiūros nebus.

Vyskupas sutiko prezidentą, palydėjo ligi presbiterijos ir paskaitė kalbą. Visi klausėsi su dideliu dėmesiu. Uszyła po pamaldų, girdint visai asistai, pasakė:

– Na, ir moka mūsų vyskupas kalbėti.

Kalbos tekstas buvo pasiūstas Vilniaus spaudai, ir nei vienas laikraštis neišspausdino, netgi nepaminėjo. Varšuvoje paskelbė tekstą tik „Przegląd katolicki“, kiti net neprisiminė, nors buvo gavę.

Per iškilmingus pietus vyskupas sėdėjo šalia prezidento ir su juo kalbėjosi. Grįžęs tiek tepasakė:

– Geras, doras žmogus, bet ypatingų gabumų neturi – tai ne Pilsudskis.

STAIGMENA PRELATUI MICHALKEVIČIUI

Kasdien kun. Jonas peržiūrėdavo korespondenciją, vis laukdamas laiško iš Romos. Buvo jau sausio (1923 m.) pabaiga. Vieną dieną varto paskutinį „Acta Apostolicae Sedis“ numerį ir netikėtai užtinka žinutę:

– Kazimieras Mykolas Michalkevičius nominuotas titulinio Thyatiros vyskupu ir paskirtas Vilniaus sufraganu.

Su ta žinia tuojau nusiskubino pas Matulaitį ir jam paskaito.

– Einam tuojau pasveikinti Michalkevičių, – sako vyskupas.

Nueina, sveikina, o tas netiki. Paskaito oficialų paskelbimą ir paduoda į rankas. Michalkevičius pravirksta, siekia vyskupui bučiuoti rankų. „Tik neapsakomas Ekscelencijos gerumas tai padarė“, – prataria.

Teko laukti dar beveik pusmetį, kol atėjo skiriamieji raštai. Atėjo per Rygą, gal dėl to taip užtruko. Pagaliau birželio 10-ąją Matulaitis konsekraavo sufraganą Vilniaus katedroje ir iškėlė jam pietus. Kitą dieną iškilmingi pietūs buvo pas Michalkevičių.

Matulaičio parinkimas pasiteisino. Santykiai su sufraganu buvo draugiški. Jis buvo paslaugus vysk. Jurgiui – gynė vyskupiją ir ganytoją kur ir kiek galėjo net prieš lenkų valdžią. Lietuviai taip pat neturėjo pagrindo juo skųstis.

Gavęs sufraganą, Matulaitis galėjo daugiau laiko skirti kitiems reikalams. Tais metais jam išpuolė vykti *ad limina* į Romą – daryti popiežiui pranešimą apie savo vyskupiją, o vienuolių kongregacijai – apie savo valdomą vienuoliją. Prieš tai reikėjo surinkti duomenis iš dekanatų, kunigų seminarijos ir kitų institucijų, taip pat iš savo vienuolijos židinių.

– Man reikės duoti apyskaitą iš kongregacijos gyvenimo Romoje, – rašė sausio 25-ąją kun. V. Kulikauskui į Čikagą ir prašė paruošti Amerikos marijonų veiklos apyskaitą. Primena, kad ruošėsi ir marijonų kapitulai, t. y. atstovų suvažiavimui.

Marijonų suvažiavimą planavo iš anksto ir ieškojo tinkamos vietos. Pirmiau atrodė, gal galės daryti Vilniuje. Sąlygoms pasikeitus, apsisprendė už Dancigą, kur buvo vysk. O'Rourke, taigi, jo globoje.

Į Romą ketino vykti balandžio pabaigoje ar gegužės pradžioje, bet paruošos darbai nusitęsė ligi birželio. Ne visos apyskaitos buvo prisiųstos laiku, o prisiųstąsias reikėjo dar taisyti. Kartą atneša vyskupas kun. Jonui perrašyti Uszyłłos pranešimą apie kunigų seminariją. Raštas lotynų kalba buvo švariai paruoštas mašinėle, o vyskupas betaisydamas labai subraukė.

– Ką gi Ekscelencija padarė, tokį gražų raštą taip sugadino.

– Tikrai, raštas labai gražus, gramatikos klaidų nėra, bet tai ne lotynų kalba. Negaliu tokio rašto pasirašyti („Draugas“, 1967, Nr. 31).

Apie kitus pranešimus, pateiktus mažiau mokančių lotynų kalbą, netenka nė kalbėti. Vyskupas juos sijojo – buvo gi lotynistas.

VIZITAS ROMOJE, KAPITULA DANCIGE

„Buvau Romoje su visokiais reikalais, – rašo kun. V. Kulikauskui į Čikagą rugpjūčio 16 d., – nuvežiau diecezijos ir mūs vienuolijos apyskaitas. Šv. Tėvas labai maloniai mane priėmė. Būdamas Romoje daug pasinaudojau. Kiek patyriau, kaip reikia vienuolijos įstatai pagal naująjį kodeksą sutaisyti, kaip diecezijos sinodus laikyti (pravesti). Nusipirkau keletą gerų knygų. Iš Romos nuvykome tiesiog į Dancigą, į kapitulą. Kapituloje, rodos, viskas, dėkui Dievui, gerai, ramiai ir taikiai atlikta. Sutarėme Jus skirti Čikagos namo vyresniuojū... Į Kazako vietą gaunate kun. Rėklaitį noviciatui vesti. Kun. Kudirka kol kas grįžta į Ameriką. Kapitulos nutarimus Jums atveš, jei dar neišsiuntė.“

„Romoje ir Dancige būdamas labai nusidirbau ir pailsau“, – dėl to, rašo, nuvykęs su Tėvu V. Dvaranausku į Vokietijos Kisingeno gydyklą. „Kisingene jau pailsėjau. Kuracija čia kone visą laiką paima. Atliekamu laiku tvarkau mūsų vienuolijos įstatus pagal naująjį kodeksą. Jau dalį darbo atlikau, bet dar daug lieka darbo. Dabar valia ir šis tas iš asketikos įtraukti į įstatus; taigi reikės bent tie dalykai įtraukti, kurie gyvenimą nustato ir spalvos suteikia vienuolijai.“

Dėl kelionės į Romą papildomos dar šios žinios iš laiškų. „Vakar Šv. Tėvas teikėsi priimti mane ir kun. prof. Būčį, – rašo vysk. P. Karevičiui birželio 10-ąją iš Romos. – Atsisveikindamas Šv. Tėvas prisiminė Jūsų Malonybę ir J. E. vyskupą Skvirecką; abiem siunčia sveikinimą ir palaiminimą. Būdamas Romoje patyriau, kad būtų labai geistina ir naudinga Lietuvai sudaryti konkordatą su Apaštala Sostu... Iš Šventojo Tėvo ir kitų aukštų asmenų Romoje patyriau daug palankumo, širdingumo ir paramos.“

Tą pačią dieną parašė ir Seinų vyskupui Karosui, perduodamas sveikinimus, palaiminimą ir primindamas konkordato reikalą. „Laiškai dar neramūs, padėtis dar nėra tikra. Tikimasi naujų karų; gali įvykti visokeriopų atmainų. Būtų labai naudinga ir geistina, kad tie įvykiai, jei jie bus, rastų Lietuvoje tarp Bažnyčios ir Valstybės santykius sutvarkytus ir nustatytus, kad rastų Bažnyčią, beturinčią pilną nepriklausomybę ir pilną laisvę. Būtų gera Klaipėdos krašte turėti atskirą bažnytinį administratorių, o Žemaičių dieceziją padalyti į dvi – Kau-no ir Šiaulių – diecezijas.“

„PRIEŠ MANE SUKILO PONAI“

Laiškuose, tarp kitų dalykų, laiks nuo laiko prisimena ir savo padėtį Vilniuje. „Čia paprasti vargai ir darbai, – buvo rašęs P. Būčiui 1922 m. gegužės 9 d. – Tai puola mane ir šmeižia, tai vėl pailsę kiek aprimsta. Sunku gyventi ir dirbti tokiomis sąlygomis.“

Kun. A. Cikotai 1923 m. lapkričio 21 d. rašo: „Buvo neseniai pas mane viena poniutė perspėdama, kad mane žada užmušti katedroje. Sakiau, kad apsaugos neturiu, gali tai padaryti kada tik nori; o aš nesitrauksiu iš vietos, kol Šventasis Tėvas lieps būti Vilniuje. Laikraščiai nuolat prieš mane rašo. Viskas Dievo rankose.“ Tam pačiam po penketo dienų, be kitko, prisimena: „Prieš mane iš tikro sukilo ponai ir nori iš Vilniaus pašalinti.“ Kun. V. Kulikauskui lapkričio 28-ąją viena trumpa užuomina: „Mane, kaip paprastai, lenkų laikraščiai šmeižia. Bet, dėkui Dievui, dirbti galiu.“

Konkrečiau apie tai rašo jo sekretorius kun. Kriščiukaitis. Daugiausia šmeižtais ir užsipuldinėjimais vertėsi „Dziennik Wileński“. Iš Vilniaus piktų pasisakymų prieš vyskupą buvo siunčiama į Varšuvos ir Krokuvos spaudą. Vyskupas „į tuos užgauliojimus niekad ir nė jokiū būdu nereaguodavo – nesiduodavo išprovokuoti“. Tačiau dviem atvejais reagavęs. Varšuvoje buvo pradėtas leisti prancūzų kalba laikraštis „Bulletin Catholique“, kurį redagavo kun. M. Liutosławskis. Tre-

čiame numeryje buvo užpulti vyskupai „lenkų édikai“ – P. Karevičius ir J. Matulevičius. Tą laikraščio numerį Matulaitis pasiuntė Vatikano sekretoriui kard. Gasparri, o lydraštyje pabrėžė: vyskopus paprastai moko Šv. Tėvas ir nėra normalu, kai juos pradeda mokyti bei viešai barti paprastas kunigas. Laikraštis daugiau nebepasirodė, o kard. Kakowskiis turėjęs dėl to teisintis Romoje.

Kitą sykį diecezinis Lvovo oficiozas atsiuntė Matulaičiui vieną savo numerį su raudonu pieštuku užbrėžta ilgoka korespondencija iš Vilniaus vyskupijos. Matulaitis ją perskaitė ir parašė raštą arkiv. Bilzewskiui, nurodydamas tokio darbo neleistinumą bei netinkamumą. Arkivyskupas tik ką buvo miręs, tad atsakė sufraganas Twardowski, kad dėl to pasiaiškinsiąs ir atsiprašysiąs pats redaktorius. Redaktorius aiškinosi, kad korespondencijos autorius esąs žinomas ir atrodė vertas pasitikėti. O juo buvo endekas kun. S. Maciejewiczius.

Neužteko spaudos. Prasidėjo akcija viešuose susirinkimuose. Vyskupas buvęs paskirtas lietuvių, susitarus su vokiečiais, esąs Kauno agentas, varąs lietuvišką politiką, nepakenčiąs Lenkijos, didžiausias jos priešas... Tai buvo endekų darbas, siekiant pašalinti Matulaitį iš Vilniaus.

Valdžia dėjosi palanki vyskupui, bet šiai akcijai tyliai pritarė. Pritarė ir dvasininkija, išskyrus kai kuriuos vienuolius, kurie vyskupą arčiau pažino. Kitokie buvo jėzuitai. Kartą jie sugalvojo iškelti tris kankinius, bolševikų nužudytus lenkus, ir paskelbė darysį jų garbei procesiją mieste. Vyskupas nedavė jai leidimo ir tada pasipylė vieši šūksniai: „Tas lenkų priešas, lenkų édikas, tas Muravjovas neleidžia patriotinės procesijos.“

Vyskupas jau turėjo žinių, kas tie kankiniai: vienas – konkubinas, antras – baustas už vagystę, trečias – viešas nusidėjėlis. Matulaitis pranešė visa tai jėzuitų generolui. Šis visus tėvelius iškėlė iš Vilniaus ir atkėlė tokius, kurie buvo saikūs ir lojalūs.

Skaudžiausia, kad prieš savąjį generolą grėžėsi patys lenkai marijonai. Parašė nuncijui raštą, prašydami paveikti Šv. Tėvą, kad atšauktų Matulaitį iš Vilniaus. Girdi, jis reikalingas vienuolijai. Priežastis pasi-

rodė kita: pabūgo, kad dėl Matulaičio praras populiarumą lenkų visuomenėje. Nuncijus tą raštą persiuntė vyskupui ir jis atsakė: jo buvimas Vilniuje nekenkiaš vienuolijos generolo pareigoms, bet pasivedas Šv. Tėvo sprendimui.

Skundus persiūsdavo ir Roma. Tarp jų buvo ir ne vienas jo kapituolos skundas. Turėjo dėl to Romai aiškintis, nors ši visą laiką stovėjo jo pusėje. Kartą dėl tų skundų, kurie eidavo per lenkų pasiuntinį prie Vatikano, kard. Gasparri padarė pastabą pasiuntiniui Skrzyńskiui. Skundams nepritarė ir skundikus tramdė ypač du lenkų hierarchai – kard. Kakowskis ir vysk. Przeździeckis.

Visa ta akcija vargino vyskupą ir skaudino. Laikėsi ramiai, stengėsi niekam to neparodyti. Tik vieną sykį, mena Kriščiukaitis, salone, žiūrėdamas pro langą, pratarė:

– Baudžia mane Dievas Vilniumi už mano nuodėmes...

Bet greit susigriebė ir nukreipė kalbą kitur.

Stengėsi būti ir toliau visiems lygus. Nekeitė savo principo *vince in bono malum* – įveik blogį gerumu. Džiaugėsi, kad bent liaudis jam ištikima, bet ji daugumoj buvo nelenkiška. Įvertino ir lietuvių bei gudų pastangas jį ginti, nors jų balsas nedaug ką reiškė. Gailėjosi tų garbingų žurnalistų, kaip kun. Tołoczka ir Liudvikas Abramowiczius, kurie, gindami visur vyskupą, patys buvo apšaukti „lenkiškumo išdavikais“.

Kalbos dėl galimo vyskupo nužudymo nesiliovė, ir Matulaitis galvojo, kad atmosfera tam visiškai paruošta. Tačiau nieko nedarė, kad save apsaugotų. Vaikščiojo po miestą kaip ir anksčiau. Sakydavo esąs pasiruošęs mirti. Tik vykdamas kur traukiniu taip rengėsi, kad nebūtų pastebima, jog vyskupas.

Paliks ar atšauks Šventasis Tėvas?

Besiruošiant vykti į Romą *ad limina*, iškilo nesusipratimai Rodūnios parapijoje, Lydos apskrityje. Parapija buvo mišri: lietuvių ir lenkų. Pastarieji pradėjo kelti triukšmą per lietuvių pamaldas.

Vyskupas pasiuntė delegatus žmonių malšinti. Po kiek laiko pasiuntė kitą delegaciją. Abi nieko nelaimėjo. Paaiškėjo tik, kad triukšmą daro nedidelė žmonių grupė, kažkieno inspiruojama. Vyskupas kreipėsi į Lydos teismo įstaigas, kad trauktų atsakomybėn triukšmadarius.

Praėjo du mėnesiai. Teismas nieko nedarė, o triukšmas buvo tęsiamas. Tada vasario 28 d. (1923 m.) vyskupas parašė Vilniaus apygardos teismo prokuratūrai, kad atliktų tardymą ir kaltininkus baustų. Ir ši įstaiga nieko nedarė.

Susirūpinęs, kad tai gali pasikartoti kitose mišriose parapijose, dar kartą kreipėsi į Vilniaus apygardos prokuratūrą. Nesulaukęs atgarsio, išvyko į Romą, išsiveždamas rūpestį.

MARIJONŲ VIENUOLIJOS REIKALAI

Romoje iškilo kiti reikalai. Vienuolių žinyba laukė marijonų konstitucijos, priderintos prie naujo Bažnyčios teisyne. Vyskupijų kongregacija

ragino ruošti vyskupijos sinodą, nes pokario sąlygos reikalaujančios peržiūrėti vyskupijų tvarkymą ir jį priderinti prie naujo teisyno. Abu dalykai buvo neatidėliotini.

Vyskupijos sinodui pasiruošti, atrodė, reikės daugiau laiko, o marijonų konstitucijai gal užteks mėnesio kito. Pirmiausia tad ėmėsi tvarkyti konstituciją. „Aš vis atitrūkdamas dieną naktį dirbu – taisau mūsų įstatus. Nesitikėjau, kad tiek darbo su jais turėsiu“, – rašo kun. F. Kurdikai spalio 12 d. (1923 m.).

Darbo metodą apibūdina kun. Jonas, sekretorius („Draugas“, 1967, Nr. 32). Vyskupas rašęs ant atskirų kortelių, paskui jas tikrinęs, daręs papildymus bei pataisas, o joms įterpti naudojęs įvairius ženklus bei skaitmenis. Buvę nelengva tas korteles perrašyti mašinėle, ypač kad ir vyskupo raštas dėl skubos buvęs sunkiai įskaitomas.

Užtruko porą mėnesių, kol baigė pirmą redakciją. „Jau baigiau rašyti mūsų įstatus; kun. Jonas baigia juos perrašyti. Dabar imsiuos juos tobulinti“, – rašė kun. A. Cikotai lapkričio 21 d. Perrašytą tekstą vėl braukė, taisė, papildinėjo. „Baigęs įstatus, imsiuos diecezijos sinodą ruošti“, – prisimena gruodžio 22 d. laiške Būčiui.

Tuo tarpu žinios iš Rodūnios buvo aliarmuojančios. Teko dar kartą kreiptis į Vilniaus apygardos teismo prokuratūrą, bet atgarsio nesulaukė. Po to rašė teisingumo ministrui ir, kiek palaukęs, švietimo ir kulto ministrui, o nuncijų Lauri prašė, kad paveiktų valdžią sudrausti triukšmo kėlėjus. Nesulaukęs rezultatų, apsisprendė veikti pats, pasitaręs su nuncijumi. Šis abejojo, ar verta imtis griežtų bažnytinių bausmių, nes neramumai liečia ne liturgiją, o tik lietuvišką giedojimą. Matulaitis atsakė, kad kliudoma ne tik giedoti, bet ir Dievo žodį skelbti. Be to, netvarkomas šis dalykas gresia persimesti į kitas parapijas ir tada bus daugiau blogio.

Nuncijus paliko Matulaičiui laisvas rankas ir šis spalio 7-ąją (1923 m.) uždarė laikinai bažnyčią, po mėnesio padalijo parapiją tarp Nočios ir Žirmūnų, o triukšmadarius ekskomunikavo. Kilo audra lenkų spaudoje, bet vyskupas buvo įpratęs to laukti.

Grįžęs prie marijonų įstatų, vasario 9-ąją (1924 m.) rašo kun. Cikotai: „Aš jau šiaip taip pabaigiau įstatus. Kun. Jonas juos (antru sykiu) atmušė mašina ir jau juos išsiuntinėjome į Ameriką, Lietuvą ir Lenkiją.“ Išsiuntinėta tik pasisakyti, padaryti pastabų.

NAUJAS MOTYVAS PAVEIKTI ROMA

Marijonų reikalai atitraukė vyskupą nuo diecezijos. Užtai dvigubino darbą ir, anksčiau keldamas, mažino poilsį. Prie sinodo dar negalėjo prieiti, bet dėl to niekam nekilo rūpesčio. Dėmesys tebesitelkė į tai, kad vyskupas lietuvis nesirūpina lenkiškumu, kuris atrodė svarbesnis už sielų išganymą.

Vieną dieną vyskupas gauna iš kard. Gasparri raštą, pasirašytą balandžio 3 d. (1924 m.). Šv. Sostui esą pranešta, jog šioje vyskupijoje dėl didelio žmonių neramumo, kylančio iš politinių sąlygų, Jums susidaro sunkenybių ganytojauti. Prašo atvirai išdėstyti, kokia iš tikro padėtis ir kaip pačiam vyskupui atrodo pagal sąžinę, ar būklė tokia, kad galėtų kenkti sielų išganymo darbui.

Buvo nesunku išsiaiškinti, kad „sielų išganymo“ motyvu bandoma paveikti Romą atsiimti vyskupą lietuvi. Matulaitis tuoj atsakė, kad nėra jokių specialių kliūčių, kurios būtų naujai iškilusios ir neleistų atlikti ganytojo pareigų. Kliūtys, kurios kyla iš gyventojų sudėties, vis tos pačios, tik iš naujo keliamos. Padėtis tačiau nesanti tokia, kad galėtų kenkti sielų išganymui. Tikintieji apolitiški, vyskupą priima kaip jų ganytoją, visur jį sutinka su pagarba bei džiaugsmu. Vizitacijų metu sakomi pamokslai keletą kartų per dieną ir, kunigų liudijimu, tos vizitacijos tampa lyg misijomis. Neatrodo, kad toks ganytojavimas galėtų kenkti Lenkijos respublikai. Dvasininkija pastebimai patenkinta valdymu, išskyrus kai kuriuos kunigus, atsidavusius lenkų „Tautinės demokratijos“ partijai. Lenkų valdžiai vyskupas nėra malonus ir priimtinas, kadangi lietuvis, tačiau jis stengiasi savo pareigas atlikti, tad iki šiol negalėjo jam nieko prikišti.

Išdėstęs savo pažiūrą į tautybių santykį ir kalbų vartojimą, primena spaudos puolimus už tai, kad nepalaikoma viena išimtina tautybė bei jos kalba. Jei Šv. Sostui atrodytų geriau, kad ganytojas apleistų Vilnių, tai padarysiąs su džiaugsmu. Bet ar dėl to Šv. Sostas nesusilauks naujų sunkenybių. Šiame krašte, kur ir tautos įvairios, ir tikybos maišytos, ir sąlygos nelengvos, kiekvienas vyskupas, kuris čia bus, negalės be puolimų savo pareigų eiti. Kad ir kaip būtų, prašo pranešti Šv. Tėvui, kad jo sprendimui visiškai pasiveda. „Tedaro su manim, kaip jam geriau atrodo.“

VYSKUPAS STROPIAI SEKAMAS

Susirašinėjimas su Roma vyko per nunciatūrą neviešu keliu. Vyskupo korespondencija buvo kontroliuojama cenzūros, dėl to, pasak Kriščiukaičio, reikėjo naudotis pasiuntiniais („Draugas“, 1967, Nr. 33). Tik per tarpininkus vyskupas galėjo koresponduoti ir su marijonais Amerikoje ir Lietuvoje.

Kartą atvyko iš Kauno prekybos ir pramonės banko tarnautojas Domas Jonas Blynas. Užsuko pas vyskupą ir žadėjo grįždamas paimiti laiškus marijonams. Kitą dieną jis nepasirodė sutartu laiku, tad kun. Jonas nuėjo ieškoti „Italijos“ viešbutin. Neradęs teiravosi viešbučio tarno, kas atsitiko. Pasirodo, grįžusį iš vyskupo pasitiko viešbučio priemyje policija ir pradėjo tardyti, kokiais reikalais lankęsis pas vyskupą, ką su juo kalbėjęs. Taip jį prigrasino, kad ilgiau nelaukęs išsiskubino atgal į Kauną.

Vyskupas buvo stropiai sekamas. Stebėjimo punktas, rašo Kriščiukaitis, buvęs name kitoje gatvės pusėje su dviem langais. Kartą vakare (1923 m. lapkričio 29 d.) įsuko į vyskupo kiemą vežimas. Tuoj pat prisistatė policija, liepė uždegti kiemo šviesas ir nudengti vežimą, kuris buvo prikrautas kopūstų ir runkelių. Juos išvertė – ieškojo bombų. Neradę išsinešdino.

Vežimas buvo iš Trinapolio, vyskupo ūkio. Vidunaktį policija atsirado ten, apsupo namus, prikėlė gyventojus su našlaičiais. Tardė

prieglaudos vedėją seselę A. Kudirkaitę, pradžios mokyklos mokytoją ir sargą, kur slepiami ginklai. Negavę atsakymo, pradėjo krėsti pastatus. Nieko neradę, persimetė į bulvių rūšį. Išnešė bulves į kitą vietą, kasinėjo rūsio žemę ligi metro gylio – ieškojo paslėptų ginklų. Užtruko ligi pietų, kol baigė darbą. Išvykdami paėmė tris paauglius mokinius, juos tardė ir po keletu dienų paleido.

Vyskupas sužinojęs negalėjo suprasti, ko iš tikrųjų siekiama tokiomis žygiais. Atsakymą iš dalies duoda Marjanas Zdziechowski, buvęs pirmasis Vilniaus universiteto rektorius, vysk. Matulaičio gerbėjas ir gynėjas. Krokuvos laikraštyje „Czas“ jis rašė, kad vienu metu „pradėję sklįsti niekuo nepagrįsti gandai apie kažkokią atkreiptą prieš lenkus konspiraciją, kurios siūlus laikęs savo rankose vyskupas“ (AJM, p. 222).

Tai buvo tie metai, kai Lietuva atsiėmė Klaipėdą ir Ambasadorių konferencija kovo 15-ąją (1923 m.) išvedė liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos, palikdama Vilnių lenkams. Pastarasis įvykis sukėlė Lietuvoje didelę audrą ir lenkai, matyt, bijojo kokių nors lietuvių reakcijų Vilniaus krašte. Tik keista, kad tų prielaidų centre matė taikiausią vyskupą.

Matulaitis buvo apsipratęs, kad spaudoje ir susirinkimuose vadinaamas „Kauno agentu“, „svetimos valstybės piliėčiu“. Bet nesitikėjo, kad valdžia pareikalautų jo pilietybės įrodymų. Ir kai pareikalavo, jis liepė kurijai į tai nieko neatsakyti. Vyskupui reikėjo vykti gegužės 4-ąją (1924 m.) į Latviją konsekruoti Rygos sufraganą Juozą Rancaną. Kurija kreipėsi į valdžią dėl užsienio paso. Atsakymas buvo toks: pasas bus duotas, kai vyskupas įrodys savo pilietybę. Kanclieriui buvo pasakyta parašyti trumpai, tik paklausti: ar pasas bus duotas, ar ne?

Palaukus keletą dienų, pasas buvo duotas be sąlygų. Matyt, atsiklausta Varšuvos ir ši patarė nebekelti šio klausimo, kad nebūtų diplomatinių komplikacijų su Vatikanu.

Po konsekracijos vyskupas užtruko Rygoje, nes buvo atvykę iš Lietuvos marijonų atstovai aptarti savo reikalų. Grįžęs į Vilnių, ruošėsi

vizitacijai. Gegužės 20 d. atvyko Rodūnios delegacija su prašymu lietuvių ir lenkų vardu. Ne visa parapija, girdi, kalta, bet tik kai kurie asmenys, kuriems bažnyčia nereikalinga... Niekas jų neprašė ir neįgaliojo išniekinti Dievo namus ir kunigą. Prašo paskirti kunigą ir atidaryti bažnyčią. „Nuo šio laiko mokėsime ją gerbti. Sutinkame su Jūsų Ekscelencijos visais patvarkymais ir nustatyta pamaldų tvarka.“

Nuraminęs delegatus, vyskupas prašė palaukti, kol grįš iš vizitacijos. Išvyko į Ašmenos dekanatą ir lankė parapiją po parapijos. Nuovargis ir karščiai, ypač nuo birželio pusės, labai alino jėgas. Grįžo į Vilnių liepos 17-ąją, išskvietė kun. Cikotą aptarti gudų marijonų reikalų, o liepos 22 d. parašė Būčiui: „Aš grįžau labai nusidirbęs ir nuvargęs. Važiuosiu mėnesiui į Ciechocineką pasigydyti. Į užsienį nevažiauvau, vengdamas su paso išgavimu sujungtų kliūčių.“ Išvyko į gydyklą liepos 25-ąją.

UŽSIENIO REIKALŲ MINISTRO SKUNDAS

Laikraščiai tą vasarą, lyg susitarę, nebelietė vysk. Matulaičio. Buvo neaišku kun. Jonui, kuris sekė spaudą, ką tai reiškia. Ketino tą faktą priminti vyskupui, kai jis grįš. O vyskupas, grįždamas iš gydyklos, užsuko Varšuvon pas nuncijų ir parsivežė „atsakymą“ – užsienio reikalų ministro skundą dėl Rodūnios įvykių, įteiktą nuncijui gegužės 20 d. Tokio pat turinio skundas balandžio 11-ąją buvo įteiktas ir Apaštalių Sostui per lenkų ambasadorių prie Vatikano. Vyskupas padavė kun. Jonui paskaityti skundo tekstą.

Rodūnios parapija tapusi vieta nuolatinių incidentų, kuriuos sukėlė nesusipratimai tarp katalikų lenkų ir kunigų lietuvių. Parapijoje esą 10 000 tikinčiųjų, kurių 76 proc. lenkai. Lietuvių mažuma kalbanti lenkiškai ir niekad neprašiusi įvesti lietuvių kalbos į pamaldas. Tik rusų valdžia, norėdama lietuvišką nacionalizmą iškelti prieš lenkų elementą, nuo 1905 m. išprovokavusi incidentus. Tačiau kai į Rodūnią būdavęs paskirtas lenkų tautybės kunigas, incidentai liaudavėsi.

Vilniaus vyskupijos kurija 1912 m. liepos 28 d. įvedusi lietuviškus pamokslus ir giesmes kartu su lenkiškomis pamaldomis. Taip buvusi primesta lietuvių kalba žmonėms, įpratusiems kalbėti lenkiškai. Nuo 1912 m. ligi 1922 m. nebuvo tačiau sunkumų klebono Kochańskio, lenko, dėka. Tik 1922 m. Vilniaus vyskupas Matulevičius jį perkėlęs į kitą vietą ir atsisakęs priimti Rodūnios gyventojų delegaciją, kuri keliais atvejais bandžiusi pasiekti vyskupą su prašymu grąžinti Kochańskį. Vietoj Kochańskio buvęs paskirtas kun. Chodyka, lietuvis, ir jis nemokėjęs išlaikyti autoriteto. Prasadėjusios riaušės. Vyskupo speciali delegacija, bandžiusi jas sustabdyti, nedavė vaisių. Kun. Chodyka, išibauginęs, apleidęs parapiją ir apsigyvenęs pas dekaną Kuzminskį, žinomą savo šovinistine veikla lietuvi.

Vysk. Matulevičius kreipęsis į Vilniaus apygardos teismo prokuratūrą, reikalaujamas apkaltinti asmenis, kurie protestavo prieš lietuviškus pamokslus. Teisminis tardymas buvo pradėtas ir apie tai 1924 m. sausio 9 d. buvęs painformuotas vyskupas. Administracinis tardymas parodęs, kad riaušių priežastis buvusi veikla lietuvių kunigų, norinčių per jėgą įvesti lietuvių kalbą į bažnyčią prieš tikinčiųjų norą. Nelaukdama teismo rezultato, Vilniaus vyskupo kurija uždariusi Rodūnios bažnyčią, parapiją padalijusi tarp dviejų kaimyninių. Dvasiniame gyvenime pasidariusi tokia padėtis, kad esą žmonių, kurie miršta be išpažinties ir daugelis vaikų lieka be krikšto. Tai nukreipta prieš lenkus, nes lietuviams Vilniaus dvasinė valdžia įsteigusi netolimame Pelesos kaime koplyčią, kurioje Nočios parapijos vikaras aptarnauja išimtinai tik lietuvius.

Tokia padėtis tęsiasi jau keletą mėnesių, dėl to Rodūnios gyventojai labai susijaudinę. Tai sudaro dirvą veikti sektantams, kurie iki šiol Lydos apskrityje buvę nežinomi. Po Rodūnios bažnyčios uždarymo 50 asmenų prisidėję prie „Šv. Rašto tyrinėtojų“ sektos. Žmonėms nuraminti ir riaušėms išvengti, taip pat sektantų plėtrai sulaukyti esą būtina, kad vyskupas tuojau atidarytų Rodūnios bažnyčią.

MATULAITIS ATSAKO Į SKUNDĄ

Vyskupas patikrino faktus kurijos archyvuose, išsikvietė vysk. Michalkevičių ir kitus patikimus liudininkus, kurie žinojo Rodūnios padėtį bei įvykius iš seniau, ir sėdo rašyti atsakymą punktą po punkto.

1. Rodūnios parapijoje pagal 1912 m. pravestą apklausinėjimą ir sudarytus sąrašus lenkų rasta 6 417 ir lietuvių 2 981. Apklausinėjimą pravedė tuometinis vyskupijos valdytojas Michalkevičius. Taigi, lenkų ne 76 proc., o maždaug du trečdaliai. Šiandien, vietos lenkų kunigų liudijimu, lietuviškai savo namuose kalba daugiau kaip 3 000 parapijiečių.

2. Michalkevičius, perėmęs 1908 m. valdyti vyskupiją, Rodūnios bažnyčioje jau rado vartojamas abi kalbas. Ten vikaravęs jaunystėje kun. Sokolowskis liudija, kad abi kalbos buvo vartojamos dar prieš 1897 metus. Taigi, lietuvių kalbą nebuvo reikalo įvesti 1912 metais; administratorius tik nustatė kalbų vartojimo proporciją pamaldose pagal kalbančiųjų procentą.

3. Lietuviškųjų pamaldų turėjo būti daugiau pagal lietuviškai kalbančiųjų skaičių, bet, nenorėdamas pykinti lenkų, Michalkevičius, lietuviams sutinkant, nustatęs tiek, kiek jų iki šiol turėta. Jei buvo kas nuskriaustas, tai tik ne lenkai, o lietuviai.

4. Tas 2 981 lietuvis, kuris tokiu užsirašė 1912 m., kaip tik pritarė lietuvių kalbai bažnyčioje, nes tam ir buvo daromas klausinėjimas. Kunigai, kurie Rodūnios parapiją pažįsta, tvirtina, kad moterys ir vaikai tikrai nemoka lenkiškai. O jei ir suprastų lenkiškai, turi teisę girdėti Dievo žodį bažnyčioje savo gimtąja kalba, nes Bažnyčia visų lygi motina. Rimtų lenkų kunigų liudijimu, lietuvių kalba Rodūnios bažnyčioje būtina.

5. Netiesa, kad lietuvių kalbą įvedė rusai. Jie lygiai slėgė ir persekiojo tiek lenkus, tiek lietuvius, pastaruosius dar labiau, nes uždraudė lietuvišką spaudą ir persekiojo už maldaknyges. Yra ižeidžiantis dalykas tvirtinti, kad administratorius Michalkevičius dirbo rusų valdžios naudai.

6. Nuo 1918 m. vyskupas negirdėjo iš Rodūnios nusiskundimų lietuvių kunigais. Tikrosios riaušių priežastys yra: a) nesveikas nacionalizmas, virtęs beveik sekta, siekias palenkti savo tikslams Bažnyčią ir sunaikinti kitas tautas; b) riaušininkai, politinių partijų įrankis, diriguojami ir vedami iš viršaus.

Iš riaušininkų, pagal vyskupo komisijos tyrimus, 4 bedieviai, 1 netikintis ir nepraktikuojantis, 2 moterys isterikės, išmestos iš tretininkių. Prie jų prisidėjo dar 18 asmenų – suvedžiotų, bažnyčios nelankančių. Riaušininkai tuo drąsesni, nes žino, jog nebus baudžiami – valdžiai jų žygiai patinka.

7. Memorandume sakoma, kad vyskupas, nelaukdamas 1924 m. sausio 9 d. pradėto tardymo, uždaręs bažnyčią ir t. t. Iš tikrųjų bažnyčia buvo uždaryta 1923 m. spalio 7 d., o parapija padalyta 1923 m. lapkričio 4 d., kai jau visos pastangos nuraminti triukšmadarius nuėjo niekais.

8. Rodūnios klebonai prieš kun. Kochańskį buvo lietuviai, bet tada buvo ramybė ir tvarka. Riaušės prasidėjo prie lietuvio klebono Lajausko. Tada buvo paskirtas lenkas kun. Kochańskis, kalbą ir lietuviškai, bet ir prie jo riaušės nenurimo. O dabartinės riaušės, kurios prasidėjo 1922 m. spalio 22 d., buvo prie Kochańskio ir jam nepavyko jų numalšinti. 1922 m. gale buvo paskirtas lenkas Sołkowskis, kalbą lietuviškai, bet riaušininkai jo neįsileido. Po jo parapijos administratoriumi paskirtas Chodyka, neteisingai vadinamas lietuviu, nes gimęs gudiškoje vietoje, save laikąs lenku, lietuviškai pramokęs tik seminarijoje ir vikaraudamas 1918–1920 m. Rodūnioje. Jam taip pat nepavyko riaušininkų suvaldyti, priešingai – pradėta grasinti jo gyvybei. Tada vyskupas leido jam apsigyventi pas dekaną Kuzminskį, kuris visiems yra lygus ir visų lygiai gerbiamas.

9. Jei kas miršta be sakramentų ir savo vaikų nekrikštija, tai jų kaltė, nes kaimyniniai klebonai pasiryžę visiems patarnauti. Dekanui dėl to buvo duotas vikaras. O rodūniečiai gerai žino, kad tuoj gaus kleboną, kai tik pasižadės nurimti ir kunigui negrės pavojus.

10. Kunigai, kurie aptarnauja Rodūnios parapiją, apie jokiais naujas sektas nieko nėra girdėję. Tikri katalikai prie sektų neprisidės, o riaušininkai, kuriems tikėjimas ir Bažnyčia nerūpi, savo tikslams gali sukurti bet kokią sektą.

11. Rodūniečių delegacijos dėl kun. Kochańskio palikimo Rodūnioje vyskupas negalėjo priimti, nes tuo metu sirgo plaučių uždegimu, bet ją priėmė prel. Michalkevičius. Kitais atvejais delegatai visomet buvo priimami.

12. Peleos kaime tikrai įkurta koplyčia, kuriai vietos gyventojai padovanojo 18 ha žemės, bet ji aptarnauja lygiai visus, ne tik lietuvius... Reikia tik pagirti to kaimo gyventojus lietuvius, kurie patys vieni pastatė koplyčią ir joje pusę pamaldų užleidžia lenkams. Nočios vikaras, aptarnaujans koplyčią, nėra lietuvis ir negali ta kalba sakyti pamokslų.

13. Vilniaus vyskupas nėra kaltas, kad tokia padėtis susidarė Rodūnioje. Jau prieš karą vyskupijos administratorius dėl riaušių buvo uždaręs keletui mėnesių bažnyčią ir metęs interdikta. Tikroji priežastis – lenkų politika, kuri lietuviams nenori nė žodžio pripažinti bažnyčioje.

Atsakymas *De turbis in ecclesia Radunensi* („Apie neramumus Rodūnios bažnyčioje“) sudarė 21 mašinėle rašytų puslapių su 25 dokumentų priedu.

JAU ATĖJO LAIKAS... PASITRAUKTI

Išsiuntęs pranešimą, laukė atgarsių iš Romos. Lapkričio 17-ąją rašo P. Būčiui: „Iš Romos į savo raštą dar nesu gavęs jokio atsakymo... Labai norėčiau žinoti, ar jau lietuvių valdžia tariasi su Apaštalo Sostu dėl konkordato.“ Konkordatui ruošėsi lenkų valdžia, o tai turėjo liesti ir Vilniaus vyskupijos reikalą. „Nesnaudė nė Latvija, – rašo Būčys. – Jai pasisėkė savo vienatinę, naujai atstatytą Rygos vyskupiją pakelti (1923 m.) į arkivyskupiją... Lietuva, nors perdėm katalikiška, neturėjo arkivyskupijos. Austras F. Ritter von Lama rašo, kad Lietuva tuo laiku nerūpestingai vedė savo reikalus Vatikanė“ (Pijus XI, 349).

Gruodžio 11-ąją vėl rašo Būčiui, kad „iš Romos ... dėl savo rašto dar jokio nesu gavęs atsakymo“. Iš tikrųjų laukė atsakymo iš kard. Gasparri dėl savo ganytojavimo Vilniuje – paliks ar atšauks Šv. Tėvas. Primena Būčiui, kad pradėjusi vėl skaudėti koja.

Netikrumas dėl savo padėties ir fizinė negalė bus paskatinę vyskupą skirti P. Būčį marijonų vienuolijos generaliniu vikaru ir lietuvių bei latvių namų viršininku. Tai pranešė jam sausio 11-ąją (1925 m.). O vasario 10-ąją Lenkija pasirašė konkordatą su Šv. Sostu, ir pagal jį Vilnius keliamas į arkivyskupiją su dviem sufraganinėmis vyskupijomis – ir gudiško Pinsko, ir lenkiškos (su lietuviškomis priemaišomis) Lomžos. Konkordate įrašyta, kad skiriant vyskopus atsiklausoma vyriausybės, ar neturinti politinio pobūdžio kliūčių. Matulaičiui buvo aišku, kad lenkų valdžia turės politinių kliūčių jį keliant į Vilniaus arkivyskopus. Pasklido ir gandai, kad jei Šv. Sostas norės Matulaitį palikti Vilniuje, jis būsiąs jėga pašalintas.

Kovo 29-ąją mirė Varšuvos sufraganas titulinis arkivyskupas K. Ruškys, sulaukęs 89 metų amžiaus. Matulaitis būtų vykęs atsisveikinti ir palydėti į amžinybę savo tautietį ir artimą bičiulį, bet nauja padėtis reikalavo geriau nesirodyti viešose iškilmėse.

Tik po Velykų, balandžio pusėje, nuvyko pas nuncijų kalbėtis dėl savo padėties ir grįžęs sėdo rašyti raštą Šv. Tėvui. Gegužės 1 d. jį įteikė kunigui, vykstančiam į Romą, kad nuvežtų ir įteiktų asmeniškai popiežiui. „Viską gerai apsvarsčius, – rašo Matulaitis, – atrodo, kad jau atėjo laikas, kad aš dėl didesnės Bažnyčios gerovės būčiau iš Vilniaus atšauktas... Lenkai sunkiai mane pakenčia dėl to, kad esu lietuvis ir Lenkijos respublikoje užimu vyskupo vietą. Jie pasiryžę jokiū būdu neprileisti, kad, šią vietą pakėlus į arkivyskupijos rangą, pasiikčiau Vilniuje kaip arkivyskupas. Politinės partijos, o ypačiai „Tautinė demokratija“, kuri respublikoje daug reiškia, nuolatinais manęs puolimais, klaidingais kaltinimais ir šmeižtais pasiekė tiek, kad daugelis lenkų žiūri į mane šnairiai ir su nepasitikėjimu... Šis nepasitikėjimas juntamai auga ir nėra jokios vilties, kad jis sumažėtų. Matau,

kad ir valdžiai esu ypatingai nemalonus: ji manimi taip pat nepasitiki. Taip dalykams susiklojus, aišku, kad aš negaliu laisvai, kaip yra reikalinga, eiti savo pareigų ir turėti reikiamos įtakos. Šitai darau ne tam, kad nusikratyčiau kryžiaus, kurį man Dievo gerumas uždėjo, bet vien tik trokšdamas didesnės Dievo garbės ir Bažnyčios gerovės. Tačiau visa pilnai sudedu į Tavo, Šventasis Tėve, rankas ir Tavo valiai pasivedu. Tu žinai, Mylimiausias Tėve, kad aš esu dėl Kristaus ir jo Bažnyčios pasiryžęs viską iškęsti.“

KNYGŲ SIUNTOS LIETUVON

Nebesitikėdamas likti Vilniuje, Matulaitis susirūpino lituanistikos rinkiniu, kuris jau buvo gerokai išaugęs. Balandžio 10-ąją (1925 m.) rašo Būčiui: „Kaip žinai, turime nemaža knygų... Manome jas pradėti Jums siuntinėti. Vietinis lenkų knygynas apsiima patarpininkauti. Jie turi Dancige savo atstovą ir Kaune žydėlį Ptaszek. Būtų gera, kad kun. Juozas (Vaitkevičius) su juo susipažintų ir sutartų, kokiomis sąlygomis jis apsiimtų knygas gabenti. O gal būtų geriau J. E. vyskupo O'Rourke prašyti, kad patarpininkautų; ar galima būtų ir ar tiktų? O gal per Daugpilį patogiau būtų siųsti knygas? Pasitarkite su kun. Juozu ir man praneškite. Vieną sąlygą keliamo, kad pinigų prisiųstumėte siuntinėjimo išlaidoms. Mūsų izdas tuščias, o net dažnai su skolomis tenka gyventi. Antra sąlyga, kad knygos būtų kraunamos Marijampolėje ir kad jos būtų tinkamai saugojamos ir prižiūrimos, nes brangių yra ir retų... Šio laiško įteikėjui žodžiu praneškite, jei ne – raštu, ką manote dėl knygų.“

Gegužės 9-ąją tam pačiam vėl rašo: „Knygų J. E. vyskupo O'Rourke vardu siunčiame: gal bus daugiau kaip 10 didelių dėžių, liksis gal dar kokios 50 didelių dėžių. Prašau jam parašyti ir jam pinigų nusiųsti... Prižiūrėk, kad knygos, eidamos per lietuvių sieną, nežūtų. Pakalbėk su p. Jokantu. P. Šlapelis skundėsi, kad valdininkai, kratydami knygas, siunčiamas per lietuvių sieną, sau kai kurias pasilieka. Siųstų knygų

sąrašą atsiųsime... Dar jas tik į dėžes dedame. Kai pasiųsime, tą pačią dieną duosime Tau žinią.“

Po 10 dienų rašo vėl Būčiui: „Kaip buvo rašyta, knygų siunčiame net 11 dėžių, tik eis jau kitu keliu, per Latviją, per Daugpilį... Kai tik būsi gavęs, pranešk, nes rūpės. Neilgai trukus vėl daugiau siųsime.“ Birželio 15-ąją tam pačiam pastebi: „Siunčiamų knygų sąrašą labai ilgai laikė cenzūroje. Dar tik šiandien tą vienuolika dėžių žada siųsti geležinkeliu. Bet kiti siuntiniai eis greičiau. Jau paruošta net 15 dėžių... Kunigas Jonas krauja knygas ir vis dar kiek ištesėdamas papildė savo biblioteką, neiškenčia suradęs šių tų geresnio nupirkti. Dabar važinėjo Varšuvon su reikalais ir kiek knygų surado.“ Liepos 19-ąją vėl prisimena: „Kun. Jonas... jau gavęs leidimą knygoms išvežti. Jau 15 dėžių išvežta; gal tuoj galės ir tas 11 dėžių išsiųsti, kurias buvom žadėję pirmiausia siųsti.“

Apie užmojį sukurti centrinę Lietuvos marijonų biblioteką buvo rašęs 1922 m. lapkričio 5 d. kun. F. Kudirkai į Čikagą. „Į Marijampolės vienuolyno biblioteką norėtume surinkti, kiek galima, visa, kas išleista lietuvių kalba: knygas, brošiūras, laikraščius, net atsišaukimus, taip pat kas bus leista svetimomis kalbomis apie Lietuvą ir lietuvius. Rinkite mums Amerikoje leidžiamus laikraščius ir knygas. Čia Tėvas Kriščiukaitis jau surankiojo po knygynus ir antikvariatų labai daug svarbių, brangių ir retų veikalų Lietuvos istorijai, taip pat nemaža ir lietuviškų knygų...“

Iš Vilniaus buvo persiųsta į Marijampolę iš viso 93 didžiulės dėžės lituanistinių knygų („Draugas“, 1967, Nr. 36), kurios sudarė pagrindą bibliotekai, išaugusiai į 50 000 tomų.

Ganytojas tyliai pasitraukia...

Lietuva nesiskubino daryti konkordato su Apaštala Sostu, nors buvo valdoma katalikų partijų. O kai lenkai padarė, sukilo šaukti, kad Vatikanas atidavęs Vilnių Lenkijai. Kaunas užė, demonstravo prieš popiežiaus delegatą.

„Girdžiu, dėl konkordato pas jus užia, – rašo Būčiui gegužės 19-ąją. – Nesikiškite į ginčus ir kovas, ypač politines. Gink mūsų nuo to... Kur galėdamas ramink žmones, nes, man rodos, nėra ko taip labai užti.“

Vyskupas dar nežinojo, kad užsienio reikalų ministras J. Purickis buvo įteikęs labai užgaulią notą Vatikanui. Ir „Apaštala Sosto delegatui, arkivyskupui A. Zecchini, buvo sudarytos tokios sąlygos, kad jis buvo priverstas palikti Kauną ir 1925 metų vasarą išvažiavo į Romą“ (Pijus XI, p. 352).

ATSAKYMŲ IŠ ROMOS BELAUKIANT

Apaštala Sostas buvo užtikrinęs lietuvių delegacijai, kuri lankėsi 1924 m. pabaigoje Romoje, kad, faktinio politinio valdymo sienoms pasikeitus, automatiškai bus pakeistos ir bažnytinio sutvarkymo ribos. Tas principas buvo įtrauktas ir į konkordatą su Lenkija (ten pat, p. 352).

Dėl to Lietuvos elgesys, pasak Būčio, nustebinęs ir apkartinęs Vatikano diplomatus. „Užuojautos Lietuvai, kurios pirma buvo daug Vatikane, dabar jau beliko tik vienoje paties popiežiaus širdyje“ (ten pat).

Popiežius suprato ir Matulaičio padėtį. Kodėl tačiau nesiskubino atsiliepti į prašymą atleisti jį iš Vilniaus? Kas ten užkliuvo – nauji projektai ar atsargumas, kad, atšaukus vyskupą lietuvių, nekiltų naujas užsėsys Lietuvoje? O Matulaitis laukė kokio nors ženklų ir savo laiškuose vis prisimena: „Kol kas jokių tikrų žinių neturiu, kas su manim bus.“

Nieko nesulaukęs, gegužės 22 d. išvyko į Varšuvą dalyvauti Lenkijos vyskupų konferencijoje. Konkordato reikalai buvo pagrindinė konferencijos tema. Niekas, išskyrus nuncijų, nežinojo, apie jo planą pasitraukti. Neprasitarė nė savo studijų draugui vysk. Przeździeckui, tik su juo besikalbant paaiškėjo, kad valdžia tikriausiai nenorės jo palikti Vilniuje. O kaip būtų, jei valdžia pasiūlytų persikelti į Čenstakavą? – paklausė vysk. Przeździeckis. Matulaitis sukluso, nes tai buvo kažkas nauja. Gal Przeździeckis ką nors žino apie tokį planą, bet iš kur žino – iš nuncijaus ar valdžios žmonių? Šito nesiteiravo. Nuncijus, sutiktas konferencijoje, taip pat prasitarė apie Čenstakavą.

Grįžo į Vilnių gegužės 30-ąją, nesužinojęs nieko tikresnio. Skubėjo tvarkyti vyskupijos reikalus, nes liepos 7-ąją ketino vykti į Ciechocinęką pasigydyti. Pagaliau, birželiui įpusėjant, gavo per nuncijų kardinolo Gasparri raštą, pasirašytą birželio 1 d. Kardinolas praneša nuncijui, kad gautas Vilniaus vyskupo raštas Šv. Tėvui. Prašo jam (Matulaičiui) pranešti, kad Šv. Sostas gerai supranta vis didėjančias sunkenybes, kuriose jis randasi, be to, ne tik kad neturėjęs jokio pagrindo abejoti jo elgesiu sunkiomis vyskupijos valdymo sąlygomis ir niekad nekreipęs dėmesio į kaltinimus, kuriuos darydavę jo priešininkai, dargi jį gynęs. Tačiau jei vysk. Matulaitis dėl sunkenybių, kuriose randasi, nori atsisakyti, gali visu atvirumu prašyti Jo Šventenybę, išdėstydamas priežastis, o Šv. Sostas dalyką svarstysiąs.

NAUJAS PRAŠYMAS ŠVENTAJAM TĖVUI

Vargiai Matulaitis išvengė klausimo, kodėl reikia vėl prašyti ir iš naujo dėstyti priežastis. Juk „Šv. Sostas gerai supranta vis didėjančias sunkenybes!“ Tačiau sėdo rašyti ir birželio 27-ąją pasiuntė Šv. Tėvui naują prašymą. Pradėjo nuo politinės padėties.

„Tarp Lenkijos ir Lietuvos neseniai buvo karas ir iki šiol tęsiasi beveik karo stovis. Lietuviai neatsisako savo teisių į Vilnių ir jį supantį kraštą. Lenkai gi prieš visą pasaulį stengiasi įrodyti, kad šis miestas ir kraštas esą lenkiški. Stengiasi visus nelenkus kuo greičiau sulenkinėti, naudodami visokias priemones ir net jėgą. Visa tai vyskupo, kaip lietuvio, padėtį daro nepaprastai sunkią. Ji tuo sunkesnė, kad lenkai dabar šiame krašte sudaro dominuojančią klasę, kuri veikia visą viešą gyvenimą turi savo rankose, visa valdo ir tvarko. Tuo pačiu, kad esu lietuvis, lenkų akyse esu nepakenčiamas ir tartum kokia gimtąja nuodėme susitęsęs... Iš kitos pusės lenkų didžiausias siekimas – čia Vilniuje turėti, kaip sakoma, savo žmogų...“

Kai vokiečiai buvo okupavę šį kraštą, beveik visų vietos tautybių padėtis buvo lygi. Tada lenkai iš manęs reikalavo tik vieno, kad visus vienodai traktuočiau, ir pripažino, kad aš, nors lietuvis, visiems buvau lygiai teisingas. Bet paskui, kai patys šį kraštą paėmė valdyti, jų tautinės politinės partijos, o ypač ta, kuri vadinasi „Tautinė demokratija“ ir kuri valstybėje daug sveria, visokiais būdais ir keliais, sistemingai ir su tam tikru iš anksto nustatytu metodu, pradėjo mane žiauriausiai puldinti tiek gyvu žodžiu, tiek laikraščiuose ir viešuose visuomenės susirinkimuose... Jau tiek yra pasiekę, kad daugelio akyse esu tarsi kokia baidyklė, kuri alsuoja vien lenkų neapykanta ir pražūtimi...“

Iš tikrųjų, mano ganytojiškame darbe vis labiau matau ir jaučiuosi kliudomas; vis dažniau pasitaiko, kad iš visų pusių sunkenybių slegiamas, rodos jau neatlaikysiu ir suklupsiu, jei nepasaldintų mano gyvenimą Kristus ir jo kryžius bei klusnumas Šv. Sostui. Kad ir kaip būtų, juo toliau ši padėtis tęsis, juo liūdnesni bus šios su vyskupu kovos vaisiai:

ir Dievas įžeidžiamas, ir daugelio sielos žalojamos bei iškreipiamos, ir vyskupo autoritetas mažėja bei jo valdžia silpnėja, ir ne kartą patsai Šv. Sostas paliečiamas...

Kol dalykai, kiek man atrodė, dar buvo netikri, atvirai Šv. Sostui tada pareiškiau, kad gal dar neatėjęs laikas ir nebus naudinga mane iš Vilniaus atšaukti. Dabar gi, kai po sudaryto konkordato bažnytiniai dalykai yra naujai tvarkomi ir stabilizuojami, visa prieš Dievą rimtai apsvarstęs ir pasvėręs, jaučiu ir matau, kad yra atėjęs ir tai skubus laikas, kad iš Vilniaus būčiau atleistas...

Mylimiausias Tėve, puikiai žinau ir patyriau, kiek gerumo man esi parodęs ir kaip tėviškai bei sėkmingai esi mane gynęs. Amžinas Tavo man parodyto gerumo dokumentas yra Tavo laiškas, kurį tuojau, vos užėmęs popiežiaus sostą, man menkam Tavo tarnui atsiuntei. Čia visur taip manoma ir tvirtinama, kad aš turįs ne tik Tavo asmenišką pasitikėjimą, bet dargi, ko nedrįstu ištarti – net Tavo draugiškumo esu supamas. Po Dievo vien Tavo gerumui ir maloningumui priskiriu tai, kad tokiomis sunkiomis sąlygomis vis tiek šiek tiek galėjau dar savo pareigas eiti, ir kad mano priešininkai, kurie tiek kartų yra man grasiinę, vis tik neišdrįso savo planų įvykdyti...

Reikia stebėtis, koks didelis yra žmonių sugedimas. Kam daug ieškoti pavyzdžių? Kai patsai, Šventasis Tėve, buvai Lenkijos nuncijum, esi pats pilnai tai patyręs, nors nieko kito, vien tik gera daryti stengeisi, nors visiems didžiausios meilės ir prielankumo rodei, nors pačią lenkų tautą taip mylėjai ir tiek gero esi jai padaręs, tačiau buvai su tokiu nedorumu ir smarkumu ir taip neteisingai, pats nekaltas ir nepajėgiąs gintis, puolamas.“

Iš Vilniaus atleistas, prašo popiežių leisti apsigyventi Romoje ir atsidėti marijonų vienuolijos reikalams.

ATLEISTAS IŠVYKSTA ROMON

Tą vasarą nebevyko lankyti parapijų – buvo nepajėgus fiziškai. „Važiuoju į Ciechocinęką pasigydyti ir pailsėti, – rašo liepos 7-ąją Būčiui. – Gal teks ir į Romą važiuoti.“ Į Ciechocinęką išvyko liepos 12-ąją ir po savaitės tam pačiam parašė: „Gydytojai rado, kad aš persilpęs. Prie to dar prisideda paprastos ligos. Kas su manim bus, dar tikrų žinių neturiu... Tikiuosi gauti tikrų žinių dar šį mėnesį, o vėliausia rugpjūčio mėnesį. Pasiliuosavęs iš Vilniaus, norėčiau apsigyventi Romoje. Gal Dievas padės tenai įsteigti studijų namą ir (vienuolijos) valdybos buveinę.“

„Gydymas eina gerai, jau kiek pailsėjau, – rašo kun. Jonui į Vilnių. – Buvau pas nuncijų. Spėju, kad mane iš Vilniaus paliuosuos. Gal netrukus gausiu žinią. Gal teks man dar į Vilnių važiuoti, o iš ten į Romą. Paslaptis reikia griežtai laikyti, kad nebūtų nemalonumų.“

Grįždamas iš gydyklos, užsuko pas nuncijų ir gavo į rankas kard. Gasparri raštą, datuotą liepos 14-ąją. Kardinolas tarp kitko rašo: „Jo Šventenybei buvę nemalonu patirti iš Tavo laiško, kad iš naujo prašai atleisti iš Vilniaus vyskupijos valdymo pareigų. Tačiau priežastys, kurias pateikei, taip svarbios ir rimtos, kad Šv. Tėvas laiko savo pareiga patenkinti Tavo norą. Šiuo pranešu, kad Jo Šventenybė Tavo atsisakymą priėmė ir leidžia Tau, kaip prašyta, atvykti tuojau į Romą ir čia apsigyventi.“

Parvyko į Vilnių, kaip buvo ketinęs. Niekas nenujautė, kad čia jau svetys. Žinojo tik kun. Jonas. Su juo aptarė būtinus dalykus ir tyliai, niekam nežinant, rugpjūčio 1 d., išvyko į Varšuvą. Iš čia parašė kapitulai, kad atsistatydinęs, ir prašė išsirinkti vyskupijos valdytoją. Trumpus atsisveikinimo laiškučius pasiuntė vysk. Michalkevičiui ir Bandurskiui, prel. Hanusowiczui, kancleriui L. Chaleckiui ir kun. A. Viskančiai. Paruošė švietimo ir kulto ministrui Grabskiui pranešimą, kad atsistatydinęs iš Vilniaus ganytojo pareigų, ir pasiuntė paštu.

Rugpjūčio 3 dieną, kada turėjo įsigaliooti konkordatas, sėdęs į traukinį, paliko Lenkiją. Romą pasiekė rugpjūčio 5-ąją, vidurdienį. Apsistojo

pas lenkus rezurekcionistus, jų vienuolyne, prie Piazza di Spagna. Šią vietą pasirinko sąmoningai, kad lenkai negalvotų, kad nebenori jų nė matyti. Čia rado apsistojusį J. B. Ciepliaką, buvusį kolegą profesorių Petrapilyje, vėliau Mogiliovo sufraganą, o nuo 1914 m. tos arkivyskupijos valdytoją, bolševikų įkalintą, pasmerktą mirti ir tik 1924 m. išleistą iš Rusijos. Matulaitis nenujautė, kad šis vyskupas kankinys netrukus bus paskirtas jį pakeisti Vilniuje.*

Pirmoji naktis Romoje buvo trumpa. Atsikėlė pusę po trijų ir sėdo rašyti laiškus. „Jau esu Romoje.., – rašo pirmiausia Būčiui. – Rūpinuosi gauti pas Šv. Tėvą audienciją. Norėčiau jau šiemet iki rudens įsteigti čia mūsiškiams *Collegium Marianum*, arba Studijų namą... Jei Lietuvos laikraščiai netinkamai aiškintų mano iš Vilniaus pasiliuosavimą arba drįstų Šv. Tėvui priekaištų daryti, paaiškink, kad kitaip nebuvo galima padaryti. Ilgiau liktis aš negalėjau.“

Parašė dar keletą kitų laiškus, tarp jų ir savo bičiuliui lenkui, buvusiam Vilniaus universiteto rektoriui M. Zdziechowskiui.

PIRMIEJI ATLAIDUMO GESTAI

Dienai išaušus, atlaikė mišias, išnešė laiškus, perėjo gatvėmis. Romėnai dar miegojo arba buvo negrįžę iš atostogų. Skardenosi tik turistai ir maldininkai įvairiausiomis kalbomis. Po pusryčių išsiruošė į Vatikaną. Reikalingiausių žmonių dar nebuvo įstaigose. Sekretariate rado vieną monsinjorą ir pasikalbėjęs patyrė, kad lenkų vyriausybė tikrai buvo dariusi žygių jį perkelti į Čenstakavą.

Ta proga užsuko į lenkų ambasadą prie Vatikano. Ambasadoriaus nerado, tik vieną iš sekretorių ar patarėjų. Pranešė, kad nebegrįšias į Vilnių. Ambasados žmogus aiškinosi, kad lenkų valdžia nieko neturė-

*Pirmuoju Vilniaus arkivyskupu Ciepliakas buvo paskirtas gruodžio 14 d. (1925 m.). Ši žinia jį pasiekė Amerikoje, kur buvo nuvykęs lankyti lenkų parapiljų. Vilniaus vyskupo sostą turėjo užimti kovo 25 d. (1926 m.), bet susirgo plaučių uždegimu ir mirė Niū Džersyje vasario 17 d.; į Vilnių parvežtas tik palaidoti. Jo vietoj arkivyskupu 1926 m. birželio 24 d. buvo paskirtas R. Jałbrzykowski.

jusi prieš jį kaip vyskupą; ji netgi gynusi savo pranešimuose Apaštalų Sostui, tik norėjusi perkelti į Čenstakavą. Matulaitis atsakė žinąs prieš žastis, o su lenkais norįs gyventi taikoje. Blogu atsilyginti niekam nenorįs. *Vince in bono malum* – nugalėk blogį geru, priminė savo gyvenimo šūkį.

Rugpjūčio 13-ąją gavo audienciją pas popiežių Pijų XI; prieš tai buvo gavęs labai malonų jo laišką. Susitiko kaip du seni bičiuliai. Popiežius įvertino vyskupo auką, nes lenkų valdžia tikrai būtų stačiusi *veto*, keliant jį į arkivyskopus. Užtikrino, kad galįs pasilikti Romoje, rūpintis savo vienuolija ir pažadėjo padėti įsikurti. Matulaitis prašė patvirtinti visus jo veiksmus, kurie, valdant vyskupiją ir vienuoliją, galėjo būti netikslūs, nesant tinkamo susižinojimo su Roma. Popiežius patvirtino.

Netrukus gavo laišką iš prof. M. Zdziechowskio. Apgailestavo, kad vyskupas pasitraukęs iš Vilniaus, ir reiškė viltį, kad būsiąs paaukštintas. Matulaitis padėkojo už palankumą ir širdį tuo metu, kai kiti „mane purvais drabstė, boikotavo“. Bet „ne dėl tų šmeižtų ir ne dėl kryžiaus baimės pasitraukiau iš Vilniaus. To reikalavo susidariusi būklė.“ Primena, kad meldėsi ir dabar meldžiasi už tuos, kurie veikė prieš jį. Į Romą atvykęs tarnauti Dievui ir turįs vilties, kad jį aplenkiančios visokios garbės (AJM, p. 223).

Romon Šventųjų metų proga tebevyko maldininkų grupės. Dido-ka grupė atsirado ir iš Lenkijos. Popiežius jiems laikė mišias, o po to priėmė audiencijoje. Prie maldininkų jungėsi ambasadų ir vienuolių atstovai lenkai. Visų nustebimui atėjo ir vysk. Matulaitis į mišias ir į audienciją. Norėjo parodyti, kad lenkams neturi kartėlio. Po audiencijos savo dienoraštyje įrašė: „Tegul Viešpats Dievas juos visus laimina ir visa gera jiems teikia. Ant galo grįžus, ką bloga kentėjau, tai buvo ne lenkų darbas, o tik politikos, kai kurių partijų. Ir už tuos meldžiuosi ir pasižadėjau širdingai melstis.“ O Būčiui spalio 27 d. laiške pastebi: „Lenkams stengiausi ir stengiuosi, jei koks jausmas ir buvo kada mano širdy kilęs, viską dovanoti ir atleisti.“

GRĮŽTANT PRIE „AGE QUOD AGIS“

Susitaikęs su lenkais, jiems atleidęs, rugpjūčio 21 d. nuvyko pas benediktinus prie Šv. Pauliaus bazilikos atlikti rekolekcijų. Dešimt dienų meditavo ir meldėsi. Po to rašo Būčiui: „Iš Vilniaus išvažiuavęs jaučiau labai didelį reikalą rekolekcijų, kad sutvarkęs praeitį galėčiau ramiai pradėti naują gyvenimą... Tikrai nusiraminau ir vėl pasitikėdamas visiškai Dievo apvaizda ir Švč. Mergelės globa stoju drąsiai į naują darbą. Ir čia, be abejo, kaip visur, teks eiti kryžiaus keliu, Dievo valia!“ (rugsėjo 3 d.).

Po rekolekcijų persikėlė gyventi pas pranciškonus, Via Lungotevere Gianicolese 40. Netrukus sužinojo, kad popiežius rugsėjo 1 d. pakėlė jį tituliniu Adulijos arkivyskupu ir tai busią oficialiai paskelbta per konsistoriją gruodžio 14-ąją. Gavęs kuklų kambarėlį, vienuolišką celę, pradėjo mokytis italų kalbos. „Dabar po rekolekcijų mokausi nuo ryto ligi vakaro italų kalbos“, – rašo Būčiui. Be tos kalbos Romoje, girdi, būtų sunku ką nors daryti. Ištisą mėnesį dirbęs, rašo: „Vos pradėdu suprasti ir iš bėdos susišnekėti.“

Tik spalio pradžioje pradėjo grįžti iš atostogų kardinolai. Jis ketino kai kuriuos iš jų, visų pirma Gasparri, aplankyti. Tuo tarpu senu įpratumu užeidinėdavo į knygynus bei antikvariatų ir, užtikęs ką retesnio, neiškėsdavo nenupirkęs marijonų bibliotekai. „Pavyko surasti ir sukomplektuoti du toms „Summa Legum Justiniani“ ir kitų. Kaip tik dabar tiktų, teises statant (kuriant) Lietuvoje“, – rašo spalio 8 d.

Lietuvos reikalai pradėjo iškilti jo rūpesčiuose. Buvo gavęs žinią, kad M. Reinys, buvęs jo kunigas Vilniuje, tapęs užsienio reikalų ministru po J. Purickio. Iš pradžių abejojo, ar jam derėjo imtis šių pareigų. Bet paskaitė Vatikano organe „Osservatore Romano“ straipsnį apie Lietuvą, kur apie kun. Reinį atsiliepiama labai teigiamai; tikimasi, kad, jam perėmus užsienio reikalus, santykiai su Vatikanu busią atitaisyti ir suderinti. Tuoj pranešė apie tą straipsnį Būčiui (spalio 16 d.) ir nuo savęs pridėjo: „Gal Dievas duos, kad Lietuva sueis į tikrus santykius su Šv. Tėvu... Neatitaisius su Apaštalų Sostu santykių ir nesuderinus, jam (Reiniui), mano nuo-

mone, ir nepritiktų ilgiau ministeriauti... Tikrai skauda, kad krikščionims demokratams valdant Lietuvą, o ypač kunigams ministeriaujant, Lietuva liktųsi karo stovyje su Apaštalų Sostu... Mano nuomone, kaip tik dabar laikas pradėti tartis su Apaštalų Sostu, nėr ko laukti ilgiau.“ Ir dar prideda: „Jei kiek galėčiau, ir aš padėčiau suderinti tuos santykius.“ Pastaroji pastaba greičiausiai jam „išslydo“ pasikalbėjus su kard. Gasparri.

Kitas jo rūpestis buvo kurti marijonų centrą Romoje. Dėl to išsikvietė iš Amerikos saviškį kun. K. Rėklaitį, kitados baigusį Romoje mokslus, mokantį gerai italų kalbą ir turintį plačių pažinčių. Prie centro turėjo būti ir studijų namai. Buvo numatęs keletą kandidatų iš marijonų lenkų, gudų ir lietuvių, kuriuos reikėtų mokslinti Romos universitetuose, formuoti jų dvasią ir juos suartinti.

„Marijonų vienuolija, – pasak Būčio, – buvo mylimiausias J. Matulevičiaus kūrinys.“ Pradėjo ją lietuviams, bet tolydžio darė įvairiautę. Kitiems priekaištauojant, „atsakydavo, kad jis kurias katalikišką vienuoliją ir kad vienuolijos nukrypsta nuo savo esmės tapdamos išimtinai vienos tautos“ (AJM, p. 32). „Turime stengtis visoms tautoms tarnauti“, – buvo rašęs kun. V. Kulikauskui į Čikagą (1923 m. gegužės 1 d.). – Jau du latviu įstojo į Marijampolę; galėsime Latvijoje namą įsteigti. Jau turime ir baltgudžių... Aš vis negaliu atsidėkoti Viešpačiui, kad taip trumpu laiku tiek davė mums padaryti. Keleri metai atgal be nieko darbą pradėjome, o dabar jau tiek turime.“

Lenkai ir lietuviai buvo jau pakankamai atsistoję ant savo kojų. Pirmieji pačioje Lenkijoje turėjo tris židinius, antrieji du – Marijampolėje ir Čikagoje. Abi šakos veikė savarankiškai su naujokynais, gimnazijomis, ruošėsi kurti spaustuves (Čikagoje leido dienraštį „Draugas“). Latviai taip pat įsitaisė savo namus Vilianuose su keletu kunigų ir brolių. Kiekviena šaka dirbo savo tautai.

Sunkiau buvo gudams, nes jų centrą Drujoje Matulaitis pradėjo organizuoti, pasitelkęs kun. A. Cikotą, tik 1923 metais. Paraleliai formavo ir gudžių mergaičių vienuoliją. Marijonų globoje (jų įstatus Roma patvirtino 1924 metais). Drujos centrą parėmė Amerikos lietuviai marijonai,

už tai įsitaisė namą, nusipirko spaustuve ir ruošėsi leisti savo laikraštį. Bet lenkų valdžia nedavė leidimo. „Kaip ugnies bijo baltgudžių. Bet iš palengva kliūtis pergales“, – buvo rašęs kun. Kulikauskui (1924 m. lapkričio 28 d.). Kol buvo ten vyskupu, galėjo jiems padėti ir juos ginti. Dabar buvo neaišku, kaip su jais bus. Bet brendo naujas planas: jei Lenkijoje negalės įsitvirtinti, ruošti juos misijoms Rusijai...

POKALBIS SU LENKU AMBASADORIUMI

„Lankiau neseniai ambasadorių prie Vatikano p. Skrzyński, – rašo Būčiui spalio 27-ąją. – Įdomus buvo su juo pasikalbėjimas. Parašysiu Tau.“ Ir parašė lapkričio 9-ąją. Pasikalbėjimas su grafu Vladislovu Skrzyński įvyko spalio 25-ąją ambasadoje. „Kalbą pradėjo apie mano atsistatydinimą.

– Šv. Tėvas turėjo būti labai patenkintas ir labai Tamstai dėkingas, kad atsistatydinai, – tarė p. ambasadorius.

– Nežinau, ar turi kuo džiaugtis Šv. Tėvas, – atsakiau. – Tiek galiu pasakyti, kad ir Šv. Tėvui, ir man buvo aišku, kad ilgiau Vilniuje liktis buvo nebegalima. Gi Tamstos ruošėtės statyti griežtą *veto* prieš mano pakliuvimą į arkivyskopus, o endekų partija, remdama valdžią, rengė man skandalą.

Iš pradžių ambasadorius lyg buvo bandęs teisintis, kad lenkų valdžia nieko dėta.

– Kaipgi, – pasakiau. – Tik p. Grabskis, apšvietos ir tikybos reikalų ministras, būdamas Vilniuje, aiškiai pasakė savo partijos (endekų) žmonėms, kad valdžia jokia būdu nesutiksianti, kad aš būčiau pakeltas į Vilniaus arkivyskopus ir likčiau Vilniuje, kad remdamasi konkordatu stasiantis griežtą *veto* politikos žvilgsniu. Tą patį ne kartą yra kalbėjęs ir Varšuvoje, kaip gavau patirti iš patikimų žmonių. Gi buvo valdžios sumanymas, o net jau buvo ir Apaštalu Sostui siūloma mane iškelti į Čenstakavą vyskupauti. Net vyskupas Przeździeckis buvo vieną kartą paklauses, ar nesutikčiau eiti į Čenstakavą, žinoma, griežtai atsisakiau. Ir su J. E. nuncijum teko apie tai kalbėti. Tada nuncijui pasakiau, jei aš Vilniuje ne-

tinku dėl to, kad tai grynai lenkiškas miestas esąs, tai kaipgi aš galėčiau būti Čenstakave, jei tas miestas ne mažiau lenkiškas už Vilnių. Pagaliau taip jau mane apšaukė lenkai savo laikraščiuose ir taip sugadino man gerą vardą, kad sunku būtų visa tai atitaisyti patekus į Čenstakavą...“

„P. ambasadorius, matydamas, kad aš aiškiai buvau numatęs dalykų stovį, prisipažino, kad lenkų valdžia jokių būdu nebūtų sutikusi manęs palikti Vilniuje, bet kad nieko nebūtų turėjusi prieš tai, kad būčiau buvęs iškeltas kur kitur. Tiesa, valdžia siūliusi Apaštaly Sostui mane skirti į Čenstakavą, manydama, kad aš, Marijos toks didelis garbintojas, būčiau buvęs tuo patenkintas. Visur kitur, tik ne Vilniuje ir ne pakraščiuose, aš būčiau buvęs geras.“

„Čia jis pripasakojo man daug pagyrimo žodžių, ir apgailėstavo, kad aš išvažiavau iš Lenkijos, kad lenkų episkopatas netekęs tokios jėgos ir t. t., kad prieš mane kaip prieš žmogų ir kunigą nieko neturinti, tik kad dėl politikos aš nepageidaujamas buvęs Vilniuje; kad partija ir laikraščiai tiek rėkė ir rašė, kad valdžia nebegalėjusi neatsižvelgti į visa tai. Pasisakė, kad per trejus metus, kai ambasadoriaująs, nuolat (buvę) galybės skundų prieš mane, bet drauge prisipažino, kad, kai reikalaudavęs, jokių faktų skundėjai jam nepristatydavę.“

Tame pačiame laiške (lapkričio 9 d.) Matulaitis dar primena: „Lenkų valdžios atstovai labai nepatenkinti, kad aš Romoje apsigyvenau. Nežinau, kodėl manęs bijosi. Teko man tai išgirsti iš lenkų. Labai gal norėtų, kad aš iš Romos kur kitur išvažiuočiau. Lenkų ambasadorius, girdamas mane dabar, net užsiminė, kad būtų gera, kad mane vyskupauti pasiųstų į Lietuvą, kur esą lenkai taip skriaudžiami. Žinoma, to pavojaus nėra, kad mane dabar Šv. Tėvas kur nors iš Romos siųstų.“

PASTANGOS GRĄŽINTI MATULAITĮ LIETUVON

Pasirodo, ir Lietuvoje sklido žinios, kad bus skiriamas į Lietuvą arkivyskupu. Bet kun. Just. Staugaitis įspėjo, kad jeigu Šv. Tėvas tai padarytų, tai Lietuvos valdžia neduotų vizos į Lietuvą ir būtų naujas

skandalas. „To pavojaus, kad mane skirtų dabar į Lietuvą, nematau. Ir Lietuvos valdžia gali būti rami. Jei ir iškiltų kada toks sumanymas, aš ginčiausi kiek galėdamas.“

Taip rašė Būčiui lapkričio 9 d., o gruodžio 3 d. reaguoja į jo laišką: „Tavo paskutinis laiškas mane labai nustebino ir dar labiau nugąsdino. Aš Tave visuomet gyniau nuo visokių vyskupavimų, o Tu mane, kaip matau, pradedi net piršti į arkivyskopus. Atsimink, kad mes pasižadėjome gintis nuo visokių poaukščių ir aukštų vietų. Tiesa, mūsų užduotis tarnauti Bažnyčiai visomis pajėgomis, bet *vienuoliškai*. Mes esam pašaukti ne Bažnyčiai valdyti, o tik jos valdytojams tarnauti; mūsų užduotis ne bažnytinė politika, o tik Kristaus dvasios žadinimas...“

„Kad patarnauji mgr. Faidutti, labai gera, bet kad duodiesi įtraukiamas į bažnytinę politiką ir su juo imi Lietuvos Bažnyčios reikalus tvarkyti, man tai neišrodo gera. Tai nėra mūsų tikras kelias... Ne į savo vėžes buvau (Vilniuje) patekęs. Jei mane vėl sutarę visi įstumtumėte į kitas vėžes, abejoju, ar iš to Dievas tiek, kiek galėtų, turės garbės. Aš jausiuos ne savo vietoje, atplėštas nuo savo tiesioginio pašaukimo...“

„Lietuvoje žmonių netrūksta, nėra sunku surasti ir į arkivyskopus tinkamo žmogaus., o į mano vietą nesurasite. Pagaliau čia Romoje būdamas aš gal galėčiau ne kartą ir Lietuvos Bažnyčiai patarnauti. Jei Lietuvos politikai kiek toliau siektų, tai kaip tik turėtų viską daryti, kad aš Romoje galėčiau sau ramiai dirbuotis. Romoje reikia ir lietuvių, ir jaunuomenės, kuri eitų mokslą, ir šiaip gerų kunigų ir katalikų.“

„Kaip matau, dėl manęs jau ir su ministrais tariamasi; kaip gavau tikrą ir rimtą žinią, kad tie, kurie politiką Lietuvoje varo, yra nusistatę net vizos man neduoti, jei mane Šv. Tėvas dabar skirtų Lietuvai arkivyskupu...“

„Kaip tik gavau iš Vatikano pasiūlymą, ar nesutikčiau kuriam laikui važiuoti į Lietuvą vizitatoriumi. Aš sutikau, ir, jei gausiu Lietuvos vizą, važiuosiu. Jaučiu, kad tą darbą, Dievui padedant, gal atliksiu. Čia galėčiau patarnauti Bažnyčiai, o ir vienuolijai nebus skriaudos... Tikiuosi, kad greitai laiku gausiu žinią iš P. Čarneckio, ar man duos į Lietuvą vizą. Jei jie man kaip vizitatoriui neduotų, padarytų didelę klaidą.“

Atvyksta popiežiaus diplomatu

Buvo nelaukta, kad išvykus delegatui arkiv. Zecchini, Vatikanas skirtų Lietuvai atstovu tos pačios tautos asmenį. „Visoje Bažnyčios istorijoje, – pasak Būčio, – tai yra viso antras atsitikimas“ (Pijus XI, p. 354). Kaip tai įvyko ir kodėl? Verta dėmesio Būčio užuomina, kad popiežius dažnai kviesdavęs Matulaitį pas save ir kalbėdavęs su juo apie Lietuvos reikalus (ten pat, p. 535).

Lietuvoje buvo tvarkytinų bažnytinių dalykų, ir vargiai kas kitas galėjo juos taip gerai suprasti bei spręsti, kaip savas, plataus mosto ir gilių įžvalgų žmogus. Popiežius pasiūlė Matulaičiui šią misiją ir gruodžio 7 d. (1925 m.) oficialiai paskyrė apaštalinio vizitatoriumi.

PIRMIEJI VIZITAI IR ĮSPŪDŽIAI

Iš Lietuvos buvo pasiūsta Vatikanui du prašymai: vienas – spalio 13 d., antras – lapkričio 2 d. Pirmuoju Žemaičių vyskupas prašė padalyti jo vyskupiją į dvi. Antruoju vysk. A. Karosas, vysk. P. Karevičius ir Vilniaus vyskupijos dalies valdytojas kan. J. Kukta maldavo įsteigti bažnytinę Lietuvos provinciją.

Matulaičio misija ir buvo sutvarkyti vyskupijų reikalus. Taip rašė

Būčiui gruodžio 7-ąją: „Diecezijų sienų sutvarkymo ir padalijimo reikalui siunčia mane Šv. Tėvas Lietuvon.“

Gavęs paskyrimą, kitą dieną atlaikė mišias Dvylikos apaštalų bažnyčioje ir nuvyko Lietuvos pasiuntinybėn prie Kvirinalo kalbėtis su pasiuntiniu V. Čarneckiu. Buvo įspėtas, kad Lietuvos vyriausybė greičiausiai neduos jam vizos. Pasiuntinys atsiklausė telegrama užsienio reikalų ministro ir, gavęs teigiamą atsakymą, vizą išdavė.

Gruodžio 9-ąją gavo audienciją pas popiežių ir kitą dieną išvyko į Lietuvą. Būči buvo įspėjęs, kad nedarytų viešų sutiktuvių, tad atsirado Kaune tyliai ir apsisotojo pas marijonus Laisvės alėjoje 64. Popiežius atsisveikindamas prisiminė, kad iš Lietuvos dar nebuvo jokia maldininkų grupė Šventaisiais metais. Matulaitis pasirūpino tokią grupę pasiūsti. Išvyko vysk. Skvireckas, prelatai Šaulys ir Grigaitis, prie jų prisidėjo prof. Pakštas ir studentas marijonas Grigaitis.

Savo įgaliojimus vizitorius įteikė gruodžio 13-ąją vyskupams Karosui ir Karevičiui, o nuorašą su lydimuoju raštu pasiuntė ministrui pirmininkui dr. L. Bistrui. Pastarasis, pasak Būčio, džiaugęsis Matulaičio atvykimu, o kai kurie valdančiosios partijos seimo nariai reiškę nepasitenkinimą. „Nepatenkinti politikai norėjo aktyviai kliudyti vizatoriaus darbą“ (Pijus XI, p. 354).

Padaręs būtinus vizitus, susipažinęs su nuotaikomis ir darbo dirva, gruodžio 18 d. parašė kun. Rėklaičiui į Romą: „Daug turėsiu kryžių ir sunkenybių. Radau tokią padėtį, kad sunku buvo susilaikyti nuo ašarų. Tikiuosi, Dievas padės daug dalykų atitaisyti.“

Gruodžio 20–21 d. buvo nuvykęs į Marijampolę. Pasitiko būrys kunigų ir brolių, 20 kandidatų ir 17 naujokų. Rado ir kun. Joną, parvykusį iš Vilniaus. Patarė naujokyną kelti į Ukmergę, o kunigams, kurių atrodė čia per daug, ieškotis naujo židinio kur nors Žemaitijoje. Seniai buvo raginęs leisti laikraštį, o dabar sutarė pradėti savaitinį „Šaltinį“.

Seselių bendruomenėje taip pat buvo gražaus prieauglio. Patarė dalį perkelti į Kauną ir leisti studijų. Susitiko ir ses. A. Kudirkaitę, grįžusią iš Trinapolio.

Kaune susirado Andrių Meciūną, buvusį ilgametį savo tarną, jau vedusį ir pusėtinai įsikūrusį. Aplankė jį, „prisiminė bendrą gyvenimą ir vargus Vilniuje, papasakojo apie savo veikimą Kaune. Atsiminimui paliko dovanėlę iš Romos“, – rašo atsiminimų pluošte pats Meciūnas (AJM, p. 145).

PROBLEMOS PERTVARKANT VYSKUPIJAS

„Pirmo vizito metu pas užsienio reikalų ministrą, – rašo Reiny, – vizitatorius padaręs priekaištą, kad buvusios vyriausybės nepadariusios konkordato anksčiau nei lenkai. Dėl santykių su Vatikanu buvę aptarti trys etapai: steigti bažnytinę provinciją, sudaryti abipusę atstovybę ir paruošti konkordatą“ (AJM, p. 99).

Dėl bažnytinės provincijos vizitatorius tarėsi paraleliai su vyskupais ir vyriausybe. Jautriausias klausimas buvo Vilniaus vyskupijos dalis, tekusi Lietuvai. Vyriausybė norėjo, kad iš jos nebūtų daroma atskira vyskupija: tegu lieka, kaip buvusi *administratūra*, kad, Vilnių atgavus, toji dalis vėl grįžtų buvusiai vyskupijai.

Kitas jautrus klausimas buvo dėl Klaipėdos. Jos katalikai priklausė Varmijos vyskupijai Vokietijoje ir iš ten reikėjo juos atpalaiduoti. Klaipėdos statutas reikalavo bažnytinės autonomijos, o atskiros vyskupijos nebuvo galima sudaryti, nes katalikų buvo per maža, vos 6 000 (4 parapijos). Sutarta kurti Klaipėdos *vikariatą*.

Iš Seinų vyskupijos Lietuvai liko tik pusė. Vyriausybė norėjo, kad senasis vardas pasilikėtų; tai, girdi, rodytų, jog neatsisakoma neteisėtai užgrobtos srities. Bet buvo netikslu vadinti vyskupiją vardu to miesto, kuris *de facto* priklausė kitai valstybei. Tada siūlyta Sūdavijos vardas. Dėl to Matulaitis rašė ministrui pirmininkui: „Senas nežinomos kilmės Sūdavijos vardas, apimęs bene Įsruties ir kitas Vokietijoje esančias apygardas, netinka Lietuvos vyskupijai vadinti.“ Seinų vyskupas Karosas, lenkų išstremtas, buvo įsikūręs Marijampolėje, bet kapitula ir dekanai pasisakė už Vilkaviškį, kaip vyskupijos centrą, ir taip liko projekte.

Žemaičių vyskupiją sutarta padalyti ne į dvi, o į tris: Telšių, Panevėžio ir Kauno. Kaunas būtų arkivyskupija, dėl to bažnytinė provincija vadintųsi *kauniške* (*Kaunensis*). Vasario 25-ąją viešai tautos vardu atsiliopė žemės ūkio ministras M. Krupavičius: pasisakė už *Lietuvos* (*Lituana*) vardą. Matulaitis kreipėsi į ministrą pirmininką dr. Bistrą, klausdamas: „Ar toks pat yra vyriausybės nusistatymas?.. Apaštalų Sostas atsitraukti nuo vyskupų nuomonės galėtų turėdamas aiškus ir tikro pagrindo. Jūsų Ekscelencijos oficialus atsakymas galėtų, mano nuomone, tą pagrindą sudaryti. Šventajam Tėvui ir Bažnyčios tikslams nedaug bus skirtumo, ar toji provincija vadinsis *Kaunensis* ar *Lituana*.“ Ministras pirmininkas ir kabineto dauguma, matyt, buvo kitos nuomonės nei žemės ūkio ministras – liko Kauno vardas.

ASMENŲ PARINKIMAS Į VYSKUPUS

Naujoms vyskupijoms reikėjo trijų ordinarų ir arkivyskupo. Romos kandidatas į arkivyskopus buvo Matulaitis, ir Lietuvos vyskupai pritarė. Matulaitis nuo to gynėsi ir savo vietoj rado kitus: Just. Staugaitį, P. Kuraitį, J. Skvirecką. Pirmasis atrodė netiks Kaunui – politiniam centrui, nes buvo aktyvus politikoje; antrasis – akademikas, ne viešumos žmogus, gal ir nepakankamai reprezentatyvus; tretčiasis – sufraganas ir generalvikaras, turįs patirties valdyti, žinomas Šventraščio vertėjas, ramus ir atsargus, kas dažnu atveju laikoma hierarchų dorybe.

Kuraitis visai atkrito, Staugaitis tapo kandidatu Telšiams – liko Skvireckas. Kiti kandidatai: Panevėžiui – K. Paltarokas, Kaišiadorims – J. Kukta, Vilkaviškiui augziliaru – M. Reinyš. Tarp kandidatų buvo ir P. Būčys, bet Matulaitis nesutiko jo praleisti.

Dėl kandidatų norėjo savo žodį tarti vyriausybė. Tai patyręs, Matulaitis kovo 1 d. rašė ministrui pirmininkui: „Šv. Tėvas neįgaliojo manęs tartis (su vyriausybe) dėl asmenų, galinčių užimti ganytojų sostus naujai pertvarkytose vyskupijose.; todėl Jūsų Ekscelencija, norėdamas pareikšti Katalikų Bažnyčios Galvai Lietuvos vyriausybės nuomonę dėl

kandidatų į aukštas Bažnyčios vietas, teiksis tai padaryti pačiam Šventajam Tėvui arba Jo įgaliotiems asmenims per savo įgaliotus asmenis.“

Suderinti visų interesus ir visus patenkinti buvo nelengva. „Tiek čia turiu darbo, rūpesčių ir kliūčių, kad sunku ir apsaukti“, – rašo kun. Rėklaičiui sausio 3 d., o sausio 30-ąją pastebi: „Pirmą mėnesį tiek turėjau rūpesnių ir darbo, kad vos tik vieną naktį gavau išsimiegoti 6 valandas, o šiaip miegodavau tik 3–5 valandas. Galybę žmonių aplankiau ir galybę reikalų atlikau. Dėkui Dievui, po mėnesio ėmė krypti dalykai į geresniąją pusę, bet dar daug lieka padaryti.“

„Spiria mane, – rašo tam pačiam, – kadkuo greičiau baigčiau svarbesnius reikalus ir važiuočiau į Romą.“ Ketino išvažiuoti vasario 17 d., bet abejojo ar suspės, nes iškilo naujų reikalų. Buvo dar neparuoštas naujos provincijos apeigynas, kurį reikėjo vežtis į Romą patvirtinti; ruošė kiti – ne jis pats. Teologijos ir filosofijos fakultetas veikė jau 4 metai, bet neturėjo Romos pripažintų teisių teikti akademiniamis laipsniam. Prašomas fakulteto dekanı Būčio, Matulaitis „nuodugniai ištyrė visą minėtojo fakulteto būklę, susipažino su kiekvienu fakulteto dėstytoju“ ir paruošė pranešimą studijų kongregacijai (Pijus XI, p. 360).

Dar buvo ėmęsis pertvarkyti Lietuvos katalikų veikimo centrą pagal popiežiaus Pijaus XI mintį ir kitų katalikų kraštų pavyzdį. Bet laiko buvo nedaug, tad paliko nebaigęs. Tame katalikų veikime buvo iškilų, pasišventusių asmenybių, kurias Matulaitis norėjo pristatyti popiežiui, kad suteiktų kokį poaukštį. Parinko pradžiai du – P. Dovydaitį ir J. Eretą. Pirmasis sužinojęs atsisakė, galvodamas, kad yra „daug svarbesnių Lietuvos bažnytinio gyvenimo bendrųjų reikalų“ (AJM, p. 164).

PROVINCIJOS PLANO ĮTEISINIMAS ROMOJE

Išvyko Romon kovo 5-ąją ir pradėjo vaikščioti po Vatikano įstai-gas. Pirmieji išpūdžiai nebuvo daug žadantys. Reikalai ėmė gerėti po audiencijos pas popiežių kovo 13-ąją. „Jo Šventenybė buvo labai patenkintas mano darbu, – rašo kun. V. Kulikauskui į Ameriką. – Lietuvoje

radau labai baisią ir liūdną bažnytinių dalykų padėtį... Pavyko daug padaryti ir daug kas atitaisyti. Jei ir čia Romoje galės Jo Šventenybė visą ką padaryti, kas reikalinga Lietuvos Bažnyčiai, tai tikrai prasidės Lietuvoje naujas Bažnyčios istorijos lapas.“

Kitą dieną rašė vysk. Skvireckui: „Šv. Sostas nori, kiek tik bus galima, patenkinti ir vyskupų, ir valdžios pageidavimus“, bet esančios dvi sunkenybės. Dėl Kaišiadorių nenorima palikti administratūros, sutinkama sudaryti vyskupiją, kuri, laiko sąlygoms pasikeitus, galėtų būti kitaip apibrėžta. Apie tai pranešė telegrama ir užsienio reikalų ministru; prašė „pasitarti su prezidentu“. Jam gi atrodė, kad „nieko kito nebus galima pasiekti“, o iš to nebus „jokio pavojaus Lietuvai“.

Gavęs vyriausybės pritarimą dėl Kaišiadorių, toliau sprendė Klaipešos reikalą. „Daug sunkenybių ir kliūčių turėjau nugalėti dėl Klaipešos krašto. Reikėjo atremti vokiečių ir Varmijos vyskupo daromi priekaištai ir reikalavimai. Teko daug skaityti ir rašyti, – rašo Skvireckui kovo 25-ąją. – Pavadinta bus ta šalis *prelatūra*., bus pilnai įjungta į Lietuvos provinciją. Vikariato vardas pasirodė ne toks patogus...“

„Dariau, kas buvo galima, – rašo balandžio 6-ąją užsienio reikalų ministru. – Iš esmės beveik viskas, kas norėta, yra pasiekta.“ Iš tikro, balandžio 4-ąją jau buvo pasirašyta apaštalinė konstitucija *Lituanorum gente* (Lietuvių tauta), steigianti bažnytinę provinciją; kitą dieną paskirti nauji vyskupai ir arkivyskupas. Konstitucijos redagavimas buvo užtrukęs – atlikta keletas redakcijų. „Daug buvo darbo ir vargo, kol prieita tos redakcijos.“ Vis dėlto per mėnesį viskas išsprendė: „Čia visi stebisi, kad dalykai, ir tai tokie svarbūs, taip greit pavyko atlikti.“ Visa tai pasiekta ne be didelės įtampos.

„Turėjau labai daug darbo, sunkaus ir be galo alsinančio, beveik nė kiek laisvo laiko nebelikdavo, – rašo artimiausiam Būčiui kovo 29 d. – Širdis ir mano nervai, jaučiu, kad dar labiau nuvargę, negu kad yra buvę Lietuvoj. Visa mano paguoda buvo maldoj. Jėgas dar mažino *influenca*, kuria buvo susirgęs. Manė nebeturėsiąs jėgų nė naujų vyskupų pasveikinti, bet parašė visiems. Juk „parinkta kur geriausi ir kur

tinkamiausi žmonės iš tų, kuriuos Lietuva turi“. Kiekvienam rado šiltą žodį, o vysk. Paltarokui – išskirtinį: „Labai aukštai visuomet stačiau ir branginau Jūsų Ekscelencijos asmenį ir buvau įsitikinęs, kad geresnio kandidato į vyskupus sunku berasti.“

Rašyti nereikėjo tik vysk. Karevičiui, nes buvo čia pat, atvykęs Romon. „Buvo priimtas Šv. Tėvo ko geriausiai ir ko maloniausiai“, – rašė Būčiui. Atvykęs pareiškė Šv. Tėvui savo valią pasitraukti. „Jis padarė tą žygį laisvu noru; norėjo naujas vietas užleisti naujiems žmonėms“, – rašė Just. Staugaičiui. Popiežius pakėlė Karevičių titulinį Skytopolio arkivyskupu, o jis pasiprašė priimamas į Matulaičio vienuoliją.

Vienuolijai kun. Rėklaitis ieškojo namo Romoje ir buvo radęs pigią, patogią vilą su sodeliu. „Jei pavyks čia savo namus įsisteigti, – rašo Būčiui, – tai turėsime ir kandidatų... Kalbėjau su vienu kunigu vokiečiu..., nori stoti su savo draugu. Juodu ruošiasi misijoms į Rusiją.“ Toji darbo sritis seniai rūpėjo. „Dėl misionieravimo Rusijoje aš galvoju ir kalbu, – rašė gudui kun. Cikotai balandžio 19-ąją. – Bet rimtai tuo dalyku galėsiu pasirūpinti tik grįžęs iš Amerikos. Tikiuosi, kad tuo reikalu man Dievas padės, nes tai jo reikalas. Būkite ramūs, teks Jums kada nors apaštalauti, ruoškitės tuo tarpu.“ Dar prideda: „Beje, pavyko man tai pasiekti, kad nebuvau paskirtas Kauno arkivyskupu, taip nei Būčys nebuvo skirtas vyskupu. Galėsiu visiškai tarnauti kongregacijai, atlikęs Lietuvoj darbus.“

Būčiui kiek anksčiau, kovo 29-ąją, buvo rašęs: „Buvo man pasiūlyta arkivyskupauti Kaune, bet suprantu gerai, kad tai netiktų. Taigi jau nebėr to pavojaus... Ir tau nebegresia pavojus. Bus kam vyskupauti ir be mudviejų. Dievas kitiems tikslams mus skiria.“

Amerikon buvo pakviestas Čikagos kardinolo Mundeleino; buvo prašytas ir paskaitos eucharistiniam kongresui apie Rytų ir Vakarų Bažnyčių vienybę. Kelionei į Ameriką prašė leidimo iš popiežiaus ir jį gavo. Bet Romoje dar buvo nebaigtų reikalų.

KAIP DĖL TOLESNIŲ SANTYKIŲ SU VATIKANU?

Apeigynas, kurį atvežė tvirtinti, pasirodė nesuderintas su naujuoju teisyne. Gražintą rankraštį teko iš naujo peržiūrėti. „Radau daug nereikalingo darbo, o to, kas reikia, nėra.“ Susirado teisinių bei liturginių veikalų ir, naujai suredagavęs, įteikė. „Patvirtinimo greit sulauksime.“

Dėl fakulteto „buvau kongregacijoje kelis kartus ir du kartus pas patį J. Em. kard. Bisletti. Dar daviau paaiškinimų raštu. Dabar jau, rodos, nieko netrūksta; lauks tik kardinolų susirinkimo“, – rašė Skvireckui kovo 25 d. Studijų kongregacija nenorėjo daryti išimties Kaunui, kai Paryžiaus katalikų institutui tų pačių teisių teko laukti 6 metus. „Pijus XI liepė teises pripažinti nedelsiant“, – rašo Būčys (Pijus XI, 360). Iš tikro, popiežius savo nuožiūra suteikė šią teisę tik 20-čiai atvejų (iš laiško Skvireckui, balandžio 16 d.).

Pasiruošęs grįžti į Kauną, užsuko pas kard. Gasparri. Abiem rūpėjo tolesni Lietuvos ir Vatikano santykiai. Jie buvo sutrikę (kaltai ar nekaltais) dėl delegato arkiv. Zecchini. Čia patyrė, kad Vatikanas pasiryžęs Zecchinį atpalaiduoti nuo delegato pareigų Lietuvai ir skirti internuncijumi Latvijai. Apie tai Matulaitis pranešė balandžio 15 d. Būčiui ir pridėjo suredaguotą tokią žinią, skelbtiną „Šaltinyje“, kai tik Vatikanas oficialiai praneš naują Zecchini paskyrimą:

„Svarbus Lietuvai įvykis. J. E. arkivyskupas A. Zecchini paskirtas Latvijos apaštalinio internuncijumi. Tai reiškia, kad tuo pačiu jis nustoja buvęs apaštalinio delegatu Lietuvai. Toliau mgr. A. Faidutti ir Apaštalinė delegatūra Kaune jau nė kiek nepriklausys J. E. arkiv. A. Zecchini. Tokiu būdu dar viena kliūtis laimingai pašalinta sueiti Lietuvai į gerus santykius su Apaštala Sostu.“

Prieš išvykdamas į Kauną, Matulaitis gavo įgaliojimus tęsti derybas su Lietuvos vyriausybe dėl atstovų pasikeitimo ir dėl konkordato. Pirmas uždavinys, kurį sėkmingai atliko, buvo dalinis; dabar jis turėjo visas apaštalinio vizitatoriaus teises.

Balandžio 19-ąją vėl priėmė popiežius – šį sykį abu su arkiv. Kare-

vičiumi. Vakare jiedu išsiruošė į Kauną, kurį turėjo pasiekti balandžio 22 d. priešpiet.

LAIMĖJIMŲ AKIVAIZDOJE

Grįžtantį vizitatorių šį sykį Lietuva priėmė kitaip. Jau „Kybartuose ir kitose stotyse pasitiko mane iškilmingai. Kaune buvo susirinkę daug žmonių stotyje, tik lijo, negalėjo atėjusieji pasirodyti kaip reikiant“, – rašo gegužės 3 d. kun. Rėklaičiui.

Prasidėjo naujų vyskupų konsekracijos, kurioms turėjo pats vadovauti. Buvo pageidavęs, kad konsekruotųsi visi sykiu, bet jie buvo jau sutarę tai daryti atskirai: Staugaitis – balandžio 25 d., Kukta – gegužės 1 d., Paltarokas – gegužės 2 d., Vilkaviškio augziliaras Reinys – gegužės 16 d. Visų iškilmių centre turėjo būt iškilmingas bažnytinės provincijos paskelbimas ir naujo arkivyskupo bei metropolito įvesdinimas. „Šio mėnesio 13 d. bus iškilmingai paskelbta konstitucija *Lituanorum gente* katedroje ir drauge aktas tos konstitucijos įvykdymo, – rašo kun. Rėklaičiui gegužės 6-ąją. – Ta proga pasinaudos turbūt ir valdžia atitaisyti santykius su Šv. Tėvu.“

Valdžia dalyvavo iškilmėse, be masės žmonių, visų vyskupų ir labai daug kunigų iš visos Lietuvos. Iš klausė visi skaitomos viešai popiežiaus konstitucijos ir po to arkivyskupo Jurgio – apaštalinio vizitatoriaus rašto dėl konstitucijos vykdymo:

„Šiuo raštu pareiškiame ir nustatome, kad iš visų šalių, dabar Lietuvos respublikos sienose tebesančių, būtų sudaryta savaiminga bažnytinė provincija ir kad ji susidėtų iš Kauno arkivyskupijos, kaip metropolijos, ir iš vyskupijų: Telšių su Klaipėdos prelatūra, Panevėžio, Vilkaviškio ir Kaišiadorių kaip sufraganijų. Kai dėl kitų dalykų, įsakoma, kad visame kame griežtai ir tiksliai būtų prisilaikoma tos pačios konstitucijos *Lituanorum gente*.“

Per iškilmingus pietus, kurie vyko kunigų seminarijoje, valdžios atstovai taip pat dalyvavo. Ministras pirmininkas L. Bistras įteikė vizitatoriui

Lietuvos kryžių albumą su dedikacija ir aukštųjų asmenų parašais. Dėmesio centre buvo naujai įvesdintasis provincijos metropolitas arkiv. Skvireckas. Matulaitis tarė žodį, kurį baigė viltimi, kad, stiprėdami dvasia, lietuviai stiprės ir kitais atžvilgiais – tautiškai ir valstybiškai. „Ne tik dėliaukitės ir dėkokite (Šv. Tėvui už jo tėviškos širdies palankumą), bet pradėkim naują gyvenimą, tikrai katalikišką, dvasinį. Vienykites tarp savęs, spieskitės aplink savo ganytojus, stiprėkite dvasia“ (Laiškai, rankraštis, p. 513).

Kitą dieną, gegužės 14-ąją* vizitatorius sukvietė pirmąją provincijos vyskupų konferenciją ir jai vadovavo. Jam gi konstitucija pavedė per šešis mėnesius įteisinti provinciją ir, „iškilus kokiai sunkenybei ar pasipriešinimui, definityviai spręsti“. Konferencija užtruko dvi dienas. Buvo įvairių persiorganizavimo reikalų. Matulaičiui, be kitko, rūpėjo, kad nauja bažnytinė organizacija neapsunkintų valstybės biudžeto. Patarė kol kas nekurti naujų seminarijų – pasitenkinti kauniške ir nesukubėti su savomis kapitulomis – tenkintis patarėjais.

Valdžia turėjo vilčių, kad rinkimai į seimą, kurie turėjo baigtis gegužės viduryje, neatneš naujų staigmenų, tad žadėjo tuoj pradėti derybas su Apaštala Sostu. Bet vyskupų konferencijai besibaigiant, paaiškėjo, kad katalikų blokas rinkimus pralaimėjo. „Opozicijai laimėti daug padėjo vidujai katalikų nesutikimai“ („Draugas“, 1926, Nr. 115). Laukdama pasikeitimų, vyriausybė, matyt, svyravo, ar pradėti derybas. Galutinį atsakymą davė tik praėjus keletui dienų. Matulaitis rašo kun. Rėklaičiui gegužės 24 d.: „Valdžia jau nusprendė sueiti į gerus santykius su Apaštala Sostu.“ Apie tai jis pranešė ir kard. Gasparri, primindamas, kad tuoj išvyksta į eucharistinį kongresą ir trumpai sustos Paryžiuje.

*Tą dieną Lenkijoje įvyko karinis perversmas. Wytoso kabinetas pasitraukė iš Varšuvos, prezidentas Wojciekowskis lėktuvu pabėgo į Kališą. Valdžią po 3 metų pertraukos perėmė J. Pilsudskis; valdė pusiau diktatoriškai ligi savo mirties (1935 m.) ir vėl sukūrė įtampų su Lietuva, ypač dėl Vilniaus.

VYKSTA AMERIKON LANKYTI LIETUVIŲ

Eucharistinis kongresas Čikagoje buvo ruošiamas minint Amerikos 150 metų sukaktį. Į jį buvo kviečiami vyskupai iš visų kraštų. Lietuvos episkopatas įgalioto atstovauti Lietuvai arkiv. Matulaitį. Amerikos lietuviai ta proga užsiprašė, kad aplankytų jų parapijas. Du Amerikos lietuviai kunigai išpirko jam ir palydovui P. Būčiui laivakortes.

Išsiruošė iš Kauno gegužės 26-ąją. Paryžiuje pasiteiravo nunciatūroje, ar nėra kokių žinių Lietuvos apaštaliniam vizitatoriui. Pasirodė gauta kard. Gasparri telegrama: „Apaštalų Sostas reiškia savo pasitenkinimą, kad Lietuvos su Juo santykiai yra atnaujinami, ir Jis nusistatęs Lietuvoje įsteigti internunciatūrą. Kai dėl kandidato, tai sau rezervuoja teisę jį skirti, susižinojęs su Lietuvos Respublikos vyriausybe.“ Telegramos nuorašą vizitatorius tuoj pasiuntė ministrui pirmininkui dr. Bistrui į Kauną.

Tą pačią dieną, birželio 1-ąją, pasiekė Šerbūro uostą ir sėdęs į „Leviathan“ laivą, išplaukė į Niujorką. Čia jo laukė Lietuvos pasiuntinys Vašingtone K. Bizauskas, prieš metus buvęs atstovu prie Vatikano. Buvo ir Niujorko kardinolo atstovas mgr. Lavelle, ir gražus būrys lietuvių. Vakare vietos ir apylinkių tautiečiai, iš viso 400 asmenų, surengė svečiui priėmimą.

Iš Niujorko vyko į Vašingtono vizituoti Lietuvos pasiuntinį. Čia birželio 10-ąją buvo gauta žinia, kad Lietuvos prezidentu išrinktas dr. Kazys Grinius, kitados buvęs Marijampolės gimnazijos kolega, trimis klasėmis vyresnis. Tuoj pasiuntė jam sveikinimo telegramą, bet atsakymo negavo.

Birželio 11-ąją traukiniu pasiekė Čikagą. Stotyje laukė lietuviai, suvažiavę automobiliais. Iš ten nulydėjo ligi Aušros Vartų marijonų bažnyčios, kur arkivyskupas atlaikė mišias ir pasakė susirinkusiems žodį. Vakare šv. Kazimiero seserų auditorijoje jo laukė priėmimas. Dalyvavo Lietuvos konsulas P. Žadeikis ir 400 tautiečių.

Kitą dieną padarė vizitą Čikagos kardinolui Mundeleinui ir Lietuvos konsului Žadeikiui. Birželio 13 d. vyko į Siserą šventinti naujosios Šv. Antano lietuvių bažnyčios. Pasitiko jį pusantros mylios lietuvių

procesija gatvėse. Pašventinęs bažnyčią, atlaikė sumą ir pasakė pamokslą. Daugelis netilpo bažnyčioje ir jo negirdėjo. Klebonas prašė nemačiusius susirinkti 3 val. ir arkivyskupas vėl pasakė pamokslą ir palaimino Švenčiausiuoju. Vakarop, 5 valandą, jo laukė Dievo Apvaizdos bažnyčia, pilnutėlė lietuvių, ir vėl jiems sakė pamokslą.

Eucharistinis kongresas prasidėjo birželio 16-ąją. Bet jis toliau lankė parapijas, atitrūkdamas nuo kongreso programos, daugiausia vakarais. Čikagoje ir Indianos Garyje aplankė iš viso 9 parapijas ir Šv. Kazimiero seselių akademiją. Kongrese susitiko seną savo draugą, atvykusį iš Lenkijos, vysk. Przędzieckį. Šis rašo, kad Matulaitis eucharistiniame kongrese „kalbėjo apie Rytų susijungimą su Katalikų Bažnyčia. Kalbėjo, kaip paprastai, ramiai, aiškiai, tačiau kiekviename žodyje jautė karštą meilę. Po kongreso kalbėjau su juo trumpai. Žiūrėjau į jį, prislėgtą kančių ir pareigų naštos. Nežinojau, kodėl mus gaubia liūdesys, kodėl širdyje ir lūpose trūko žodžių“ (AJM, p. 103).

Matulaitis buvo išvargęs, tiesiog išsisėmęs. Atsisakyti progos ir pažado aplankyti visas lietuvių parapijas nebegalėjo. Po kongreso išsiruošė į Detroitą, toliau – į Pensilvaniją (čia ilgiausiai užtruko), o pasikui – į Atlanto pakraštį.

Pasiekęs Bostoną, tikėjosi susitikti jaunystės draugą iš Mokolų kaimo – Vincą Šlekį, pagarsėjusį išeivių veikėją. Jį vis prisimindavo, bet jų korespondencija buvo nutrūkusi. Vincas buvo pasukęs į socialistus, vėliau – į sandariečius, bet, pasirodo, ir jis neužmiršo Jurgio. Tuo laiku, kai Jurgis ruošėsi Amerikon, Vincas grįžo į Lietuvą. Ketino, kai Jurgis grįš, susitikti, atnaujinti ryšį ir bedelsdamas nebespėjo (plg. Šlekio atsiminimus „Šaltinyje“, 1935, Nr. 6).

Parapijų lankymas užtruko. „Nuo birželio ligi rugsėjo mėnesio Lietuvos vizitatorius aplankė 92 lietuvių bažnyčias, – rašo Būčys. – Tas lankymas visuomet būdavo malonus, matant, kiek jis džiaugsmo padarydavo išeiviams. Bet labai dažnai jis būdavo sunkus“ (Pijus XI, p. 359). Bažnyčios mažos, žmonių pilna – tvanku, langai atviri – skersvėjis. Neišeidavo tai svečiui į sveikatą. Pamokslų ir kalbų pasakė apie 200.

GRĮŽTA LIETUVON BAIGTI DARBO

Grįžo į Kauną rugsėjo pradžioje ir rado naują kairiųjų valdžią, kuri apie apaštalinį vizitatorių nenorėjo nieko žinoti. Ėmėsi kitų darbų. Pertvarkė Katalikų veikimo centrą. „Sutvarkiau benediktinių vienuolyną Kaune“ (gruodžio 13 d.): pervedė iš uždaros į viešosios veiklos bendruomenę. Keletą kartų lankė seseris Kazimierietes, atkilusias iš Amerikos ir įsikūrusias Pažaislyje; jas vizitavo ir padarė kai kurių paptvarkymų. Spalio mėnesį, nuvykęs Marijampolėn, derino Vargdienių seselių reikalus. „Daug turėjau darbo ir daug dėl jų rūpesnio.“ Atleido buvusią viršininkę P. Uogintaitę ir paskyrė naują – Uršulę Navickaitę. Priėmė įžadus būrio seserų. „Dievas duos, laikui bėgant, bus pavyzdinga vienuolija“, – rašė Rėklaičiui spalio 28 d.

Artėjant šešių mėnesių terminui nuo bažnytinės provincijos įkūrimo, sukviėtė vyskopus naujai konferencijai. Buvo daug svarstytinų dalykų, kaip rodo jo užrašuose likę *agendos* punktai. Vienas iš jų buvo reviduoti Bažnyčios ir politikos santykį: atitraukti kunigus iš aktyviosios politikos, kad nebūtų partijos lyderiais ir ministrais. Toliau – ruošti dekanams konferencijas, kunigams – kursus, parapijose steigti komitetus, katekizuoti vaikus mokyklose, o jaunimą ir suaugusius – bažnyčiose, ruošti katechetinius kursus; kariuomenę aprūpinti kapelionais, ruošti religinius vadovėlius, tiksliau padalyti bažnytinius turtus ir t. t.

Praėjus šešiemis mėnesiams, paruošė pranešimą Vyskupų kongregacijai apie provincijos įveiksminimą ir, atrodė, užbaigs savo misiją Lietuvoje. „Šiandie nakčia važiuoju į Latviją, – rašo Rėklaičiui lapkričio 4 d. – Grįžęs stengsiuos ko greičiausiai atlikti darbus ir važiuoti Romon. Bet kada išvažiuosiu, dar nežinau, dar daug svarbių dalykų likosi atlikti.“

„Labai jaučiuos nusidirbęs ir norėčiau kuo greičiausiai į Romą grįžti, – rašo tam pačiam lapkričio 22 d. – Bet „greitai dar nevažiuoju... Mat vyriausybės narys pranešė, kad gal bus tariamasi sudaryti konkordatą... Bet ar bus galima su dabartine vyriausybe tartis ir susitarti?..“

Pradžioje gruodžio vis tik manau grįžti, nes ir pasas baigiasi... Pradedu Lietuvoj kilti kaskart didesnis nepasitenkinimas dabartine vyriausybe. Gaila Lietuvos, tie visi eksperimentai.., ir tos partijų rietenos gali sunaikinti Lietuvą...“

„Aš vis dar negaliu išvažiuoti iš Lietuvos, – prisimena gruodžio 2 d. kun. V. Kulikauskui. – Bet gal pavyks sutvarkyti santykiai Bažnyčios ir valstybės.“ Romoje jo laukė suvažiavę į kuklią, naujai įkurdintą Marijonų kolegiją studentai kunigai marijonai iš keleto tautų; nerimo ir tie kunigai vokiečiai, kurie norėjo ruošti misijoms Rusijoje. Matulaitis gruodžio 10 d. ramina, kad nesijaudintų, nes „ir čia svarbūs reikalai“, bet tikisi „greit ištrūkti“. Gruodžio 13-ąją vėl rašo: „Aš čia sėdžiu kaip ant žarijų. Laukiu tos dienos, kad galėsiu pas Jus atvažiuoti. Ministras Požėla prašė, kad palaukčiau: nori dėl konkordato tartis. Bet iki šiol dar jokios tikros kalbos nėra buvę. Vargu kas iš to išeis. Nemaityti.., kad vyriausybė rimtai tuos dalykus imtų.“ Būcys rašo, kad derybos buvo daugiau delsiamos, nei rimtai vedamos. „Iš tų derybų Matulaitis pareidavo visiškai išsvargintas“ (Pijus XI, p. 360–361).

Gruodžio 17 d. įvyko karinis perversmas. Vyriausybės priekyje buvo pastatytas A. Smetona prezidentu ir A. Voldemaras ministru pirmininku ir užsienio reikalų ministru. „Lietuvoje įvyko didelė atmaina, – rašo Rėklaičiui gruodžio 21 d. – Pasikeitė vyriausybė... Gal dabar prie naujos valdžios greičiau pavyks man bažnytiniai reikalai atlikti, ir tuoj važiuosiu Romon.“ Iš tikro, užsienio reikalų ministras Voldemaras tuoj pasiūlė derybas dėl konkordato, ir jos buvo pradėtos.

Įsiterpė Kalėdų šventės. Kūčias valgė pas Kauno tarnaites – zitietes; taip jis darė ne kartą ir Vilniuje. Po švenčių vyko katalikų suvažiavimai ir kunigų kursai. Jis juose dalyvavo ir džiaugėsi, kad „katalikai ima intensyviai organizuotis“. Jo kalbas tomis progomis apibūdina kan. A. Sabaliauskas: „Jis nešaukia, nesimėto, bet iš jo burnos ramiai galingai teka tiesos srovė... Jo kalboje nė krislelio nebėra jo paties; visą gyvenimą, kurį jis piešia, rodos, apipila Dievo šviesa... Jausmas: kalba *šventasis*“ (AJM, p. 105).

Derybos dėl konkordato užtruko mėnesį. Per tą laiką buvo aptarti svarbieji klausimai. „Kaip tik dabar rašau konkordato projektą, – prisimena Rėklaičiui gruodžio 31 d. – Labai intensyviai dirbu. Gal per kokias tris savaites viską padarysime.“ Baigęs šį projektą, sausio 15-ąją sukviėtė vyskupas jį aptarti ir po to pasiuntė ministrui A. Voldemarui. Iš jo gavo raštu atsakymą, kad vyriausybė priima projektą kaip būsimų formalių derybų pagrindą. Tada sėdo rašyti pranešimą kardinolui Gasparri.

PASKUTINĖ DRAMATIŠKA SAVAITĖ

Pranešimas užtruko, nes reikėjo aiškinti ir pagrįsti atskirus projekto punktus. Berašant pradėjo aštriai skausti viduriuose. Darbas dėl to lėtėjo. Būčys siūlė gydytoją, bet jis atsisakė. Raštą baigė tik trečią dieną ir įdavė Būčiui nunešti į paštą, o pats nuėjo į lovą.

„Naktį iš ketvirtadienio į penktadienį skausmai pasidarė nebepakenčiami, ir arkivyskupas sutiko, kad būtų pakviestas gydytojas. Apie 1 val. naktį atvyko daktaras V. Kairiūkštis ir pažino, jog apendicitas jau trūkęs. Skubotai susižinota su prof. Hagentornu (chirurgu); kun. J. Vailokaitis paskolino savo automobilį gydytojui parvežti, bet šoferį areštavo III nuovados policija“, nes buvo karo stovis (Pijus XI, p. 361). Užtruko, kol šoferis buvo išlaisvintas ir atvežė prof. Hagentorną. Šis nenorėjo daryti sprendimo be konsiliumo; ieškojo trečio gydytojo – Žemgulio, ir jo neprisišaukė. Tada liepė ligonį gabenti neštuvu į jo kliniką ir tik rytą 10 valandą padarė operaciją.

Ligonis pradėjo jaustis geriau, bet jo lankyti niekam neleista. Tik vienas marijonas kasdien atnešdavo komunią. Jį slaugė pasikeisdamos trys gailestingosios seserys. Vienai jų, Juzei, ligonis pasakė iš ryto, kad turįs daug darbų, o vakarop tarė:

– Gana, keliausiu amžinybėn.

Vakare atvyko lankyti kunigai Vailokaitis ir Česaitis – marijonas. Daktaras įspėjo, kad ligonis silpnas, o sesuo priminė paskutinį jo posakį.

Česaitis pasiliko budėti nakčiai. Iš ryto vėl atnešė komuniją ir arkivyskupas panoro ją priimti kaip *viatiką*. Grįžtančiam nuo ligonio Česaičiui daktaras pasakė:

– Pulsas aliarmuojantis. Nuo 10 valandos eina blogyn.

Gailestingosios seserys visą laiką budėjo. Ligonis, pravėręs akis, padėkodavo, prašydavo nesivarginti – eiti ilsėtis. Buvo liepęs ir Česaičiui eiti namo, bet šis pasiliko koridoriuje. Įkišdamas galvą į ligonio kambarį, girdėjo greitą alsavimą ir kartais dejonę.

Apie 1 val. nakties daktaras pasakė Česaičiui, kad ligonis greičiausiai nebesulauks ryto. Česaitis atėjo prie lovos ir atsiklaupė.

– Ekscelencija, prašau palaiminti vienuoliją.

Ligonis uždėjo rankas ant galvos, padarė kryžiaus ženklą kaktoje ir tarė:

– Rikiuokitės ir pasišvęskite! Rikiuokitės ir pasišvęskite!

Pakėlęs ranką, palaimino, vėl nuleido ant galvos ir pirštais švelniai užgavo skruostą, lyg sutvirtindamas.

– Ekscelencija, gal suteikti paskutinį patepimą?

– Gerai. Šįryt priėmiau *viatiką*. Duok patepimą!

Kai apeiga buvo atlikta, tarė:

– Dabar gali eiti namo. Pailsėk!

Česaitis pasitraukė į šalį, bet iš kambario neišėjo. Ligonis kalbėjo psalmes, paskui sudėjo rankas, pusračiu jas išskėtė, kažką iš tolo laimino. Valandėlę, lyg jėgų netekęs, nurimo, gal užsnūdo – nesąmoningai stūmė nuo savęs antklodę, retkarčiais nerimo.

Gailestingoji sesuo vėl pasirodė ir prisėdo prie jo lovos. Jis pravėrė akis ir paklausė:

– Kuo vardu?

– Juozapa.

– Klaupkis ir kalbėk su manim.

Gailestingoji sesuo atsiklaupė. Arkivyskupas uždėjo ant jos galvos rankas ir kalbėjo:

– Aš, Juozapa, Viešpaties tarnaitė, į Aukščiausiojo rankas sudedu

tris paprastuosius įžadus neribotam laikui.

Juozapa kartoją kiekvieną žodį, nežinodama, kad tai vienuolių įžadai. Česaitis girdėjo tuos arkivyskupo žodžius koridoriuje. Jis tarė juos taip ryškiai ir garsiai, kad pamanė, bene grįžta sveikaton.

„Antrą ir trečią valandą pulsas jau nesuskaitomas. Pusiau ketvirtą lignonis visai ramus. Alsavimas labai lėtas. Prie lignonio trys slaugės, daktaras ir aš, – rašo Česaitis. – Suklaupiame... Arkivyskupas mirė 3 val. 45 min. ryto – ramiai su šypsena užgeso“ (AJM, p. 52).

Tai buvo sausio 27-ąją (1927 m.). Žinią iš ryto pranešė Kauno bažnyčių varpai, pradėję sutartinai gauti. Telegrama nunešė žinią Apaštalų Sostui.

– *C'est un désastre* („Tai skaudus smūgis“)! – ištaręs kard. Gasparri.

„Rasi ir šiandien tebebūtų Matulevičius gyvas, jei būtų susyk atgulęs, kai tik pasijuto negerai, – rašo Būčys. – Bet jis norėjo pirma atlikti savo pareigą.“ Tai branginęs labiau už savo gyvybę. „Teologų kalba tautai vadinasi herojiškas dorybės laipsnis“ (Pijus XI, p. 362).

*

Laidotuvėse dalyvavo brolis Andrius, kuris kitados jį ruošė gimnazijai, ir būrelis kitų artimų giminaičių. Jo karstą ant savo pečių iš klinikos į Marijonų bažnytelę, paskui į baziliką ir jos kriptą nešė studentai ateitininkai – „taip ir dera tai jaunuomenei, kuri užsimojusi Kristuje Lietuvą atgaivinti“ (AJM, p. 53). Paskutinėms pamaldoms bazilikoje rinkosi moksleiviai, studentai, valdžios, seimo, kariuomenės, diplomatinio korpuso, latvių, baltgudžių atstovai, kunigai, kunigų seminarija, kapitula, visi vyskupai, Kauno darbininkai ir apylinkės liaudis. „Laidotuvės, pasak M. Vaitkaus, buvo didingai liūdnos, įspūdingai rimtos... Gailėjosi visa Lietuva, praradusi vieną iš didžiausiųjų savo vaikų“ („Keturi ganytojai“, 1960, p. 48). „Kiek nustojo Lietuva ir Katalikų Bažnyčia su a. a. Jurgio mirtimi, sunku šiandien ir įsivaizduoti. Tokie vyrai atsiranda tik iš ypatingos Apvaizdos malonės“, – rašė E. Turauskas (AJM, p. 63).

Praėjo 20 dienų. Mirė kitas Lietuvos stulpas – dr. Jonas Basanavičius. Mirė Vilniuje. Tame tautybių skersvėjyje, mažai kam užkliuvęs savo tautiškumu, nors buvo tautininkas *per excellance*. „Vyskupas Jurgis, – pasak Tumo, – buvo tikras ir atviras lietuvis., tačiau ne tautininkas, specifiskai tą žodį suprantant. Jis buvo visos žmonijos darbininkas, nes buvo ‘katalikiškosios’, vadinas, visuotinės Bažnyčios tarnas. Jam net prikaišiojama, jog per uoliai tarnavęs ‘Rymui’. O kam gi jis turėjo tarnauti? Jis, būdamas ‘Rymo katalikas’? Varšuvai, Maskvai, Kaunui? Tada jis būtų ministras, ne vyskupas. Čia joks priekaištas. Reikia juk žmonių, kurie būtų nenusidažę politika... Jis buvo toks, koks turi būti geras dvasininkas“ (AJM, p. 138). Tai ir pajuto tauta; tai išreiškė tyliu liūdesiu laidotuvių metu ir atviru sutartiniu jo asmenybės liaupsinimu.

Praėjo septynetas metų. Matulaitis ruošėsi grįžti į savo gimtinės – Marijampolės bažnyčią. Jo išlydėti Kaune susirinko minios žmonių, kunigai ir Lietuvos vyskupai. Tarp pastarųjų buvo vienas nepažįstamas hierarchas. Pasirodo, tai Matulaičio kolega, bičiulis, gerbėjas Henrikas Przędzieckis...

Perkėlus palaikus į Marijampolę, Vilkaviškio vyskupas patvirtino maldą į Švč. Trejybę jo beatifikacijai išmelsti. Beatifikacijos byla – pirmasis informacinis procesas pradėtas 1953 m. Romoje. 1959 m. jam pripažintas Dievo Tarno titulas. 1971 m. byla perkelta į aukštesnę, po-
piežiaus instanciją.

APYBRAIŽOS

Misijos žmogus

Kai žvelgiame į Matulaičio fotografijas, kai prisimename jį apskrito, pilno veido – su didele ramybe, galvotume, kad jis buvo sutvertas įstrigti vienon vieton, priglusti prie vieno darbo ir taip ramiai praleisti visą gyvenimą. O tikrovėje jis buvo pilnas vidinio nerimo ir didelės skubos veikti. Ar tai nebuvo vado nerimas, ar ne dinamiko skuba?

Kai skaitome jo raštus, kai prisimename jo kalbėjimo būdą, atrodo, buvęs labai paprastas, visiems prieinamas savo žodžiu ir minties dėstymu. Bet juo daugiau jį skaitome ir mąstome, randame, kad tame paprastume slypi išmintis, žmonių ir jų santykių pažinimas, gilus įžvelgimas į laiko reikalus. Ne vienas iš jo amžininkų prasitaria, kad Matulaitis buvęs nepaprastų, tiesiog genialių gabumų. Ar to neliudija dvi aukštosios mokyklos – Petrapilio ir Friburgo, suteikusias jam aukščiausius įvertinimus už magistro ir doktorato darbus?

Ne tik draugai, bet ir Vilniaus laikų priešai pripažįsta, jog Matulaitis mokėjęs nuostabiai susivaldyti ir atleisti nuoskaudas, buvęs labai taktingas ir visiems be išimties tėviškas. Niekas tada jo nelaikė šventu, tačiau kažkas tobulo dvelkė iš jo asmens.

Trys bruožai neabejotinai būdingi jo asmeniui – *genialumas, veiklumas ir šventumas*, – ir jie sukuria labai retą, spalvingą asmenybės derinį, vertą mūsų dėmesio ypač šiais laikais.

Matulaičio gyvenimas pasidalijo beveik pusiau tarp XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios, t. y. tuo laikotarpiu, kada Vakaruose dar klestėjo

stiprus sekuliarizmas ir iškilo intelektualinis bei socialinis katalikų atgimimas, o Rytuose, Rusijoje, dar siautėjo despotizmas ir brendo komunizmas. Matulaitis pažino Rytus ir Vakarus, ir jo nerimas susikau­pė ties savo tautos ir Bažnyčios rūpesčiais.

Minėjome jo gimimo šimtmetį, dabar mirties 50 metų sukaktis. Tačiau ne tai svarbu jo asmeniui ir mūsų dėmesiui. Matulaitis buvo *misijos žmogus* ir ta misija buvo ypatinga anais laikais ir reikšminga dabarčiai. Misija išryškėja tik po kurio laiko ir tam tikrame žmogaus subrendimo tarpsnyje. Matulaičio atveju ji išsiskleidė trimis fazėmis.

PIRMOJI MISIJOS FAZĖ – SOCIALINĖ

Kaip kunigas, Matulaitis turėjo progos išbandyti įvairias darbo ga­limybes – vikaro, seminarijos profesoriaus, akademijos vicerektoriaus, ligoninės kapeliono ir gimnazijos mokytojo. Nė vieną iš tų pareigų at­likdamas jis nejuto ypatingos misijos. Labiausiai buvo pasiruošęs dė­styti apologetiką ir dogminę teologiją, bet ir tai nelenkė jo širdies. Jo misija gimė tokioje srityje, kuriai iš anksto mažai ruošėsi, būtent – *so­ciologijoje ir socialinėje veikloje*. Ir gimė ji tada, kai jis atrodė mažiausiai buvo pajėgus bet ką dirbti. Apsigynęs nuo kojos amputavimo, šiek tiek apsigydęs, dėstydamas vienoje mokykloje, jis tyliai pradėjo or­ganizuoti priemiesčių darbininkus ir per trumpą laiką subūrė juos į 50 000 organizaciją. Šis darbas sukėlė nemažų reakcijų. Matulaitis bu­vo apšauktas Bažnyčios priešu, liberalu, socialistu.

Dėl to Matulaitis negniužo ir nepabūgo. Priešingai, pajutęs ugnies krikštą, ėjo tolyn. Ėmė ruošti socialines savaites Varšuvoje (vėliau ir Kau­ne). Ir buvo nelaukta, kad 1907 metais buvo pakviestas į Petrapilio akade­miją dėstyti kaip tik sociologijos, dar niekur nedėstomos Rusijoje. Dėstė ją ne vien teoriškai, bet ruošė būsimus kunigus ir praktiškai, juos tiesiog kvėptė kvėptė imtis socialinės veiklos. Iš jo studentų būrio mes susilau­kėme nemaža socialinių veikėjų savam kraštui. Jo įkvėptas V. Jurgutis su keletu kitų ateinančiais metais ėmė organizuoti būsimus ateitininkus.

Sociologijos dėstymas toli gražu nepatenkino Matulaičio. Neatrodė, kad socialinei misijai turėtų užtekti darbininkų ir varguomenės. Ėmė kristalizuotis mintis, kad „reikia ir visus visuomenės darbus atnaujinti Kristaus dvasioj“ (Užr., p. 31). Bet kas ir kaip atnaujins be vadovaujančių asmenų, be specialių branduolių ir židinių? Kas paruos pačius vadovaujančius ir koku būdu?

Jis ryžosi kurti „intensyvaus katalikiško gyvenimo židinius“ vienuoliško tipo ir apie juos telkti pasauliečius – vyrus ir moteris (ten pat, p. 16, 28). „Mūsų amžiuje, – manė jis, – ir toje Bažnyčios padėtyje, kurią matome, nebeužtenka paprastų darbininkų, samdinių, bet reikia tikrų apaštalų“ (p. 107). „Geriau mažiau darbininkų, bet gerų ir tikrų, išsižadėjusių savęs, pilnų dvasios“ (p. 32, 106).

Toks *apaštališkos dvasios elitas*, „uolus ir narsus, be svyravimų ir baimės, viskam pasiryžęs... su iniciatyvos dvasia, drausmingas ir organizuotas“ (p. 27–28) būtų „jėga... – ne tik tokia, kuri ginasi“ (p. 45). Nebeužtenka gintis, reikia ir užkariauti (p. 10): „Eiti ten... kur didžiausia bedievybė, ištvirkimas, tikėjimo atšalimas, nutolimas nuo Bažnyčios“ (p. 22). „Visur įlįsti, įsibrauti...: jei kur išvaro pro vienas duris, grįžti pro kitas, kad ir užpakalines... kad tik visur būtų įnešta Kristaus dvasia“ (p. 22–23).

ANTROJI MISIJOS FAZĖ – CHARIZMATINĖ

Toks buvo jo naujas pašaukimas ir apsisprendimas, gimęs bene 1908 metais Petrapilyje, dėstant sociologiją. Pajuto, jog nebeužtenka jam liktis vienišu Bažnyčios šluostuku, arba atskiros, nors ir garbingos, bažnytinės funkcijos kamštuku, dėl to ryžosi apleisti akademiją, atsisakyti profesūros ir visiškai pasišvęsti šiam reikalui. Tas reikalas tapo pavergiančia idėja, tiesiog *Kristaus misija*. „Kristaus gyvenimo tikslas turi tapti ir mano gyvenimo tikslas, jei iš tikrųjų noriu eiti šventųjų pėdomis... Ko Kristus troško? – Įvykdyti Dievo karalystę žemėje, t. y. šv. mūsų Bažnyčią. Koku keliu prie to ėjo? – Visiško savęs išsižadėjimo keliu... Kas iš to seka? – Pilnai atsiduoti ir pasišvęsti Bažnyčiai“ (p. 10).

Su tuo išryškėjo Matulaičiui ir naujos, kristocentrinės dinamikos reikalas: „Visur Kristų nešti, viską Kristuje atnaujinti ir atgaivinti, viską dėl Kristaus apimti, viską prie Kristaus patraukti“ (p. 10–11).

Iš šio apsisprendimo pirmą kartą iškilo ir labai įsidėmėtina implikacija: „Jei noriu eiti šventųjų pėdomis.“ Tai reiškia: Matulaitis sąmoningai ir nebeatšaukiamai pasuko *herojiniu tobulybės siekimo keliu*. Bet čia pat atsidūrė naujoje bandymų ugnyje, kurią pats taip apibūdina:

„Stebėtinai dalykas: kol buvau nepasiketinęs visko išsižadėti, visiškai sekti Kristų., žmonės mankai mane paliesdavo, net atokiai laikydavo nuo visokių vietų ir garbių... O kuomet padariau pirmutinį žingsnį sekti Kristumi, pradėjo žmonės man siūlyti aukštas, įtakingas vietas: seminarijos rektoriaus, kanauninko. Padarė mane, be mano pritarimo, akademijos vicerektoriumi, pradėjo masinti esą aš tapsiąs vyskupu sugrafanu... Ir pasaulinė valdžia buvo apimusi dėl katalikų dvasinio gyvenimo ir jų darbuotės bei organizavimosi. O mums pradėjus vykdyti savo sumanymą, ėmė persekioti, daryti kratas, ieškoti slaptų organizacijų“ (p. 81). Dėl to „teko daug pergyventi, daug kentėti, daug permąstyti“ (p. 80; plg. p. 105–106).

Matulaitis buvo priverstas likti dėstytoju ir administruoti akademiją ligi 1911 metų, tačiau slapta, jau 1909 metais, padarė vienuolio įžadus ir pradėjo atkurti beišmirstančius marijonus. Su tuo prasidėjo *intensyviausias dvasinio jo gyvenimo tarpsnis, kartu ir dinamiškiausias*, trukęs ne daugiau kaip 20 paskutiniųjų jo gyvenimo metų.

Kunigystės pašaukimą buvo radęs pirmame brendimo amžiuje, jaunystėje, o dabar, būdamas apie 37 metų, susirado vienuoliškąjį pašaukimą. Tokie dalykai nebūna nauji: žmogus apie 40 metus bando vieną pašaukimą keisti kitu – aukštesniu. Tačiau Matulaitį reikia teisingai suprasti. Jo misija buvo ne pačiam tapti vienuoliu, bet *restauruoti rusų sunaikintą vienuoliškąjį gyvenimą Lietuvoje*. Tai viena. Antra, vienuoliškąjį gyvenimą pritaikyti naujiems laikams, pagal naujausius socialinio darbo reikalavimus, duoti integralinę veiklos kryptį: koncentruoti į Kristų – krikščioniškojo atnaujinimo versmę.

Ši misija tuo ir buvo *charizmatinė, kad ji siekė atnaujinti specifišką bendruomeninio gyvenimo sektorių* ir jį padaryti lankstesniu įrankiu, geriau tarnaujančiu tautai ir Bažnyčiai – didžiosioms bendruomenėms. Per 20 metų jis išugdė marijonus Lietuvoje, Lenkijoje, Gudijoje, Latvijoje, Amerikoje, įsteigė moterų vienuolijas atskirai Lietuvai (Nekaltai Pradėtosios Marijos seseris) ir Gudijai ir penkiolikai vienuolijų padėjo atšviežinti, patikslinti jų regulas bei instrukcijas.

Matulaitis šiam bažnytiniam kadruui parengti, jį instruktuoti, jo darbą įveiksminti ir tikslinti skyrė nepaprastai daug laiko, energijos ir jėgų. O kaipgi su ta socialine veikla, kurią buvo taip sėkmingai pradėjęs? Kaip su pasauliečių organizavimu ir jų apaštalavimu, kaip su Lietuvos gyvaisiais reikalais? Ar visi tie dalykai paskendo ir ištirpo lyg būtų nebuvę?

AUKA LIETUVAI

„Pirmon eilėn, – rašė jis, – aš tarnauju Bažnyčiai, nes esu jos kunigas. Bet manau, kad ir Lietuvos nenuskriausiu, jei Viešpats norės mano darbus laiminti... Sąžinė man sako, kad einu tikru keliu“ (p. 128). Ir nors labai nenorėdamas atitrūkti nuo pradėto vienuoliškų židinių ugdymo, jis padarė bene pačią *didžiausią auką Lietuvos labui*: sutiko, Lietuvos Tarybos prašomas, imtis Lietuvos sostinės Vilniaus vyskupo pareigų, jei Roma tam pritaris ir jį skirs. Ir jis buvo paskirtas. Tačiau netrukus lenkai užėmė sostinę ir užvaldė didžiąją dalį Vilniaus vyskupijos, o jį atskyrė nuo Lietuvos ir nuo savųjų židinių. Tą vyskupo sostą svilino aitri politinės neapykantos ugnis, nepakentusi lietuvių kilmės ganytojo, nors kaip objektyvus, bešališkas ir visiems tėviškas jis buvo. Svilino ištikus septynerius metus, kol pagaliau jis apsisprendė šio sosto atsisakyti.

Ganytojavimas Vilniuje išsėmė daug fizinių ir dvasinių jėgų, išpauzdė kankinystės žymes, tačiau jo nepalaužė, priešingai – dar daugiau nuskaidrino. Tokį mes jį išvydome, grįžusį tėvynėn 1925 metų pabaigoje. Grįžo iš Vilniaus per Romą, kur popiežius Pijus XI pakėlė jį į titulinis

arkivyskupas ir paskyrė apaštalinio vizitatoriumi su nauja misija: įkurti pirmą kartą po Mindaugo savarankią bažnytinę Lietuvos provinciją ir paruošti konkordatą tarp Lietuvos ir Vatikano.

Pirmąjį uždavinį jis atliko per nepilnus metus, parinkdamas ir Romai pristatydamas keturis naujus vyskopus ir metropolitą. Po to aplankė visas Amerikos lietuvių parapijas ir grįžęs ėmėsi antrojo uždavinio. Beruošdamas planus konkordatui, kentė apendicito priepuolius ir neskubėjo kreiptis į gydytojus. Pavėluota operacija, deja, nebeišgelbėjo jo gyvybės. Jis užgeso 1927 m. sausio 27 d. O buvo ne kartą meldęs: „Duok, Viešpatie, kad sudegčiau kaip ta žvakė ant altoriaus nuo darbo kaitros ir meilės ugnies tau ir tavo Bažnyčiai“ (p. 89).

Tada, kai mirė, prasivėrė amžininkų ir buvusių jo mokinių lūpos, liudydamos, jog netekome tikrai *didelio moralinio vado ir didesnio lietuvių, negu manėme*, jo gyvenimas buvęs herojiškas, jo asmenybė buvusi šventa. Tada paaiškėjo, kad be Matulaičio talkos, patarimų, įteigimų, patikslinimų vargiai būtume Lietuvoje turėję tiek ir tokių katalikų organizacijų, tokios spaudos, tokių drąsių užmojų ir pasiruošimų reformoms. Tada tik pasirodė, kad *Matulaičio misijoje nebuvo dingusi nei sociologija, nei pasaulietiniai reikalai, nei lietuviškieji darbo barai*.

TRČIOJI MISIJOS FAZĖ – EKUMENINĖ

Matulaičio misija dėl jo mirties liko nebaigta. Nebaigtas jo planas įteisinti vienuolijas, kad jos iš tikro būtų aukšto lygio bendruomenės. Nebaigtas jo užmojis atnaujinti parapijas ir katalikų organizacijas, kad jos viską suderintų ir viską atnaujintų Kristuje. Tačiau jo pradėti, įkvėpti, tikslinti darbai, jo paliktos gairės ir jo idėjos tebėra gyvos ir, kas nuostabu, aktualios dabarčiai ir ateičiai.

Matulaitis ta prasme nėra miręs, ir po 50 metų jis laukia naujo gimimo. Jo beatifikacijos procesas, atrodo, eina į pabaigą. Tikėkimės, po to ateis laikas jo paskelbimui šventuoju. Jis taps *redivivus* savam kraštui, savos tautos išėiviams ir visam krikščioniškajam pasauliui. Matu-

laitis turės ką pasakyti šiems laikams šios civilizacijos padėtyje. Vakarai dar sekuliarėja, o Rytai teberaudonuoja. Pasaulis sunkiai bepakelia dvi negales: 1) stoką meilės žmonių santykiuose ir 2) stoką gilesnio ryšio su Dievu socialinėje, kultūrinėje, tautinėje, politinėje veikloje.

Toji veikla darosi įelektrinta ambicijų, išskaičiavimų. Ji neatneša laukiamų vaisių ir nepasotina pačių veikiančiųjų, nes nemalšina savęs įprasminimo alkio.

Stoka meilės šeimose, bendruomenėse, visuomenėje sukuria tokią padėtį, tartum gyventume suskaldytų stiklų erdvėje: kur pasigręši, kur žvelgsi, ten tave žeidžia.

Albertas Schweitzeris, teologas ir gydytojas, dirbęs Afrikoje, yra pasakęs: „Siela kantresnė: ji gali palaukti labiau nei kūnas, dėl to pirma reikia gydyti kūną.“

Tuo tarpu vienuolė Teresė, dirbanti Indijoje, įkūrusi naują vienuoliją ligoniams, mirštantiems ir pamestinukams, sako priešingai: „Šiandien beveik visos ligos lengvai pagydomos, net džiova ir raupsai. Bet viena liga tebėra neapgalėta – tai nemeilė. Kiek žmonių yra atmetų šeimose ir visuomenėje! Jų siela kenčia daugiau nei kūnas.“

Ar ne dėl to sielos skausmą vieni bando užpilti alkoholiu, kiti apmarinti narkotikais?

Matulaitis, pats fizinis ligonis nuo 11 metų amžiaus ir savotiškas atmetasis savo šeimoje ir ypač savo vyskupijoje Vilniuje, greičiausiai derintų Schweitzerio ir sesers Teresės pažiūras. Jis mokėjo fizines žaizdas maldyti kantrumu, o dvasines – prasmingumu. Socialines žaizdas jis buvo linkęs operuoti teisingomis reformomis ir naujos dvasios – Dievo dvasios gražinimu į gyvenimą. Tautinius nesutarimus jis sprendė, pats išsivadavdamas iš neapykantų, kurias jautė žydams, rusams ir lenkams savo jaunystėje (plg. p. 112). Jis norėjo būti visiems viskuo ir, kuo ir kur galėdamas, visiems padėjo, tačiau saviškiams, lietuviams, jautėsi artimiausias ir labiausiai stengėsi jiems būti naudingas (ten pat).

Trečioji šių dienų žaizda yra *nesugebėjimas derinti vertybių*. Blaškoms tarp kraštutinių, neigiamė, kas teigtina, ir teigiame, kas atmetina.

Matulaitis buvo vienas iš nuostabių pavyzdžių, kaip suderinti gyvenimą pagal žmogiškąsias ir krikščioniškąsias vertybes ir viską suvesti į aukščiausią vertybių viršūnę – Dievą.

Asmeniškame gyvenime jis buvo derintojas veiklos ir kontempliacijos. Socialiniame gyvenime – derintojas teisingumo ir meilės, supratimo, pagarbumo ir pasiaukojimo, ir tą derinį matė įkūnytą Kristaus pavyzdyje (p. 124).

Ketvirtoji globalinė žaizda – tai *Rytų ir Vakarų konfrontacija*, politinė ir dvasinė, galinti tapti katastrofiška. Matulaitis, brenęs tarp Rytų ir Vakarų, galėtų taip pat būti pavyzdys to derinio jau savo asmeniu.

Penktoji žaizda – *Bažnyčios suskilimas*, kuris Matulaitį jaudino, ir jos sujungimas domino. Vakariečiams jis pristatė savo disertaciją „Rusų teologų mokymas apie pirminio teisumo būklę“, o rytiečiams rodė dinaminį žmogaus įsipareigojimą perkeisti pasaulį Kristaus pasišventimo pavyzdžiu.

Dar viena žaizda, bent Amerikoje, galėtų būti gydoma Matulaičio pavyzdžiu, būtent – suartinti *dar nesuartintus pasauliečius ir dvasininkus bendrai spręsti krašto ir katalikų problemas*. Čia Matulaitis turėtų daugiausia ką pasakyti, nes jis įkvėpė būsimą popiežių Pijų XI skelbti pasauliečių apaštalavimą. Savo studentus akademijoje, būsimųjų ateitininkų ir kitų pasaulietinių organizacijų kūrėjus kunigus, jis skatino padaryti tokį posūkį, kuris buvo bene pirmasis katalikų pasaulyje. Mūsų kunigai, kaip ir kitų kraštų, visur patys vadovavę, atsisakė šio vaidmens ir išugdė pasauliečius, juos pastatė pirmose pozicijose, o patys jiems daug kur tik talkino. Šito dar nėra Amerikoje ir daugelyje kitų kraštų. Tai *vienas iš tų svarbių misijos uždavinių*, dabar vykdomų Bažnyčioje po Vatikano II Susirinkimo. Matulaitis šioje srityje buvo pirmūnas.

*

Mūsų laikų sielos nebėra taip kantrios ir pajėgios laukti. Joms reikia pagalbos. Jos desperatiškai ieško gyvenimo prasmės, vertybių derinio

ir ypač daugiau meilės. Viena motina, paklausta, kaip ji gali padalyti savo meilę dešimčiai vaikų, atsakė: „Aš jos nedaliju, tik padauginu!“

Matulaitis buvo pavyzdys, kaip padauginti meilę ir kaip ją nukreipti į neišsemiamą šaltinį – Dievą.

Albertas Camus šaukė: „Turim pakeisti šios civilizacijos kryptį, išsivaduoti iš nihilizmo, arba mes žūsime!“ Rašytojas Kafka randa šiais laikais tik du pasirinkimus: tarp „*sanctum*“ – „šventa“ ir „*sputum*“ – „spjaudalo“.

Matulaitis parodė, kaip išsivaduoti iš beprasmybės ir kaip siekti asmeninio ir visuomeninio šventumo. Jis mus ragina:

„*Tobulinkit save, tarnaudami kitiems*“ (p. 11).

„*Gyvenkit sąmoningu antprigimtiniu gyvenimu!*“ (p. 11).

„*Blogį nugalėkit gerumu, ir atkaklumą įveikit meile*“ (p. 124).

„*Išlaikykim ramybę ir drąsiai žiūrėkim ateitin – pasitikėkim Dievo Apvaizda*“ (p. 21).

„Eikim drąsiai ir narsiai prie tikslo keliu, kurį Dievas mums rodo, kur dvasia mus veda... *Dvasios nėra pančiais niekas nesurakins, nėra kalėjime neužkals, nėra ištrėmime nesulaikys*“ (p. 24).

Vado asmenybė

Lietuva, atkurdamą savo valstybę, susirūpino, kas bus jos sostinės vyskupu. Klausimas buvo reikšmingas. Vilniaus vyskupai buvo lyg nevainikuoti Lietuvos primai, vaidinę pirmąeilį vaidmenį istorinės Lietuvos gyvenime.

Lietuvos Taryba stengėsi, kad į šį sostą patektų visais atžvilgiais pranašus dvasininkas ir kartu geras lietuvis. Tuo reikalu darė žygių pas Vatikano atstovus ir, laimei, gavo pritarimą kandidatui, kuriuo buvo parinktas Jurgis Matulaitis.

Niekas neabejojo, kad jis pranašus dvasininkas: baigęs dvi aukštąsias teologines mokyklas, buvęs vienos jų vicerektorius. Taryba tačiau nebuvo tikra, ar jis, ilgiau išbuvęs Lenkijoje, galės būti geras lietuvis, ar supras savos valstybės rūpesčius?

Tarybos nariai jo arčiau nepažino, išskyrus Tarybos vicepirmininką Justiną Stugaitį. Šis ilgokai vargęs, kol įtikinęs tarybininkus (AJM, p. 89).

ASMENYBĖ IR LIETUVYBĖ

Ilgokai už Lietuvos ribų buvo išbuvęs ir dr. Basanavičius, nūnai Tarybos narys, tačiau savo lietuviškumą įrodė „Aušra“ ir kitais savo raštais. Matulaitis buvo ne rašto žmogus, o veiklos, ir šia veikla nesiskardeno. Jo lietuviškumą reikėjo atsekti ir įžvelgti gilesne prasme, kaip tai padarė A. Smetona, jau tapęs antrą kartą Lietuvos prezidentu. Smetona

pavadino Matulaitį „didesniu lietuviu, ne kaip kam gali atrodyti“, ir būtent dėl jo plačios, visuotinės religinės bei moralinės veiklos, skirtos savo tautai.

Smetona jautė, jog tautai reikia stiprių moralinių vadų, ir tokį vadą jis atpažino Matulaičio asmenyje. „Jei Lietuva eis tuo (Matulaičio rodomu) keliu, ji išliks nepriklausoma, nes nepriklausomybės pamato reikia ieškoti tyroje lietuvių sieloje“ (AJM, p. 66). Šiuo savo išvalgumu Smetona pasirodė galbūt didesnis krikščionis lietuvis, negu kai kam tada galėjo atrodyti.

Matulaitis, kaip „didžiausia ir skaisčiausia asmenybė“ („Lietuva“, 1927 m. vasario 2 d.), tuoj po savo mirties buvo skiriamas altoriaus garbei. Apie tai buvo ne tik plačiai kalbama, bet ir rašoma, kol pagaliau buvo pradėtas jo beatifikacijos procesas Romoje. Nelabai patikimas (bent pradžioje) kandidatas į Lietuvos sostinės vyskupus, pagaliau tapo visų pripažintu kandidatu į šventuosius. Ši aplinkybė, sakytume, vėl atskiria Matulaitį nuo mūsų ir jį savotiškai uždaro mūsų dėmesiui kitais atžvilgiais. Kurgi ir kaip išaugo jo šventumas – ar uždaroje vienuolyno celėje bei vyskupo – kankinio – soste? Kurgi slypi jo tikrosios šaknys Lietuvos gyvenime, koks jo veiklos mostas?

Ligšioliniai raštai sava ir svetimomis kalbomis, deja, neatskleidžia jo įtakos savo tautoje, kuri tikra prasme siekia Valančiaus mosto. Reikėjo 50 metų perspektyvos, kol mes supratome Valančių ir jo vietą mūsų istorijoje. Jau sulaukėm 50 metų ir nuo Matulaičio mirties, bet jo vaidmuo vis dar tebėra plačiau neatskleistas. Neatskleistas iš dalies dėl to, kad, kaip Valančių dengė XIX amžiaus pabaigos sutemos, taip ir Matulaitį slepia XX amžiaus pradžios neįprastos veikimo aplinkybės.

Tačiau negalima nuslėpti fakto, kad šio šimtmečio pradžioje visas mūsų gyvenimas – socialinis, kultūrinis, religinis – staiga pašoko dideliu šuoliu pirmyn ir tai įvyko ne atsitiktinai. Šiuo laiku buvo priimta tokių šviesių sprendimų, pradėta tokių naujų sąjūdžių bei pasitelkta tokių reforminių priemonių, kurios kituose pažangiuose kraštuose pasireiškė gerokai vėliau. Pavyzdžiui, kad ir katalikų spauda, trijuose

to meto Lietuvos židiniuose – Vilniuje, Kaune ir Seinuose, katalikų moterų sąjūdis, krikščionys darbininkai ir tarnaitės, ūkininkai, mokslus einantis jaunimas – ateitininkai, kaimo jaunimas – pavasarininkai; taip pat katalikų švietimo organizacijos, drąsios ir taiklios socialinės bei politinės idėjos, vienuolių atgaivinimas, knygų leidyklų steigimas. Visa tai buvo padaryta per trumpą 1907–1910 metų laikotarpį. Net nepriklausomybės laikais mes ta prasme daug ko naujo nebekūrėme, tik tęsėme, tobulinome, plėtėme, kas buvo pradėta anuo metu.

Tas ypatingas šuolis Lietuvos katalikų gyvenime galimas aiškinti įvairiomis priežastimis. Viena, Rusijos mokyklų ir mąstymo atsilikimas nuo Vakarų bent 50 metų buvo pastebėtas lietuvių, ypač tų dvasininkų, kurių žvilgsnis buvo nukreiptas į Vakarus, į jų universitetus. Vakarų universitetai davė pranašesniems lietuviams naują impulsą aplenkti rusų nešamą atsilikimą savajame krašte. Antra vertus, socialinio veikimo užuomazgos, ypač tarp katalikų Vakaruose, pasirodė taip pat nepakankamos akivaizdoje revoliucinės rusų bangos, kuriai lietuviams reikėjo atsispirti. Bręstanti revoliucija lietuvius judino, aktyvino, vertė veikti skubiai, atkakliai ir taikliai.

Tie žmonės, kurie tada atsistojo naujų darbų priekyje, išskyrus A. Jakštą, P. Januševičių, J. Tumą-Vaižgantą, buvo dar labai jauni ir neįgudę. Pats Jakštas buvo intelektualinis, ne praktinis vadas. Kas nors tą naująją veiklą turėjo planuoti, diriguoti, įkvėpti, o ypač numatyti jai ilgalaikius uždavinius.

Kas buvo toji dinamiška asmenybė, kuri išjudino katalikus, kas performavo kunigų sąmonę, kad jie, ligšioliniai vadovai, ėmė ruošti pasauliečius ir pagaliau jiems perleido plačios, šakotos katalikų veiklos iniciatyvą bei vadovybę?

Šį klausimą iškėlė prof. J. Eretas, ruošdamas paskaitą Katalikų mokslo akademijos suvažiavimui Vokietijoje. Savo laiškais jis užklupo nemažą asmenų, klausdamas, kokia viena asmenybė turėjo daugiausia reikšmės katalikų kartai po Valančiaus. Kiek žinau, atsakiusiųjų dauguma Matulaičio neįrašė tarp ryškesniųjų tos kartos asmenybių. Dėl to prof. Eretas

savo paskaitoje paminėjo Matulaitį tik šalia kitų – Jakšto, Dovydaičio, Šalkauskio. Pastarieji du vargiai laikytini kartos po Valančiaus atstovais, be to, jie buvo Jakšto intelektualiniai mokiniai, o pasaulietinės katalikų veiklos vadais juos padarė kažkieno kito tiesioginė ar netiesioginė įtaka. Tą įtaką savotiškai atskleidžia Achilles Ratti, buvęs labai artimas jam asmuo. Kai tapęs popiežiumi Pijumi XI paskelbė pirmąją savo encikliką *Urbi arcana Dei*, išskeldamas pasaulietinės katalikų veiklos naują linkmę, pačioje pradžioje jis prisimena Vilniaus Aušros Vartus. Tuo lyg parodė, kad šios minties pagrindinį įkvėpimą gavo iš Vilniaus vyskupo.

PRIPAŽINTAS AUTORITETAS IR VADAS

Kad Matulaitis buvo ypatingas vadas, pasigirdo mūsų visuomenėje balsai tik po jo mirties. A. Smetonos žodžiais, „jis buvo didelis visuomenės organizatorius. Visuomenės organizavimas, jos tvarkymas, rikiavimas – štai kokia vedamoji mintis žymėjo arkiv. Jurgio gyvenimą“ (AJM, p. 65). „Lietuvių Tautos Valia“ (1927 m. vasario 1 d.) rašė: „Reta vado asmenybė buvo a. a. Jurgis (Matulevičius).“ „Lietuva“ (1927 m. vasario 2 d.) pastebėjo, kad „arkiv. Jurgis buvo tas žmogus, kuris seniai numatė gresiantį mūsų tautai pavojų ir daug yra padaręs jam pašalinti... Jis buvo visų pripažintas neginčijamas autoritetas ne tiek dėl savo padėties, kiek dėl asmens ypatybių.“

Kokios gi buvo Matulaičio ypatybės, padariusios jį pripažintu autoritetu ir vadu? Jo mokinys Petrapilio akademijoje, vėliau prof. I. Tamošaitis rašė: „Visus suprasti ir atjausti mokanti širdis, sujungta su valia ir iš jos einančiu šventumu bei galingu protu padarė Ganytoją (Matulaitį) ta didele, pilnutine asmenybe“ (AJM, p. 71). Katalikų dienraštis „Rytas“ Matulaičio mirties dieną (1927 m. sausio 27 d.) apibūdino jį šitaip: „Arkiv. Jurgio asmenybė savo begaliniai kilniu ir šventu gyvenimu, geležine valia, nepaprastu švelnumu ir geniališku protu imponavo ne tik artimiesiems, bet ir kiekvienam net priešingos ideologijos žmogui.“ Praėjus penkmečiui po jo mirties, „Naujoji romuva“

Matulaityje įžvelgė ikūnytą sintezę, kurią Šalkauskis vėliau skelbė visai mūsų tautai: „Arčiau išžiūrėjus į vysk. Matulevičiaus asmenybę, galima pajauti, kad jame buvo susikristalizavusios Rytų ir Vakarų kultūros kilniausios savybės. Galima drąsiai sakyti, kad jo asmenybėje pasireiškų tų dviejų kultūrų sintezė, bet vienkart jame išliko grynas lietuviškumas su kilniausiais protėvių pradais“ (1931, Nr. 18).

Kaip šis „talentingas veikėjas, netgi reformatorius“, tariant Tumo-Vaižganto žodžiais, išaugo? Viena aišku, kad jį augino ir brandino ne vien Lietuvos žemė. Jis ją apleido jaunas ir keliavo per Lenkiją, Rusiją, Šveicariją. Šiose trijose šalyse, pradėjęs nuo Lietuvos, jis mokėsi ir dirbo ligi pagaliau išėdo į Vilniaus vyskupo sostą. Kur bebūdamas, jis neatitrūko nei nuo lietuvių, nei nuo Lietuvos reikalų. Pasilikęs lietuviu kamienne, bet mokėsis visur ir iš visų, jis ir pasiekė tos sintezės savo asmenybėje ir savo veikloje.

Kaip subrendęs, nors dar gana jaunas vadas – sociologas, – jis staiga švystelėjo Varšuvoje, suorganizuodamas tuoj po 1905 metų revoliucijos 50 000 krikščionių darbininkų, atnaujindamas katalikų studentų „Odrodzenia“ sąjūdį ir praveddamas pirmąją Lenkijoje socialinę savaitę, kurią 1909 metais panašiu būdu pakartojo Kaune. Dėl šio staigaus švystelėjimo jis 1907 m. buvo pakviestas profesoriauti į aukštąją teologinę mokyklą Petrapilyje ir čia pirmasis pradėjo dėstyti sociologiją. Dėstė, kaip liudija Mečislovas Reinys, ne tik teorinę, bet ir praktinę – pritaikomąją – sociologiją. Formavo ne tik socialines studentų pažiūras, bet kartu ugdė, skatino pasiryžimą visuomenėje veikti ir praktiškai mokė veiklos metodų. Jo buvę studentai lietuviai šioje akademijoje, kaip M. Reinys, P. Kuraitis, V. Jurgutis, I. Tamošaitis, B. Čėsnyš, M. Vaitkus ir daugelis kitų, taip pat kolegos dėstytojai, kaip P. Būčys, pasidarė tie naujosios katalikiškosios socialinės akcijos perteikėjai, inspiratoriai, dvasiniai vadovai. Ketvertas iš jų, įkvėpti Matulaičio paskaitų bei paskaitų, jau 1908 metais susibėgę Kaune per vasaros atostogas suformulavo pirmuosius būsimųjų ateitininkų įstatus ir pradėjo akciją, rašydami tuo reikalu laiškus į visas puses (plg. M. Vaitkaus „Ateitininkų genezė“ //

Tėvynės sargas, 1948, Nr. 2). P. Būčys rašo, kad Matulaičiui šis naujas, mokslus einančiojo jaunimo sąjūdis buvęs taip brangus, kad jis, jau tapęs apaštalinio vizitatoriumi, norėjęs „ateitininkijos kūrėją išaukštinti, ir jei to neįvykdė, tai ne jo kaltė“ (AJM, p. 36). Būčys dar pastebi, jog Matulaitis buvęs surištas su visomis lietuvių katalikų organizacijomis: jų veiklą akstinęs, jų vadus rėmęs, su jais palaikęs nuolatinį ryšį.

Visuose katalikų veiklos baruose jis buvo pridėjęs savo ranką – vienur lemiamu būdu, kitur tikslinamuoju, lyginamuoju, derinamuoju. Net toks revoliucinis žygis, kaip Lietuvos žemės reforma, M. Krupavičiaus teigimu, nebūtų buvęs galimas be Matulaičio pritarimo, padrašinimo, patarimų (plg. AJM, p. 158–160). Matulaitis buvęs, kaip rašė „Rytas“ (1927, Nr. 22), ir „krikščionių demokratų kelių tiesėjas“, tiksliau sakant, jų programos bei linkmės tikslintojas. Tikslino ir plėtė jį – jį ir V. Endziulaičio įsteigtą Katalikų veikimo centrą.

Įdomus, retas Matulaičio interesų, patirčių, įtakos plotis – nuo politikos, kurioje pats tiesiogiai niekad nedalyvavo, ligi asketikos – vienuoliškojo gyvenimo organizatoriaus ir atnaujintojo; nuo Lietuvos visų reikalų ligi Amerikos lietuvių, kuriuos jis asmeniškai lankė ir veikdino, ypač per savo pasiūstuosius brolius marijonus.

Toji plati interesų ir veiklos skalė neleido jam ilgiau sustoti vienoje vietoje. Jis Petrapilio akademijoje profesoriavo ketvertą metų, pasiekė vicerektoriaus poziciją, bet staiga, visų apgailestavimui, pasitraukė. Po 7 metų, pats apsisprendęs, paliko ir Vilniaus vyskupo sostą. Atrodo, kad jis išgyveno kažkokį nerimą, kažkur skubėjo, kažkam didesniai ir svarbesniai kaupė savo jėgas arba jas norėjo išdalyti tiems platiems naujos gadinės, naujai besikeičiančių sąlygų uždaviniams. Ar tai ne vado nerimas, ar ne moralinio tautos vado skuba?

VIDINĖ DINAMIKA IŠORINĖJE RAMYBĖJE

Matulaičio kompleksija priminė flegmatiką, o ramus veidas su giliomis akimis – mistiką. Jis buvo neatpažįstamas dinamikas, kaip ir

Valančius savo šaltu išoriniu ramumu. Šiedu mūsų hierarchai turi panašumą ne vienu atžvilgiu. Valančius pusę savo vyskupavimo buvo rusų gubernatorių kalinyš, uždarytas Kauno kurijoje. Pats negalėjo niekur pajudėti, bet judino visą religinę, kultūrinę, net politinę rezistenciją per savo patikėtinius.

Matulaičio judrumą gerokai paralyžiavo tarytum kalinio grandinė, kurią jis metų metais nešiojo ant savo sužalotos (kaulų džiova) kojos. Kliudė jam tiesiogiai viską diriguoti ar veikdinti ir ta pati rusų seklų priežiūra. Matulaitis veikė, kaip ir Valančius, daugiausia per kitus.

Artimiausias Matulaičio bendradarbis vysk. P. Būčys, jau buvo senatvėje ryškindamas savo ir kitų vaidmenį Lietuvos gyvenime, nelaukta sustoja ties Valančiumi ir Matulaičiu. „Ne tik katalikiškos Lietuvos, bet visos mūsų tautos patriarchu buvo ir yra vyskupas Motiejus Valančius; deja, mūsų visuomenė mažai ar pernelyg retai apie tai mintija ir šneka... Dvidešimtojo amžiaus tikybiniam Lietuvos gyvenime ne tiek raštais, kiek veiklos nepaprastu naudingumu iškilo arkiv. Jurgis Matulevičius. Kažin ar jam neteks XX amžiuje garbingiausiaji vieta, kaip teko Valančiui pereitime šimtmečiuje (P. Bučys. Atsiminimai, II, Čikaga, 1966, p. 187, 189).

Kai Valančius pergyveno Lietuvos mokyklų, bibliotekų, spaustuvių, vienuolių sunaikinimą, tai Matulaitis mojosi atgaivinti vienuolijas, kurios kurtų mokyklas, spaustuves, bibliotekas. (Be kitko, marijonų biblioteka jo dėka tapo didžiausia po Vytauto Didžiojo universiteto.) Vienuolijos jam buvo ne uždari, asmeniniam tobulumui ar ramybei skirti židiniai, bet socialinio ir kultūrinio darbo branduoliai. Ta kryptimi jis reformavo keliolika užsilikusių vienuolių likučių Lietuvoje ir Lenkijoje, perredaguodamas naujais pagrindais jų konstitucijas. Kurdamas 1918 m. naują Marijos Nekaltojo Prasidėjimo seserų vienuoliją, jis buvo laisvesnis joms duoti naują programą, ir ji pasirodė taip toli numatanti, tokia moderni ir lanksti, kad net dabar, po 60 metų, jai nereikia, kaip kitoms vienuolijoms, reformuotis.

Ką jis paliko marijonams ir Marijos Nekaltojo Prasidėjimo sese-rims kaip gaires, yra būdinga visai jo dvasinei kryptiai, kurią kvėpė ir kitoms Lietuvoje įsikūrusioms organizacijoms. Tai matyti iš jo paruoštų visoms vienuolijoms „Vedamųjų minčių“ ir iš „Užrašų“, išleistų Londone 1953 m. „Vedamosiose mintyse“ jis pabrėžia vertybių derinį, kurį vėliau filosofinėje ir pedagoginėje plotmėje vystė S. Šalkauskis. Matulaitis reikalavo derinti principų tvirtumą su priemonių lankstumu, dvasinį brandumą su aktyvumu – ėjimu į visuomenę, asmenų at-ranka su jų parengimu atskiriems uždaviniams, atsižvelgiant į gabu-mus bei palinkimus. Ypač jis pabrėžė autoriteto reikšmę, tačiau ragino paisyti ir asmeninės atskirų žmonių laisvės. Išorinė tvarka net vienuo-lynuose, jam atrodė, negalėtų turėti prasmės, jeigu ji nebūtų derinama su atski-ro asmens sąžinės balsu. Net organizuotoji visuomeninė veik-la, kurią jis akstino ir nepaprastai vertino, jo įsitikinimu, nebūtų pil-na, jei nustelbtų asmeninio veikimo – apaštalavimo iniciatyvą. Jo žo-džiais, veikiant patiems, niekada neužmirštinas dalykas – traukti ir kitus į veiklą.

MATULAIČIO KRYPTIS EKUMENINIŲ LAIKŲ ŠVIESOJE

Matulaitis dažnai kartojo šūkį „jausti su Bažnyčia“. Ir tai galima aiškinti kaip jo reikalavimą visų pirma jausti anksčiau minėtą krikščionybėje slypintį vertybių derinį. „Jausti su Bažnyčia“ reikštų jausti jos misiją gyvenime, šiuo laiku, šiomis sąlygomis, niekad nepame-tant iš akių minėto derinio. Tokia buvo ir Matulaičio sociologija – eiti į žmones, imtis būtinų uždavinių nepaisant sunkumų, ypač eiti ten, kur labiausiai reikia, kur kiti neina, kur sunkiausia. Einant į liaudį, į darbo žmones ar apskritai į visuomenę, nesibijoti reforminių prie-monių, atsisakyti net vienuoliško ar kunigiško rūbo (jei tai patarnau-tų geriau priėti prie žmonių). Tai buvo anais laikais tiesiog neįtikė-tinai drąši mintis, kuri rado platesnį atgarsį tik dabar, po Vatikano II Susirinkimo.

Būdamas didelių gabumų žmogus, Matulaitis liko kuklus, paprastas, labai pakantus, tolerantiškas visiems, visus lygiai gerbiąs. A. Smetona prisimena jo žodžius, pasakytus Vilniuje įvairių tautybių ir pažiūrų atstovams: „Jei mes imamės kepurę, eidami pro kryžiu, ir tuo lenkiamės ženklui, primenančiam Kristų, dėl žmonių meilės mirusį, tai dar labiau turime linkterėjimu pagerbti kiekvieną žmogų, kataliką ar ne-kataliką, to paties Dievo dvasios pakvėptą“ (AJM, p. 66).

Matulaitis buvo drąsus reformuotojas, savotiškas revoliucininkas, kur reikėjo keisti formas ar daryti socialines reformas. Įdomiausia, kad tokių gabumų ir geriausia prasme ambicijų asmuo visiškai nepaisė savo karjeros, net paties savęs ir savo jėgų ar savo ligų. Jis palenkė save laiko uždaviniams ir Bažnyčios misijai, siekė savo tautą išvesti iš dvasinių pavojų, ir visa tai jis darė su dideliu numatymu toli pirmyn.

Vertybių derinimas, kurį Matulaitis dėjo mūsų krikščioniškųjų sąjūdžių ir vienuolių veiklos pagrindan, buvo padiktuotas ne tik gilaus krikščionybės suvokimo, bet ir savo laikų klaidos gydymo. Revoliucinės srovės, labiausiai jaučiamos Lietuvos kaimynystėje, tiesiog skaldė bet kurias vertybes ligi pačių kraštutiniausių ribų. Matulaičio atsakymas buvo pozityvus ir veiksmingas, siekiąs nors ir mažoje tautoje išlaikyti pusiausvyrą.

Matulaičio šūkis „Jausti su Bažnyčia“ darosi tiesiog gyvybinis. „Jausti“ – vadinasi kartu klausti ne tik savęs, klausytis savo atsakomybės, bet ir sverti, dar kartą sverti, ar tai atitinka giliausią Bažnyčios mintį. Matulaičio užrašai rodo, kaip jis šiuo atžvilgiu buvo jautrus. Nors ir drąsiai pažangus, pralenkiąs kitus formomis ir priemonėmis, tačiau giliai įžvelgiąs, kas esmiškai šventa, patvaru, nekeistina. Šių laikų negalvojimas, dažnai ir nepakankamas dalykų supratimas būtų ypač reikalingas Matulaičio gilumo.

Kitas Matulaičio šūkis „Bažnyčiai ir Tautai“ yra tiek pat aktualus mūsų laikais, ypač mūsų emigracijoje, netgi mūsų tėvynėje, kur gresia disintegracija tiek tautiniu, tiek religiniu požiūriu. Matulaitis yra gyvenęs bent 50 metų pirmyn savo numatymu, savo idėjomis, savo veiklos metodais.

*

Tylus, paprastas, kuklus – Matulaitis pirmu požiūriu neatrodė vadas. Dvasingas, išmanus ir įžvalgus galėjo tikti auklėtoju ir tiko mokyklose. Vadas gimė jame su nerimu ir rūpesčiu dėl Bažnyčios ir tautos, ypač anomis nepalankiomis sąlygomis. Ėmėsi restauracijos – vidinės, dvasinės bei moralinės, panaudodamas ir socialinį patyrimą. Pradėjęs nuo jaunų dvasininkų, plėtė savo veiklą tarp pasauliečių, ruošė juos sąjūdžių vadovais, įsipareigojusiais visam gyvenimui pasišvęsti toms dviem realybėms – Bažnyčiai ir tautai.

Mėnesį prieš savo mirtį kalbėjo jaunimui, suvažiaavusiam iš visos Lietuvos į Kauną: „Mylėti Dievą ir Bažnyčią, mylėti artimą ir tėvynę – tebūna tavo kiekvienos dienos meilė, sparnai kilti į dorovę... Turime visokios rūšies mokytų žmonių – inžinierių, advokatų, politikų, gamtininkų, tik stinga aukštos doros, tobulų, šventų žmonių. Be Dievo negali būti kalbos apie žmogaus dorinimą, jo auklėjimą... Šio aukščiausiojo idealo spindulių atokaitoje gema didvyriškos sielos, angelai žmogaus kūne, krikščioniškieji antžmogiai...“ Ir prideda: „Dideli veikalai negema be aukos ir kentėjimų, be pasiaukojimo ir kantrybės, be meilės. Prisiminkime sau brangiausiąjį pavyzdį Kristų... Jis pirmas yra to idealo auka. Jis sudegė to idealo liepsnose ant Kalvarijos kalno“ (AJM, p. 257–259).

Šiais žodžiais Matulaitis atskleidė ir save.

Ramybė spindi...

Bene pagrindinis jo bruožas buvo ramybė, giedri, gili, žavi ramybė. Dar mažai kas pastebėjo jo šventumą, o jau matė jo ramybę, spindinčią iš veido, iš akių. Kai kam galėjo atrodyti, kad šis žmogus nuostabaus būdo – labai ramaus, taikaus, švelnaus. Kas žinojo, kokių sunkumų ir kančios jis turėjo jaunystėje ir vėliau, galėjo manyti, kad ši kančios mokykla sušvelnino jo atliepimą įvairiems gyvenimo kryžiams. Kai kas gal manė dar paprasčiau. Juk šis kunigėlis, gyvenęs mokslais, vėliau apsvaigęs nuo vienuoliško idealo, pagaliau tapęs vyskupu, neturėjo progos pažinti gyvenimo nei žmonių, dėl to nebuvo apviltas ar įskaudintas. Tikrai būtų naivu manyti, kad jo ramybė plaukė iš jo būdo, ar iš gyvenimo nepažinties, ar iš natūralios apvalančios kančios.

PAŽINTI ŽMONES IR MYLĖTI

Stebėjo jis gyvenimą gana atvirai ir pažinojo jį realiai. „Žemė ne rojus, žmonės ne angelai ir čia negali gyventi be kryžiaus“, – rašo konfratrui marijonui ir prideda: „Rūpinkis, Brolau, savo širdyje turėti ramybę... Jei gali, ir kitų tarpe sėk ir gaivink tą ramybę... Matyt, ramybė yra brangus dalykas, kad ją Kristus labiausiai teikė apaštalams“ (Užr., p. 124–125).

Žinojo gerai ir pats patyrė, ko galima laukti iš žmonių net švenčiausiame darbe. „Kitados aš maniau, – sako jis, – kad žmonės tik tada

kitiems trukdo, kai juos mato kylant aukštyn, veržiantis į geresnes vietas. Dabar įsitikinau, kad žmonės daug labiau pyksta ir daug daugiau trukdo, matydami kitus norint iš tolo šiek tiek pasekti Kristaus pėdomis“ (ten pat, p. 125). Jam būdavo graudu matant, „kaip pilni neapykantos, pagiežos vieni prieš kitus“ (ten pat).

Žmonių pažinimas, ypač iš tos pusės, yra pati didžiausia kliūtis mūsų ramybei. Su šia kliūtimi arkiv. Matulaitis susidūrė jau vaikystėje, net savo šeimoje – iš savo paties brolio. Būdamas kunigu turėjo išgyventi vieną skaudžiausių patyrimų, kaip pašventintojai kartais užmiršta savo pašvęstuosius ir palieka kančioje ir vienuoje.

Matulaitis patyrė įtarinėjimus iš pačių pašaukimo brolių; buvo jų skundžiamas net vyresniesiems. Jis rašo: „Kai man pirmą kartą pranešė rimtas kunigas, kad aš Varšuvos konsistorijoj (kurijoj) esu už bedievi laikomas, kad aš net aprobatos negausięs, man buvo labai skaudu. Tiesiog susirgęs jaučiausi, kaip nesavas vaikščiojau kokias dvi savaites.“ Ir jis prideda: „Kryžius tik paveikslėliuose atrodo gražus, gėlėmis papuoštas. Tikrasis kryžius, gyvenimo kryžius visuomet sunkus“ (p. 107).

Tik mažas mažutėlis gali būti ramus ant motinos rankų, kol jo kojyčių nesužeidžia aštri žemė. Tik vaikas gali šypsotis kiekvienam suiktam žmogui, kol jis nepažįsta žmonių nemeilės, nedėkingumo, vyliaus. Jeigu visiems šypsosi suaugęs žmogus, mes turėtume sakyti: arba jis yra nenormalus, arba šventasis. Matulaičio ramybė ir šypsnyš negalėjo tad būti nei naivaus vaiko, nei pamišėlio, o tik šventojo, kuris žmonių pažinimą perkeitė nepaprasta meile. Ir tai jis padarė vedamas pavyzdžio, kokį mums davė Kristus. „Viešpats Jėzus visuomet buvo ramus, – rašo arkiv. J. Matulaitis. – Kiek jam žmonės visokių šunybių darydavo, o jis niekad nesiliovė žmonių mylėjęs ir jiems tarnavęs. Numirė už juos, nors žinojo ir matė jų nedėkingumą ir niekingumą... Iš visų žmonių turbūt tik vienas Viešpats Jėzus pilnai suvienijo žmonių pažinimą su jų meile. Jis tik vienas, pažinojęs žmones iki pačiam dugnui – visas jų tamsias puses, patyręs nuo jų baisiausią nedėkingumą, – niekad nesiliovė jų mylėjęs... Mes paprastai elgiamės priešingai. Net ir

dorą žmogų pažinę arčiau, pamatę jo silpnas puses, pradėdam atšalti, ir meilė mūsų širdyse eina silpnyn. O ką jau bekalbėti apie tuos žmones, kurie mus įžeidžia, užgauna. Toli dar, toli mes, Brolau, nuo tikrosios Kristaus dvasios“ (p. 124).

Štai, vienas gražiausių ir taikliausių Matulaičio pastebėjimų, kad neužtenka žmones pažinti, bet reikia juos mylėti. Ir juo mes daugiau juos pažįstame, juo labiau reikia ugdyti savyje jų meilę ir šitos meilės mokytis iš Kristaus. Meilė yra vienas tų šaltinių, iš kurių turi trykšti ramybė.

MYLĖTI IR ATLEISTI

Nors Matulaitis toje pačioje vietoje nepratęsia Kristaus ramybės vaizdavimo, betgi mes žinome patys. Kristus ramus ir tylus Kajafo ir Piloto teisme. Jis, lyg būtų bejausmis, ramiai priima apspjaudymą ir mušimą, piktus kaltinimus ir melą. Ir Kristaus ramybės paslaptis atskleidžia iš jo žodžių: „Atleisk jiems, nes nežino, ką daro.“

Meilė negali būti neatlaidi, jeigu jos bent kiek turime. Kiek jos turime, tiek parodome savo atlaidumu. Mūsų atlaidumo laipsnis priklauso nuo meilės laipsnio. Žinome iš patyrimo, kaip būna ramu, kai galime atleisti nuoskaudą ir nesinešioti jos ilgai.

Meilė yra didelė dorybė – pati didžiausia, kurios iš mūsų reikalauja Dievas ir kurią savo pavyzdžiu paliko Kristus. Įkūnyti tai dorybei, iš kurios plaukia ir ramybė, reikia kitų parengiamųjų dorybių. Arkiv. Matulaitis nurodo labai natūralių pedagoginių priemonių. Jis sako: „Reikia mokytis matant nematyti, girdint negirdėti. Reikia mokytis visų tų šunybių, blogybių nejausti taip labai, nesigrauzti dėl jų“ (Užr., p. 125).

Žiūrėkime, kaip jis atskleidžia save, parodydamas, kad ir jis buvęs jautrus. „Girdint kalbas prieš mylimus žmones, prieš savo tautą, niekad negali būti malonu... Ir aš seniau tokias kalbas girdėdamas, labai atjausdavau. Bet dabar jos labai menką man daro įspūdį. Jei kur gir-

džiu, praskamba ir tiek. Raminuosi tuo, kad mes nuo tų kalbų nei blogesni, nei geresni nebūsime. Tegu sau kalba, ką nori, o mes žiūrėkime savo ir dirbkime, kad būtume kaskart geresni. O jau graužtis dėl tų kalbų visai nėra ko“ (p. 124).

Arkiv. Jurgis iškelia tokio graužimosi neprasmingumą, netgi žalą sau patiems. „Ta gaiži neapykantos rūkštis, kuriai leidžiame viešpatauti mūsų širdyse, daugiau mums patiems kenkia, negu mūsų skriaudėjams. Ji mūsų pačių širdis ėda“ (p. 125).

PAŽINTI SAVE IR PASITIKĖTI DIEVU

Jei santykiai su žmonėmis yra vienas didelis mūsų nerimo šaltinis, tai antras – mūsų santykis su savim pačiais. Mumyse išauga vidinės kliūtys, abejonės, pagundos. Iš to atsiranda susidrumstimas ir savimi pačiais nusivylimas. Kartais ateina dvasinė naktis arba akis pridengia lyg rūkai. Kartais, rodos, eini, veržiesi pirmyn ir krinti lyg į prarają. Didžiausį nerimą, rūpestį ir sielvartą mums kelia mūsų pačių netobulumai. Juo didesni mūsų netobulumai, kuriuos pažįstame, juo didesnė mūsų neramybė. Bet ir čia yra sprendimas.

Kaip santykyje su žmonėmis reikia didelės artimo meilės, taip santykyje su savimi pačiais reikia didelio pasitikėjimo Dievu. Matulaitis rašo vienai vienuolei: „Tik niekad nereikia nusiminti dėl savo netobulybių ir silpnybių. Juo silpnesni jaučiamės, juo labiau Dievu pasitikėkime. Jis mūsų stiprybė ir išganymas.“ Ir Matulaitis vėl kreipiasi į sveiką protą, primindamas, kad „tarp idealo ir mūsų gyvenimo visuomet yra plyšys... Didžiausi šventieji jautėsi silpni, nusidėjėliai ir dažnai skundės, dejavo... Pats šv. Povilas skundžiasi, kad ir jį varginusios pagundos... Tik stenkis vis eiti tobulyn ir kilti. Nežiūrėk taip labai, kiek dar kelio lieka nueiti. Dievas atlygina už pastangas ir gerus norus. O matydama savo silpnybes ir netobulumus, tik vis žeminkis Dievo akyse, o Viešpats, matydamas nužemintą tavo širdį, neatstums tavęs. Juo silpnesni jaučiamės, juo labiau pasitikėkime Dievu“ (Užr., p. 123). Kitoje vietoje jis rašo:

„Prie tobulybės priklauso ir mokėjimas savo netobulumus kantriai nešti, geriau sakant, kantriai ir patvariai su jais kovoti“ (p. 99).

Pasitikėjimas Dievu mums yra lyg inkaras laivui audringame jūros paviršiuje. Kai turime atramą ir žinome, kas mus palaiko, tada negalime jaustis vieni patys – tarsi būtume žmonės be Dievo.

Štai paties Matulaičio prasitarimai: „Vėl giliau žvilgterėjau į savo gyvenimą... Viešpatie, kokia negalė. Kiek visur netobulybių, klaidų. Beviltis apimtu, kad taip didžiai nepasitikėčiau tavo gailingumu... Labiausiai mane žudė ši mėnesį vaizduotė ir mintys. Per mažai jas valdžiau. Kiek kartų atsitiko koks svarbesnis reikalas, tai jau pagavęs mane ir nešiojo, kur tinkamas, ir blaškė į visas puses, dirbti neduodamas. Taip pat nors dirbau, bet nebuvo geros tvarkos darbuose...“

Po rekolekcijų jis rašo: „Matau, Viešpatie, kaip tavo gausios malonės, tekėdamos nelyginant srovės upelis, nuolat valo, nuplauja nuo sielos netobulybių dulkes ir nusižengimų purvus. Už tai ačiū tau, gailingasis Dieve!“ (p. 84).

DARYTI GERA IR NESIJAUDINTI

Be žmonių ir mūsų pačių negalių, yra dar vienas mūsų neramybės šaltinis – tai įvairūs darbai, pareigos ir reikalai. Kartais jų susibėga tiek daug, kad jėgos išsisemia ir dvasia ima pavargti. Darbas išplaka kaip vėjas skudurėlį. Ir kad darbų galą matytum, kad galėtum kada nors pasakyti: va baigiau ir galiu atsikvėpti, kaip žmogus viską užmiršti. Dar baisiau, kad vieną darbą bedirbant, reikia galvoti apie keletą kitų pirmyn. Ir kiek pats darbas išvargina, tiek ne mažiau išsemia jo planavimas ar žinojimas ir galvojimas, kad kiti darbai tavęs laukia.

Dar vienas dalykas. Kai kurie mūsų darbai susiduria su įvairiomis kliūtimis, kurių apgalėjimas pareikalauja naujų didelių dvasinių ir fizinų sunkumų. Laimingi, kad gali dirbti normaliai, sistemingai, pastoviai ir daugiausia vienos rūšies darbą. Jie gali susitvarkyti, susiplanuoti ir taip išlaikyti vidinę ramybę. Ir šiuo atveju žvelkime į Matulaitį. Žiūrė-

kime, kaip jis, begalinių darbų užgultas, galvoja ir kuo pasitiki. „Ar išeis kas iš mano sunkaus ir vargingo darbo, vienas Dievas težino, kuris viskam duoda derėjimą. Nors žmonės mano darbą vadina tuščiomis svajonėmis, bet svajoti aš neturiu kada. Man tenka sunkiai dirbti nuo ryto ligi vakaro. Nelabai turiu kada išeiti ir pasivaikščioti... Jei ir nieko neišeis iš mano sunkaus darbo ir vargo, tai, manau, kad bent Dievas priims mano gerus norus ir už juos atlygins, o tai mums visiems turi labiausiai rūpėti... Nei turtų, nei tuščios garbės, nei jokių poaukščių niekad negeidžiau ir dabar juo labiau jų nežiūriu, tik rūpinuosi, kad Dievui įtikčiau, Bažnyčiai ir žmonėms galėčiau ką gera padaryti“ (Užr., p. 128).

Ketvirtais metais po Marijonų vienuolijos atnaujinimo, išvykęs į užsienius, jis rašė: užsienyje „sunkiai dirbau ir dirbu, daug vargo turėjau ir turiu. Bet to nežiūriu. Aš atsidaviau Kristui, kuris ėjo darbų, vargų ir kryžiaus keliu, ir ketinu jo pėdomis eiti tol, kol tik galėsiu ir kiek tik pajėgsiu. Kas iš to mano darbo išeis, vienas Dievas težino, tai jam viską ir pavedu“ (p. 117).

Atnaujindamas vieną vienuoliją ir kurdamas antrą, Matulaitis, be abejo, žinojo, kad bus žmonių, kurie pasibels į tų vienuolijų duris, ieškodami gyvenimo ramybės ir ramaus būvio. Taip juk būna, o be to – tokia juk ir vieša žmonių nuomonė, kad už vienuolynų rūmų slypi gili, miela ramybė, kurios pasaulis negali duoti. Ir žmonės tą ramybę supranta labai paprastai – ramus, užtikrintas gyvenimas, lengvas darbas, dažnas vaikščiojimas atviroje gamtoje – gražiais vienuolyno takais su rožantėliu rankose, paukšteliams čiulbant ir saulelei gražiai besišypsant. Dėl to būsimai vienuolei M. Rūškytei savo laiške jis rašė: „Tikra vienuolė privalo trokšti ne ramaus būvio, bet darbo ir pasišventimo Dievui ir žmonėms“ (p. 99).

*

„Prisimenu įvairius laikus, kuriais, pradėdamas nuo Friburge kartu praleistų metų, Apvaizda mudu suvedavo, – rašo Liublino universiteto profesorius dominikonas Jackus Waroneckis. – Kaip visuomet, stebino

mane jo gili iš akių spindinti dvasios ramybė, kuri visai jo asmenybei teikė ypatingą bruožą. Jame buvo didi dvasios vienybė, kurią puošė gyvenimo išmintis, visiems nuoširdi meilė, gerumas bei palankumas. Buvo jaučiama, kad jo siela nedalomai su Kristumi susijungusi... Apie savo darbus (paskutinį sykį susitikus Čikagoje 1926 m. birželio 21 d. – Y.) kalbėjo jis man labai ramiai, kilniai pasiteisindamas, savo priešams vis tiek nereikšdamas aitrumo... Jis visuomet pasiliks mano širdyje ir atminime kaip tobulas Kristaus kunigo idealas (AJM, p. 189).

Beatifikacijos laukiant

Prieš ketvertą metų teko būti Lenkijoje, aplankyti vietą, kur Jurgis Matulaitis atnaujino lenkų marijonų vienuoliją. Netoli Varšuvos, Bielianuose, dar tebestovi kamaldulių namukai, kurių viename jis buvo įsikūręs. Priešais juos – baroko bažnyčia, kurios išorinėje sienoje įrengtas didelis spalvotas mozaikinis Dievo Tarno paveikslas. Toji vieta buvo pažįstama, kai gyvenau, išėjęs iš kacetų, netoli Varšuvos. Tik tada dar nebuvo šios mozaikos, nebuvo pradėta nei jo beatifikacija.

Lenkijon buvau nuvykęs dėl ko kito. Tenyškščiai lietuviai mojosi pastatyti naują paminklą dviem buvusiems Štuthofo kaliniams – kun. Alfonsui Lipniūnui ir inžinieriui Antanui Šapalui, palaidotiems Pucke. Norėjo ir didesnių šventinimo iškilnių, dėl to kvietė tautiečius, gyvenančius tame krašte, ir buvusius Štuthofo kalinius iš Amerikos.

LYGINANT SU LENKAIS

Anksčiau nuvykęs, apsižvalgiau Varšuvos bei Krokuvos bibliotekoje ir pastebėjau ypač vieną dalyką: lenkai labai gerbia savo žuvusiuosius kare, Varšuvos sukilime, kacetuose. Prie gatvių ir namų (žūties vietose) jiems įrengti įrašai, išmeigtos vėliavėlės, padėta gyvų gėlių. Tokiame krašte mūsų tautiečiai, matyt, jautėsi nesmagiai dėl savų kankinių Pucke. Jų antkapiai buvo aprūnijusio betono ir užrašų lentos suskilusios. Jie buvo verti didesnės pagarbos.

Lenkuose neseniai buvo paskelbtas palaimintuoju buvęs Aušvico kacetininkas poznanietis kun. Maksimilijonas Kolbė. Juodųjų pranciškonų vienuolis, buvęs misijonierius Japonijoje, vargšų globėjas, rašto žmogus (leidęs populiarų liaudies dienraštį), atsudūręs kacete, savanoriškai pasirinko mirti už jauną šeimos tėvą lenką ir buvo nacių numarintas badu. Lyginau mintyse jį ir mūsų Šapalą, kuris išgelbėjo gal keletą dešimčių gyvybių tik kitu būdu. Jis su J. Rimašausku, vieni du, suorganizavo naują ligoninę, sutempė lovas, čiužinius ir, nesant gydytojo, patys pagelbėjo, kaip mokėjo, ligoniams. Ten pat su jais ir gulėjo. Abu užsikrėtė dėmėtąja šiltine, tik Rimašauskas apgalėjo ligą, o Šapalas mirė – mirė už svetimus, nepažįstamus. Ir Lipniūnas išsėmė savo jėgas dėl kitų. Mums neatėjo į galvą daryti juos šventaisiais, o lenkai per trumpą laiką savąjį Kolbę pervedė per visus procesus ir susilaukė jo beatifikacijos. Ant altorių buvo išstatyti jo paveikslai su gėlėmis ir žvakutėmis, o jo gimtinėje, Poznanėje, pradėta statyti didinga šventovė.

Lenkai vieną beatifikaciją baigia, pradeda kitą, arba keletą iš karto. Ašai vėl galvojau, ką gi darysim mes, jei vieną dieną bus pranešta, kad Šv. Petro bazilikoje, Romoje, skelbiamas palaimintuoju lietuvis? Kas tuo susidomės ir kiek vyks į iškilmes? Gal keletas dešimčių iš Europos, pora lėktuvų iš Amerikos – ir viskas. Mums palaimintasis ar šventasis lyg nieko nesako. O nesako dėl to, kad neturime patirties per visą ilgą mūsų istoriją. Kazimiero beatifikacijos iškilmes atšventėm 1604 metais Vilniuje, atsidžiaugėme ir užmiršome. Ar neturėjome daugiau kandidatų į altoriaus garbę, ar tik nesirūpinome, o gal negalėjome dėl baisiai nepalankių istorinių sąlygų? Šio šimtmečio pradžioje pasauliečiai rašė popiežiui Leonui XIII, prašydami beatifikuoti Merkelį Giedraitį ir Andrių Rudaminą. Pakalbame apie arkivyskopus kankinius Matulionį ir Reinį, Pabrėžą ir Valančių, Šalkauskį ir Dovydaitį, Pečkauskaitę ir Lipniūną, bet jokio žingsnio nesame padarę.

KAIPGI SU MATULAIČIU?

Vienintelis, kurį turime beatifikacijos vyksme, yra arkiv. Jurgis Matulaitis. Formalusis procesas jau baigtas, o apie beatifikaciją dar niekur nieko. Ko gi trūksta? Teko būti Romoje tais metais, kai susidegino Romas Kalanta. Italijos spauda, televizija, radijas skelbė naujus susideginimus. Ant sienų pasirodė užrašai: *Viva Lituani Cattolici* („Tegyvuoja lietuviai katalikai“)! *Viva Lituania Cattolica liberata dall’USSR* („Tegyvuoja katalikiška Lietuva, išlaisvinta iš SSSR“)! *Viva Gioventu Lituana Cattolica* („Tegyvuoja lietuvių katalikų jaunimas“)!

Vieną dieną pakvietė pietų 4 lietuvius palankus kardinolas. Jam ir buvo iškeltas klausimas, ar Vatikanas nieko neketina daryti? Lietuvių tauta yra desperacijoje, jei jau žmonės deginasi... Tautai reikia moralinės paramos. Ar negalima paskubinti Matulaičio beatifikacijos?

– O kaip paskubinsi, kad reikia dviejų stebuklų, – įsiterpė Romos lietuvis.

– Stebuklus daro Dievas, o šventajam užtenka dorybių, – atsikirto pirmasis. – Argi popiežius, atsižvelgdamas į dabartines sąlygas, negalėtų dispensuoti nuo stebuklų? Juk Lietuvoj joks gydytojas neduos parašo tokiam reikalui...

Nežinia, šis pokalbis ar kitos priežastys „atskraidino“ iš Vatikano vieną monsinjorą čia, Amerikon. Jis aplankė keletą vietovių, susitiko su dvasininkais ir pasauliečiais. Kalbėjo apie popiežiaus rūpestį Lietuva ir apie Matulaičio beatifikaciją.

– Kas iš to, jei beatifikacija bus nudelsta dar 10 ar 15 metų. Tautos dvasia gal jau bus palaužta... Matulaitis tokia didelė asmenybė, kad, jį iškėlę, duosit švyturį ne tik mums, bet ir visai Bažnyčiai.

– Bepigu jums, italams, – kalbėta toliau, – gaunant šventąjį kas antri, treči ar penkti metai. Mes neturim jau ketvirtas šimtmetis. Neturim net patyrimo, ką reiškia laukti šventojo. O tauta ne mažiau šventa. Kiek šventų motinų, herojiškų tėvų, o dabar kiek jaunimo! Jūs kalbat apie Matulaičio procesą... Gerai, bet mums to per maža. Lenkai gavo

Kolbė, – šio karo kankinį, duokit mums Matulionį – kitos sistemos dabartinį kankinį...

Monsinjoras klausėsi, kai ką žymėjosi, pagaliau klausiamas, ką turim daryti dėl Matulaičio, patarė rašyti prašymus popiežiui. Taip prasidėjo akcija kolonijose – su Matulaičio minėjimais ir parašų organizavimu.

AR PAŽIŪSTAME SAVĄJĮ ŠVENTĄJĮ?

Kreipimasis į popiežių yra tik viena akcijos dalis. Reikia antros. Kartą kunigų vienybės posėdyje, pasidalijus išpūdžiais apie Romos svečio vizitą, iškilo toks klausimas. Čia gimę kunigai valdybininkai pastebėjo, kad ne tik žmonės – jų parapijiečiai, – bet ir jie patys beveik nieko nežino apie Dievo Tarną. „Duokit medžiagos, kad galėtume žmonėms jį pristatyti.“

Beatifikacijai, atrodo, dar neparuošta dirva pas mus pačius. Paskaitome (jei kas skaito „Laiivą“), kad Matulaitis buvęs šventas vienuolis ir Vilniaus vyskupas. Kai kas žino daugiau: bažnytinės Lietuvos provincijos steigėjas, konkordato tarp Lietuvos ir Vatikano parengėjas. Ar daug kas žino, kad buvo žymiausias mūsų sociologas, krikščioniškosios akcijos akstintojas, žemės reformos rėmėjas?

Ar žinome, kodėl atsisakė garbingos ir sėkmingos profesūros Petrapilyje ir tapo vienuoliu? Norėjo pabėgti iš pasaulio – užsidaryti už mūrų? Ne! Vienuolyno reikėjo ne jam, o Lietuvai, nes rusai buvo juos sunaikinę. Sociologas žinojo, kad gerai organizuoti pasišventusių žmonių branduoliai gali atlikti tautoje neapskaičiuojamai didelį vaidmenį – dvasinį, ugdomąjį, kultūrinį ir socialinį. Štai ko jis norėjo, atkurdamas vienuolynus.

Buvo nepaprastų gabumų žmogus ir geriausias profesorius akademijoje – gilios minties, išvalgus gyvenimo problemoms. Savo gabumus palenkė visuomenei, darbininkijai, vienuolijoms atkurti. Įsiliejo mūsų tautos atgimimo srovėn kaip naujas dvasinis raugas su didele jėga, apsisprendęs eiti absoliučios aukos keliu. Šventojo veikla buvo pri-

dengta tuo metu būtinu atsargumu ir jo paties dideliu kuklumu, dėl to ilgą laiką mes taip maža apie jį nežinojome.

PRABILTI GALI TIK PER SAVO TAUTĄ

Beatifikacija yra toks vyksmas – ilgas ir sunkus, tačiau jis viską surenka ir perleidžia per tyrinėjimų rėtį, pasveria. Jeigu po to skelbiamas palaimintuoju, vadinasi, kad asmuo yra dvasios, charakterio, dorybių, herojinio gyvenimo pavyzdys. Turėti tokį žmogų iš savo tautos, vadinasi, turėti visuotinai pripažintą švyturį ne tik sau, bet ir žmonijai...

Šventasis turi ką nors pasakyti šiems laikams, o Matulaitis tikrai turi. Kardinolai, kurie dalyvauja jo tyrinėjimų vyksme, esą nustebinti, koks aktualus Matulaičio pavyzdys nūnai. Daug dalykų, kurie iškiilo Vatikano II Susirinkime, Matulaičio jau buvo skelbiami ir vykdomi prieš 50 metų.

Beatifikacijai reikia stebuklų... Bet ar ne stebuklas, kai pati beatifikacija prikelia mirusįjį ir jis pradeda švytėti, kalbėti, veikdinti daugelį. Šventasis betgi prabyla per savo tautą ir jos istoriją. Pasauliui jį pristato savos tautos biografai. Jį ir sutinka išskėstomis rankomis pirmiausia savoji tauta. Naujas šventasis „įsipilietina“ pasaulyje tik per jo kilmės kraštą. Jei mūsų tauta turi ką pasakyti pasauliui, – o ji turi, – dabar yra proga pasakyti per Matulaitį.

Jei beatifikacija mums buvo lyg iškritęs arba neįkritęs reikalas lietuviškoje krikščioniškoje sąmonėje, tai laukti, kol toji sąmonė pati pabus arba pribręs, reikėtų laukti dar šimtmečius. Ir kodėl laukti, o ne laužti? Kodėl nedrumsti negirtinos mūsų ramybės? Dabar proga, arba tokios greit neturėsime, ir nebus ko kaltinti, tik save pačius. Matulaitis tik pradžia, kurią reikia baigti. O toliau eiti prie minėtos eilės kitų, ypač didžiųjų dabarties kankinių.

Kodėl vienas lietuvis?

Kai kas gal sakys: šventųjų era jau praėjo, Bažnyčia gręžiasi nuo šventųjų kulto, o tautos kažin ar besidomi *savais* šventaisiais. Bet ar kas atšaukė Kristaus žodžius: „Būkite šventi kaip jūsų dangiškasis Tėvas yra šventas“? Ar šventumas nėra pastovus, visuotinis krikščionijos siekinys? Ar mes jau nekartojame savajame *Credo*: „Tikiu šventųjų bendravimą“?

Kulto – liturgijos centre buvo ir yra Kristus. Šventieji buvo ir lieka tik choras. Jų šventės, tiesa, nebeprivalomos visiems, visoje Bažnyčioje, kaip buvo anksčiau, išskyrus kai kurias. Palikta jas švęsti su didesnėmis iškilmėmis atskiriems kraštams ir vyskupijoms, iš kurių šventieji kilę arba yra globėjai. Tik toks pakeitimas ir tai nereiškia nusigrįžimo.

O kaip su tautomis, ar joms šiandien nebeaktualūs šventi pavyzdžiai iš savo tarpo? Kodėl Europos kraštai, nestigę šventųjų, nesiliauja klabenę Romos duris naujais prašymais ir procesais? Kodėl Amerika paruošė trečią kandidatą į šventuosius? Kodėl net tokie misijų kraštai, kaip Afrika, gauna naujų šventųjų?

Šiuo metu Romoje apie 1 500 beatifikacijos bylų, kurios laukia savo eilės. Nežinia, ar kada yra buvę jų tiek daug? Kandidatai įvairių tautų, skirtingų socialinių sluoksnių, daugiausia naujųjų laikų. Tarp tos daugybės tik vienui vieno lietuviu byla, pradėta prieš 23 metus, lyg ir baigta, bet dar nepriartėjusi prie galutinio savo slenksčio... O tautos

dvasinė padėtis nepalyginama su kitų tautų – tiesiog tragiška. Ar jai nereikia švyturio – atramos stulpo daugiau nei kitoms tautoms?

Ir kodėl tik vieni vienas kandidatas, kai dramatiškomis sąlygomis tiek daug išskylančių herojų? O kiek pasišventėlių, apaštalų yra buvę prieš tai – tylių ir plačiai žinomų!

KAM PRIKLAUSO INICIATYVA?

Kas gi turėtų, iš tikro, rūpintis šiais dalykais? Kam tai priklauso pagal teisę ir pareigą, ar ne krašto vyskupams, vadinamajam episkopatui? Juk jie kituose kraštuose paprastai atrenka kandidatus, nustato jų pirmumą, pradeda rinkti reikalingą medžiagą, apklausinėja liudininkus, pažadina tautoje susidomėjimą, organizuoja lėšas byloms vesti.

Kaipgi su mūsų episkopatu? Ar mes iš viso jį turime šiuo metu? Juk Lietuvoje nėra nė vieno pilnateisio vyskupo ordinaro. Iš trijų veikiančių vyskupų du – administratoriai, vienas – pagalbinkas. Kiti du vyskupai išstremti ir izoliuoti, o dvi vyskupijas valdo paprasti kunigai. Ryšio tarp jų nėra, lygiai ir sutarimo. Toks sąmoningas sovietų planas, kad vyskupijų valdytojai nesueitų kartu ir nesusitartų veikti vieningai. Kiekvienas jų žingsnis taip pat kontroliuojamas bei cenzūruojamas. Dėl to vyskupijas valdantieji negali nieko daryti beatifikacijų reikalu iš tenai.

Išėivijoje turime du vyskopus, kurie nėra pilnateisiai, bet galėtų savo autoritetu judinti šį reikalą – parinkti kandidatus ir įstatyti į vėžes liudininkų apklausinėjimą. Kitados teko palydėti vysk. P. Brazį į atitinkamą Romos kongregaciją ir atsakymas buvo toks: raskit postulatorių ir tegu jis pradeda rinkti informacinę medžiagą; tegu pradeda anksčiau, kol nepraėjo 30 metų nuo kandidato mirties, atseit – kol yra gyvų liudininkų.

Vyskupas Brazys mirė, nespėjęs šio reikalo pradėti. Atėjo jo vieton vysk. A. Deksnys ir buvo apie tai informuotas. Bet pirmiausia jam teko tvarkyti kitus reikalus, o kai nuėjo į beatifikacijų kongregaciją, ši

pasakė panašiai. Tada vysk. A. Deksnys pakvietė kun. juristą Zenoną Ignatavičių, esantį Romoje, imtis postulatoriaus pareigų. Šis netrukus mirė ir jo vietoj dar nėra surastas bei paskirtas kitas.

Tokia yra padėtis bendrai dėl naujų mūsų kandidatų į beatifikuojamuosius. O kaipgi su Matulaičio reikalu? Dorybių patikrinimo procesas, kaip žinome, yra baigtas, bet nėra akivaizdesnių ženklų, kad būtų ruošiamasi beatifikacijai. Kas kliudo, kokios priežastys sulaiko?

STEBUKLO REIKALAS

Viena kliūtis – reikia dviejų stebuklų. Toks yra formalus proceso reikalavimas. Popiežius dabar dispensuoja nuo vieno stebuklo, bet reikia antro. Teologai sako, kad toks reikalavimas nepagrįstas: Dievui negalima kelti sąlygų, kaip tai darė žydai, reikalaudami iš Kristaus ženklų ir stebuklų. Tai esąs viduramžių dalykas, likęs mūsų Bažnyčioje.

Beatifikacijų procesai dabar gerokai palengvinti, gal kada nors bus atsisakyta ir šios sąlygos. Bet kol tai įvyks, turime motyvą prašyti popiežių dispensuoti Matulaičio bylą nuo antrojo stebuklo. Motyvas – ypatingos sąlygos mūsų krašte: jokio stebuklo, jeigu ir būtų, niekas Lietuvoje (ypač medikai) negalėtų patvirtinti savo parašu. Reikia susiorganizuoti ir gražiai prašyti popiežių – gal jis į tai atsižvelgtų.

Turime ir kitą kelią – patys maldauti Dievą stebuklo. Į šį antrą galimumą kažkodėl neatkreipėme dėmesio, lyg mūsų tautai stigtų tikėjimo arba lyg neturėtume stiprių maldininkų. Nieko ligšiol nedarėme bendromis pastangomis, organizuotai – palikome, kaip sakoma, Apvaizdai. Vienas kunigas pareiškė: „Jei nėra sąjūdžio tarp žmonių, tai iš kur bus stebuklas? Jei jo ieškom, turim kelti pamaldumą ir jį reikia ugdyti per ištisus metus, o ne viena kuria proga.“ Kitas pastebi: „Kodėl neįtraukti Matulaičio beatifikacijos prašymo į tikinčiųjų maldas per Mišias?“

Tokia yra pirmoji kliūtis, kuriai pašalinti turime dvi galimybes ir jas reikia išbandyti.

ŠVENTUMO GARSAS

Antroji kliūtis – per mažas žmonėse šventumo garsas, arba atgarsis, vadinamas *fama sanctitatis*. Toji *fama* yra *praeambula* („įvadas“) beatifikacijos procesui. Dar daugiau – tai *conditio sine qua non*, sąlyga, be kurios procesas nepradedamas. Svarbu ir einant prie pačios beatifikacijos.

Kaipgi su tuo atgarsiu pas mus? Pradžioje, kai Matulaitis mirė, kan. J. Tumas viešai šūktelėjo: girdi, palikęs *odorem sanctitatis* – šventumo kvapą (AJM, p. 69). Kalbėjo ir daug kas panašiai. Rašytojas kan. A. Sabaliauskas, praėjus šešetui metų po mirties, prisimena: „Po arkivyskupo Matulevičiaus kalbų manyje pasilikdavo jausmas: kalba *šventitatis*. Ir aš neabejoju, kad mes susilauksime jo beatifikacijos proceso“ (AJM, p. 105–106). Vysk. P. Būčys pastebi: „Didelėje jo pamokslų daugybėje, kuriuos man teko girdėti, skambėdavo styga, kviečianti klausytojus į šventumą. Aš manydavaus, kad to per daug, nes mums pirma reikia pasiekti daug žemesnius dorovingumo laipsnius. Man labiausiai nepatikdavo, kad a. a. arkivyskupas į šventumą ragindavo ištaigo-se paskendusius amerikiečius. Dabar aš suprantu, kad jis, kalbėdamas kitiems, kalbėdavo drauge ir sau. Jam, iš tiesų, jau artimas buvo šventumo laipsnis“ (AJM, p. 24).

Kiti šventumo garso įrodymai tokie: žmonės prie jo kapo ir sakofago nuolat degė žvakes ir meldėsi. Atvykdavo iš toliau net būriais mels-tis, ir tai daro ligi dabar, kiek pasiekia žinios iš Lietuvos. O čia, Amerikoje, jei kas skaito „Laivą“, gali pastebėti įvairių padėkų už pagijimus bei išklausymus per jo užtarimą.

Plačioji visuomenė išėivijoje to jausmo lyg ir neturi. Gerai, kad marijonai pradėjo tokį procesą, betgi kiekviena vienuolija rūpinasi savo steigėjus ar atnaujintojus beatifikuoti. Marijonai savo „Laive“ turi beatifikacijos skyrių; kitoje jų spaudoje Matulaitis prisimenamas tik mirties metinių progomis. Kitų vienuolijų spauda vengia net prisiminti.

Medžiagos apie Matulaitį ir jo šventumą graudžiai maža. Viena raštinga ponja neseniai rašė laiške: „Ieškojau medžiagos pasiskaityti

apie arkivyskupą Matulaitį. Kaip žinote, jo kanonizacijos byla, atrodo, stagnacijoje. Panorėjau būti gudresnė už popiežių ir nuspręsti pati, ar arkivyskupas šventas, ar ne... Skačiau viską, kas papuolė po ranka. Klausinėju žmonių, kurie jį bent šiek tiek pažinojo. Rezultatai? Turiu prisipažinti, kad neesu nė trupučio gudresnė. Ar jis šventas – nežinau.“

Mes, kaip išeivija, dar neparodėme ir neįrodėme, kad Matulaičiu daugiau domimės, apie jį kalbame ar rašome, laukiame jo altoriaus garbėje, sakyčiau, nekantraujame nesulaukdami. Esame tuo reikalu lyg neutralūs, nesakyčiau, apatiški. Gal dėl to ir Vatikanas sustoja ir abejoja, ar bus pateisinamų vilčių, kad šis rimtas kandidatas deramai bus sutiktas savo tautoje. Gal įkris kaip akmenėlis į vandenį ir tuo viskas pasibaigs. Vatikanui juk svarbu, kad paskelbtas palaimintuoju, tapęs Bažnyčios rinktinium, pradėtų veikti – daryti savo įtaką. O kaip jis veiks, jei jo paties tauta nekooperuoja?

Tuo reikalu neturiu jokių konkrečių duomenų, bet stipriai jaučiu, kad Vatikanas pirmiausia žiūri, kokia Matulaičio *fama sanctitatis* pas mus. Aišku, čia išeivijoje esame tik maža tautos dalelė, bet kai kraštas užčiauptas, kai jis nieko negali šiuo reikalu padėti, Vatikano akys, spėju, krypta daugiau į mus. Dėl to laukdami ir nesulaukdami beatifikacijos, jausdami jos stagnaciją, turėtume rimtai susirūpinti pirmiausia šia kliūtimi, kuri glūdi mumyse pačiuose.

IEŠKANT SAVYJE PRIEŽASČIŲ

Ieškant šios kliūties priežasčių, gal tektų sustoti pirmiausia ties *istorine*, kurią jau teko prisiminti ir kitiems kartoti. Neturėjome gi tuo reikalu patyrimo tiek šimtmečių. Apsiejome be beatifikacijų tiek laiko, kam čia dabar dėl to jaudintis? Lyg siektume kokios garbės ar lenktyniautume su kitomis krikščioniškomis tautomis. Nesame mažiau šventi už kitus, ar to negana, bent to jausmo?

Ligšiol man dingojosi, kad ši priežastis bene bus svarbiausia. Bet viena ponia, neseniai rašiusi apie Dovydaitį, kaip kandidatą į šventuo-

sius, kelia rimtą priežastį, būtent – *šventumo sampratos* stoką. Gal bus atleista, jeigu jos laišką pacituosiu. „Pavaizduoti šventojo sampratą, susidariusią lietuviuose, labai lengva. Užtenka tik pakalbėti su keliais asmenimis. Atrodo, kad mūsų žmonės negali suvokti dviejų dalykų. Viena, kad šventųjų gali būti ir šiais laikais. Antra, kad šventasis yra visais atžvilgiais normalus žmogus... Jeigu šventas, tai turi būti koks atsiskyrėlis, užsitarėlis, kvėšelis, nepritampęs prie gyvenimo. Žmogus be gabumų, kuo nors gamtos nuskriaustas, nusivylęs, persekiojamas visokių nelaimių, žmonių pajuokiamas. Tokiam vargšui, geros širdies glušeliui Dievas pasidaro tarsi užuovėja, vienintelė paguoda nesvetin-game jam pasaulyje. Na ir toks pasidaro šventuoju...“

Kodėl toks keistas šventumo supratimas? Tiksliau sakant, supрати-mo stoka. Ogi todėl, kad neturime lietuvių šventųjų. Kazimieras buvo Lietuvos kaimui svetimas, kaip dangiškas užtarėjas. Kaip darbo žmogus galėjo tikėtis, kad „karalaitis“, gyvenęs prieš kelis šimtus metų, su-prastų jo vargus ir reikalus? Augdama kaime, aš žinojau tik tiek, kad vyturėlis turi parlėkti per šv. Kazimierą... O eidama mokslus, sužino-jau, kad jis Lietuvos globėjas... Neturėdami savų, meldėmės į svetimus šventuosius. Daugumas jų buvo tikrai viduramžiniai šventieji ar net Kristaus laikų. O ir modernieji, kaip šv. Teresėlė, kun. Bosco, Pijus X, buvo lietuviams pažįstami tik kaip paveiksliniai šventieji...

O jei būtume prancūzai, tai žinotume, kad ta graži vienuolė bu-vo kadaise Mademoiselle Teresė Martin... Žinotume, trumpai tariant, visą jos gyvenimo istoriją. Ir taip išmoktume suprasti, kad kiekvienas šventasis buvo visiškai gyvenimiškas, normalus žmogus. Ne koks sva-jotojas, o pats didžiausias realistas. Juk amžinybė ir yra pati didžiausia realybė žmogaus gyvenime, kurios nei vienas negali išvengti. Kai lietu-viai turės lietuvių šventąjį (arkiv. Matulaitį, arkiv. Reinį, kun. Lipniūną, prof. Dovydaitį ar visus juos), tai ir jų juokinga samprata pasikeis į to-kią, kokia ji turi būti. O iki tai savaime įvyks, man atrodo, yra *mūsų ku-nigų* pareiga pamėginti tą sampratą pataisyti“ (Iš laiško rašyto 1977 m. sausio 5 d.).

Trečia priežastis, man regis, yra *psichologinė*. Esame dideli introvertai ypač religinėje srityje. Ne mažiau religingi už kitus, bet slepiamės devyniais užraktais. Bepigu italams, ispanams, prancūzams arba lenkams, gal ir airiams. Jie nesivaržo, nesislapsto, greičiau išsilieja, rodo daugiau entuziazmo, nors ne visuomet ištvermingai. Mūsų ištvermingumas gal didesnis, bet dusinamas uždarumo, susivaržymo, net baimės, kad tik kas nepalaikytų manęs „pamaldžiu“, nepašieptų, nepradėtų pirštu rodyti. Baimė išsiskirti. Tas pats jausmas slėpti savo įsitikinimą dėl kitų šventumo, kad ir dėl Matulaičio, Šalkauskio, Lipniūno. Žiūrėkite, ar atsiliepė kas į N. Gailiūnienės straipsnį dėl Dovydaičio „Laiškuose lietuviams“? Jokio atgarsio viešumoje. Širdyje pasidžiaugė ne vienas ir pritarė, kas pažino Dovydaitį. Bet tik širdyje. Gal dar parašė autorei padėką – tai ir viskas. Kaipgi Dovydaitis galėtų patekti į kandidatus be *famos*? Kaip įtikinsi Vatikaną, kad dėl Matulaičio šventumo nesame skeptikai, tik negalime perkopti savęs ir to parodyti?

TILTAS IŠVESTI MATULAITĮ PASAULIN

Šventieji neskelbiami tik tam, kad būtų skelbiami. Netgi sulaukoms bylos tokių kandidatų, kurie pakankamai šventi, bet kurie šių dienų pasauliui neturi ko svarbesnio pasakyti. Bažnyčiai užtenka šventųjų, ir nėra prasmės jų dauginti be pagrindo. Šventieji eina į dangų ir be beatifikacijos. Beatifikuotų šventųjų reikia tikinčiųjų bendruomenei, kad turėtų realių dabarties pavyzdžių, kaip siekti šventumo.

Dėl Matulaičio nėra abejonių, kaip rodo kardinolų pasisakymai. Jis tikrai aktualus šiems laikams, daug pasakantis. Bet ne jų pareiga pristatyti Matulaitį pasauliui. Pareiga priklauso tai tautai, kuri procesą pradeda, pateikia medžiagą. Ką mes tuo reikalu esame padarę? Matulaitis ilgiau dirbo pas lenkus, bet ir ten, be straipsnių ir atsiminimų, išleisti tik jo dienoraščiai, versti iš lietuvių kalbos. Italų ir anglų kalba –

tik tie patys dienoraščiai su trumpu biografiniu įvadu.* Geros biografijos nėra jokia svetima kalba, o vokiečių ir prancūzų kalba – visiškai nieko, jokio leidinio. Dienoraščiai, kurie buvo išleisti lietuviškai „Užrašų“ vardu, yra išsibaigę. Vargiai kas turi ir didįjį sudėtinį leidinį „Arkivyskupas Jurgis Matulevičius“ (1933 m.). Stingame medžiagos patys, o ką jau kalbėti apie jos ruošą pasauliui. Tiesa, dr. A. Kučas ruošia stambesnę biografinę istorinę veikalą, bet jis tiks daugiau lietuviams nei kitataučiams.

Matulaičiui reikia tilto į pasaulį. Reikia jo dar prieš beatifikaciją, kad būtų laukiamas ir pasitinkamas. Ir čia vienu marijonų rūpesčio per maža.

*Vincenzo Cusumano. *Innamorato della Chiesa*. Milano, 1963; angl. vertimas: *In the Service of the Church – Biographical Sketch and Spiritual Diary*. Chicago, III., 1974.; lenk.: *Arcibyskup Jerzy Matulewicz. Dziennik Duchowny*. Rzym, 1973.

Gimtoji sodyba Lūginės kaime Marijampolės parapijoje

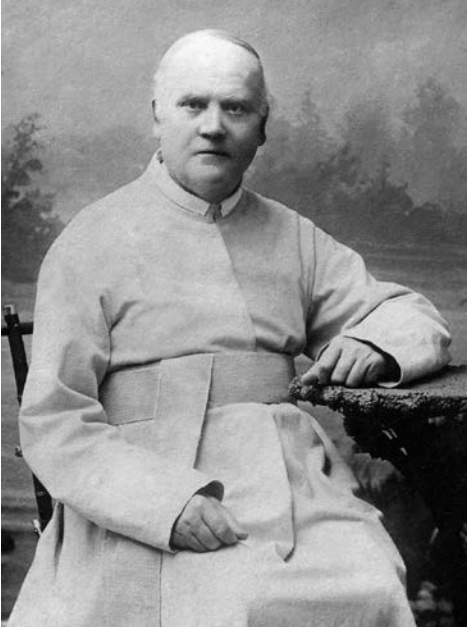
Jurgis Matulaitis – jaunas klierikas

Jurgis Matulaitis –
Peterburgo dvasinės akademijos
profesorius, 1907–1911 m.

Kojos ir rankos protezai,
Jurgio Matulaičio nešioti dėl
kaulų džiovos

Kun. Vincentas Senkus (1840–1911) – paskutinis neatnaujintos Marijonų vienuolijos generolas

Marijonų bažnyčia ir vienuolynas Marijampolėje

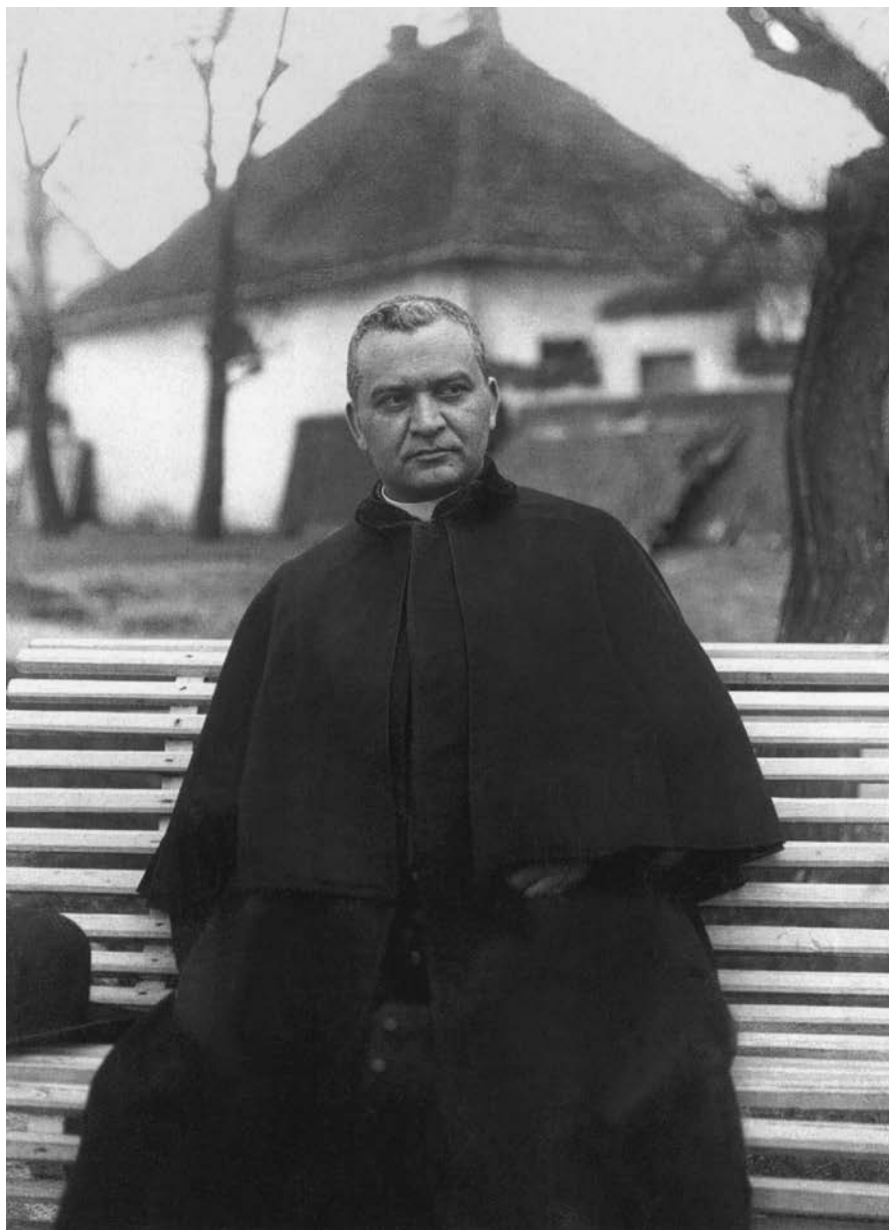
Kun. Jurgis Matulaitis – atnaujintosios
Marijonų vienuolijos generolas 1911–
1914 m. Friburge

Kun. Pranas Būčys – atnaujintosios
Marijonų vienuolijos narys

Marijonų vienuolynas Bielianuose, 1918 m.

Kun. Jurgis Matulaitis Bielianuose, apie 1917 m.

Jurgis Matulaitis – Vilniaus vyskupas,
1918 m. gruodis

Vilniaus vyskupas, 1921 m.

Generalinė marijonų kapitula Dancige, 1923 m. liepa

Vysk. Jurgis Matulaitis, 1924 m.

Arkivyskupas Jurgis Matulaitis Romoje, 1925 m. rugsėjis

Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo iškilnių dalyviai prie Kauno kunigų seminarijos, 1926 m. gegužės 13 d.

Lietuvos vyskupai, iš kairės: K. Paltarokas, A. Karosas, J. Skvireckas, J. Matulaitis, P. Karevičius, J. Staugaitis, J. Kukta, M. Reinys, 1926 m.

Arkiv. Jurgis Matulaitis Aušros Vartų Dievo Motinos parapijoje Čikagoje,
1926 m. liepa–rugpjūtis

Lietuviškoje fermoje JAV, 1926 m. liepa–rugpjūtis

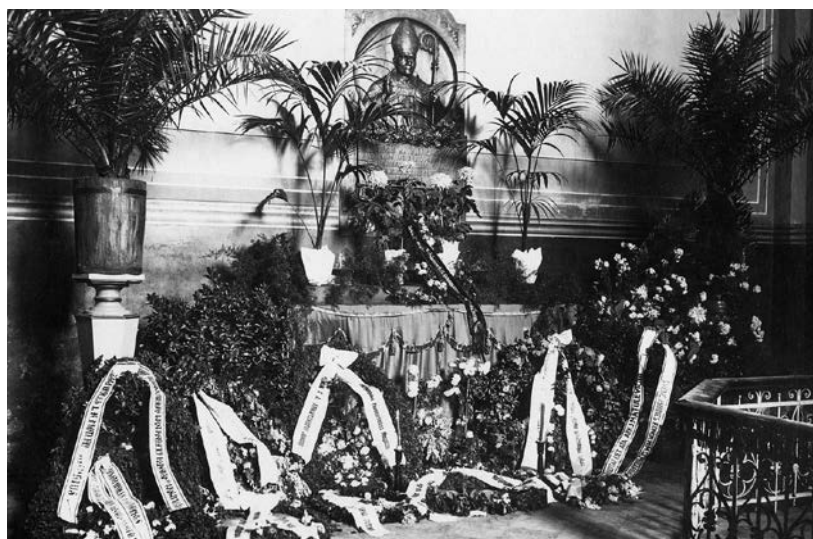
Susitikimas Kaune su jaunimu, 1926 m. gruodžio 8 d.

Marijonų namai Kaune, kuriuose apsisistodavo arkiv. Jurgis Matulaitis, 1925–1927 m.

Arkiv Jurgis Matulaitis mirė 1927 m. sausio 27 d.

Arkiv. Jurgio Matulaičio kapas Marijampolėje, 1934 m.

1934 m. spalio 24 d. arkiv. Jurgio Matulaičio kūnas iš Kauno katedros kriptos iškilmingai perkeltas į Marijampolės šv. arkangelo Mykolo bažnyčią

Per beatifikacijos iškilmes pal. Jurgio Matulaičio atvaizdas iškeltas viešai pagerbti Vatikano šv. Petro bazilikos gloriijoje, 1987 m. birželio 28 d.

Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserys džiaugiasi kartu su popiežiumi Jonu Pauliumi II po pal. Jurgio Matulaičio beatifikacijos, 1987 m. birželio 28 d.

Koplyčios pašventinimo iškilmės pal. Jurgio Matulaičio gimtosios sodybos vietoje Lūginės kaime, 1991 m. liepos 14 d.

Palaimintojo Jurgio Matulaičiaus koplyčia ir altorius Marijampolės šv. arkangelo Mykolo bazilikoje.

Kun. Vaclovas Aliulis MIC

Kilnumo garsas ir altoriaus šlovė

I

Palaimintojo Jurgio Matulaičio, tikro naujųjų laikų apaštalo ir šventojo, gyvenimas apima paskutinį XIX a. ir pirmą XX a. ketvirtį. Jis skleidėsi Rusijos imperijos ir dviejų stipriai tarpusavyje susietų tautų – lietuvių ir lenkų istorijoje, purtomoje pasipriešinimo priespaudai ir konfliktuojančių laisvėjimo įvykių. Išgyveno 55 metus, galima sakyti, „tradicinį“ daugelio šventųjų amžių (Monika, Bonaventūras, karalius Liudvikas ir t. t.). „Tapęs tobulas per trumpą laiką, jis pasiekė ilgo gyvenimo pilnatvę“ (Išm 4, 13).

Mūsų sparčiai besikeičiantys laikai nuolat kelia naujus iššūkius ir pasaulietinėms visuomenėms, ir Dievo Bažnyčiai, bet esminiai pasirinkimai pasilieka tie patys: tiesa ar melas, garbingumas ar nešlovė, prasmingas ar beprasmiškas gyvenimas, širdies dosnumas ar egoizmas, „ateinu vykdyti, Tavo, o Dieve, valios“ ar „netarnausiu“... Šventi žmonės savo žodžiu ir labiausiai pavyzdžiu parodo didžiųjų klausimų sprendimo kelius, vadovaujantis nenykstamais kriterijais, kilniausiu būdu įkūnytais Kristaus – Dievo ir Žmogaus – žodyje ir gyvenime.

Jurgio Matulaičio garso ir dvasios sklaidimu Lietuvoje ir pasaulyje daugiausia rūpinosi jo dvasios sūnūs marijonai. Taip Marijampolėje jau 1933 m. išėjo puošnus straipsnių ir atsiminimų rinkinys

Arkivyskupas Jurgis Matulevičius (redagavo Kazimieras Čibiras), kuriame buvo įdėta ir dalis jo dvasinio dienoraščio. 1939 m. išleista kun. K. Zajančausko MIC parašyta trumpa biografija *Nuo piemenėlio iki arkivyskupo*. Kun. dr. Kazimieras Aloyzas Matulaitis MIC pirmasis parūpino minimojo 1910–1914 metų dvasinio dienoraščio leidimą: Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius *UŽRAŠAI* (Londonas, 1953), papildęs jį pluoštu Matulaičio laiškų ir kun. dr. Juozo Vaišnoros MIC studija „Arkivyskupas J. Matulevičius Vilniuje“. Studijoje apžvelgiamas Matulaičio kelias į vyskupystę, gausūs nuopelningi darbai ir skaudūs vargai Vilniuje 1918–1925 m., ypač dėl lenkų nacionalistų užsipuldinėjimų. Marijonai neskubėjo ištaisai skelbti Vilniaus laikotarpio dienoraštį (lietuvišką originalą), leisdami atvėsti tautinėms įtampoms.

Marijonų vadovybė iki beatifikacijos ir po jos parūpino *Dvasinio dienoraščio* vertimus į lenkų, italų, anglų, portugalų ir baltarusių kalbas, kurios vartojamos marijonų veiklos kraštuose: Italijoje, JAV, Anglijoje, Portugalijoje, Brazilijoje, Baltarusijoje. Netekusioje laisvės Lietuvoje nebuvo galimybės skleisti religinį spausdintą žodį, užtat nuolat pasirodydavo straipsnių ir ilgesnių studijų apie Jurgio Matulaičio asmenybę lietuvių išėivijos spaudoje, ypač JAV *Drauge* bei *Laive*, taip pat atskirais leidiniais. Netrūko straipsnių bei studijų ir lenkų kalba.

Mąslus dvasininkas kultūrininkas, daugelio knygų autorius, ateitininkų ir seserų vienuolių dvasios vadovas, kunigas Stasys Yla (1908–1983), pačioje jaunystėje trumpai matęs arkivyskupą Jurgį Kaune, susipažinęs su jo dvasios vaikais marijonais Varšuvoje ir susibičiuliavęs su daugiau tą asmenybę pažinojusiu istoriku dr. Antanu Kučinsku-Kuču, buvo pagautas Jurgio Matulaičio asmens spindesio ir susirūpino pristatyti ją JAV lietuvių išėivijai, tikėdamasis, kad bent vienas kitas knygos egzempliorius prasmuks ir pro geležinę uždangą. 383 puslapius turinčią knygą *Jurgis Matulaitis* 1977 m. išleido Matulaičio dvasios dukterys – Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserys Putname, CT. Šios knygos antrą leidimą 1993 m. parūpino Mokslo ir

enciklopedijų leidykla Vilniuje, o trečią leidimą dabar laikote rankose Jūs, gerbiamieji Skaitytojai.

Įdomu pasekti tolesnę lietuviškąją matulaitiadą. Marijonai Čikagoje 1979 m. išleido dr. A. Kučo monografiją (592 p.), kurią kun. Yla mini kaip dar rašomą. Po dvejų metų ten pat išleistas šio veikalas su trumpintais angliškais vertimais (346 p.). Jį parengė ir amerikiečiams skaitytojams pritaikė kun. Stanislovas Gaučas (Stanley Gaucias). Stasys Yla mirė 1983 m. kovo 24 d., nesulaukęs arkivyskupo Matulaičio beatifikacijos (1987 m. birželio 28 d.), o Antanas Kučas buvo laimingesnis už Stasį Ylą, nes jos sulaukė ir mirė 1988 m. balandžio 30 d. Abu šie biografai ilsisi Putname, vargdienių seselių ir jų bičiulių kapinėse (turėjau laimę aplankyti, pasimelsti).

II

Kaip prieita prie beatifikacijos?

Per pačias arkivyskupo Jurgio laidotuves Kaune kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas prabilo apie jį kaip apie šventąjį. Tie jo žodžiai nepaliovė aidėti daugelio dvasininkų ir tikinčiųjų mintyse ir lūpose. Perkeltant (1934 m. spalio 24 d.) arkivyskupo palaikus į dvasinį marijonų centrą Marijampolę, buvo platinami paveikslėliai su Vilkaviškio vyskupo Antano Karoso patvirtinta malda, kuria prašoma Švenčiausiąją Trejybę suteikti garbingajam arkivyskupui altoriaus garbę. Tais pačiais metais Romoje popiežius Pijus XI, gerai Jurgį Matulaitį pažinęs, priimdamas iš marijonų jo portretą, pareiškė: „Miela dovana, nes labai mielas asmuo. Tikrai šventas vyras“. Marijonų vienuolijos generalinė kapitula 1939 m. liepą nutarė paskirti beatifikacijos bylos vedėją, bažnytine kalba – postulatorių.

Netrukus prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas sustabdė visus mėginimus, ir pradėti beatifikacijos bylą vyskupijų lygiu tapo įmanoma tik 1953 m. Pirmuoju postulatoriumi buvo kun. dr. Kazimieras Rėklaitis. Jis surinko visus J. Matulaičio raštus ir parūpino jų vertimus

į suprantamas bylos tyrėjams kalbas (lotynų, italų), surinko liudytojus Romoje, Lenkijoje ir JAV, pakvietė advokatą ir tikėjimo gynėją (šio uždavinys buvo kelti priekaištus). Sovietinės okupacijos sąlygomis nebuvo įmanoma vesti tyrimus Lietuvoje, todėl vyskupijų lygio, vadinamasis informacinis, tyrimas popiežiaus leidimu vyko Romoje. Jį sėkmingai atlikus, popiežius Paulius VI 1967 m. vasario 9 d. leido perkelti bylą į popiežinį lygį.

Kaip tik tais metais mirė pirmasis postulatorius K. Rėklaitis, po jo mirties ištisus du dešimtmečius tas pareigas stropiai ėjo kun. dr. Juozas Vaišnora. Atvedęs bylą iki sėkmingos pabaigos, parengęs ir paties liturginio minėjimo tekstus, jis pasimirė 1987 m. kovo 19 d., belikus trejetui mėnesių iki iškilmingo palaimintuoju paskelbimo akto. Popiežinio lygio byla ėjo 1970–1972 m. Varšuvoje, Čikagoje ir Romoje. Labai svarbus buvo kardinolo Stefano Višinskio vadovaujamos varšuviškės komisijos sprendimas, kad Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis buvęs visoms tautinėms grupėms teisingas ganytojas. Kaip kitados lenkų nacionalistai savo užsipuldinėjimais ugdė Jurgio Matulaičio atlaidumą ir kantrybę, taip dabar Lenkijos vyskupų veiklus pritarimas lemiamai prisidėjo prie suteikimo jam altorių garbės. Istoriko T. Górskio duomenimis, Vatikano II Susirinkimo metu prašymus popiežiui Pauliui VI paskelbti Matulaitį palaimintuoju pasirašė 6 kardinolai, 74 vyskupai ir arkivyskupai (24 iš Lenkijos: primas kard. S. Višinskis ir neseniai vyskupu išventintas Karolis Vojtyla). Be to, Apaštalų Sostas gavo 20-ties vienuolijų generalinių vyresniųjų ir 3 katalikų pasauliečių grupių prašymus. Hierarchų ir tikinčiųjų prašymai svarbūs tuo, kad liudija Dievo tautos įsitikinimą kandidato į altoriaus garbę šventumu. Per abi proceso fazes buvo apklausta 50 liudytojų: 24 lenkai, 19 lietuvių, 4 italai, po 1 belgą, baltarusį ir latvį, pridėta šūsnis dokumentų ir jau mirusių asmenų atsiliepimų (Tadeusz Górski. *Blogoslawony Jerzy Matulewicz*, Varšuva, 2005, p. 503–504).

Speciali teologų komisija, susipažinusi su visa tyrimo medžiaga, 1987 m. spalio 27 d. pripažino, kad Jurgis Matulaitis pasižymėjo did-

vyriško laipsnio natūraliomis ar antgamtinėmis dorybėmis. Komisijos sprendimą 1982 m. gegužės 11 d. patvirtino popiežius Jonas Paulius II. Įdomu, kad didžioji šio dekreto dalis skirta aptarti ypatingam Jurgio Matulaičio šventam išmintingumui: net ir kebliausiomis aplinkybėmis Matulaitis sprendė ir elgėsi, kaip dera kilniam žmogui, krikščioniui, vyskupui, vienuoliui.

Prasidėjus oficialiam beatifikacijos procesui, tam asmeniui taikomas *Dievo tarno*, o paskelbus dorybių didvyriškumą – *garbingojo Dievo tarno* titulas, ir belieka laukti ženklų iš dangaus – stebuklo, kad būtų galima jį skelbti palaimintuoju.

„Stebuklu“ pripažįstamas staigus ir visiškas sunkaus ligonio išgyjimas, kurio pagal medicinos mokslo rodiklius neįmanoma natūraliai išaiškinti, jeigu jis įvyko pačiam ligoniui ar kitiems asmenims meldžiant Dievą pagalbos dėl to Dievo tarno užtarimo.

Paprastai esti taip, kad daug asmenų, pasitikinčių kandidato į palaimintuosius kilnumu bei artimumu Dievui, meldžia sau ar kitiems ypatingos pagalbos ir po kiek laiko tai vienas, tai kitas prašytojas patiria tokią nepaprastą pagalbą. Bažnyčia neskuba tyrinėti kiekvieną panašų pranešimą, laiko tai *malone*, apie kurią sužinoję ir kiti žmonės pasidžiaugia panašiai ieškoti paramos malda. Už fizinį išgyjimą dažnai svarbesnis būna dvasinis pagijimas, atsivertimas, ydos nugalėjimas, taigi ir jis gali būti garsinamas. Tačiau tai sunkiau dokumentiškai įrodoma, todėl beatifikacijos ir kanonizacijos bylose vis dėlto remiamasi fiziniu pagijimu.

Nemažai žmonių Lietuvoje kunigams ir vyskupams pranešdavo apie gaunamas Matulaičio užtarimu nuostabias malones, bet okupacijos sąlygomis buvo neįmanoma sudaryti ir gauti reikalingus medicininius įrodymus. Laimei, atsitiko ir toks staigus bei visiškas pagijimas, kuriam nereikėjo medicinos tyrimų, nes jis buvo tiesiog apčiuopiamas ir matomas paprasta akimi. Nebejauna panevėžietė, Velžio mokyklos mokytoja Adelė Tamošiūnaitė, turėjusi išsiplėtusias kairės kojos venas, susirgo sunkiu jų mazgų uždegimu (tromboflebitu), kentė

didelius skausmus ir nebegalėjo vaikščioti. Tikėdama Jurgio Matulaičio šventumu, užprašė šv. Mišias jo beatifikacijos intencija ir kartu su draugėmis pradėjo specialų maldos devyndienį. Jau kitą rytą atsikėlė sveika ir pradėjo vaikščioti kaip niekur nieko, ne išsyk suvokusi, kas atsitiko, paskui pasidalijo savo žinia su draugėmis ir dukterėčia. Dar keletą metų važinėjo dviračiu į Velžį, o mirusią šarvodamos draugės ir dukterėčia įsitikino, jog kojoje nėra nė ženklo buvusių venų mazgų, kurie, kartą atsiradę, niekada juk neišnyksta.

Lietuvos Vyskupų Konferencijos pirmininko, vyskupo Liudviko Povilonio įgaliotas kunigas, dalyvaujant kitam kunigui kaip liudytojui, 1985 m. vasarą pavieniui apklausė minėtąją dukterėčią ir keturias Tamošiūnaitės drauges, kaskart prisaikdinęs sakyti vien gryną tiesą, ir jų paliudijimai sutapo. Originalius apklausimo protokolus ir tikslų jų vertimą į lotynų kalbą vyskupas Povilonis nuvežė į Romą. Paliudijimais remdamiesi Šventųjų skelbimo kongregacijos konsultoriai medikai tokį staigų, apčiuopiamą ir visišką išgijimą pripažino mediciniškai neišaiškinamu. Jų sprendimui pritarė kardinolų bei vyskupų komisija, ir 1986 m. birželio 30 d. jį patvirtino popiežius Jonas Paulius II. Lygiai po metų, 1987 m. birželio 28 d., įvyko beatifikacija drauge su Lietuvos Krikšto 600 metų jubiliejaus minėjimu. Sovietų valdžia leido ta proga nuvykti į Romą mažam Lietuvos kunigų būreliui su vyskupu Antanu Vaičiumi, kuris per iškilmes Lietuvos vyskupų ir tikinčiųjų vardu paprašė Šventąjį Tėvą paskelbti arkivyskupą Jurgį Matulaitį Katalikų Bažnyčios palaimintuoju, o paskelbus sujaudino popiežių ir sukėlė visuotinį dalyvių subruzdimą, pagal senovinį, jau išnykusį paprotį pačiuodamas jam kojas.

Norėdamas atkreipti Visuotinės Bažnyčios dėmesį į taurią ganytojo Jurgio asmenybę ir ateistų persekiojamą Lietuvos Bažnyčią, popiežius sukvietė į šią šventę visų Europos kraštų vyskupų konferencijų pirmininkus, prakilniai apibūdino Jurgio Matulaičio asmenybę savo laiške Lietuvos vyskupams ir tikintiesiems Krikšto jubiliejaus proga. Ganytojiškus laiškus tikintiesiems taip pat išleido Lietuvos ir Lenki-

jos vyskupai. Išskilmėse gausiai dalyvavo laisvuosiuose kraštuose gyvenantys lietuviai, o su Lenkijos maldininkais – ir Palaimintojo giminaitė vienuolė, nepakeista pavarde Matułaŋtisiówna.

III

Po beatifikacijos dar sustiprėjo domėjimasis Jurgio Matulaičio asmenybe ir jo mintimis. Jo dvasios dukters, Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserys JAV 1991 m. pirmą kartą išleido ištisus *UŽRAŠUS* su labai įdomiais, Lietuvos istorijai svarbiais Vilniaus laikotarpio tekstais (redagavo sesuo Ona Mikailaitė), o Lietuvoje sulaukėme dr. Pauliaus Subačiaus pagal visus mokslinius reikalavimus parengto Palaimintojo *UŽRAŠŲ* leidimo (1998). Dosnūs buvo 2003 metai: Lietuvoje išėjo populiarūs Palaimintojo biografija – Gintarės Adomaitytės *Kelio dulkės, baltos rožės* ir trijų matulaitinių simpoziumų medžiaga *Palaimintojo Jurgio Matulaičio dvasios sklaida*, o JAV gyvenančios seselės išleido ištisus *UŽRAŠŲ* knygos vertimą į anglų kalbą, kuris Lietuvoje bemaž nežinomas. Kaip girdėti, rengiamasi ir Lenkijoje išleisti ištisą šio neįkainojamo dokumento vertimą.

Lenkijos marijonų istorikai kun. dr. Janas Bukowiczus ir subd. mgr. Tadeusz Górkis parengė ir marijonų leidykla išleido labai įdomią knygą *Atsiminimai apie palaimintąjį Jurgį Matulaitį* (1996), taip pat kelis jo gyvenimą liečiančių dokumentų rinkinius, jo *Dvasinės konferencijas* (lenkiškai sakytas vienuolėms Varšuvoje), bibliografinę knygą *Scripta academica* ir visų lietuviškai rašytų Palaimintojo laišku vertimą į lenkų kalbą. Dvi lenkų mokslininkės – p. Elżbieta Matulewicz ir sesuo Janina Samolewicz gavo teologijos daktaro laipsnį už disertacijas apie Jurgio Matulaičio moralinį bei dvasinį mokslą.

Marijonas kunigas Steponas Matulis apie 1950 metus Romoje gavo teologijos daktaro ir Bažnyčios istorijos licenciato laipsnį už disertacijas (lotynų kalba) apie Jurgį Matulaitį – apaštalinę vizitatorių Lietuvai ir marijonų vienuolijos atnaujintoją. Darbuodamasis su Anglijos

lietuviais, pats jas išvertė į lietuvių kalbą ir išleido Nottingham (Nottingham) 1997 ir 2000 m. Lietuva lig šiol negali pasigirti Matulaičiui skirtų studijų gausa. A. a. kun. Ričardui Mikutavičiui už studiją apie Jurgį Matulaitį buvo pripažintas teologijos licenciato laipsnis. Taip pat gerai įvertintas ses. Rimutės Garnevičiūtės religijos studijų diplominis darbas, kuriame kūrybiškai palyginamos pal. Jurgio mintys apie vienuoliškąjį gyvenimą su popiežiaus Jono Pauliaus II apaštaline adhortacija *Vita consecrata* (1996). Tenka girdėti apie mokslo darbus, skirtus Jurgio Matulaičio socialinėms pažiūroms.

Varšuviškė kunigų marijonų leidykla 2005 m. išleido jau minėto istoriko Tadeuszo Górszko 552 puslapių monografiją *Błogosławiony Jerzy Matulewicz* su 84 illiustracijomis. Veikalas Lenkijoje ir Lietuvoje vertinamas kaip labai išsamus, puikiai dokumentuotas ir objektyvus. Buvęs marijonų vienuolijos generolas kun. Adamas Bonieckis recenzuodamas pareiškė, jog retai pasitaiko sulaukti tokio lygio monografijos. Kitas recenzentas kun. prof. dr. Danielius Olszewskis pabrėžė, kad Jurgio Matulaičio asmenybė knygoje pristatoma plačiame to meto bažnytinių bei visuomeninių problemų kontekste ir tai labai padidina knygos vertę. Joje netrūksta deramai parinktų ir susistemintų citatų iš istorinių šaltinių, įvairių asmenų atsiminimų ir paties Jurgio Matulaičio pareiškimų, pamokslų bei raštų; jos labai pagyvina pasakojimą ir leidžia pačiam skaitytojui daryti išvadas bei apibendrinimus.

Šis veikalas jau yra verčiamas į lietuvių kalbą ir tikriausiai netrukus pasirodys.

Tikimasi, kad 2007 metais minimos Palaimintojo mirties (gimimo dangui!) 80-tosios ir beatifikacijos 20-tosios metinės pažadins daugelį žmonių Lietuvoje ir pasaulyje labiau domėtis šios rinktinės šventos asmenybės brendimo keliu, veiklos būdais ir vaisiais.

Prieš 30 metų kunigas Stasys Yla budino ir savotiškai gėdino mus, tėvo Jurgio ir savo tautiečius, dėl nepakankamo rūpinimosi garsinti savo kilniusius žmones tiek savo krašte, tiek pasaulyje, ir, atrodo, buvo skeptiškai nusiteikęs dėl beatifikacijos galimybės. Dėkui Dievui, jis

apsiriko, beatifikacija įvyko praėjus dešimčiai metų po knygos pasirodymo. O kas toliau? Ar galime tikėtis Jurgio Matulaičio paskelbimo šventuoju (kanonizacijos)?

Be abejo, galime, nes ir pati Dievo Apvaizda „mėgsta“ garsinti rinktinius, ištikimiausiuosius Dievo vaikus, kurie gali būti švyturiai daugeliui tikinčiųjų ir rodyti, jog krikščioniškojo tobulėjimo kelias yra ir patrauklus, ir įmanomas. Skelbdama savo kilniausiuosius vaikus palaimintaisiais, Bažnyčia skatina juos gerbiti jų gimtajame krašte ar tuose kraštuose, su kuriais buvo susijęs jų gyvenimas, o skelbdama šventaisiais, pripažįsta jų aktualumą ir visoje Bažnyčioje. Todėl pirmasis žingsnis, kuriuo galima paskatinti mūsų tautiečių kelią į altorių, yra populiarinti jų asmenybės pažinimą, neapsiribojant tautiniais rėmais. Beatifikacija, juo labiau kanonizacija nėra tautinio prestižo dalykas, – taip mąstydami ir tokiais motyvais veikdami, greičiau pakenktume šventam reikalui. Palaimintąjį ar šventąjį garsinkime tais pačiais motyvais, kuriais jis krikščioniškojo tobulumo siekė ir pasiekė.

Jurgio Matulaičio kanonizacijos reikalas pajudės iš vietos, kai daugelyje pasaulio šalių jis bus pažįstamas ir gerbiamas, jo užtarimu gaudama malonių ir iš jų bent vieną, patirtą jau po beatifikacijos, bus galima įvertinti kaip stebuklą. Tam reikia daug maldų, įkvėptų didelio pasitikėjimo Dievu ir Jo tarnais.

Bibliografija

SANTRUMPOS

AJM – Arkivyskupas Jurgis Matulevičius. Red. K. Čibiras. Marijampolė, 1933; Atsm. – atsiminimai; Dnrš. – dienoraštis; Y. – kun. Stasys Yla, knygos autorius; LE – Lietuvos enciklopedija; Užr. – Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius. Užrašai, Londonas, 1953.

ŠALTINIAI

- Dievo Tarno Jurgio Matulaičio laišakai (rankraštis). Roma, 1956.
- Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius. Užrašai. Londonas, 1953. Vertimai į italų, anglų, lenkų kalbas.
- Vysk. Jurgio Matulaičio dienoraščiai iš Vilniaus laikotarpio (iš dalies panaudoti spaudoje).
- Vysk. J. Matulaičio ganytojiški laišakai. AJM, p. 202–212.
- J. Matulevičius. Instrukcijos bei nurodymai marijonų vienuolijai (vert. iš lotynų k.). Marijampolė, 1928.
- J. Matulevičius. Nekaltojo Marijos Prasidėjimo (Vargdienių) seserų vienuolijos vedamoji mintis ir dvasia (vert. iš lotynų k.). Marijampolė, 1921; Putnam, 1956.
- Jurgis (Matulaitis). Keli žodžiai mūsų kunigėliams. Dirva-Žinynas, 1903. Nr. 9. P. 43–69.
- J. Matulevičius. Miestų ir apskritai pramonijos darbininkų klausimas. Atsp. iš „Draugijos“. Kaunas, 1909.
- J. Matulevičius. Trumpas išaiškinimas šių dienų socialinio klausimo. Draugija, 1909. Nr. 31–32.
- J. Matulevičius. Apie dvasiškąjį ganytojavimą miestuose. Vadovas, 1911. Nr. 32.
- J. Matulevičius. Iš kelionės į Ameriką (įspūdžiai). Vadovas, 1913. Nr. 62. P. 192–196.
- J. Matulevičius. Bažnyčia ir savastis. Petrapilis, 1918.
- (J. Matulewicz). Korespondencja pomiędzy Kurją biskupią wilenską a uniwersytetem Stefana Batorego. Wilno, 1921.
- (Georgius, Eppus Vilmensis). De turbis in Ecclesia Radunensi, 1924.
- Arkv. J. Matulevičius. Žodis pavasarininkams pradedant ir užbaigiant jų konferenciją Kaune 1925 // AJM, p. 256–260.

LITERATŪRA

- Aleksa J.* Neužmirštamasis (Atsm.) // *Laivas*, 1977. Nr. 2.
- Ališauskas K.* Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920. Čikaga, 1972.
- Arkv. Jurgio Matulevičiaus mirties atgarsiai Romoje // *Šaltinis*, 1927. Nr. 11.
- Bagdanavičius V.* Vienuolinio gyvenimo laisvė arkv. J. M. supratimu // *Laivas*, 1972. Nr. 11; Ar esame pasirengę priimti šventąjį // *Bendradarbis*, 1977. Nr. 22.
- Bičiūnas V.* Pažintis su vysk. Jurgiu // *AJM*, p. 153–156.
- Biržiška M.* Iš Vilniaus veiklos (Atsm.) // *AJM*, p. 147–151.
- Bochan D. D.* Apie vysk. J. Matulaitį Vilniuje // *Laivas*, 1969. Nr. 21.
- Bučys P.* Atsiminimai. Užrašė Z. Ivinskis. I–II. Čikaga, 1966; Pijaus XI darbai Lietuvai // Pijus XI, Marijampolė, 1937; Bažnyčios ir tautos darbininkas // *AJM*, p. 14–39; Ko galima išmokti iš arkv. J. Matulaičio // *Laivas*, 1969. Nr. 18.
- Česaitis I.* Paskutinės (arkivyskupo) valandos // *AJM*, p. 49–53; *Šaltinis*, 1927. Nr. 6.
- Čėsnyš B.* Studento atsiminimai apie prof. J. Matulaitį // *AJM*, p. 108–110; *Židinys*, 1927. Nr. 1.
- Čibiras K.* (red.). Arkivyskupas Jurgis Matulevičius. Marijampolė, 1933.
- Dambrauskas A.* Redakcijos patėmijimai (dėl soc. kursų Kaune) // *Draugija*, 1909. Nr. 31–32; Svarbi pradžia (dėl liet. rekolekčių kunigams) // *Draugija*, 1909. Nr. 54.
- Dovydaitis P.* Pažintis su arkv. J. M. // *AJM*, p. 161–166; Pijus XI Lietuvoje prieš 18 metų // *Ateitis*, 1937–1938. Nr. 2.
- E. B.* Atsiminimai apie vysk. Jurgį // *Laivas*, 1968. Nr. 10; Pirmasis susitikimas su kapitula // *Laivas*, 1967. Nr. 19; Iš prieš – bičiulis (vysk. Bandurskio persisvėrimas vysk. J. M. pusėn) // *Laivas*, 1968. Nr. 2.
- Floridi U. A.* Il Servo di Dio Giorgio Matulewicz-Matulaitis e conversione della Russia. Roma, 1957.
- Garšva P.* Negėstanti šviesa – marijonų veikla Amerikoje. Čikaga, 1964.
- Gečys K.* Vysk. J. Matulaitis – kankinys // *Šaltinis*, 1977. Nr. 1.
- Gorski T.* Pijaus XI nuomonė apie arkv. J. Matulaitį // *Laivas*, 1970. Nr. 12.
- Ingelewicz J.* Atsiminimai apie Vilniaus vysk. J. M. // *Laivas*, 1973. Nr. 4.
- Jančius J. F.* A Man called George // *The Marian*, 1959. Nr. 1; The Revival of An Order // *The Marian*, 1949. Nr. 2.
- Jarmulowicz J. J.* Matulaičio veikla Bielianoose // *Laivas*, 1972. Nr. 9.
- J. B.* Ministrantas monsinjoro rūbuose // *Laivas*, 1968. Nr. 18.
- Jonaitis M.* Lietuviškos orientacijos klausimu (rytų-vakarų kultūros derinys J. Matulaičio asmenyje) // *Naujoji romuva*, 1937. Nr. 28.

- Yla S.* Žmogaus ramybė arkv. J. M. išgyvenime ir mąstyme. Putnam, 1965; J. Matulaitis misijos žmogus. Putnam, 1966; Valančiaus tipo vadas – arkv. J. M. vieta atgimstančioj tautoj. Putnam, 1969; Lietuvis žavėjo vokiečių (F. Muckermanną) // *Laivas*, 1970. Nr. 7; Jurgis Matulaitis // *Laiškai lietuviams*, 1977. Nr. 1.
- K. K.* Atsiminimai apie vysk. J. Matulaitį // *Laivas*, 1971. Nr. 16, 17.
- Kriščiukaitis J.* Apie J. Matulaičio vyskupavimą (rankraštis); Kun. Jonas Kriščiukaitis – vysk. J. M. sekretorius (spaudai parengė K. A. Matulaitis) // *Draugas*, 1967. Nr. 30–36.
- Kropownicka W.* J. Matulaičio veikla Bielianuose // *Laivas*, 1972. Nr. 7.
- Krupavičius M.* Pop. Pijaus XI bičiulis // *AJM*, p. 46–49; Krikščioniškosios demokratijos rėmėjas // *AJM*, p. 157–60; Kilniaširdis lietuvis // *AJM*, p. 261–68.
- Kukta J.* Bičiulio atsiminimai // *AJM*, p. 91–96.
- Labanauskaitė O.* Arkivyskupas Jurgis Matulaitis. Putnam, 1949.
- Łysik W.* Mūsų tėvas atnaujintojas // *Laivas*, 1974. Nr. 3, 4.
- Maciejewska J. J.* Matulaičio veikla Bielianuose // *Laivas*, 1972. Nr. 7.
- Mačiulis P.* Kelios akimirkos (rekolekcijos Kauno kun. seminarijoj 1918) // *Laivas*, 1962. Nr. 19; Iš prof. J. Matulaičio veiklos Petrapilyje // *Laivas*, 1976. Nr. 6.
- Margis A.* The Man of Action // *The Marian*, 1950. Nr. 2.
- Matulaitis K. A.* Arkv. J. Matulaičio beatifikacijos bylos eiga // *Aidai*, 1954, Nr. 91; A. Modern Apostle. Chicago, Marian Press, 1955; Antroji kelionė (1911) Romon // *Laivas*, 1962. Nr. 47; Arkv. J. Matulaičio geradariai (dėdė kun. Feliksas ir pusbrolis mok. Jonas Matuliai) // *Laivas*, 1971. Nr. 18; Giedraičių byla, J. Matulaičiui valdant Vilniaus vyskupiją // *Laivas*, 1972. Nr. 1.
- Matulis S.* Archiepiscopus Georgius Matulaitis-Matulevičius (1871–1927) visitator apostolicus pro Lituania (1925–1927). Roma, 1948; Lietuvos laisvės vainikas – bažnytinės provincijos Lietuvoje 50 m. sukakčiai // *Šaltinis*, 1976. Nr. 2–6; 1977. Nr. 1; Lietuvos ir Vatikano sutartis // *Draugas*, 1952. Nr. 263, Nr. 364; Lietuva ir Apaštalu Sostas // *Suvažiavimo darbai*. Roma, 1961. T. 4, p. 153–174.
- Meciūnas A.* Tarno atsiminimai // *AJM*, p. 139–147.
- Merkelis A.* Juozas Tumas Vaižgantas. Čikaga, 1955. T. 1.
- Mikailaitė O.* Viltis mūsų laikams // *Bendradarbis*, 1977. Nr. 22.
- Miniataitė L.* Keletą kartų aplankė benediktinių vienuolyną Kaune // *AJM*, p. 166–68.
- Muckermann F.* Susitikimas su vysk. J. Matulevičium Vilniuje // *AJM*, p. 292–296.
- Nockiūnas A.* Pasauliečių apaštalavimo pirmatakas // *Laivas*, 1972. Nr. 3.
- Novelli A.* The Life of Pius XI, Yonkers. N. Y., 1925.

- Pellegrinetti E.* Mons. Achille Ratti e i paesi Baltici. Roma, 1941, vertimas: Pijus XI Lietuvoje // Šaltinis, 1972. Nr. 6; 1973. Nr. 1–6; 1974. Nr. 1–3.
- Piotrowicz V., Sobczyk J.* Paskutinio Vilniaus vyskupo tragedija // AJM, p. 213–221.
- Pocytė P.* Su Dievo Tarnu Varšuvoj ir Vilniuj // Laivas, 1969. Nr. 2.
- Przeździecki H.* Iš ilgalaikės draugystės. AJM, p. 101–104.
- Reinys M.* Studento, kunigo, ministro atsiminimai // AJM, p. 96–100.
- Rėklaitis K.* Mano pažintis su Dievo Tarnu // Laivas, Nr. 4, 5, 7–11; Articoli e il processo informativo del Servo di Dio Giorgio Matulewicz. Roma, 1953; II Servo di Dio Giorgio Matulewicz-Matulevičius. Profilio Biografico. Roma, 1955.
- Roczkowski J.* Kančių taurė iki dugno // Šaltinis, 1934. Nr. 44; Vysk. J. Matulaitis Vilniuje // Laivas, 1969. Nr. 25.
- Sabaliauskas A.* Stebint J. Matulaitį Friburge ir Kaune // AJM, p. 104–06.
- Šakevičius J.* Nuo lopšio ligi altoriaus // AJM, p. 5–14.
- Seirijų Juozas.* J. E. Arkv. J. Matulevičius. Čikaga, 1926.
- S. M.* Atsiminimai apie vysk. J. Matulaitį (Vilniuje) // Laivas, 1971. Nr. 15.
- Smetona A.* Kalba laidojant arkv. J. Matulaitį // AJM, p. 64–67.
- Šaulys K.* Prie pradžios ir įvykdymo socialinių kursų Kaune // Draugija, 1909. Nr. 31–32.
- Šėmis B.* [Biržiška M.], Vilniaus Golgota. Kaunas, 1930.
- Šimutis L.* Jo veidas švitėjo šventumu // Laivas, 1969. Nr. 12.
- Šlekys V.* Kaip arkv. J. Matulaitis virto Matulevičium // Šaltinis, 1935. Nr. 4–6.
- T[amošaitis] I.* Didžiajam arkivyskupui mirus // AJM, p. 70–71.
- Tilvytis J.* Iš pirmųjų liet. rekolekcijų kunigams Kaune // AJM, p. 123–24.
- Tyruolis A.* Arkv. J. Matulaitis atsiminimų šviesoje // Laivas, 1977. Nr. 1.
- Totoraitis J.* Marijonų vienuolijos atnaujintojas // AJM, p. 39–46. Jis buvo darbštas ir ramus // Šaltinis, 1937. Nr. 5; Laivas, 1977. Nr. 12.
- Tumas-Vaižgantas J.* Kun. dr. Jurgis Matulaitis Matulevičius – Vilniaus vyskupas // Lietuvos aidas, 1918, Nr. 113; Vaižgantas. Raštai. (VR) 1922. T. 1. P. 136–137; Kun. dr. Jurgio Matulaičio Matulevičiaus įšventinimas vyskupu // Lietuvos aidas, 1918, Nr. 157; VR. T. 1. P. 137–146; Vilniaus vyskupo Jurgio ingresas // Lietuvos aidas, 1918, Nr. 153; VR. T. 1. P. 146–150; Vyskupo apšlovinimas. VR. 1922. T. 2. P. 171–181; Atsiminimai apie vysk. Jurgį // AJM, p. 129–139; Mirė Jurgis Matulevičius // AJM, p. 67–70.
- Turauskas E.* Skaudžioji iškilmė (laidotuvės) // AJM, p. 53–64.
- Ulickas J.* Mano pažintis su vysk. J. Matulaičiu // Laivas, 1973. Nr. 5.

- Uogintas A.* Susitikimai su Matulaičiu Marijampolėj // *AJM*, p. 125–128.
- Vaišnora J.* Arkv. J. Matulevičius Vilniuje // *Užrašai*, Londonas. 1953. p. 137–214; Arkv. J. Matulevičiaus Vilniaus golgota // *Aidai*, 1952. Nr. 4–6; DT Arkv. Jurgis Matulaitis. Putnam, 1953; J. Matulaitis traukia Tumą // *Lux Christi*, 1953. Nr. 3; Mačiau Dievo Tarną. Čikaga, 1962; J. Matulaitis Kelcų seminarijoj // *Laivas*, 1974, Nr. 7, 12; J. Matulaitis Varšuvos seminarijoj // *Laivas*, 1975. Nr. 9; J. Matulaitis Petrapilio akademijoj // *Laivas*, 1975. Nr. 12, 1976. Nr. 6; Krikščionių vienybės apaštalas // *Laivas*, 1975. Nr. 3; J. Matulaitis ir kun. Grum–Grzymajlo // *Laivas*, 1976. Nr. 8, 10; Jurgio Matulaičio kelias į Vilniaus vyskupo sostą // *Aidai*, 1977. Nr. 3–7; Arkv. J. Matulaičio keli gyvenimo bruožai // *Draugas*, 1977. Nr. 192–210; Eucharistinio Jėzaus tarnaičių vienuolijos steigėjas // *Laivas*, 1977. Nr. 4, 5, 10.
- Vaitkus M.* Arkv. J. Matulaitis // *Keturi ganytojai*, Čikaga. 1960. P. 9–48.
- Vilnietis* [Vaitkevičius J.]. Arkv. Matulevičiaus kryžiaus kelias // *Draugas*, 1934. Nr. 23.
- V. M.* Atsiminimai apie Vilniaus vysk. J. Matulaitį // *Laivas*, 1971. Nr. 3.
- V. S.* Kanclerio prel. L. Chaleckio atsiminimai apie vysk. Jurgį // *Laivas*, 1967. Nr. 2.
- Zajančkauskas K.* Nuo piemenėlio iki arkivyskupo. Marijampolė, 1939.
- Zdziechowski M.* Bičiulystė su Vilniaus vysk. Jurgiu // *AJM*, p. 222–224.
- Žukauskaitė-Jokantienė J.* Platerytės mergaičių gimnazijoje // *AJM*, p. 107–108.
- Lietuvos vyskupų ir vyskupijų valdytojų raštas arkv. J. Matulaičio 50 m. mirties sukakčiai // *Laivas*, 1977. Nr. 6.

Vardų rodyklė

- Abaravičius Mykolas 128, 133, 140, 144
Abramowiczius Liudvikas 173
Abramowiczius Witoldas 132, 133, 136, 140, 147
Abrantavičius, kun. 104
Adomaitytė Gintarė 265
Aleksa, kun. Varšuvoje 67
Aleksa-Angarietis Zigmąs 92
Ališauskas Kazys 111
Aliulis Vaclovas, kun. 259
Altmannas, vok. valdininkas 70, 71
Andriuška Benediktas 121
Antanavičius Juozas 46
Anusas, žr. Hanusowiczius
Augustaitis Pranas 159
Aukštuolaitis Jurgis 82
- Bakšys Juozas 70, 124
Balutis Bronius 130
Bandurskis Vladislovas 135, 136, 138–140, 143, 191
Bankowskis 143
Baranauskas Antanas 32
Basanavičius Jonas 216, 228
Bendzevičius K., kun. 124
Benediktas XV 70, 134, 150, 163
Benigni Umberto 36, 41, 57
Bertramas Adolfas 150–152
- Bertulis, kun. 124
Bieliauskas Pranas 99, 154
Bielskus Vaclovas 93
Bilczewskis, arkiv. 172
Biržiška Mykolas 85, 88, 95, 99, 112, 127, 130, 132, 134, 136, 140, 141, 146, 147, 152, 153, 155, 159, 163
Biržiška Vaclovas 93, 95
Biržiška Viktoras 159
Bisletti Gaetano 206
Bistras Leonas 200, 202, 207, 209
Bizauskas Kazys 128, 209
Blynas Domas Jonas 177
Bonaventūras, šv. 259
Bonieckis Adamas 266
Bortkevičienė Felicija 99
Bosco, kun. 255
Brazys Pranas 251
Brazys Teodoras 70
Bronikowskis Kazimieras 62, 64
Būčys Pranas 23–26, 28, 29, 37, 38, 40, 44, 46, 47, 49, 56, 119, 122, 125, 129, 135, 149, 156, 165, 170, 171, 175, 179, 183–188, 191–196, 198–200, 202–206, 209, 210, 213, 215, 232–234, 253
Bukowiczius Jonas, kun. 265
- Camus Albertas 227
Caroli, prel. 51

- Chaleckis Lucijonas 124, 136, 168, 191
 Chardigny, pranc. pulkininkas 129,
 145, 146, 158
 Chodyka, Rodūnios kleb. 180, 182
 Cichońskis Antanas 106
 Ciepliakas Jonas 43, 192
 Cikota Andrius 104, 130, 171, 176,
 179, 195, 205
 Cirtautas Gasparas 11, 40, 48–50
 Clementas, šveic. gydytojas 28–30, 32
 Cscznochas (Černokas), vengrų kard.
 163
 Curzonas G. N. 120, 129, 130
- Čarneckis Voldemaras 130, 198, 200
 Česaitis Ignas 10, 213–215
 Čėsna Jurgis 18
 Čėsnyš Blažiejus 37, 38, 232
 Čibiras Kazimieras 260
- Dambrauskas-Jakštas Aleksandras 40,
 42, 50, 230, 231
 Deksnys Antanas 251, 252
 Dybowski 108, 109
 Dogelis Paulius 48, 99
 Dovydaitis Justinas 25, 32
 Dovydaitis Pranas 203, 231, 246, 254,
 255
 Drabbas, kun. 156
 Dvaranauskas Vincas 55, 58, 71, 77,
 88, 170
- Eidimtas Leonas 107
 Eidukevičius Pranas 93
 Endziulaitis Vytautas 77, 233
 Eretas Juozas 203, 230, 231
- Faidutti Luigi 198, 206
 Fochas Ferdinandas 119
- Gailiūnienė Nina 256
 Galeckas Juozas 124
 Garnevičiūtė Rimutė 266
 Gasparri Pietro 157, 172, 173, 176,
 184, 189, 191, 194, 195, 205, 208,
 209, 213, 215
 Gaučas Stanislovas, kun. 216
 Gawrońskis Paulius 22,
 Giedraitis Merkelis 141, 246
 Giedrys, kun. 156
 Gira Liudas 99
 Godlewskis Marcelis 34
 Górskis Tadeusz 262, 265, 266
 Grabskis Stanislovas 217, 191, 196
 Grigaitis Aleksandras 200
 Grigaitis Juozas 200
 Grinius Kazys 128, 209
 Grum-Grzymajła Sergejus 51–53
 Gumbargis Karolis 118, 124
 Gustaitis Motiejus 58, 61
- Hagentornas Aleksandras 10, 213
 Hanusowiczius Jonas 76, 81–83, 191
 Herman Urszula 65
 Hymansas Paul 146, 157, 158
 Hryniewieckis Karolis 135, 138, 139,
 141, 142
- Ignatavičius Zenonas 252
- Yla Stasys, kun. 5, 260, 266

- Jablonskis Jonas 116
 Jałbrzykowski Romualdas 78, 192
 Janulaitis Augustinas 99
 Januševičius Jurgis 154
 Januškevičius Povilas 230
 Jarra Eugenijus 32–34, 37, 77
 Jaunius Kazimieras 37
 Jodziewiczzius A. 152
 Joffè Leo 112
 Jokantas Kazimieras 185
 Jonas Paulius II 262, 263, 266
 Jonynas Ignas 146, 147
 Jurevičiūtė Marcelė 58
 Jurgutis Vladas 38, 128, 159, 232
 Jusaitis Antanas 44
 Jusionis Jonas 102, 118
- Kafka Francas 227
 Kairiūkštis Juozas 107
 Kairiūkštis Vladas 213
 Kakowskis Aleksandras 48, 60, 64, 66,
 150, 170, 172, 172
 Kalanta Romas 247
 Kapsukas žr. Mickevičius-Kapsukas V.
 Karevičius Pranciškus 58, 69, 70, 72,
 73, 77, 78, 86, 122, 170, 172, 199,
 200, 205, 206
 Karoblis Vincas 128
 Karosas Antanas 11, 72, 77, 118, 171,
 199, 200, 261
 Kathe Maksimas 130
 Kaupas Antanas 40
 Kazakas Julius 55, 56, 170
 Kazimieras šv. 81, 140, 152, 246, 255
 Keenanas, angl. majoras 147
- Kocelienė, notaro žmona 20
 Kochańskis, Rodūnios kleb. 180, 182,
 183
 Kolbė Maksimilijonas 246, 248
 Kraujalis Petras 106
 Kreuzeris, vok. gydytojas 27
 Kriščiukaitis Jonas 128, 130, 134,
 136, 140–142, 147, 149, 153, 154,
 160, 161, 164–166, 168, 171, 173,
 175–177, 179, 186, 191, 200
 Krupavičius Mykolas 41, 202, 233
 Krzywickis L. 34
 Kučas Antanas 13, 257, 260, 261
 Kudirka Feliksas 55–58, 153, 170, 175,
 186
 Kudirkaitė Agota 58, 129, 153, 178,
 200
 Kukta Juozas, 70, 73, 76, 83, 84, 88,
 112, 127, 129, 133, 146, 159,
 163–165, 199, 202, 207
 Kulikauskas Vincas 56, 169–171, 195,
 196, 203, 212
 Kulińskis Tomas 23, 36
 Kulvietis Leonas 63, 66, 67, 120
 Kuraitis Pranas 202, 203
 Kuzminskis Jonas 180, 182
- Lai Gaetano 47, 52
 Lajauskas Kazys 124
 Lajauskas Matas 182
 Laukaitis Juozas 58, 72, 73
 Lauri Lorenzo 165, 175
 Lavelle 209
 Lazūnai (Lazdūnai) 118, 124
 Ledóchowski Vladimiras 51, 53, 75
 Lehmkuilis 152

- Leonas XIII 41, 246
 Leszczyński 107
 Lewickis Zigmantas 106
 Liudvikas, šv. 259
 Linartas, kun. Varšuvoje 67
 Lipniūnas Alfonsas 245, 246, 255, 256
 Liutoslawskis M. 149, 171
 Łysikas Vladislovas 11, 62, 64, 67
 Łoziński Zigmantas 78, 99, 104, 139
 Lubėnas (Lubianiec) Karolis 76, 78,
 83, 106, 107, 152, 153

 Maciejewiczus Stanislovas 82, 115,
 172
 Maironis-Mačiulis Jonas 27, 40, 41, 43,
 78, 123
 Matulaitienė-Matulytė Uršulė,
 urgio motina 17
 Matulaitienė-Vaišnytė Agnietė,
 Jurgio senelė 17
 Matulaitienė-Vitkauskaitė Veronika,
 Jurgio brolienė 19, 58
 Matulaitis Aloyzas, kun. 260
 Matulaitis Andrius, Jurgio tėvas 17, 18
 Matulaitis Andrius, Jurgio brolis
 17–19, 215
 Matulaitis Feliksas, Jurgio brolis 17, 18
 Matulaitis Jonas, Jurgio brolis 17–21,
 57, 58
 Matulaitis Jonas, Jurgio senelis 17
 Matulaitis Kazimieras, kun. 44, 55
 Matulaitis Stasys 92
 Matulaitis Vladas, Jurgio brolis 17,
 20, 21
 Matulis-Matulevičius Jonas, Jurgio
 pusbrolis 21, 31

 Matulaitytė Emilija, Jurgio sesuo 17, 19
 Matulaitytė Magdė, Jurgio sesuo 17,
 18, 58
 Matulaitytė Marijona, Jurgio sesuo
 17, 18
 Matulewicz Elżbieta 265
 Matulionis Teofilis 246
 Matulis Feliksas, Jurgio dėdė 17, 32
 Meciūnas Andrius 89, 101, 102, 108,
 126, 159, 161, 163, 164, 201
 Meysztowiczius Aleksandras 144,
 158–162
 Mercier Désiré Joseph 41, 163
 Merkelis Aleksandras 115
 Merry del Val Raphael 47
 Michalkevičius Kazimieras Mykolas
 69, 70, 74, 80, 81, 83, 165–169,
 181, 183, 191
 Mickevičius Adomas 61
 Mickevičius-Kapsukas Vincas 92–94,
 97, 102, 117, 120
 Mickiewiczus Steponas 87
 Mičiulis Pijus 159
 Mikailaitė Ona 265
 Miknevičius, kun. 124
 Mikutavičius Ričardas, kun. 266
 Milukas Antanas 25, 26
 Mironas Vladas 70, 85
 Mokrzeckis, generolas 138, 143, 152,
 153
 Monika, šv. 259
 Muckermannas Friedrichas 90, 91, 96,
 97, 99, 133
 Mundeleinas George Wiliamas 205,
 209

Narutavičius Gabrielius 162, 167
 Narutavičius Stasys 162
 Nase, belgų majoras 145, 146
 Naujalis Juozas 78
 Navickaitė Uršulė 211
 Navickas Justas 71
 Newiedomskis E. 162
 Nigeris Samuelis 112
 Nikolajus II, caras 23
 Noldinas 152
 Noreika Liudas 39
 Novelli 152

 Obstas Johannas 136, 140, 141
 Olszański, kun. 96, 133, 140
 Olszewskis Danielius, kun. 266
 Olšauskas Konstantinas 70, 73
 O'Rourke Eduardas Aleksandras 82,
 83, 86, 169, 185
 Osmołowski Jurgis 112, 114
 Ostrowskis Juozapas 36

 Pabrėža Jurgis 246
 Pacelli 70, 73, 74, 83
 Pakštas Kazys 200
 Paliulionis Mečislovas 11, 39
 Paliulytė Kotryna 68
 Paltarokas Kazimieras 41, 42, 78, 202,
 205, 207
 Paulius VI 262
 Pavalkis Bronius, gydytojas 20
 Pečkauskaitė Marija 58, 246
 Pelletier André 13
 Petliūra Simonas 127

 Petrauskas Antanas 66
 Petrovskis, kun. 96, 133, 139, 140, 144
 Petrulis Alfonsas 70, 75
 Petruškevičius Č. 92
 Pijus X 47, 255
 Pijus XI, žr. Ratti Achilles
 Pilsudskis Juozapas 111–114, 116, 127,
 131, 132, 136, 139, 143, 208
 Platerytė-Zybergaitė Cecilija 32–34,
 40, 60, 64, 65, 68
 Povilonis Liudvikas, vysk. 264
 Požėla Vladas 92, 212
 Praga, Varšuvos priemiestis 12, 31, 67
 Prystoras Aleksandras Blažiejus 132,
 147, 149
 Protasevičius Valerijonas 91
 Przeździecki Henrikas 22–24, 29,
 30, 35, 75, 119, 120, 173, 188, 196,
 210, 216
 Puciata Leonas 106
 Purickis Juozas 75, 87, 187, 194
 Ptaszek 185

 Quigley E. J. 56

 Racevičius, kun. 44
 Raczkiewiczus Vladislovas 143
 Radvilai 61
 Radvilienė-Zavišaitė Magdalena 55,
 58, 61, 62, 66, 67
 Radzevičius, sesers Marijonos vyras 18
 Rancanas Jezups 178
 Randamonis Andrius 159
 Raštutis Nikodemus 117, 129, 153

- Ratti Achilles (Pijus XI) 9, 12, 75–77, 82, 118–120, 122, 123, 134, 144, 150–152, 163, 183, 187, 193, 199, 200, 203, 206, 212, 213, 215, 231, 261
- Raumas, gydytojas 31
- Reinys Mečislovas 16, 99, 106, 127, 163, 194, 202, 207, 232, 246, 255
- Rėklaitis Kazimieras 88, 170, 192, 200, 203, 205, 207, 208, 211–213, 261, 262
- Rešecas Juozapas, kun. 106
- Ribikauskas K., kun. 70, 124
- Rimašauskas Jonas 246
- Ritter von Lama F. 183
- Rydz-Smiglas Edwardas 111–113, 131
- Ryla Maksimilijonas 141
- Rodūnia 76, 89, 161, 174, 175, 179–183
- Roppas Eduardas 69, 70, 103, 139
- Rozenbaumas Simanas 85
- Rubinšteinas, rabinas 112
- Rudamina Andrius 246
- Rudnickis, kun. 121
- Ruszkiewiczis, žr. Ruškys Kazimieras
- Ruszkysas, žr. Ruškys Kazimieras
- Ruškys Kazimieras 34, 35, 47, 60, 62–66, 120, 184
- „Rūta“, liet. dr.-ja Friburge 28
- Rūškytė M. 243
- Sabaliauskas Adolfas 29, 212, 253
- Saint de Moricz 145
- Sakalauskas-Vanagėlis Ksaveras 67
- Samolewicz Janina 265
- Sapiega Adomas Steponas, kard. 52, 53
- Sapiega, užsienio reikalų ministras 152
- Sasnauskas Česlovas 11
- Sawickis, gydytojas 32
- Schweitzeris Albertas 225
- Senkus Vincas 18, 45–49
- Siedleckis Mykolas 143, 155, 156
- Siemaška Jonas 159
- Sikorskis Vladislovas 132
- Simonaitis Erdmonas 82
- Skarga Petras 91
- Skrudodys Jonas 106
- Skvireckas Juozas 118, 170, 200, 202, 204, 206, 209
- Skrzyński Vladislovas 173, 196
- Smetona Antanas 11, 74, 123, 212, 228, 229, 231
- Slapšinskas, Giedraičių kleb. 134
- Smolskis, gydytojas 20
- Smolskis Stasys 124
- Sokolowskis, kun. 181
- Solkowskis, kun. 182
- Staniewiczus Witoldas 155
- Staniukynas Antanas 55, 56
- Stankevičius Juozas 44, 70
- Stankevičius Adomas 139
- Stašinskas Vladas 99
- Stašys Kostas, kun. 70
- Staugaitis Justinas 19, 40, 58, 73, 74, 80, 197, 202, 205, 207, 228
- Subačius Paulius 265
- Świtalskis 112, 113
- Szelągowski, kun. 62
- Szeptyckis Juozapas 122

- Šabadas C., gydytojas 112
- Šalkauskis Stasys 231, 232, 235, 246, 256
- Šapalas Antanas 245, 246
- Šaulys Kazimieras 42, 82, 200
- Šilingas Stasys 85
- Šlapelis Jurgis 185
- Šlekienė, Šlekio motina 19
- Šlekys Vincas 19, 23, 25, 26, 210
- Šulcas Tadas 159
- Šultė Simas 25
- Šumauskas (Šumskis) Aleksandras 130
- Tamošaitis Izidorius 231, 232
- Tamošiūnaitė Adelė 263
- Tamulevičius J., kun. 32
- Teodorowiczius, arkiv. 62
- Teresė, Indijos vienuolė 225
- Teresėlė (Teresė Martin), šv. 255
- Tilvytis Jurgis 50
- Tołoczka Vladislovas 136, 141, 173
- Tomas Akviniėtis, šv. 152
- Tommassini F. 151
- Totoraitis Jonas 28, 45, 48, 49, 58
- Trinapolis 116, 129, 153, 154, 177, 200
- Tsu-Tsui, japonų pulkininkas 139, 147
- Tuchačevskis Michailas 127,
- Tumas-Vaižgantas Juozas 11, 78, 80, 85, 86, 89, 93–95, 97, 100, 115, 116, 123, 216, 230, 232, 253, 261
- Turauskas Eduardas 48, 215
- Tuto, žr. Vives y Tuto Jose
- Twardowskis, vysk. 172
- Uogintaitė Petronėlė 72, 211
- Uogintas, kun. 72
- Uozelinis, latvių diplom. 147
- Uszyła, ispan. majoras 76, 77, 106, 168, 169
- Uzquiano, ispan. majoras 139, 143, 144, 147
- Vaičius Antanas, vysk. 264
- Vailokaitis Juozas 99, 213
- Vaitkevičius Juozas 88, 99, 106, 107, 112, 122, 128, 185
- Vaitkus Mykolas 215, 232
- Vaišnora Juozas, kun. 260, 262
- Valančius Motiejus 11, 18, 32, 234, 246
- Valiušis B. 154
- Varnas A., kun. 70
- Vencius S., kun. 67
- Verdier Jean Pierre, kard. 41
- Vileišienė Emilija 97, 102
- Viskanta Antanas 122, 191
- Vives y Tuto Jose 47, 52
- Višinskis Stefanus, kard. 262
- Vojtyla Karolis, žr. Jonas Paulius II
- Voldemaras Augustinas 81, 83, 84, 212, 213
- Vonsiackis Andrius 25
- Vrublevskis Tadas 94, 141, 152, 153
- Waroneckis Jacek 243
- Weissas Albertas Maria 28
- Wiśniewskis Marjanas 53, 54, 67
- Wnukowskis Apolinaras, arkiv. 47
- Wojcickis Aleksandras 42, 48

Wojciechowskis Stanislovas 167, 208
Wołodzka Pranciškus 77, 81, 113, 152
Woronecka, kunigaikštienė 67

Zajančkauskas K., kun. 260
Zavišai 61
Zavišaitė, žr. Radvilienė- Zavišaitė
Zawadzkiis Vladislovas 143
Zdziechowskis Marjanas 178, 192, 193
Zecchini Antonio 166, 187, 199, 206
Zechlinas Erichas 74
Zenkevičius, kun. 133
Zimkus G., kun. 124

Žadeikis Povilas 209
Želigowskis Lucjan 67, 131–133, 136,
143, 145, 147, 149, 158, 612, 167
Želmo 156
Žemgulys Juozas 213
Žičkauskas Tomas 18
Žongolavičius Bronislavas 143, 156,
157
Žukauskaitė-Jokantienė J. 33

Turinys

Vargdienių seserų įžangos žodis	5
PRISIMENU	7
GYVENIMAS	15
Jaunystė, mokslas, skruzdės	17
Ateina šeimon aštuntasis 17 Marijampolės gimnazijoje 19	
Kunigų seminarijoje Kelcuose 21 Perkeltas į Varšuvą 22 Petrapilio akademijoje 24 Šveicarijos Friburge 28	
Pavojingiausias modernistas	31
Grafitė atpažįsta matytą veidą 31 50 000 darbininkų armijoje 33	
Sukeltas nerimas tarp konservatorių 35 Studentai „gatavi nešioti ant rankų“ 37 Sąlytis su Petrapilio lietuviais 39 Sociologijos paskaitos Kaune 39 Iš sociologijos į teologiją 42	
Generolas be armijos	44
Suplanuotos atostogos 44 Dvasios vadovo pareigos 46 Pirmieji įžadai be noviciato 47 Generolas be armijos 49 „Prisiečiau prie apaštalų karsto“ 51 Gundymas diplomatinei karjerai 52 Friburgo naujokyne 53 Kelionė į Ameriką 55 Po metų – į Lietuvą 57	
Įstrigęs pakeliui į Friburgą	60
Susitikimas su vyskupu Ruškiu 60 Užmiršk Šveicariją ir Lietuvą 62 Savo židinio bieškant 63 Bielianai – marijonų židinys 64 Lietuvių bažnyčia Varšuvos centre 66	
Neišvengsi pakopos, vienuoli!	69
Kandidatai į Vilniaus vyskopus 69 Marijampolėje tik svečias 71 Tautos taryba svarsto... 73 „Tą naktį negalėjau užmigti“ 75 Kryžminėje ugnyje 76 „Kniūpsčias parkritęs vyskupas Jurgis“ 77	

Vilniaus sosto spygliai	80
Ingresas Vilniaus katedroje 80 Priėmimas vyskupo rūmuose 83	
Vizitas Lietuvos tarybai 84 Nerimas artėjant bolševikams 86 Šviesieji pragiedruliai 88 Vienuolis žavisi vienuoliu 90	
Kovoje pajutęs jėgą	92
Darbininkų valdžia 92 Pirmieji valdžios pasireiškimai 94 Krikščionių darbininkų proveržis 96 Vyskupas gina darbo liaudį 97 Bandymas įveikti lietuvius 99 Atakos prieš vyskupą 100	
Visų vyskupas ir visiems	103
Pokalbiai gudų reikalais 103 Kaipgi su kunigų auklėjimu? 105	
Pasiaiškinimas su lietuviais 107 Pasiūlymai gelbėti vyskupą 108	
Gatvių kovos Velykų metu 110 Delegacijos ir vizitai pas vyskupą 111	
Skausmas ganytojo akyse	113
Pilsudskio vizitas 113 Planai užvaldyti Lietuvą 114 Pas kalbininką Jablonskį 115 Našlaitynas vyskupo rezidencijoje 116 Kur ganytojas laukiamas 118 Viešnagė Varšuvoje 119 Naujųjų metų svetys iš Kauno 121 Arkivyskupas Ratti Vilniuje ir Kaune 122 Kažin ar nervai išlaikys? 123	
Geros valios ženklų nematyti	125
Vizitacija nutrūksta... 125 Lietuviai grįžta Vilniun 127 Rūpestis dėl naujos grėsmės 128 Įsibrovėlių armija 130 Klasta, pavadinta maištu 131 Vyskupo padėtis 132 Du neprašyti sufraganai 135	
Laukiant taikos, nesulaukiant	138
Pokalbis su generolu Mokrzeckiu 138 Šv. Kazimieras gina lenkų poziciją 140 Arkivyskupas Hryniewieckis atsisveikina 141 Ispanas Pilsudskio pagerbtuvėse 143 Plebiscitas aštrina kovą 144 Vietoj plebiscito derybos Briuselyje 146 Generolas Želigowskis prašo tarpininkauti 147	
Nesusipratimai, prievartos aktai	150
Panaši padėtis kaip Matulaičio 150 Byla dėl šv. Kazimiero įžeidimo 152 Vaikai kenčia dėl savo kilmės 153 Nesusipratimas su universitetu 155 Briuselio derybos nutrūko... 157 Policijos ir Meysztowicziaus vizitas 159 Vyskupo tarnas tarp 33 ištremtųjų 161	

„Baudžia mane Dievas Vilniumi“	163
Tremtinių skiria administratoriumi	163
Ką pasirinkti sufraganu?	165
Prezidentas lanko Vilnių	167
Staigmena prelatui Michalkevičiui	168
Vizitas Romoje, kapitula Dancige	170
„Prieš mane sukilo ponai“	171
Paliks ar atšauks Šventasis Tėvas?	174
Marijonų vienuolijos reikalai	174
Naujas motyvas paveikti Romą	176
Vyskupas stropiai sekamas	177
Užsienio reikalų ministro skundas	179
Matulaitis atsako į skundą	181
Jau atėjo laikas... pasitraukti	183
Knygų siuntos Lietuvon	185
Ganytojas tyliai pasitraukia... ..	187
Atsakymo iš Romos belaukiant	187
Naujas prašymas Šventajam Tėvui	189
Atleistas išvyksta Romon	191
Pirmieji atleidimo gestai	192
Grįžtant prie „age quod agis“	194
Pokalbis su lenku ambasadoriumi	196
Pastangos grąžinti Matulaitį Lietuvon	197
Atvyksta popiežiaus diplomatu	199
Pirmieji vizitai ir išpūdžiai	199
Problemos pertvarkant vyskupijas	201
Asmenų parinkimas į vyskopus	202
Provincijos plano įteisinimas	
Romoje	203
Kaip dėl tolesnių santykių su Vatikanu?	206
Laimėjimų akivaizdoje	207
Vyksta Amerikon lankyti lietuvių	209
Grįžta Lietuvon baigti darbo	211
Paskutinė dramatiška savaitė	213
APYBRAIŽOS	217
Misijos žmogus	219
Pirmoji misijos fazė – socialinė	220
Antroji misijos fazė – charizmatinė	221
Auka lietuvių	223
Trečioji misijos fazė – ekumeninė	224
Vado asmenybė	228
Asmenybė ir lietuviybė	228
Pripažintas autoritetas ir vadas	231
Vidinė dinamika išorinėje ramybėje	233
Matulaičio kryptis ekumeninių laikų šviesoje	235
Ramybė spindi... ..	238
Pažinti žmones ir mylėti	238
Mylėti ir atleisti	240
Pažinti save ir pasitikėti Dievu	241
Daryti gera ir nesijaudinti	242

Beatifikacijos laukiant	245
Lyginant su lenkais 245 Kaipgi su Matulaičiu? 247 Ar pažįstame savąjį šventąjį? 248 Prabilti gali tik per savo tautą 249	
Kodėl vienas lietuvis?	250
Kam priklauso iniciatyva? 251 Stebuklo reikalas 252 Šventumo gar- sas 253 Ieškant savyje priežasčių 254 Tiltas išvesti Matulaitį pasaulin 256	
 Kun. Vaclovas Aliulis MIC	
KILNUMO GARSAS IR ALTORIAUS ŠLOVĖ	259
 BIBLIOGRAFIJA	269
Santrumpos	269
Šaltiniai	269
VARDŲ RODYKLĖ	274

MALDA PRAŠANT SVEIKATOS

Viešpatie Jėzau Kristau, Tu mokei mus:
„Jeigu kas iš jūsų susitars žemėje dviese melsti
kokio dalyko, jiems mano dangiškasis Tėvas
jį suteiks“. Todėl nuolankiai maldaujame Tave
gražinti sveikatą ligoniui (čia paminėti ligonio
vardą), kuris šaukiasi palaimintojo Jurgio užtarimo.
Trokštame, kad tai būtų naudinga jo išganymui.

Tavimi, Viešpatie, pasitikime ir amžiais
nebūsime apvilti. Amen.

MALDA KANONIZACIJAI

(paskelbimui šventuoju)

PRIARTINTI

Švenčiausioji ir nedalomoji Trejybe, kuri
Tau ištikimai tarnaujančiųjų širdyse buveinę
pasirenki ir po mirties už jų nuopelnus tinkamai
atlygini, meldžiame, kad palaimintasis Jurgis, kuris
Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos globojamas
su apaštališku uolumu ištikimai tarnavo Bažnyčiai,
altorių garbės kuo greičiau susilauktų.
To prašome per Kristų, mūsų Viešpatį.

Amen.

Jei patyrėte malonę per Palaimintojo Jurgio užtarimą,
prašome apie tai pranešti Švč. M. Marijos Nekaltojo
Prasidėjimo vargdienių seserims.

Trumpą įvykio aprašymą galima atsiųsti adresu:

Šv. Kryžiaus namai, Daukanto a. 1, LT-01122 Vilnius
arba paskambinti tel. (8~5) 260 9347

Palaimintojo Jurgio Matulaičio, tikro naujųjų laikų apaštalo ir šventojo, gyvenimas apima paskutinį XIX a. ir pirmą XX a. ketvirtį. Jis skleidėsi Rusijos imperijos ir dviejų stipriai tarpusavyje susietų tautų – lietuvių ir lenkų istorijoje, purtomoje pasipriešinimo priespaudai ir konfliktuojančių laisvėjimo įvykių. Išgyveno 55 metus, galima sakyti, „tradicinį“ daugelio šventųjų amžių <...>. „Tapęs tobulas per trumpą laiką, jis pasiekė ilgo gyvenimo pilnatvę“ (Išm 4, 13).

Mūsų sparčiai besikeičiantys laikai nuolat kelia naujus iššūkius ir pasaulietinėms visuomenėms, ir Dievo Bažnyčiai, bet esminiai pasirinkimai pasilieka tie patys: tiesa ar melas, garbingumas ar nešlovė, prasmingas ar beprasmiškas gyvenimas, širdies dosnumas ar egoizmas, „ateinu vykdyti, Tavo, o Dieve, valios“ ar „netarnausiu“... Šventi žmonės savo žodžiu ir labiausiai pavyzdžiu parodo didžiųjų klausimų sprendimo kelius, vadovaujantis nenykstantais kriterijais, kilniausiu būdu įkūnytais Kristaus – Dievo ir Žmogaus – žodyje ir gyvenime.

Kun. Vaclovas Aliulis MIC

Yla, Stasys

II-03 Jurgis Matulaitis / Stasys Yla . – Kaunas: Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolija, 2007. – 288 p. : iliustr.

ISBN 978-9955-9953-0-2

„Matulaičiui reikia tilto į pasaulį“, – taip savo knygos „Jurgis Matulaitis“ (1977, Putnamas) pabaigoje rašo jos autorius kunigas Stasys Yla. Amžininkų atsiminimais, liudijimais, dienoraščių ištraukomis paremtoje biografinėje apybraižoje kun. S. Yla atskleidžia 1987 m. palaimintuoju paskelbto arkivyskupo Jurgio Matulaičio (1871–1927) gyvenimo kelią dramatiškų XIX a. pab. – XX a. pr. Lietuvos istorijos įvykių sukuryje.

UDK 23/28(474.5):929Matulaitis

Stasys Yla

Jurgis Matulaitis

Redaktorė *Dalė Gudžinskienė*

Viršelio dailininkė *Silvija Knezekytė*

2007 03 26. 18 sp. l. Tiražas 3000 egz. Užsakymas 7-174

Išleido Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolija
Spaustuvė „Morkūnas ir Ko“, Draugystės g. 17, 51229 Kaunas